

Schulman. Krimin sota Suomessa

Tapaukset
Suomessa
Krimin sodan
• • aikana • •
1854-1855
Kirjoittanut

Hugo Schulman

KANSANVALISTUS-SEURAN
HISTORIALLISTIA LUKUKIRJOJA

III

HUGO SCHULMAN

TAPAHTUMAT SUOMESSA

KRIMIN SODAN AIKANA

VV. 1854—1855

SUOMENSI

AKSELI KOPONEN

HELSINKI 1905

KANSANVALISTUS-SEURAN KUSTANTAMA

Sisällysluettelo.

	Sivu
Lukijalle	1
I. Sodan syyt	3
II. Suomen sotilasolot sodan syttyessä	17
III. Mieliala Suomessa	33
IV. Hyökkäykset Tammisaarta ja Hankonientä vastaan	45
V. Ryöstöt Pohjanmaalla	65
VI. Kokkolan kahakka	77
VII. Ruotusotaväen uudelleen-järjestäminen	94
VIII. Vihollisen ensimmäinen hyökkäys Bomarsundia vastaan	107
IX. Bomarsundin piiritys ja linnoituksen kukistuminen	120
X. Linnoituksen ja sen miehistön myöhemmät vaiheet	143
XI. Syksy ja talvi	160
XII. Ensimmäiset vihollisuudet vuonna 1855	178
XIII. Hyökkäykset Viipuria, Loviisaa, Haminaa ja Kotkaa vastaan	191
XIV. Viapori	204
XV. Sodan päättyminen Suomessa	221
XVI. Sevastopoli	228

KUOPIO 1905

K. MALMSTRÖM'IN KIRJAPAINO

SENSUURIN HYVÄKSYMÄ, 1 P:NÄ SYYSK. 1905, KUOPIOSSA.

Lukijalle.

Puoli vuosisataa on häipynyt ajan virtaan siitä asti, jolloin isänmaamme omalla alueellaan sai kokea sodan onnettomuuksia, ja kumminkin puuttuu edelleen maan omilla kielillä kirjoitettua, jotakuinkin täydellistä kuvausta puheena-olevista tapahtumista.¹

Yksityisiä tapahtumia sekä myöskin lyhykäisiä muistoonpanoja samalta ajalta on kyllä tullut julkisuuteen, mutta kuitenkin ei niistä ole voinut saada selvää yleiskatsausta tahi edes jokseenkin täydellistä kuvaa tapausten koko kulusta ja kehityksestä. Toivoen edes vähissä määrin täyttäväni mainitun aukon olen seuraavassa esityksessä, liittämällä renkaan toiseensa puheenalaisen aikakauden aikaisemmista kuvauksista, jotka perustuvat niin hyvin kotimaisiin kuin ulkomaisiin lähteisiin, koettanut luoda kokonaiskuvan ajan tapahtumista. En rohkene kumminkaan luulla tällä keinoin tyhjentävästi käsitelleeni ainetta; päinvastoin katson olevani pakoitettu etusijassa pyytämään lukijan suosiollisesti suomaan anteeksi ne puutteet ja vaillinaisuudet, joita esityksessä kyllä on.

Ett'eivät puheenalaiset sotatapahtumat ole tulleet aikaisemmin erityisesti vaarinotetuiksi, siihen lienee kai-

¹ Tätä kirjoitettaessa on M. Borodkin julkaissut venäjän kielellä kertomuksen sotatapauksista Suomessa vv. 1854—1855.

keti etupäässä syynä se seikka, että ne meidän aikoihimme saakka ovat olleet meitä liian lähellä, ja että ne, niin sanoakseni, ovat jääneet varjoon Sevastopolin samanaikusten, suurten tapausten rinnalla, jotka niiden maailmanhistorialliseen merkitykseen katsoen suuremmassa määrin ovat vetäneet yleisön huomion puoleensa. Mutta kun nyt puoli vuosisataa jo on vierähtänyt näiden tapahtumien ja meidän aikamme välillä, voi ensimmäisen edellämmainituista syistä katsoa kadonneen; mitä taas toiseen tulee, ei se saa olla minään varsinaisena esteenä, sillä historiassa on jokaisella, pienemmälläkin ja vähäisemmällä tapauksella oikeutettu paikkansa suurempien ja tärkeämpien rinnalla. Varsinkin sotatapah- tumat Suomessa vuosina 1854—1855 käsittävät, huolimatta niiden verrattain vähäisestä laajuudesta, kummin- kin monta kunniakasta pikkupiirrettä, jotka oikeuttavat pelastamaan ne unhotuksesta. Omien maamiestemme osuudelle kotimaan rannikoiden puolustuksessa olen koettanut antaa täyden tunnustuksen. Kun sodan painopiste oli pääasiallisesti Krimin tapahtumissa, olen yleisen yhtenäisyyden vuoksi omistanut niille erityisen luvun.

Tehdäkseni kuvaukseni yleistajuisemmaksi olen, mikäli mahdollista, lyhentänyt puhtaastaan sotilaallisia yksityisseikkoja, jotka tietenkin voivat viehättää ainoastaan ammattimiestä. Aineen laadusta seuraa kummin- kin, ett'ei sotatapauksia esittäessä voi kokonaan jättää pois mainitunlaatuisia yksityisseikkoja.

H. S.

I.

Sodan syyt.

Kun tutkii jonkun maailmanhistoriallisen tapahtu- man alkusyytä, huomaa joskus tapahtumien, joilla näh- tävästi ei ole mitään yhteisiä yhtymäkohtia, kumminkin välittömästi johtuvan tahi kasvavan toisistaan. Niiden rengasten tavoin, jotka syntyvät ja laajenevat, kun heit- tää kiven veteen, leviävät samoin myöskin näiden ta- pahtumien vaikutukset. Toinen tapaus synnyttää toi- sen, joka taas vuorostaan saa aikaan uuden, ja niin jatkuvasti edelleen, kunnes joudutaan aloille, mitkä näennäisesti kokonaan eroavat lähtökohdasta ja mitkä antavat kokonaisuudelle aavistamattoman muodostuksen.

Siten huomaamme, miten ensimmäinen *näkyvä* syy Venäjän ja länsivaltojen välisiin selkkauksiin, jotka vii- mein johtivat 1854—1856 vuosien sotaan, syntyi muu- tamista vähäpätöisistä uskonnollisista riidoista Palestii- nassa. Puuttuvan suvaitsevaisuuden vuoksi toisin-ajat- televia kohtaan olivat roomalais-katooliseen kirkkoon kuuluvat ja kreikkalais-katoolisen opin tunnustajat jou- tuneet riitaan keskenään. Riita koski sitä, kuka heistä hallitsisi Bethlehemin kristityn kirkon avaimia sekä oi- keutta asettaa hopeatähti kirkon pyhättöön.

Kauan aikaa sitten Venäjän hallitsijat olivat pitä- neet itsensä kreikkalaisen kirkon korkeimpina suojeli-

joina Itämailla ja tietysti keisari Nikolai otti uskolais-
tensa asian ajaakseen puolustaen heidän luultua oikeut-
taan riitakysymyksessä. Toiselta puolen Ranska oli
aina ristiretkien ajoista asti ollut roomalaisen kirkon
eli n. k. latinalaisten johtajana, ja Napoleonin tahtoen
vahvistaa arvoaan ei viivytellyt käyttämästä hyväkseen

Keisari Nikolai I.

tätä suotuisaa tilaisuutta sekä pukeutui empimättä uskon-
non-naamariin, minkä kautta hän toivoi voittavansa
puolelleen maansa kirkollisen puolueen.

Alussa mainitut riitaisuudet rajoittuivat kiukkuisiin
diplomaattisiin mielipiteiden-vaihtoihin noiden kahden
vallan ja Turkin välillä, jolloin sulttaani joutui vasten-
mieliseen välikäteen; sillä jos hän antoi myöntymyk-
sensä toiselle vallalle, pahastui toinen ja päinvastoin.

Oikeastaan uskonnollinen kysymys oli vain hy-
vänä tekosyynä, jota vallat molemmin puolin käyttivät
hyväksensä niinkuin kaunista kilpeä, kätkien sen var-
joon itsekkäät aikeensa. Keisari Nikolain menettely
puheenalaisena aikana oli sen politiikan johdonmukai-
nen seuraus, jota hän oli noudattanut koko edellisen
hallitusaikansa kuluessa. Se oli sen käsityksen luon-
nollinen ilmaus, mikä hänellä oli oikeuksistaan ja vel-
vollisuuksistaan, ja hänen luonteensa omituisuuksien
välttämätön seuraus. Länsivaltoja sitä vastoin pakotti
oikeutettu pelko Venäjän kasvavan vallan vuoksi nou-
dattamaan politiikkaa, jolla he toivoivat estävänsä viime-
mainitun maan uhkaavan vallanvaurastumisen.

Aina Aleksanteri I:n ajoista asti Eurooppa levotto-
muudella näki Venäjän vallan kasvavan ja saavuttavan
pelottavan laajuuden. Keisari Nikolai oli heikontumat-
tomalla tahdonlujuudella ja taipumattomalla ankaruu-
della pitänyt voimassa itsevaltaista hallintojärjestelmää
edeltäjiltänsä perimässään valtakunnassa; samalla hän
oli Länsi-Euroopan sisäisen yhteiskunta-politiikan suh-
teen kannattanut sitä taantumishenkeä, joka vuoden
1849 jälkeen oli tukehduuttaa koko Euroopan.

Kieltämättä Nikolailla oli parhaat aikeet; syyttä ei
ole kuvattu häntä mieheksi, jolla oli ilmeisesti ritarilli-
nen ajatustapa; siitä huolimatta ilmenee tavaton vallan-
himo yhtyneenä mitä taipumattomimpaan tahtoon ja
raudanlujaan ankaruuteen. Mainittuihin ominaisuuksii-
siin vaikutti tuntuvasti hänen valtaistuimelle noustes-
saan se seikka, että hän oli pakoitettu kukistamaan
kapinan omien alamaistensa keskuudessa; tämä onne-
ton tapaus painoi leimansa koko hänen hallitukseensa.
Ensi päivästä, jolloin hän tarttui valttiikkaan, aina kuo-
lemaansa saakka hän piti jokaista pienintäkin vapaam-

man mielialan ilmausta rikoksena ja yrityksenä järkyttää laillista valtaa. Kun edellisen vuosisadan keskivaiheella mahtavat vallankumoukselliset liikkeet uhkasivat ruhtinasten valtaa ja Euroopan useimmissa valtioissa yhteiskuntalaitokset perustuksillaan horjuivat, sai Venäjä olla niiltä rauhassa; sillä Nikolai ymmärsi juurineen kitkeä hennoimmankin oraan, jos siinä piili pieninkään ilmaus vapaudenhalusta. Itsevaltiuden taipumattoman ritarin ja „pyhän allianssin“ viimeisen soturin onnistui siten omilta avaroilta valtakunnanrajoiltaan torjua vapaudenaatteiden hyökyaalto, mikä kumminkin samaan aikaan vyöryi Länsi-Euroopan läpi.

Suhteessaan muihin valtioihin hän piti lujasti kiinni v. 1815 pidetyn Wienin-kongressin määräyksistä ja sekaantui Länsi-Euroopan sisällisiin asioihin, mikä lopulta muodostui niin hyvin hallitusten kuin alamaisten kärsimättömäksi sortamiseksi puheenalaisissa maissa.

Veisi meidät liian pitkälle, jos juurtajaksain kuvaisimme keisari Nikolain suhteita Euroopan muihin valtioihin; muistettava on kumminkin, että hän aina oli valmis anteliaalla uhrautuvaisuudella suomaan tarmokasta apuaan ja lainaamaan sotilaitensa painetteja, kun oli kysymyksessä legitimizeetti-periaatteen voimassa-pitäminen tahi vallankumouksellisten liikkeiden tukahduttaminen. Lujimmalla johdonmukaisuudella hän piti kiinni voimassa-olevasta järjestyksestä. Näemme hänen esim. Varsovassa kohdatessaan Itävallan keisarin rupeavan viimeksimainitun hallitsijan puolelle Preussia vastaan ja siten olevan avullisena Saksan kelvottoman liittohallitusmuodon palauttamisessa. Tällä tavoin hän ei ai-noastaan voittanut Itävallan keisarin kiitollisuutta, vaan vielä suuremmassa määrin Saksan kaikkien pikkuruhtinasten myötätuntoisuuden. Myöhemmin Unkarin nous-

nessa kapinaan hän lähetti v. 1849 sotamarski Paskievitshin sotajoukon kera sinne ja laski viimeksimainitun maan habsburgilaisen hallitsijahuoneen jalkain juureen. Preussissa seurasi kuningas Fredrik Wilhelm IV — keisari Nikolain lanko — jokaista pienintäkin Pietarista lähtevää viittausta. Mentiinpä mainitussa maassa niin pitkälle, että kuningas omassa valtakunnassaan tuskin uskalsi ryhtyä mihinkään tärkeämpään tekoon neuvotelematta ensin mahtavan lankonsa kanssa. Eteläisiä naapureja — Persiaa ja Turkkiä — vastaan Nikolai oli käynyt voitokkaita sotia, ja Tonavan ruhtinaskuntien sisällisiä asioita järjestettäessä tsari oli lähettänyt sotajoukkoja mainittuihin maihin ja pakoittanut ne panemaan voimaan taantumissuuntaisia laitoksia.

Siten keisari Nikolai oli 1850-luvun alkupuolella päässyt valtansa kukkuloille. Puheenalaisena aikana näyttivät keisarista Euroopan valtiolliset olosuhteet tarjoovan erittäin suotuisat ehdot Venäjän vallan enempään vaurastumiseen ja hän katsoi hetken olevan soveliaan nopeampaan edistykseen.

Olot näyttävätkin todella tarjonneen kaikki edellytykset tsaarin eduksi. Ranska oli ulkonaisen rauhan tarpeessa vahvistaakseen siellä äskettäin tapahtuneen hallitusmuutoksen jälkeen sisäistä hallintoaan. Napoleonin rauhoittava puhe eräissä juhlapidoissa Bordeaux'issa, missä hän selitti lausetta: „*keisarikunta on rauha*“, oli liittänyt yli Euroopan ja tuudittanut neuvoskunnat rauhaan. Saksan kahdelta suuremmalta valtiolta Nikolain ei tarvinnut odottaa mitään vastustusta, sillä Preussin kuningasta hän katsoi täydelleen voivansa ohjata oman mielensä mukaan ja Itävalta oli kiitollisuudenvelassa Venäjälle. Mitä taas Englantiin tuli, oli rauhaarakastavan pääministerin, lordi Aberdeenin ohjel-

mana olla sekoittamatta maata muiden valtioiden asioihin, vaan niin paljon kuin mahdollista työskennellä sisäisen vaurastumisen hyväksi. Sen lisäksi tuli vielä, että Englannin ulkomaanasiat mainittuna aikana olivat lordi Russelin johdossa; hänen rauhallinen ulkomaanpolitiikkansa oli hyvin tunnettu.

Tästä näkyy käyvän selville, ett'ei Nikolain tuuma saada häiritsemättä ryhtyä toimintaan ollut perusteeton.

Alussa hän vain epäili, mihin suuntaan askel oli otettava; hänen silmänsä sattuivat Venäjän kahteen vanhaan viholliseen: Skandinaaviaan ja Turkkiin, ja hän alkoi keskustelut Venäjän lappalaisten kalastusoikeudesta Varankivuonossa. Tämä kysymys, joka jo oli ehtinyt saavuttaa sangen vakavan luonteen, mikä helposti olisi voinut tuottaa arveluttavia seurauksia, jätettiin kumminkin sikseen Itämaiden selkkausten vuoksi.

Aikaisemmin mainitun uskonnollisen riitakysymyksen vuoksi keisari oli lähettänyt ruhtinas Menshikovin Konstantinopoliin erityisesti valtuutettuna viemään lopullista vaatimusta Portille. Menshikov saapui sinne helmikuussa 1853, ja antaakseen lähettilälleen voimakkaamman pakotuskeinon keisari oli samaan aikaan marssittanut suuren sotajoukon Bessarabiaan.

Menshikovin esiintyminen Konstantinopolissa oli varsin röyhkeää. Tunnettua on, miten hän loistavan seurueen saattamana matkapuvussa astui sulttaanin neuvoston eteen ja vastoin kaikkia diplomaattisia tapoja kohteli korkeimpia turkkilaisia virkamiehiä ylimielisen vaativalla kopeudella.

Sillävälän Napoleon oli hiljattain vastaanottanut Ranskan keisarikruunun ja lakiasäättävän kokouksen keskustelujen avauksessa (14 p:nä helmikuuta 1853) ilmoittanut tahtovansa melkoisesti supistaa sotaväen luku-

määrää. Samaan aikaan hän suunnitteli Pariisiin maailmannäyttelyä ja toteutti sen keväällä samana vuonna. Nämä rauhalliset merkit tuudittivat keisari Nikolain edelleen siihen vakaumukseen, ett'ei mikään vaara uhanut Ranskan puolelta. Mutta vastoin juuri mainittuja rauhanmerkkejä oli ranskalainen laivasto samaan aikaan lähetetty Kreikan kulkuvesille. Tämä seikka antoi sulttaanille suuremman rohkeuden, niin että hän vastusti ruhtinas Menshikovin esittämiä vaatimuksia. Ruhtinaan täytyi siten tyhjin toimin palata Venäjälle.

Kauan oli Englanti välttänyt kaikenlaisen sekautumisen riitaan, joka toistaiseksi näytti koskevan vain *pyhiä seutuja*. Mutta erään keskustelun jälkeen, joka tapahtui talvipalatsissa tammikuussa 1853 keisarin ja Englannin lähettilään, sir Hamilton Seymourin välillä, jolloin edellinen paljasti varsinaiset aikeensa Itämaiden suhteen, Englantikin alkoi ottaa osaa paraillaan kestäviin diplomaattisiin riitaisuuksiin. Nikolai oli nimittäin mainitun keskustelun kuluessa varomattoman avomieli-
sesti puhunut tulevaisuudentuumistaan. Hän esitti Englannille, että tämä liittyisi Venäjään ja he sopisivat *sairaam miehen* perujen jaosta — niin oli Nikolailla tapana kutsua Turkkiä. Keisarin ehdotuksen mukaan Bulgaarian ja Serbian ruhtinaskunnista muodostettaisiin Venäjän suojeluksen alaisia itsenäisiä valtioita; Konstantinopoli kenties valloitettaisiin, mutta sitä ei yhdistettäisi Venäjään. Englanti saisi valita itselleen jonkun alueen, esim. Egyptin tai Kandian.

„Tahdon“, sanoi keisari, „puhua Teille ystävän ja kunnan miehen tavoin; jos Englannin ja minun onnistuu tehdä sovinto tässä asiassa, välitän vähät muusta; samantekevä on, mitä muut tekevät tai ajattelevat“.

Hamilton Seymourin pyyntöön, että hän lähemmin selittäisi nämä sanat, keisari lisäsi: „Meillä on sairas mies, sangen sairas; olisi suuri onnettomuus, sanon sen vallan peittelemättä, jos hän jonakin päivänä luiskahtaisi käsistämme, varsinkin ennenkuin tarpeellisiin toimenpiteisiin on ryhdytty“.

Keisarin peittelemätön luottamus ilmoitettiin viipymättä Englannin hallitukselle. Ulkoasiain ministerinä oli lordi Russelia seurannut lordi Clarendon; uusi ministeri hylkäsi päättävästi ehdotuksen lausuen mielipiteenään, että Turkki oli vahvempien valtioiden suojeluksen ja ystävällisen tuen tarpeessa sekä ett'ei pitäisi esittää vaatimuksia, jotka olivat nöyryyttäviä sulttaanin arvolle ja riippumattomuudelle.

Kun Nikolai ei kuitenkaan tahtonut edelleenkaan luopua aikeistaan Itämaiden suhteen, alkoi Englanti liittyä Ranskaan.

Englannin etujen mukaista ei ollut sallia Ranskan yksin vaikuttaa tapausten kehitykseen Turkissa. Siihen katsoen tehtiin liitto mainittujen valtioiden välillä ja sen perustaksi pantiin: Turkin säilyttäminen ja Venäjän aikeiden yhteinen vastustaminen Itämailla. Arpa oli siten heitetty; tapausten kulkua ei nyt enää kauemmin voitu ehkäistä.

Heinäkuun 3 p:nä kulki 80,000 miestä venäläistä sotaväkeä ruhtinas Mikael Gortshakovin johdolla rajojen Pruthin yli, siten astuen Tonavan ruhtinaskuntien alueelle. Samaan aikaan keisari Nikolai antoi julistuksen, missä hän selitti, ett'ei Venäjä tahtonut aloittaa sotaa, vaan ainoastaan halusi hankkia takeita siitä, että sulttaanin neuvosto tarkoin noudatti sopimusten määräyksiä. Ranska ja Englanti vastasivat tähän shakkivetoon antamalla laivastojensa purjehtia Besikon lah-

delmaan Dardanellien salmen suuhun. Siten he toistaiseksi pitivät arvossa sopimuksia heinäkuun 13 p:ltä 1841, joiden mukaan salmet olivat sotalaivoilta suljetut.

Keksiäksensä vielä viime hetkessä keinon sodan estämiseksi Itävalta esitti yleisen konferenssin pidettäväksi Wienissä. Keisari Nikolai osottautui täällä taipuvaksi muutamiin myönnytyksiin, mutta piti jyrkästi kiinni suojelusoikeudestaan sulttaanin valtakunnassa olevien kreikkalais-kristittyjen yli. Turkki taas, tuntien nyt itsensä voimakkaaksi niiden liittolaisten vuoksi, jotka sen oli onnistunut hankkia, otti ensimmäisen askeleen sotaan, vaatien ruhtinaskuntiin sijoitettujen venäläisten joukkojen lähtemään sieltä sekä lähetti suuren armeijan Tonavan seuduille.

Wienin neuvottelukokous jäi niinmuodoin tuloksitta.

Lokakuun 23 p:nä 1853 turkkilaiset alottivat vihollisuudet Tonavalla ja 1 p:nä marraskuuta keisari Nikolai antoi sotajulistuksensa, missä hän ilmoitti, „ett'ei hänellä ollut muuta neuvoa kuin turvautua asevoimaan pakoittaakseen Ottomaanilaisen valtakunnan hallitusta pitämään arvossa sopimuksia ja saadakseen hyvitystä niistä loukkauksista, millä oli vastattu Hänen Majesteettinsa mitä kohtuullisimpiin valituksiin ja oikeutettuun huolenpitoon puhdasoppisen uskon puolustamisesta Itämailla, uskon, jota myöskin Venäjän kansa tunnusti.“

Samaan aikaan yhdistynyt ranskalais-englantilainen laivasto saapui Bosporiin, ja turkkilainen päällikkö Tonavalla, Omer pasha, kulki joen yli asettuen varustuksiin Oltenitzan luoksi ja saavutti ennen pitkää (marraskuun 4 p:nä) voiton venäläisistä. Vähässä-Aasiassa turkkilaiset olivat myöskin samonneet Venäjän rajan yli ja hävittäen tunkeutuneet armenialaisiin kyliin.

Merellä oli venäläisillä sitä vastoin aluksi menestystä. Vihastuneena ranskalais-englantilaisen laivaston uhkateosta keisari Nikolai antoi käskyn amiraali Nakhimoville karkoittaa turkkilaiset Mustaltamereltä. Tuon pelottomasta rohkeudestaan tunnetun amiraalin onnistui Sinopen luona 30 p:nä marraskuuta melkein täydellisesti tuhota turkkilainen eskaaderi, missä oli 11 sotalaivaa ja useita kuljetuslaivoja. Turkkilaisen laivaston päällikkö Osman pasha haavoittui, oma miehistö hylkäsi ja ryösti hänet, mutta venäläiset hänen pelastivat ja veivät sotavankina Odessaan.

Kaukaasiassa venäläiset myöskin pian saavuttivat menestystä. Ruhtinas Andronnikov sai siellä voiton vihollisesta Akhalzikin linnoituksen luona.

Sinopen tapahtuman jälkeen Aberdeen, joka viimeiseen saakka koetti välttää sota, ei voinut kauemmin vastustaa sotaisaa lordi Palmerstonia. Turkin sotalaivojen tuhoaminen Euroopan parhaimman laivaston läheisyydessä, sillä aikaa kuin länsivaltiot parhaillaan vielä jatkoivat keskusteluja, oli häväistys, jota sodanystävät Englannissa ja Ranskassa eivät voineet jättää rankaisematta. Minkä vaaran voisikaan Venäjän kasvanut valta tuottaa Euroopalle? Englannin kabinetissa Palmerston sen vuoksi vaati tarmokasta asiaan-ryhtymistä, ja maaliskuun 12 p:nä 1854 Englanti ja Ranska tekivät liiton Turkin kanssa viimemainitun valtakunnan täydellisen laajuuden ja itsenäisyyden säilyttämiseksi.

Kun tieto liiton tekemisestä saapui Pietariin, kutsui tsaari lähettinsä pois Lontoosta ja Pariisista. Muutama viikko senjälkeen myöskin Ranskan ja Englannin lähettiläät matkustivat Pietarista, minkä ohella heidän hallituksensa lähettivät tsaarille lopullisen vaatimuksen, että hän veisi sotajoukkonsa pois Tonavan ruhtinas-

kunnista. Mutta kun ei mitään vastausta siihen saapunut, antoivat länsivaltiot sodanjulistuksensa 27 ja 28 p:nä maalisk. 1854.

Selityksessä 30 p:ltä maalisk. (11 p:ltä huhtik.) 1854 Pietarin hallitus tekee selkoa tapahtumien kehityksestä pesten kätensä verenvuodatuksen edesvastauksesta ja sodan seurauksista. Valloitus- ja laajennuspolitiikka, mistä molemmat länsivallat tahtoivat syyttää Venäjää, torjutaan selityksessä kokonaan perusteetomana syytöksenä sekä huomautetaan edelleen länsivaltiojen todellisena vaikuttimena hyökätessään Venäjän kimppuun olevan toivon musertaa tämän maan vaikutusvalta.

Pian senjälkeen (11/23 p:nä huhtikuuta) Nikolai antoi julistuksen, joka herätti kaikkien venäläisten ihastusta. Hän lausuu siinä, „että vain oikeudentunto on ohjannut Meitä saattamaan voimaan oikeuskoisten kristittyjen, Ottomaanilaisen Portin alamaisten, loukatut oikeudet. Me emme ole koettaneet, Me emme koeta tehdä valloituksia, emme myöskään harjoittaa Turkissa minkäänlaista ylivaltaa, joka menee voimassaolevien sopimusten mukaan Venäjälle tulevan vaikutusvallan yli“. Edempänä sanotaan: „Vihdoinkin, tällä hetkellä, Englanti ja Ranska heittävät naamarin pois ja tunnustavat, että Meidän riitaisuutemme Turkin kanssa ovat heidän silmissään vain toisarvoinen kysymys; mutta että heidän yhteinen päämääränsä on heikontaa Venäjää, riistää siltä osa sen alueista sekä pakoittaa Meidän isänmaamme astumaan alas siitä mahtavasta asemasta, mihin Korkeimman käsi sen on kohottanut“. Julistus loppuu huudahtukseen: „Tietäköön senvuoksi koko kristikunta, että Venäjän keisarin ajatus on sama ajatus, joka elähyttää ja innostuttaa koko Venäjän

kansan suurta perhettä, — tätä oikeauskoista, Jumalalle ja Hänen ainosyntyiselle pojalleen Jeesukselle Kristukselle, Vapahtajallemme, uskollista kansaa. Uskon ja kristikunnan puolesta me sodimme! *Kun Jumala on kanssamme, — kuka voi olla meitä vastaan?*“

Väljen rikkoutuminen ei siis tapahtunut sattumalta eikä minkään yksinäisen tapahtuman vuoksi. Päinvastoin se oli useiden toistensa kanssa läheisessä keskinäisessä yhteydessä olevain historiallisten seikkojen kauan valmistama luonnollinen kehitys. Kysymyksen uskonnollinen puoli oli keisarilla erinomaisena keinona innostuttaa kansaansa. Länsivalloille taas Turkin koossapitäminen oli oivallinen tekosyy, jonka nojalla he saivat tilaisuuden heikentää Venäjää. Varsinkin Napoleon tarvitsi tyydyttää levottomia alamaisiaan loistavalla ulkomaanpolitiikalla korvaukseksi heidän valtiokaappauksessa v. 1851 menettämästään perustuslaillisesta vapaudesta. Siten hän hyökkäyksen kautta samalla vahvisti omaa asemaansa.

Sodan julistamisen hetkellä eivät kumminkaan länsivallat, varsinkaan Englanti, olleet täysin varustetut ryhtyäkseen välittömään, tarmokkaaseen toimintaan. Heiltä puuttui riittävä määrä hyvin harjoitettua miehistöä ja vaadittiin kauan aikaa Venäjän kanssa tasavoimaisen armeijan asettamiseen. Samaan aikaan kuin liittoutuneet vallat kokosivat joukkojaan viedäkseen ne Gallipoliin, Dardanellien varrelle, saivat turkkilaiset toimekseen sill'aikaa torjua venäläisten esiintunkemista Tonavalla.

Sotamarski Paskievitsh oli ottanut Venäjän Tonavan-armeijan päällikkyuden ja alkoi sotatoimensa Silistrian linnan piirityksellä. Mutta saamansa haavan johdosta Paskievitsh pian oli pakoitettu jättämään

päällikkyuden Gortshakoville, joka jatkoi alotettua piiritystä. Vaikkapa turkkilaiset uljaasti puolustautuivat, oli heidän kumminkin vaikea vastustaa venäläisten voimakkaita hyökkäyksiä, minkä vuoksi länsivallat, jotka sillä välin olivat ehtineet koota osan joukkojaan Gallipoliin, päättivät sijoittaa ne lähemmäksi sotänäyttämöä ja valitsivat Varnan linnoituksen Mustanmeren rannalla toiminta-asemaksensa.

Preussi ja Itävalta olivat kauan katselleet tapausten kulkua asettumatta suorastaan millekään ratkaisevalle kannalle niiden suhteen. Nikolailta oli tapana langostaan, kuningas Fredrik Wilhelm IV:stä lausua, että „hän aamusin herätessään oli venäläinen, mutta iltasin levolle mennessään englantilainen“. Kun nyt kuitenkin tapaukset olivat saaneet edellämäinitun käänteen, tekivät Preussi ja Itävalta keskinäisen liiton taaten toistensa alueet ja sitoutuen diplomaattista tietä pakoittamaan Venäjän viemään sotajoukkonsa ruhtinaskunnista. Tässä heidän puuhansa kuitenkin kohtasivat Nikolain taipumattoman rautaisen tahdon. Mainitut kaksi valtaa sopivat lisäksi olla ryhtymättä hyökkäykseen, joll'eivät vaan Venäjän joukot kulkisi Balkanin yli tahi tsaari yhdistäisi Tonavan ruhtinaskuntia valtakuntaansa.

Itävalta puolestaan saattoi kysymyksen pitemmälle Turkin kanssa tekemällään sopimuksella, minkä nojalla se sitoutui miehittämään ruhtinaskunnat, joll'eivät venäläiset lähtisi näistä maista. Tästä Wienin hallituksen Venäjää kohtaan noudattamasta politiikasta on yksin Metternichkin lausunut: „Itävalta hämmästytti maailmaa kiittämättömyydellään“. Tämä teko herättikin tsaarin suurta suuttumusta; Nikolain ritarilliseen luontoon se syvästi koski. Useammin kuin kerran Itävalta oli hädän hetkenä

saanut Venäjältä apua ja sen tämä valtio nyt palkitsi vihamielisyydellä ja kiittämättömyydellä. Itävallan menetelyn vuoksi Venäjä joutui niin uhkaavaan asemaan, että tsaari käski joukkojensa luopumaan Silistrian piirityksestä ja vetäytymään takasin Tonavan pohjoiselle rannalle. Turkkilaiset seurasivat vihollistensa kinteillä, ja muutamien veristen taistelujen jälkeen venäläiset poistuivat ruhtinaskunnista, mitkä itävaltalaiset heti miehittivät.

Sillä välin länsivaltojen joukot olivat ehtineet saapua Varnaan, missä heillä ei enää ollut mitään tekemistä. Liittoutuneet epäröivät kauan ja miettivät, mihin nyt olisi edullisin ryhtyä. Kolera raivosi heidän riveisään; Varnan luona tahi ylimalkaan suoperäisellä ja epäterveellisellä Tonavan-suistomaalla viipyminen ei ollut suinkaan tarkoitustaanvastaavaa, mutta mitään sotaliikkeiden suunnitelmaa ei oltu tehty.

Pitkien neuvottelujen perästä tultiin siihen päätökseen, että suunnattaisiin voimat Sevastopolia, Venäjän etevintä linnoitusta vastaan Mustanmeren rannalla, minkä jälkeen sodan päätapahtumat keskittyivät mainitun linnoituksen ympärille. Vahingoittaakseen samalla Venäjää kaikissa mahdollisissa paikoissa liittoutuneet lähettivät samaan aikaan sotalaivojansa Itämerelle, Vianamerelle, vieläpä aina Tyynen-valtameren kaukaisille rannikoille saakka.

II.

Suomen sotilasolot sodan syttyessä.

Suomessa seurattiin tapahtumain kulkua kasvavalla harrastuksella sotamelskeen kaukaa kuulussa. Sodan puhjettua ensin Mustanmeren rannoilla odotettiin jännityksellä, mihin suuntaan myrsky edelleen kulkisi; pian selvisi jokaiselle, että se hillittömästi lähestyi pohjolaamme, ja alussa selvästi käsittämättä, mitä se oikeastaan voisi tuoda muassaan, valmistauduttiin kuumeisella kiiruulla sen tulon varalle.

Vuodesta 1831 saakka oli ruhtinas *A. S. Menshikov* Suomen korkeimpana hallitusmiehenä, mutta niinä vuosina, joina ruhtinas oli ollut mainitussa valtavirassa, uskottiin hänelle samalla useita muita tehtäviä Venäjällä, minkä vuoksi hän alituisesti oli poissa maastamme. Hänen tointansa Suomessa hoiti senvuoksi vuodesta 1848 lähtien kenraaliluutnantti, vapaaherra *Platon Rokassovski*. Ystävällisellä, jalomielisellä ja rehellisellä luonteellaan Rokassovski voitti maan yleisen kunnioituksen ja myötätuntoisuuden; sotilaspäällikkönä sitävastoin varsinkaan sodan aikana hän ei ollut mies paikallaan. Luultavasti hän huomasi sen itsekin, sillä jo vuoden 1854 lopulla hän pyysi eroa toimesta. Sodan ensi jakson aikana hän oli kumminkin maan puolustuksen korkeimpana johtajana.

Esikunta-päälliköksi määrättiin kenraalimajuri *Juhana Mauri Nordenstam*, mies, jolla oli kokemusta sota-asioissa ja hyvät sotilaalliset tiedot. Siten siis Nordenstam oikeastaan johti ja ohjasi kaikki, mikä koski sotatoimia Suomessa.

Muuttuneeseen valtiolliseen asemaan nähden saapui

Kenraali P. Rokassovski.

jo maliskuun 1/13 p:nä keisarillinen julistus v. t. kenraalikuvernöörille ja joukkojen päälliköille, mikä „hänen käteensä yhdisti kaiken vallan, joka oli välttämätön niiden toimenpiteiden järjestämisestä ja pikaista täytännönpanoa varten, joita Suomen turvallisuuden säilyttämiseksi vaadittiin“. V. t. kenraalikuvernöörille annettiin erityinen käskyvalta ja Suomen viranomaisten käskettiin viipymättä noudattamaan hänen vaatimuksiaan.

Väsymätön työ alkoi Suomessa. Jokainen toimi parhaan kykynsä mukaan, ja kaikkia elähytti toivo josakin määrin olla avullisena maan puolustuksessa.

Kaikkiin aselajeihin kuuluvia joukkoja sekä kuormastoja ja ampumavara-kuormia kulki pitkin maanteitä Pietarista ja levisi maan eri osiin. Sananlennättäjät

Kenraali J. M. Nordenstam.

ratsastivat edestakasin, mukanaan käskyjä, sillä siihen aikaan ei ollut vielä mitään sähkölennätinjohtoja maassa; niitä laitettiin vasta myöhemmin. Jotta kumminkin jokseenkin kiireesti voitaisiin toimittaa tärkeitä tiedonantoja, rakennettiin keväällä pitkin Suomen rannikkoja optillinen lennätinlinja, mikä työ suoritettiin kenraalimajuri, vapaaherra *Kasimir von Kothenin* johdannoilla.

Rannikkokaupunkien, Helsingin, Turun ja Porin laivaveistämöissä rakennettiin tykkivenheitä. Linnoitukset pantiin kuntoon, mikäli mahdollista oli, ja muutamaiin tarkoitukseen-sopiviin paikkoihin rannikolle rakennettiin uusia, pienempiä puolustusvarustuksia.

Voi näyttää siltä, että maamme luonto vaikeasti luoksisäästävine rannikoineen, vaarallisine vedenalaisine kareineen ja laajoine, sokkeloisine saarineen ja luotoineen, joita etuvarustusten tavoin on pitkin meren rantaa, on mahtavana esteenä lähestyvälle viholliselle; lisäksi tulevat vielä linnoituksemme, joista etevintä, Viaporin, aina on pidetty valloittamattomana. Mutta seikkoja lähemmin tarkastaessa tuli kumminkin ilmi hyvin oleellisia puutteita.

Linnoitusten tila sodan syttymisen aikana osotti monta hämmästyttävää vaillinaisuutta.

Viaporissa oli melkein kaikki samassa kunnossa kuin v. 1808 linnoituksen joutuessa venäläisten käsiin. Melkoisia rahasummia oli tosin vuotuisesti uhrattu tämän linnoituksen kunnossapitoon ja vahvistamiseen, mutta vain muutamia vähäisiä korjaustöitä oli saatu toimeen. Alkukesällä v. 1854 sai suuriruhtinas Konstantin Nikolajevitsh nimettömän kirjeen, missä hänelle ilmoitettiin vihollisen, jos hän haluaisi valloittaa Helsingin ja Viaporin, mitä helpoimmin 24 tunnissa voivan toteuttaa toivonsa; „sillä,“ sanoo kirjeenkirjoittaja, „eräs suuri saari linnoituksen itäpuolella on kokonaan suojelusta vailla. Vihollinen voi vaikeudetta anastaa tämän saaren ja sieltä mukavasti siirtyä toisille viressä-oleville saarille. Saatuaan saaret ja salmet haltuunsa vihollinen laivastonsa avulla mitä helpoimmin voi valloittaa linnoituksen“.

Todellista asianlaitaa tutkimaan keisari viipymättä

lähetti kenraaliadjutantti *Arkassin* ja sivusadjutantti *Herstenzweigin* Viaporiin.

„Meitä hämmästytti“, kirjoittaa *Arkass*, „puolustulaitoksen kelvottomuus ja puutteellisuudet. Osa äskettäin rakennetuista pattereista oli siihen määrin järjettömästi sijoitettu, ett'ei voinut kyllin ihmetellä, mitä suunnattomia rahasummia turhaan oli tuhlatu näihin rakennuksiin, kun taas rahavaroja puuttui sieltä, missä ne todella olisivat olleet tarpeen vaatimia.“

Maasuhteet linnoituksen itäpuolella olivat täydelleen sellaiset, kuin tuntematon kirjeenkirjoittaja oli ilmoittanut. *Sandhamn* nimittäin ja muutamat muut läheiset saaret, jotka silloin vielä kasvoivat tiheää metsää, olisivat voineet asemansa vuoksi tarjota viholliselle monta etua. Keisarin antaman valtuutuksen nojalla *Arkass* käski viipymättä ryhtyä rakentamaan pattereja *Sandhamniin*. Sitä paitsi hän antoi käskyn valmistaa sinne parakkeja miehistölle ja määräsi suunnat tarpeellisille kuljetuslinjoille metsän läpi.

Koetellakseen vallien vahvuutta *Arkass* käski linnanpäällikön, kenraali *Sorokinin* ammuttamaan muutamia laukauksia *Gustafssvärdistä*.

Sorokin väitti sen olevan mahdotonta, sillä ensi laukauksen jälkeen muurit luultavasti murtuisivat alas.

Linnanpäällikön arvelu vaikutti luonnollisesti, että *Arkass* vielä jyrkemmin vaati koeampumisen toimittamista. — „Parempi on, että muurit suistuvat nyt kuin vasta vihollisen saapuessa“, sanoi kenraali. Pian nähtiinkin, miten suuri osa muureista todenteolla luhistui seitsemännen tykinlaukauksen jälkeen.

Kenraali *Arkass* kirjoittaa, että hän tämän johdosta iloitsi; „sillä minua ei tahdottu uskoa Pietarissa, kun lähetin tapahtumasta tiedon korkeimmalle päällikölle,

— yksin keisarikin epäili —, mutta nyt oli minulla tosiseikka todistajanani; muurit vaativat välttämättä perinpohjaista uudestaan-rakentamista.

Yli tuhannen miehen suuruisella työvoimalla ryhdyttiin heti töihin, ja kun vihollinen todenperään saapui Viaporin edustalle, oli työt likipitään ehditty päättää.¹

Viaporissa vallitsi myös harjoitetun tykkimiehistön puute. Tykkimiehistöön vaadittiin nimittäin 121 tulittajaa ja 2,156 tykkisotilasta; sen sijaan oli siellä sodan syttyessä ainoastaan 47 tulittajaa ja 653 tykkisotilasta. Niinmuodoin oli välttämätöntä korvata puuttuva määrä, 1,577 miestä, harjoittamattomilla jalkasotureilla. Heidän harjoittamisensa tykkipalvelukseen niin lyhyessä ajassa kysyi tietenkin paljon vaivaa.

Viaporiin varatun ruudin laadusta kertoo C. Philippaeus,² että hän eräänä päivänä ruutikuormien saavuttua Viaporiin kohtasi kenraali *Barantsovin*, tykkistönpäällikön, joka kovin vihastuneena, kiivaasti viittiloiden huudahti:

— „Tulkaa ja katsokaa, minkälaista ruutia meille on lähetetty!“

— „Se ei lainkaan ollut mitään ruutia“, kirjoittaa Philippaeus, „vaan ruudintomua, joka kosteuden vaikutuksesta oli liimautunut kivenkoviksi nyrkin- tai päänkokoisiksi palloiksi. Tästäkin melkein kelvottomasta aineesta oli mitä suurin puute. Välttääkseen tarpeettomasti kuluttamasta tätä n. s. ruutia, ei miehistöä,

¹ Tapauksen on kertonut kenraaliadjutantti N. A. Arkass ja on kuvaus painettu venäläisen aikakauskirjan: „Historiallinen Sanansaattaja“, huhtikuun vihkoon, vuosik. 1901.

² C. v. Philippaeus: „Betrachtungen und Erinnerungen. — Graf Berg, — General-Gouverneur von Finnland.“ St Petersburger Zeitung, 1889, N:o 77—105.

ytä vähän jalka- kuin tykkisoturejakaan voitu harjoittaa maaliinammunnassa.“

Sivuutamme tässä puhtaastaan teknilliset puutteet, joiden esittäminen vain väsyttäisi linnoituksen rakennustaitoon perehtymätöntä lukijaa, mutta mainittakoon kuitenkin, että useimmat vaillinaisuudet ennen vihollisen hyökkäystä Viaporista vastaan tulivat tyydyttävästi korjatuiksi.

Viipurissa olivat olot, jos mahdollista, vieläkin kurjemmat.

Kenraalimajuri *Aleksanteri Thesslev* toimi puheenalaisena aikana Viipurin sotakuvernöörinä. Hänet kuvaa insinööri-eversti V. Krencke „rehelliseksi, tarmokkaaksi mieheksi, jolla oli lahjoja, vaan jolta puuttui tarpeellisia erikoistietoja niin hyvin tykkitieteessä kuin linnoitustaidossa“. Hänen lähimmistä apulaisistaan sanoo sama kirjoittaja, että ne kovaksi onneksi olivat tehtäviinsä kokonaan kelvottomia ja sopimattomia. Viipurin molemmista tykkistönpäälliköistä oli kenraaliluutnantti *Volshinski* 70 vuotias vanhus ja eversti *Ljapunov* terveydeltään kokonaan murtunut mies. Sikäläinen insinööri-päällikkö, eversti *Gorskin*, oli melkein heikkomielinen ja Viipuriin sijoitetun jalkaväkirykmentin komentaja, eversti *Smogarshevski* ymmärsi vain paraatimarsseja ja kivääritemppuja.¹

Näiden herrojen käsiin oli Viipurin puolustus uskottu!

Vuoden 1854 lopulla keisari oli lähettänyt kenraali *Ogarevin* tarkastamaan Viipuria, ja kenraalin ker-

¹ V. Krencke: „Baltilaisten rannikkojen puolustus“ 1887. Venäjänkielinen alkuteos: В. Кренке. „Оборона Балтийскаго побережья.“ Спб. 1887.

tomuksen mukaan oli linnoituksessa kaikki hyvässä kunnossa. Ogarev näkyy kumminkin kiinnittäneen huomionsa vain ulkonaiseen järjestykseen ja puhtautteen, kuten esim. siihen, että ruoho linnanvalleilla oli tasaiseksi leikattu ja turvepeitto hyvin hoidettu y. m., mutta linnoituksen oleelliset heikkoudet olivat häneltä kokonaan jääneet huomaamatta.

Huhtikuussa seuraavana vuonna tarkasti samaa linnoitusta insinööri-eversti *Krencke*, jolloin hän havaitsi kaikin paikoin suuria puutteita. Muun ohessa kävi selville, että linnoituksessa tuskin ollenkaan oli ruutia, sillä se, mikä ruudin nimeä kantoi, oli kokonaan käyttökeltovotonta. Toimitetussa koeammunnassa kiisivät panokset vain 50—100 sylen matkan, putosipa osa vain 20 sylen päähän tykkien suista. Sanottiin ruudin olevan 1808—1809 vuosien sodan ajoilta.

Linnoituksen tykit oli sijoitettu ilman mitään arvostelukykyä. Parhaimmat olivat saaneet paikkansa maan puolella, jota vastoin vanhemmat, kelvottomammat puolustivat merenpuoleisia rintamia, s. o. niitä linnoituksen osia, joita vastaan vihollisen hyökkäys etusijassa oli odotettavissa.

Itse valleilla oli vanhanaikainen, rappeutunut leima pienine tykinaukkoineen, eivätkä ne voineet tarjota tarpeellista suojaa enemmän tykeille kuin niiden alustoillekaan; ei edes miehistöllä ollut riittävää suojaa, kun ei mainittua tarkoitusta varten oltu pidetty huolta vallisuojusten rakentamisesta.¹ Rintavarustukset olivat matalat ja kapeat, ruutikellareja puuttui, vallikäytävät

¹ „Vallisuojuksiksi“ kutsutaan katettuja rakennuksia, jotka varustetaan linnoitusten sisäpuolelle ja joiden tarkoituksena on vihollisen tulelta suojella sotajoukkoja, tykkejä, varastoja y. m.

olivat aivan sopimattomia, ja joukko muita teknillisiä puutteellisuuksia tuli ilmi.

Eversti *Krencke*, joka täten kuvaa linnoituksen tilaa, lisää, että osa yksityisrakennuksista oli rakennettu niin lähelle valleja, että ne tulipalon sattussa voivat tuottaa linnoitukselle suuren vaaran.

Mitä Uuraansalmen linnarakennuksiin tulee, sanoo *Krencke* sitävastoin, että ne olivat paremmassa kunnossa, vaikkapa eivät lähimainkaan valmiit, kun sota syttyi.

Monet tässä luetelluista puutteellisuuksista kuitenkin keväällä 1855 korjattiin, sillä paitsi herkeämättä työskentelevien sotilasten suurta joukkoa ottivat myöskin useat kaupungin yksityiset asukkaat osaa linnoitusrakennusten kuntoonpanemiseen.

Bomarsundin linnoitus Ahvenanmaalla ei ollut lähimainkaan ehtinyt tulla vahvistetun suunnitelman mukaan valmiiksi. Vain viides osa oli valmis vihollisen hyökätessä tämän linnoituksen kimppuun.

Suomen vähäisemmät varustuslaitokset olivat lähimain samanlaisessa tilassa kuin jo kuvatut ja monet olivat vielä paljoa huonommat.

Mitä linnoitusten päälliköihin tuli, oli niiden suhteen myöskin paljon toivomisen varaa. Eräs samanaikainen kenraalikuvernöörin-kanslian virkamies on muutamista heistä lausunut seuraavasti:¹

Bodisko, Bomarsundin päällikkö, oli vanha, kuuro äijä; *Ssvjentorzezki*, Kotkan komentaja, oli pitkä, tavattoman laiha mies ja käyrä kuin pisteetön kysy-

¹ C. von Philippaeus: „Betrachtungen und Erinnerungen. — Graf Berg, — General-Gouverneur von Finnland“ — St Petersburger Zeitung, 1889, N:o 77—105.

mysmerkki; *Altwater*, Viaporin komentaja (ennen Sorokinia), oli rampa molemmilta jaloiltaan, niin ett'ei hän auttamatta voinut nousta tuoilta. Helsingin päälliköstä sama kirjoittaja huudahtaa: „Tuo hyvä, pieni, aivan kuivettunut kenraali *Schramm* oli hyvin rauhallismielinen.“

Puheenalaisena aikana ja vielä paljoa myöhemmin oli tavallista nimittää iäkkäitä, kivuloisia tai ennen kaikkea sodassa haavoittuneita vanhoja sotilaita linoitusten ja kaupunkien päälliköiksi, jonka johdosta heidän tärkeäarvoiset toimensa tulivat asianhaarojen mukaan hoidetuiksi.

Laivaston laita ei ollut parempi.

Baltilainen laivasto jaettiin kolmeen osastoon, joista kaksi oli sijoitettu Kronstadtin ja kolmas Viaporiin. Viimemainittua osastoa komensi sodassa vara-amiraali *Rumjantsov*.

Kenraaliadjutantti Arkassin pitämässä katselmuksessa kesäkuussa 1854 kävi kaikki aluksi hyvin, mutta kun hänen piti panna toimeen maaliinammunta laivojen tykeillä, tuli niiden täydellinen kelvottomuus ilmi. Ammunta alkoi korvetti „Pultavasta“, 9 vuotta vanhasta aluksesta, jonka tykeillä ei ollut vielä ammuttu ainoatakaan laukausta paitsi tavallisia tervehdyslaukauksia pienemmillä ruutimäärillä.

Arkass kertoo katselmuksesta: „Merkki annettiin ja ammunta alkoi. Minä itse, komentaja ja kaikki 6:n aluksen ja 3:n höyrylaivan tilaisuuteen kutsutut päälliköt seisomme kannella, missä koeammunta tapahtui. Läsnaollessani ladattiin tykit määrättyjen sääntöjen mukaan. Jokaisen tykin suuntasi komentaja itse ja tarkastettuani ne annoin luvan laukausten ampumiseen. Tässä järjestyksessä oli jo neljä laukausta onnellisesti ammuttu

ja valmistauduttiin laukaisemaan viidettä, kun muuan kapteeneista pyysi minun selittämään erästä epäselvää kohtaa uudessa ohjesäännössämme. Tarkastettuani ampuma-aseman pyysin kirjaa ja astuin kaksi askelta taaksepäin ottaakseni sen vastaan. Siinä silmänräpäyksessä tykki laukesi, mutta räjähti samalla tuhanneksi kappaleeksi surmaten 9 miestä ja haavoittaen 5 pahasti. Tunkeutuipa särkyneen tykin sirpale kannen läpi ja tappoi siellä seisovan merimiehen. Joll'en, kuten mainitsin, olisi astunut taaksepäin kahta askelta, olisin epäilemättä kuulunut surmattujen joukkoon. Tapaus osotti selvästi tykin olevan valetun kokonaan kelvottomista aineksista. Viaporin kaikki muut laivatykit olivat samasta metallista ja oli ne valmistettu kruunun valimossa Pedrosavodskissa.“

Samassa maaliinammunnassa tuli ilmi, että telkimet miehistön suureksi vaaraksi singahtivat tiehensä.

Tuon onnettoman laukauksen jälkeen syntyi laivaväestössä oikea kauhu, jonka vuoksi kenraali Arkass käski lataamaan muut tykit pienemmillä ruutipanoksilla. Sen johdosta voi maaliinammunta vaaratta jatkua. Kun tapaus ilmoitettiin keisarille, onnitteli hän kenraalia tämän pelastumisen johdosta ja lausui samalla olevan välttämätöntä huolellisesti tarkastaa Pedrosavodskin tykkivalimoa.

Eräs toinen samanaikainen tapaus kuvaa hyvin laivaston olosuhteita, osottaen petoksia ja väärinkäytöksiä harjoitetun niin suurena määrinä, ett'ei edes korkein päällystö epäillyt pettäessään keisaria, milloin se oli sille itselleen eduksi.

Keisarin piti tarkastaa Kronstadtin laivaston osaa. Meripäällystö oli huomannut Hänen Majesteetillaan olevan tapana aina, kun häneltä kysyttiin, mitä laivuetta

hän halusi tarkastaa, ottaa selko, mikä niistä sinä päivänä oli vahtivuorossa. Sitten hän tavallisesti määräsi järjestyksessä-seuraavan laivasto-osaston katseltavaksi.

Jotta tarkastus kävisi hyvin, oli tapana koko vuoden kuluessa harjoittaa joku laivakunta kaikkiin palvelustehtäviin. Ilman mitään vaikeutta voitiin keisarin Kronstadtin-tulon edellisenä päivänä määrätä se laivue vahtivuoroon, joka numerojärjestyksessä oli lähinnä harjoitetun edellä.

Keisari sai kumminkin tiedon meripäällystön petollisesta menettelystä, ja saavuttuaan kesällä 1852 Kronstadtin tavanmukaista vuosikatselmusta pitääkseen hän määräsi toisen laivasto-osaston, kuin odotettu oli. Päällystö koetti hätävalheilla saada keisarin muuttamaan käskynsä. Selitettiin, että kysymyksenalaista laivuetta sillä kertaa tarvittiin muihin palvelustehtäviin, ett'ei siinä ollut täysilukuista miehistöä j. m. s., mutta keisari pysyi antamassaan määräyksessä.

Päällystön pelästys oli suuri, mitkään verukkeet eivät auttaneet, käskyä oli toteltava.

Pulasta kuitenkin päästäkseen puettiin katselmukseen harjoitetun miehistön laivamiehet toveriensa univormuihin, ja suurempi osa saman laivueen upseerikunnasta komennettiin ottamaan osaa näyteharjoituksiin.

Keisari sai kumminkin tästäkin tiedon ja keskellä katsastusta hän komensi: — „Laivueen n:o 00 (s. o. katselmukseen valmistetun) upseerit astuvat esiin!“

Kaikki paitsi kolme upseeria astuivat keisarin eteen. Sen jälkeen keisari uudisti saman käskyn miehistölle, eikä ole vaikea kuvailla mielessään hallitsijan vihas-tusta nähdessään meripäällystön noin törkeästi häntä pettäneen. Niin hyvin ruhtinas Menshikovia, silloista

meriesikunnan päällikköä, kuin kaikkia Kronstadtin ylempään päällikkökuntaan kuuluvia amiraaleja keisari ankarasti nuhteli.

Ei olisi vaikea täyttää suuria nidoksia luettelemalla esimerkkejä samanlaisista tapauksista; ne kuuluivat päiväjärjestykseen ja niitä ilmaantui puheenalaisena aikana kaikilla aloilla. Vaikea on muodostaa itselleen mitään selvää käsitystä Venäjän kaikissa yhteiskuntakerroksissa vallitsevain petosten ja epärehellisyyden laajuudesta. Kavalluksia, lahjojenottoa ja kruununvarojen enemmän tai vähemmän julkeata varastamista ilmeni kaikkialla. Ylemmät upseerit eivät epäröineet kartuttaessaan omaisuuttaan sotamiesten elatukseen määrätyillä varoilla. Ei ole niinmuodoin ihmeteltävää, että Venäjä sodallisten varustustensa puolesta oli Euroopan muita maita paljoa jalempänä.

Länsi-Euroopan armeijoissa oli sytytinlukolla varustetut rihlakiväärit kaikkialla otettu käytäntöön, jota vastoin Venäjän armeijan suurin osa yhä vielä oli varustettu ikivanhoilla piilukkokivääreillä. Ainoastaan Suomen joukot ja kaartin-rykmentit olivat tässä suhteessa poikkeuksena; niiden kiväärit olivat ajanmukaista rakennetta. Venäjän tykkien kantavuus ulkomaiden — varsinkin Ranskan — tykkeihin verrattuna oli hyvin pieni. Merivarustuksiin nähden muut maat olivat entisten purjealusten sijaan hankkineet höyrylaivoja, mutta Venäjällä käytettiin edelleen melkein yksinomaan edellisiä. Itämeren laivastossa oli sitä paitsi melkoinen joukko vanhanaikuisia, raskaita tykkivenheitä, joita kuljetettiin soutamalla. Tuulisella säällä ja aallokossa oli mainituilla venheillä melkein mahdoton tehdä liikkeitä, ja vain meren ollessa rasvatyynenä voi niistä olla hyötyä. Jo kauan sitten ammattimiehet olivat huo-

mauttaneet näiden venheiden sopimattomuudesta ja vaatineet niiden poistamista käytännöstä, mutta alukset saivat yhä edelleen olla laivastossa, vieläpä rakennettiin sodan kestäessä useita uusia samaa mallia.

Tässä ei voi tulla kysymykseen kovin perinpohjainen syventyminen Venäjän sotalaitoksen-hallinnon varjo-puoliin tahi sen surkuteltavan tilan syiden tutkiminen, joka mainitussa kohden sodan julistamisen aikana valitsi. Edellä esitetyt lyhyet huomautukset ovat tarkoitukseemme riittävät. Ne osottavat kyllin selvästi, että sodan päätös oli melkoisessa määrässä riippuva seikoista, joita ei mieskohtainen urhoollisuus eikä sotilaallinen taitavuus kyennyt korvaamaan. Kumminkin on valoisampiakin puolia mainittava. Niiden joukosta tässä huomautettakoon venäläisten sotilasten uhrautuva velvollisuudentunto ja useasti koeteltu urhoollisuus. Mainitussa suhteessa Venäjä voi hyvin vetää vertoja muille maille.

Armeijan suurin osa oli luonnollisesti sijoitettu Krimille ja Etelä-Venäjälle. Itävallan uhkaavan politiikan johdosta keisari Nikolai katsoi olevansa pakoitettu myöskin lähettämään melkoisen sotavoiman maansa läntisille rajoille, jonka vuoksi vain verrattain vähäinen määrä sotajoukkoja voitiin erottaa Suomen puolustukseksi.

Omia kotimaisia sotajoukkoja Suomella puheenalaisena aikana oli vain Henkivartiaväen tarkk'ampuja-pataljoona ja Suomen 1:n krenatööritarkk'ampuja-rykmentti, mutta jo 23 p:nä kesäk. 1854 käskettiin asettamaan kaksi ruodutettua tarkk'ampuja-pataljoonaa, joissa kummassakin tuli olla 600 miestä, ja 16 p:nä lokakuuta sekä 13 p:nä marraskuuta samana vuonna annettujen julistusten mukaan lisäksi neljä samanlaista pataljoonaa ja

joulukuussa 1855 kaksi pataljoonaa. Kolmea niistä ei kumminkaan ehditty järjestää ennen rauhantekoa. Mainituista Suomen joukoista lähetettiin kaartin-pataljoona Venäjälle ollakseen siellä muiden kaartin-joukkojen kera maan länsirajojen vahvistuksena. Pataljoona lähti Helsingistä 18 p:nä maalisk. 1854 eikä niinmuodoin ottanut osaa Suomen puolustukseen.

Kauan aikaa sitten oli kaksitoista venäläistä linja-pataljoonaa ollut sijoitettuna Suomeen; mainittujen joukkojen upseerikunta oli suureksi osaksi syntyperäisiä suomalaisia, mutta luonnollisesti tämä sotavoima ei ollut riittävä rannikoittemme puolustukseen. Sodan syntyessä lähetettiin senvuoksi Venäjältä ensimmäinen krenatööri-divisioona, yksi kaartin ulaanirykmentti, Grodnon kaartin husaarirykmentti, kasakkajoukkue, kenttätykistöä sekä sapöörejä. Maahamme sijoitetun sotavoiman koko lukumäärä nousi 45 tahi korkeintaan 50 tuhanteen mieheen.

Suomen rannikoiden suureen laajuuteen nähden oli mainittu sotavoima kylläkin vähälukuinen. Siitä oli seurauksena, että sängen suuret rannikkoalueet voivat puolustukseen saada vain vähäisiä sotilasosastoja. Niinpä oli Turun osastossa ajoittain 7 pataljoonaa ja 12 kenttätykkiä, minkä voiman tuli suojella noin 160 kilometrin pituista rannikkoa. Vielä vaikeammassa asemassa oli Vaasan osasto, missä oli vain 4 pataljoonaa ja 8 tykkiä. Se oli näet vastuunalainen Kristiinasta aina Ouluun saakka ulottuvan, s. o. noin 480 kilometriä pitkän rannikon puolustuksesta. Varajoukot oli sijoitettu noin 100—150 kilometrin päähän rannikoilta, joten niiden oli vaikea tarpeen vaatiessa hyvissä ajoissa ennättää saapuville.

Edellä kerrotusta käynee selville, ett'ei Suomen puo-

lustustila lähimainkaan ollut tyydyttävä. Jos vihollinen olisi ollut tarmokkaampi ja jos sillä olisi ollut käytettävänään suurempi maihinnousu-armeija, olisi se voinut tuottaa maallemme paljon tuntuvampia vaurioita.

III.

Mieliala Suomessa.

Ennenkuin siirrymme itse sotatapahtumiin, ei liene viehätystänsä vailla sivumennen luoda silmäys siihen käsitykseen, mikä Suomen kansalla oli velvollisuuksistaan poliittiseen asemaan nähden.

Epäilemättä suurin osa kansaamme asettui Venäjän suhteen lujasti lainkuuliaiselle kannalle. Suomen kansa koetti parhaan kykynsä mukaan auttaa niitä venäläisiä joukkoja, joiden osaksi oli tullut taistella vihollista vastaan maamme rajojen sisällä. Suomen asukkaat tekivät kaikkensa venäläisten joukkojen viihtymiseksi ja hyvinvoinniksi; tapahtuipa sekin, että yksityiset siviilihenkilöt tehokkaasti ottivat osaa itse sotatoimiin.

Suomen yhdistämisen jälkeen Venäjän valtakuntaan oli vähitellen ystävällisempi suhde päässyt vallalle niiden kahden kansakunnan välillä. Sillä vuosien vieressä ja sotavuotten 1808—1809 muistojen osiksi haihduttua, osiksi vaivuttua unhotuksiin, oli vuosisadan keskipaikoilla jo hyvä sopu ennättänyt varttua maan kansan ja sen muinoisen „verivihollisen“ välillä.

Ensimäiset ystävydensiteet solmisi jo keisari Aleksanteri I hallitsijana kansallemme tekemillään hyvillä töillä, ja siitä ajasta lähtien alettiin pian molemmin puolin toisissaan havaita monta miellyttävää omi-

naisuutta; opittiin kunnioittamaan ja pitämään arvossa sitä hyvää, mitä tavattiin.

Suomessa edusti Venäjän kansaa pääasiallisesti tänne majoitettu sotaväki. Se koetti olla hyvässä sovussa maan asukasten kanssa, jotka puolestaan kohtelivat tilapäisiä vieraitaan teeskentelemättömällä ystävällisyydellä ja yksinkertaisella, hyvänsuovalla vieraanvaraisuudella.

Kuvaten olosuhteita tässä kohden puheenalaisena aikana lausuu eräs kirjailijamme:¹

„Suomalaisen ja venäläisen keskinäiset välit yleensä olivat hyvät. Tosin tapahtui joskus toiselta puolen, että upseerit osottivat vähäistä sotilaallista yltyöpäisyyttä ja sotamiehet tekivät raakoja ilkitöitä, jotka herättivät suurta suuttumusta, ja toiselta puolen juopuneet ja vallattomat ylioppilaat panivat toimeen törkeitä ja loukkaavia kohtauksia, joiden luultiin saattavan koko isänmaan asema ja menestys vaaranalaiseksi. Mutta, kuten sanottu, olivat välit ylipäänsä rauhalliset ja hyvät. Muiden piirteiden ohessa oli opittu tuntemaan venäläisessä luonteessa vallitseva säveys ja herkkyyys ystävälliselle kohtelulle, ja senvuoksi oli useimmiten helppo tulla venäläisen kanssa toimeen, jos vain tahdottiin.“

Suomalaisten esiintyminen sodan aikana Venäjän luotettavina liittolaisina lukuunottamatta pieniä poikkeuksia lienee pääasiallisesti luettava suomalaisen kansanluonteen ansioksi, joka aina onkin osottanut lujaa uskollisuutta ja lainkuuliaisuutta. Useita tilaisuuksia tarjoutui sodan kestäessä maanmiehillemme, jolloin he voivat

¹ Aug. Schauman: „Kuudelta vuosikymmeneltä Suomessa.“ I osa, siv. 15.

näyttää karvansa. Jo venäläisten joukkojen saapuessa Suomeen otettiin ne vieraanvaraisesti vastaan. „Jokaisen kaupungin, jonka läpi venäläiset rykmentit kulkivat, velvollisuudeksi katsottiin pitää näille maan puolustajojille tervetuliaispidot“ — kirjoittaa August Schauman ja lisää: — „Täällä Helsingissä tapahtui tämä niin, että rykmentin saavuttua asetettiin se Kauppatorille tahti jollekin kasarmipihalle, ja sitten kuin korkein sotilaspäällystö oli sitä tervehtinyt, tarjottiin sille avotaivaan alla paloviinaa, voileipiä, piirakoita ja mitä kaikkea lie tarjottukaan.“¹

Maan useimmissa kaupungeissa asukkaat kokosivat suurempia tai pienempiä rahasummia sotilaallisiin tarpeisiin. Siten Turku antoi 10,000 hopearuplaa. Sortavassa koottiin rahavaroja tarkk'ampuja-osaston asettamiseksi varten, jonka tuli puolustaa Viipuriin johtavia salmia. Pori, Kokkola, Turku ja monet muut kaupungit asettivat omalla kustannuksellaan vapaaehtoisia tarkk'ampujia.

Eivätkä ainoastaan kaupungit ja kunnat, vaan myöskin useat yksityiset henkilöt uhrasivat melkoisia summia sotatarpeisiin. Niin esim. kauppias *Borg* ja virasteronnut kapteeni *Strömberg*, molemmat Porista, varustivat omalla kustannuksellaan 70 tarkk'ampujaa kaksipiippuisilla pyssyillä. Kauppias *Trygg* Turusta lahjoitti 150 kappaletta keihäitä. Virasteronnut aliluutnantti *Julin* ja herra *Bernstedt* jättivät korvauksetta sotaväen käytettäväksi Ruissalossa olevat maatilansa rakennuksineen. Laamanni *Falk* lahjoitti 100 tynnöriä viljaa. Kauppias *Oldenburg* Porista piti kustannuksellaan 35

¹ Aug. Schauman: „Kuudelta vuosikymmeneltä Suomessa.“ II osa, siv. 108.

km pitkän lennätinlinjan kunnossa. Tehtaanisäntä *M. Linder* lahjoitti 1,000 hopearuplaa Suomen puolustukseen määrättyjen joukkojen hyväksi. Leskirouva *Charlotta Thorell* antoi niinkään 1,000 ruplaa samaan tarkoitukseen. Kauppias *Stark* Tammisaaresta jätti kuunarinarin täydellisine miehistöineen, varustuksineen ja tarpeellisine ruokavaroineen koko purjehdusaikana käytettäväksi. Höyrylaivojen „Viborgin“ ja „Sovinnon“ omistajat antoivat nämä alukset koko purjehdusajaksi hallituksen huostaan. Suomalaiset lääkärit hoitivat korvauksetta venäläisiä sairaita ja haavoittuneita ja monen yksityisen kodissa olivat naisten ja lasten kädet ahkerasti toimessa nyppiessään liinannukkaa haavoittuneiden tarpeeksi.

Helposti voisi jatkaa luetteloa yksityisten alttiista uhrauksista, mutta edellä esitetty olkoon kylliksi osot- taakseen niiden laatua.

Venäläisessä aikakauskirjallisuudessa ilmeni tähän aikaan tuontuostakin kirjoituksia, missä venäläiset kiittolaisuudella mainitsivat suomalaisten ystävällisestä hyväntahtoisuudesta venäläistä sotaväkeä kohtaan. Näiden joukosta kiintyy huomio vanhan kasakkamajurin, *Jegor Ivanovin* kuvaukseen „Pohjoismaiden Mehiläisessä“, missä hän kirjeen muodossa kertoo Turun kaupungin asukkaiden juhlimisesta Venäjän saavuttamien voittojen johdosta Sinopen ja Akhalzikin luona. Ivanov kirjoittaa, että „iloinen sanoma venäläisten loistavasta voitosta sähkökipinän tavoin levisi ympäri kaupunkia ja herätti kaikissa yleisen ja yksimielisen halun juhlallisesti viettää tätä riemujuhlaa. Suomalaiset, jotka pitivät suuressa arvossa sitä rauhaa, mitä he saivat Hänen Majesteettinsa Keisarin mahtavan ja hyväatekevän valtikan turvissa nauttia, halusivat yksin suorittaa tuon iloisen

juhlan kustannukset ja vieraikseen kutsua sotilashenkilökunnan.“

„Mutta kuinka tämä saattaisikaan myöntyä mihinkään sellaiseen!“ huudahtaa Ivanov edelleen. „Jalon kilpailun jälkeen tehtiin sopimus, että molemmiin puolin otettaisiin kustannuksiin osaa.“

Sen jälkeen seuraa seikkaperäinen kertomus juhlaruustuksista, tanssisalin koristuksista ja itse juhlasta puheineen ja maljoineen, mitkä viimemainifut esitti läänin kuvernööri, kenraalimajuri *Cronstedt*.

Juhlasalin koristuksista sanotaan: „Suunnitelma, erinomainen maku, taideaisti ja itse suoritus ovat tšekäläisen oivallisen maalarin, Ekmanin ansioksi luettavat, jonka väsymättömiä avustajia olivat: lääninarkkitehti *Chievitz*, krenatööritarkk'ampuja-pataljoonan aliluutnantti *Renqvist* sekä kauppias *Novell* ja suunnitelman toteuttamisessa auttoivat varsinkin tšekäläinen apteekkari *Julin*, joka kaikin puolin ansaitsee kiitosta.“ Lopuksi mainitaan, että komendantin rakennuksen katolle oli pystytetty kuul- tokuva, joka oli varustettu Hänen Majesteettinsa nimikirjaimilla ja seuraavalla venäjänkielisellä kirjoituksella: „*Jumala on kanssamme; kansakunnat, käsittäkää tämä: Jumala on kanssamme!*“ Katsojajoukko keräytyi kuul- tokuvan luo, ja kun suomalaiset saivat tietää lauselman sisällön, virkkoivat he ruotsiksi: „*det är riktigt*“ sekä suomeksi: „*se on oikein*“. Täytyy olla venäläinen voi- dakseen sielustaan ja sydämestään iloita siitä teesken- telemättömästä riemusta, mitä nämä ei-venäläiset tunsivat meidän aseittemme saavuttaman menestyksen johdosta.“¹

¹ Ruotsiksi käännettynä on Jegor Ivanovin kirje kokonaisuudessaan julkaistu „Åbo Tidningar“lehdessä, helmikuun 3 p:n nume- rossa v. 1854. Majuri Ivanov oli kauan majoitettuna Turkuun ja lienee hän siellä ollut yleisesti arvossa pidetty.

Toinen venäläinen upseeri kertoo, miten sydämellisesti Suomen kansa vastaanotti venäläistä sotaväkeä tämän kulkiessa maan läpi. „Kaikkialla“, sanoo hän, „saimme osaksemme mitä suurinta hyväntahtoisuutta asukasten puolelta voimatta semmoista kohtelua selittää. Meille annettiin asunto, meitä ruokittiin ja kes-tettiin, eikä kukaan kaikesta tästä tahtonut vastaanottaa maksua pyynnöstämme huolimatta.“ Hän kertoo, miten usein sotajoukon kylästä lähtiessä kylän asukkaat saatoivat sotamiehiä, antoivatpa lisäksi kaikenlaisia ruokata- varoita vierailleen evääksi. Kun Kokkolan luona hälytettiin aseisiin ja sotavoima asetettiin rannalle kau- pungin ulkopuolelle, „tarjosivat isäntämme meille kai- kille viiniä, päivällistä, kahvia ja teetä, — eikä siinä kyllin, hevosillemme tuotiin heiniä, ett'eivät ne kärsisi nälkää.“

Venäläiset olivat erittäin mieltyneitä Suomen kan- san rehellisyyteen, mistä sama upseeri kertoo: „Paikka- kunnan rahvaalle ominaisia luonteenpiirteitä ovat rehel- lisyys, jalomielisyys ja tarkkuus asioissa. Eräässä kylässä, jonka nimen olen unhotannut, toi muuan kym- menuvuotias tyttö sopimuksen mukaan joka päivä kan- nun maitoa eräälle upseerille 3 hopeakopekan mak- susta; muutamana päivänä tuli pikku tytön isä upseerin luo ja jätti hänelle yhden kopekan pyytäen anteeksi, että hänen tyttärensä eilen erehdyksestä oli tuonut kuorittua maitoa kuorimattoman asemasta ja kuitenkin ottanu- t täyden maksun.“

Suomalaisten ja venäläisen sotaväen silloisia välejä kuvaavana seikkana mainittakoon tässä, että 9:nnen ve- näläisen linjapataljoonan lähtiessä Raumalta, upseerit pyydettiin päivällisille. Tähän juhlaan seipitettiin runo- säkeitä, jotka loppuivat seuraavin sanoin:

„Så gån till strids med mannarnom
för kejsarn och hans ätt,
och flitigt bruken svärd och lod,
och sparen ej ert hjärteblod,
men uppå finnars gamla sätt
gån på — för Rysslands rätt!“¹

Kevättälvella 1854 saatiin tietää keisarin aikovan käydä maamme pääkaupungissa. Ennen määräpäivää olivat maan arvokkaimmat miehet kiiruhtaneet Helsin- kiin; näiden joukossa nähtiin useimmat kuvernöörit, piispat, monta maaseudun aatelista y. m. Kesän 1833 jälkeen ei keisari ollut käynyt Suomessa „ja hän tahtoi senvuoksi, ennenkuin noiden suurten maailmantapah- tumien hetki löi, tulla tänne vielä kerran, niin sanoak- semme, puristamaan Suomen kansansa kättä.“²

Matka kulki pitkin rannikkoa Viipurin, Haminan, edelleen Loviisan ja Porvoon kautta Helsinkiin, minne keisari lukuisan seurueensa kera saapui maaliskuun 14 p:nä, klo 4 aamulla. Suuriruhtinas Konstantin oli aikai- semmin käynyt pääkaupungissamme ja palasi sinne myöskin samana päivänä. Keisaria seurasi paitsi useita korkeita ylimyksiä suuriruhtinas perintöruhtinas, sittem- min Aleksanteri II, sekä suuriruhtinas Mikael Nikola- jevitsh.

Koko yön oli ääretön kansanjoukko ollut liikkeellä kaupungin kaduilla nähdäkseen edes vilahdukselta hal-

¹ Ktsö „Åbo Tidningar“, 1854, huhtik. 28 p.

Suomeksi on näiden säkeiden sisällys:

„Käykää siis miehuullisesti taisteluun keisarin ja hänen su- kunsu puolesta ja käyttäkää ahkerasti miekkaa ja luotia elkkää sydänvertanne säästäkö, vaan suomalaisten vanhaan tapaan käykää päälle — Venäjän oikeuden puolesta.“

² Aug. Schauman: „Kuudelta vuosikymmeneltä Suomessa“. II osa, siv. 96.

litsijaa, mutta sai tyytyä näkemään rivin suuria venäläisiä kuomirekiä, jotka kovaa vauhtia kiisivät ohi keisarilliseen linnaan.

Seuraavana päivänä kansa kuitenkin sai tilaisuuden lausua suuriruhtinaansa tervetulleeksi. Varhaisesta aamusta alkaen oli ihmisjoukkoja keräytynyt linnan ympärille, sillä tiedettiin keisarin olevan aikeessa lähteä kaupungille. Kansanjoukko sai kuitenkin odottaa kauan, sillä aikaa kuin keisari vastaanotti kunniatervehdyksille senaatin jäsenet, kenraalikunnan, piispat, ylemmät virkamiehet ja lähetystöt. Näyttäytyessään viimein kansalle tervehdittiin häntä silminnäköjän kertomuksen mukaan pauhaavalla eläköön-huudolla, joka kaikui tuhansien huuilta.

August Schaumanin elävällä kuvauksella keisarin Helsingissä-käynnistä, jonka hän on kirjoittanut teokseensa „Kuudelta vuosikymmeneltä Suomessa“, on läsnäolleen sepittämänä oma erityinen viehätöksensä, minkä vuoksi lainaamme siitä otteen.

„Vain vähäinen osa“, kirjoittaa Schauman, „vartovasta kansanjoukosta saattoi muistaa keisari Nikolaita hänen aikaisemman Helsingissä-käyntinsä ajoilta. Mutta ei ollut ketään, jolla ei olisi ollut tämän ihanteellisen kauniin hallitsijan kuvaa melkein alituisesti edessään. Hänestä oli nähty öljykuvia, väritettyjä ja värittömiä piirroksuvia ja kivipainoksia, jotka esittivät häntä jalkasin tai ratsain; hänestä viimeksi saadut kuvat olivat pieniä värillisiä kipsipatsaita, missä hänet nähtiin seisovassa asennossa, puettuna pitkään harmaaseen sotilas-sinelliin ja päässään sotilaslakki, — kaikkialla hän oli yhtä komea, uljas, voimakas, kunnioitusta-herättävä. Ja nyt saataisiin nähdä tämä majesteetin perikuva ihan ilmielävänä.“

„Kulki kuin väristys läpi kansanjoukon, kun keisari vanhimman poikansa perintöruhtinaan seuraamana, kumpikin Suomen kaartin univormuun puettuna, astui palatsin porteista ulos. Eläköön-huudot kaikuivat korkealle sumuiseen avaruuteen. Mutta — tuo keisari, jonka nyt nähtiin astuvan esiin ja tervehtivän kunniavahtia, ei ollut enää sama, joka kuvissa oli nähty. Kasvojen väri oli tuhkanharmaa, katse väsähtänyt ja synkkä, korkea, voimakas vartalo ei ollut enää täysin suora; se oli Atlas, jonka hartiat näkyivät horjuvan sen maapallon painosta, jota kantamaan ne tähän saakka olivat luulleet olevansa kyllin voimakkaat.“

Ensiksi kävi keisari yliopistossa. Tänne kokoukselle opettajille ja ylioppilaille hallitsija lausui suosiollisuutensa yliopistoa kohtaan ja ilmaisi tyytyväisyytensä ylioppilasten oloihin sekä olevansa vakuutettu, että he olisivat avullisina isänmaan puolustuksessa, jos asianhaarat niin vaatisivat. Vastaukseksi ylioppilaat kohottivat kaikuvan eläköön-huudon. Sen jälkeen keisari läksi kirjastoon, Nikolainkirkkoon, sairashuoneisiin ja tähtitieteelliseen observatorioon, jolloin häntä kaiken aikaa seurasi taaja väkijoukko. Klo 4:ksi, jolloin korkeat vieraat söivät päivällistä, oli ylioppilaskunta laulajoinen kokoutunut linnan pihalle ja viritti Venäjän kansallislaulun sekä „Maamme“. Keisari astui itse palkongille kiittämään ylioppilaita. Illalla oli kaupunki loistavasti valaistu.

Seuraavana päivänä pantiin toimeen sotilasparaati, joka tapahtui Senaatintorilla, ja käytiin tarkastamassa Viaporin Paraadin aikana oli taasen useita tuhansia ihmisiä keräytynyt kaduille, torin luo, akkunoihin, portaille ja katoille katselemaan tuota loistavaa näytelmää.

„Vanhemmat nostivat lapsiansa, jotta nämä voisivat nähdä ajan mahtavimman hallitsijan.“

„Kuin isä perheensä ympäröimänä vaelsi keisari läpi kansanjoukon, ystävällisesti tervehtien joka taholle, jolloin hän kosketti lähinnä-seisovien päitä tai hartioita.“

Keisarin vierailu ei kumminkaan kestänyt kauan; sillä jo saman päivän iltapuolella lähdettiin paluumatkalle. Lyhyellä olo-ajallaan Suomessa keisari oli saanut kokea, että hän vaaran hetkenä empimättä voi luottaa Suomen kansaansa, ja että se uskollisesti oli täyttävä velvollisuutensa. „Keisari Nikolai voi olla täysin tyytyväinen Suomessa-käyntiinsä,“ jatkaa Schauman, „se kunnioitus, jota hänelle täällä osotettiin, oli yleinen ja vilpittömä; kaikki valitus, missä syytä semmoiseen oli — ja sitä ei suinkaan puuttunut — oli vaiennut. Kyllin ylevämielisesti ja jalosti hallitsija ilmaisikin tyytyväisyytensä lyhyessä, Pietariin-tulonsa jälkeen v. t. kenraalikuvernöörille lähettämässään kirjelmässä, missä hän ei sano koskaan epäilleensä, että hänen huolenpitoaan Suomen menestyksestä edisti „kansan ylevä siveellisyydentunne, kansan, joka sisäisestä vakaumuksesta tuntee ja täyttää velvollisuutensa.“¹

Suuriruhtinas Konstantin Nikolajevitsh teki vielä saman vuoden kesäkuussa pitkän matkan Suomen eri seutuihin. Hän kävi silloin Turussa, Helsingissä, Tampereella, Hämeenlinnassa, Kymissä, Haminassa, Viipurissa ja Saimaan kanavalla. Minkä vaikutuksen suuriruhtinas tällä matkallaan sai maan väestöstä, näkyy erästä kirjelmästä, jonka hän kotiin tultuaan laati v. t. kenraalikuvernöörille. „Täyttäessäni Suomessa,“ kirjoittaa suuriruhtinas, „Hänen

¹ Aug. Schauman: „Kuudelta vuosikymmeneltä Suomessa.“ II osa, siv. 103.

Majesteettinsa minulle uskomaa erikoista tehtävää, iloitsin sydämellisesti siitä hyväntahtoisesta vastaanotosta, mikä osakseni kunnan suomalaisten puolelta tuli. Jätän tässä mainitsematta maan erinomaisen tilan, yleisesti vallitsevan järjestyksen ja rauhan, enkä myöskään koskettele sotilasoloja — kaikista näistä olen alamaisimmasti ilmoittanut Hänen Majesteetilleen Keisarille — mutta pyydän Teidän Ylhäisyytenne viemään kaikkien niiden paikkakuntien asukkaille, joissa olen käynyt, vilpittömät ja sydämelliset kiitokseni siitä lämpimänhartaasta vastaanotosta, jota he minulle osottivat, lausumaan tervehdykseni kaikille virkamiehille, kaikille säädyille poikkeuksetta ja vakuuttamaan heille, että muisto olostani Suomessa kesäkuun 1 p:stä 14 p:ään aina on kuuluva elämäni hausimpien muistojen joukkoon.“

Edellä kerrotusta käynee selville, että suurin osa Suomen kansaa oli lujasti päättänyt uskollisesti täyttää velvollisuutensa laillista hallitsijaansa kohtaan ja kernaasti halusi ottaa osaa kaikkiin ajan tapausten vaatimiin uhrauksiin. Salattava ei kumminkaan ole, että osa väestöstä, joskin hyvin vähäinen joukko — enimmäkseen nuoria ylioppilaita — oli toista mieltä kuin enemmistö ja antautui haaveellisiin toiveisiin.

Kuvauksemme puitteisiin ei kuulu tehdä selkoa siitä yhteiskunnassa vallitsevasta hajautumisesta tai sanomalehtikiistasta, mikä täten syntyi. Kumminkin on selitettävissä, että sellainen ryhmä yleensä maassamme esiintyi, sillä Euroopan edelliset suuret maailmantapaukset (vuosina 1848 ja 1849) synnyttivät ehdottomasti jokaisessa ajattelevassa ihmisessä poliittisten, toiverikkaiden unelmien ituja. Kun sota sittemmin syttyi, asetti nuoriso itselleen kysymyksen: mikä tulisi

maamme kohtaloksi siinä tapauksessa, että länsivallat voittaisivat? Luonnollisesti osa keisari Nikolain itsevaltaisista toimenpiteistä, joilla kaikki vapaudenilmaukset kytkettiin, oli synnyttänyt vastustusta ja vapautumisen halua. „Ne vapaamieliset aatteet, jotka vilpoisten tuulien tavoin olivat Länsi-Euroopasta saapuneet meille saakka, ehkäisi itsevaltius kehitymästä ja tuhosi taantumuksen tukahduttava ilmakehä.“¹ Mutta sittenkuin englantilaisten sotamiesten tulo rannikoillemme ja heidän sodankäyntinsä, joka soti vastoin kaikkea ihmissyyttä, oli laimentavasti vaikuttanut näihin tunteisiin, pääsi tässä suhteessa suurempi tyyneys valtaan. Mieli-
piteiden-kiistassa, joka pääasiallisesti tapahtui sanomalehtien „Helsingfors Tidningar“in (Z. Topelius) ja „Morgonbladet“in (Aug. Schauman) välillä, eivät riitapuolet sensuurin ankaruuden vuoksi voineet juuri erittäin vapaasti mielipiteitään lausua.

¹ Th. Rein: „Johan Vilhelm Snellman“. I painos, II osa, siv. 27.

IV.

Hyökkäykset Tammisaarta ja Hankonientä vastaan.

Niin kauan kuin meri vielä oli lujissa jääkahleissa, oltiin Suomessa jokseenkin tyyneellä mielellä, sillä mikään vihollinen ei voinut ennen kevään tuloa lähestyä rannikoitamme. Kumminkin tiedettiin hyvin Englannin ja Ranskan varustavan vahvaa laivastoa sotaliikkeitä varten Itämerellä. Näitä tietoja toivat merimiehet, matkustavaiset tai saapuivat ne sähköiteitse, mutta luotettavimmat uutiset saatiin kuitenkin ulkomaisten sanomalehdistöstä, josta nähtiin vihollisen kaikki hankkeet. Niinpä saatiin jo aikaisin tietää kuningattaren itsensä Portsmouthissa tarkastaneen Itämerelle lähetettävät englantilaiset laivat, ja tämän laivaston lähteneen liikkeelle maaliskuun alussa. Se oli jaettu kolmeen osastoon, joita johtivat amiraalit *Plumridge*, *Carry* ja *Chads*, ja koko laivaston ylipäällikkyyks oli annettu vara-amiraali *Napierille*.

Sotaa ei oltu vielä julistettu, kun mainittu laivasto saapui Kööpenhaminaan; ja niin pian kuin jääsuhteet sallivat, mikä tapahtui jo 12 p:nä maaliskuuta, purjehtivat englantilaiset Itämerelle.¹

¹ Muistettava on, että länsivallat lähettivät sotajulistuksensa vasta 27 ja 28 p:nä maaliskuuta.

Napierin laivastossa oli 49 erisuuruista alusta ja 2,344 tykkiä. Sir Charles Napier itse oli iäkäs, vanha sotilas, joka oli saavuttanut runsaan kokemuksen jo Napoleon I:stä vastaan taistellessaan, mutta pelottoman

Parseval-Deschêne. Plumridge.
Baraguay-d'Hilliers. Napier.

soturin maineen hän oli varsinaisesti voittanut Portugalissa vuosina 1833 ja 1834 palvellessaan mainitussa maassa don Pedroa.

Ranskalaisetkin olivat kauan aikaa varustautuneet, vaikkapa heidän laivastonsa saapui Itämerelle vasta kaksi kuukautta englantilaisten jälkeen. Napoleon oli laitattanut kuntoon 31 alusta, joissa oli 1,308 tykkiä ja oli antanut mainitun laivaston ylipäällikkyuden varamiraali *Parseval-Deschênelle*.

Kaikkiaan oli vihollisen sotavoima niinmuodoin 80 alusta sekä 3,652 tykkiä ja miehistön lukumäärä nousi sodan alussa 43,100 mieheen, mutta myöhemmin lisättiin sitä melkoisesti.

Mainituista pelottavista toimenpiteistä huolimatta ei kukaan menettänyt malttiaan. Suomen rauhalliset asukkaat eivät voineet ajatella minkään varsinaisen vaaran heitä mieskohtaisesti uhkaavan. Tosin oli suuri osa kauppalaivoistamme matkoilla vierailulla merillä, mutta Englannin hallitus oli Brittein Majesteetin nimessä antanut julistuksen, jonka lordi *Clarendon* ilmoitti ja jossa luvattiin, „että englantilaisissa satamissa olevat venäläiset alukset saavat kuuden viikon ajan ottaakseen lastia ja lähteäkseen purjehtimaan sekä että merellä tavattavat venäläiset alukset voivat jatkaa matkaansa, jos tutkimalla heidän paperinsa voidaan todistaa heidän ottaneen lastinsa ennen mainitun määräjän loppua.“ Samassa julistuksessa sanottiin myöskin: „että Suur-Britanniassa olevia Venäjän alamaisia ei häiritä hengen eikä omaisuuden puolesta, jos he vain noudattavat maan lakeja“.

Samanlaisen julistuksen antoi myöskin Ranskan hallitus.

Edellämainittujen, Euroopan kahden sivistyneim-

män maan antamain vakuutusten nojalla otaksuttiin, ett'ei ollut mitään pelättävää, ja arveltiin venäläisellä lipulla varustettujen laivojen vaaratta voivan purjehtia toukokuun 10 päivään saakka. Mutta todellisuudessa näyttäytyi kylläkin pian, että englantilaiset amiraalit selittivät hallituksensa julistukset oman näkökantansa mukaan. Ranskalaiset pysyivät sitävastoin lujasti julistusten varsinaisessa hengessä.

Ennen pitkää alkoi suomalaisia aluksia palata ulkomailta, mutta englantilaiset ottivat ne takavarikkoon risteillen Itämerellä ja sen lahdelmissa ja väjyen rauhallisia laivoja anastaakseen ne sekä niiden kallisarvoisen lastin. Alukset vietiin tavallisesti Englantiin ja myytiin tavaroineen. Miehistöt laskettiin useimmiten heti vapaiksi paitsi kapteeneja ja perämiehiä, jotka vietiin vangittuina Englantiin ja siellä vasta vapautettiin vankeudesta. Näin ei käynyt ainoastaan kauppalaivojen, jotka kuljettivat kallisarvoisia kauppatavaroita, usein vihollinen kävi köyhien kalastajainkin venheiden kimppuun ja poltti ne häikäilemättä.

Englantilainen päällystö selitti menettelynsä siten, että hallituksen julistuksessa muka tarkoitettiin vain niitä aluksia, jotka olivat lähteneet *englantilaisista* satamista.

Tämä sängen vähän kunniakkaasti alotettu sodankäynti herätti luonnollisesti ääretöntä suuttumusta maassamme. Oli odotettu inhimillisempää menettelyä Englannin puolelta, mutta kuta pidemmälle aika kului, sitä useammat samankaltaiset väkivaltaisuudet tahrasivat Britannian nimeä. Päivittäin saapui tietoja, että englantilaiset olivat ottaneet takavarikkoon suomalaisia aluksia. Siten kaapattiin jo 18 p:nä huhtikuuta viisi suomalaista alusta sekä saman kuun 19 p:nä lisäksi

kaksi. Huhtikuun 25 päivään oli luku ehtinyt nousta 32:een, j. n. e.

Ne suunnattomat tappiot, mitä yksityishenkilöt sellaisten rosvotöiden vuoksi kärsivät, lisäsivät maanmiestemme vihaa vihollista vastaan. Monet yksityishenkilöt menettivät melkoisia pääomia, toiset joutuivat kokonaan häviöön. Pelastaakseen edes osaksi omaisuutansa muutamit kauppiaat ehättivät polkuhinnasta ulkomailta myymään aluksensa tahi vuokraamaan ne puolueettomille valloille.

Vuoden 1853 lopulla Suomen kaupunkien kauppalaivasto nousi 471 suurempaan ja pienempään alukseen, joiden kantavuus yhteensä oli 53,392 lästiä, ja maalaisalusten lukumäärä laskettiin samaan aikaan 891 kappaleeksi, joiden yhteenlaskettu kantavuus oli 23,259 lästiä. („Helsingfors Tidningar“, vuosik. 1854, n:o 74). Kun rauha tehtiin, oli mainitusta kauppalaivastosta jällellä ainoastaan noin kolmas osa.

Sill'aikaa kuin mainitut kaappaukset häiritsemättä jatkuivat, oli Englannin hallitus kyllin julkea antaakseen uuden ilmoituksen, jossa sanotaan: „Helpottaakseen englantilaisten tavarain vientiä Itämeren ja Vienanmeren satamista, jotka 29 p:nä maaliskuuta olivat jäiden sulkemat, on venäläisillä aluksilla vapaus lähteä näistä (saartamattomista) satamista aina toukokuun 15 p:ään saakka siitä syystä, että vain venäläiset alukset voivat kuljettaa mainittuja tavaroita, kun puolueettomat alukset peljäten joutuvansa saarroksiin eivät uskalla sinne mennä.“

Mainittu selitys otettiin tällä kertaa epäluulolla vastaan, sillä kukaan ei ollut enää niin lapsellinen, että olisi luottanut Englannin vakuutuksiin ja antanut näiden uusien uskottelujen itseään houkutella.

Samaan aikaan englantilaiset tarmokkaasti koettivat taivuttaa vangittuja suomalaisia merimiehiä ja luotseja rupeamaan vihollisten alusten oppaiksi. Suunnatonta palkkioita tarjottiin — aina 50 puntaa (1,250 mk) kuukaudessa — mutta useat sadat, joille tarjous tehtiin, hylkäsivät sen halveksuen. „Kukaan ei tahtonut tahrata kunniaansa uskottomasti pettämällä isänmaatansa,“ sanoo muuan kirjeenkirjoittaja eräässä sanomalehdistämme. („Helsingfors Tidningar“, 15 p:nä huhtik. 1854). Muutamia poikkeuksia tästä yleisestä säännöstä esiintyi kuitenkin myöhemmin sodan kestäessä, varsinkin Ahvenanmaalla.

Huolimatta siitä mielenkuohusta, minkä jo kerrotut rosvoukset yleisössä herättivät, oltiin kuitenkin valmiit tyynesti vastaanottamaan, mitä tulevaisuus helmasaan toisi. Vallitsevaa mielialaa kuvaa, mitä Z. Topelius kirjoittaa „Helsingfors Tidningar“issa 15 p:nä huhtikuuta: „Levottomuus ja huoli vallitsee kyllä monella taholla, sehän on luonnollista. Moni kyllä varustautuu muuttamaan maalaiselämän turviin, ja monet yksityiset olosuhteet häiriytyvät tasaisesta kuluksaan. Mutta ei mikään silmitön kauhu eikä mikään hillitön hämminki ole mieliä vallannut. Millään taholla eivät yhteiskunnan siteet ole irtautuneet tai höltyneet. Kukaan ajatteleva ei kiellä vaaran uhkaavan. Ei ole lainkaan leikkiä odottaa sotaa länsimaiden mahtavimpiä kansoja vastaan. Mutta lähinnä uskallusta kaitsemuksen apuun ja omaan voimaan on vielä muitakin syitä katsoa eräät mielikuvituksen luomat vaarat liioitelluiksi.“ — Kirjoittaja tahtoo luottaa siihen, että pääkaupunkimme on täysin turvattu Viaporin vallien ja tykkien, sotalaivojen ja tykkivenheiden suojassa ja että maan on luotettava vedenalaisiin kareihimme ja vaa-

rallisiin luotoihin, sillä vihollisen syvässä-kulkevat alukset eivät voineet päästä perille ilman taitavia luotseja, sittenkuin kaikki merimerkit ja majakat pitkin koko rannikkoa oli hävitetty.

Joka tapauksessa viranomaiset ryhtyivät varokeinoin siltä varalta, että vihollinen suuntaisi hyökkäyksensä rannikkokaupunkejamme vastaan. Perustettiin vakinaisia palokuntia ja talonomistajat velvoitettiin niillä katoilla, jotka eivät olleet pellillä päällystetyt, alinomaa pitämään vedellä täytettyjä saaveja varoilla. Ei mitään halkovarastoja sallittu pitää pihamailla ja ullakkojen aukot olivat huolellisesti pidettävät suljettuina.

Samaan aikaan ryhdyttiin Helsingissä toimenpiteisiin valtion ja yleisten laitosten kallisarvoisimman omaisuuden turvaamiseksi. Suomen-Pankin rahavarat vietiin Hämeenlinnaan. Arkiston tärkeimmät asiakirjat kätettiin tulenkestäviin kellariholveihin. Osa yliopiston kokoelmista ja sen kirjasto sullottiin laatikoihin ja lähetettiin kauempana sisämaassa sijaitseviin seutuihin. Sekä yliopisto että rannikkokaupunkien koulut päättivät lukuvuoden kuukautta aikaisemmin kuin tavallista.

Huolimatta siitä arvokkaasta odotuksesta, joka alussa oli yleisön keskuudessa vallinnut, valtasi mielet muutamissa seuduin yht'äkkiä selittämätön pelästys. Mikä tähän oikeastaan lienee syynä ollut, on vaikea saada selville. Eräs silminnäkiä kuvaa seuraavin leikkilisin sanoin pääkaupunkilaisten kauhua: „Silmitön pelästys levisi pian suureen osaan kaupungin väestöä. Niin kauan kuin rekikeliä vielä oli, nähtiin kuorman toisensa perästä kuljettavan huonekaluja ja muita talouskaluja tulleista ulos kukaties mihin seutuihin, jotka asianomaiset omistajat ja omistajattaret

olivat katsoneet turvatuiksi. Kuljetusmaksut olivat so-
taisina aikoina, kuten kaikki muut hinnat, suuresti ko-
rotetut ja nousivat kenties monasti kuljetetun tavar-
an arvoa korkeammalle; mitä kaikkea siinä kiireellä pakat-
taessa ja kuljettaessa särkyi ja turmeltui, se jääköön
mainitsematta; sille sai sekä nauraa että itkeä. Ja tätä
jatkuu jonkun aikaa edelleen; vasta kun jäät olivat su-
laneet ja meri tullut vapaaksi ja kun ei mikään vihollinen
vielä ollut tehnyt kaupungille pahaa, alkoi peläs-
tys jonkun verran laimeta.“¹

Tuntuvampi sodan seuraus, joka koski koko maan
yleisöä, ilmeni jo alussa elintarpeiden hintojen melkoi-
sena kohoamisena. Tämä riippui osaksi edellisten vuo-
sien huonosta sadosta, mutta sota oli kumminikin pää-
syyntä varsinkin siirtomaantavaroihin ja ruoka-aineisiin
nähdén. Toinen luonnollinen seuraus sotatilasta oli
useissa alkuunpannuissa hankkeissa tapahtuva keskey-
tys, minkä vuoksi myöskin useat työmiehet jäivät an-
siotta. Edellisestä on käynyt selville, että ulko-
maan kauppa meritse näyttäytyi mahdottomaksi, oman
maan rannikoitten välillä se kävi myöskin sangen vai-
keaksi, sillä meriliikenne pitkin rannikkoa oli hyvin
vaarallista ja lakkautettiin senvuoksi jo aikaisin ke-
vällä melkein kokonaan. Kun joku yksinäinen ka-
lastajapursi poikkeustapauksessa uskaltautui vesille
myydäkseen lähimmässä kaupungissa tavaransa, hyök-
käsivät englantilaiset sotilaat usein matkalla sen kimp-
puun ja ryöstivät sen omaisuuden, mikä seikka ei
suinkaan yllyttänyt toisia sitä seuraamaan. Olipa
säännöllinen höyrylaivaliikkekin kaupunkien välillä sota-
vuosina seisahduksissa.

¹ Aug. Schauman: „Kuudelta vuosikymmeneltä Suomessa“,
II osa, siv. 112 ja 113.

Sillävälin vihollinen yhä risteili Itämerellä ja sen
lahdelmissa meikäläisten voimatta saada mitään tietoa sen
varsinaisista aikeista. Aluksia näyttäytyi milloin siellä,
milloin täällä, ja ne rajoittivat tehtävänsä vain sala-
kavaliin hyökkäyksiin rauhallisten kauppalaivojen ja
kalastajavenheiden kimppuun.

Venäläis-suomalainen sotalaivasto, joka oli vähä-
lukuinen voidakseen vihollista pidättää, oli Kronstadtissa
ja Viaporissa vahvistaakseen mainittujen linnoitusten
puolustusvarustuksia.

Optillisilta lennäinasemilta, joita oli rakennettu
pitkin rannikkoa, vaarinoitettiin tarkoin kaikki vihollisen
liikkeet ja annettiin niistä viipymättä tieto sotilas-
päälystölle.

Ei viipynyt kumminkaan kauan, ennenkuin vihollinen
päätti lähestyä rannikkoa, jolloin pieni Tammi-
saaren kaupunki joutui ensimmäisen hyökkäyksen esi-
neeksi. Kaupunkiin oli sijoitettu vähäinen sotavoima,
jonka päällikkönä oli kenraaliluutnantti *A. E. Ramsay*.

Antero Edvard Ramsay oli etevimpiä sen ajan
suomalaisista sotilaistamme, jotka kunniakkaalla, uskollisella
ja pitkäaikaisella sotilaspalveluksellaan ovat puolestaan
vaikuttaneet siihen, että suomalaisen nimi on tullut
kunnioitetuksi ja arvossa-pidetyksi keisarikunnassa.
Puheenalaisen sodan aikana teki hän itsensä huomatuksi
varsinkin taitavilla määräyksillä, väsymättömällä työllä
ja mieskohtaisella uljuudella. Koskaan uupumattomalla,
voimakkaalla tarmolla hän johti puolustusta melkoisella
alueella Suomen rannikkoa (Helsingin—Turun välillä)
ja ymmärsi tällöin käskynalaisissaan herättää todellista
mieltymystä sotilastehtäviin.

Toukokuun 18 p:n iltana Ramsay oli rannikkoväestön
ja optillisen sanalennättimen kautta saanut tietää vi-

hollisten laivojen lähestyvän Pohjan lahteen (Pojo viken), minkä rannalla, kuten tunnettu, Tammisaaren kaupunki sijaitsee. Sillä kertaa Ramsaylla oli käytettävänä ainoastaan komppania suomalaisia krenatööri-tarkk'ampujia, kaksi komppania venäläisiä krenatöörejä ja 4 tykkiä. Viipymättä kenraali ryhtyi tarpeellisiin toi-

Kenraaliluutnantti A. E. Ramsay.

menpiteisiin kaupungin puolustukseksi, asettuen vähäisine sotavoimineen edulliseen asemaan kaupungin eteläpuolelle — Lappvikin ja Hvitsandin luo.

Muiden toimenpiteiden ohessa lähetettiin plutoona (50 miestä) suomalaisia tarkk'ampujia aliluutnantti *Gyllingin* johdolla Pohjan lahden kaikkein kapeimmalle kohdalle. Gylling sai tehtäväkseen odottaa siellä vihollista. Taitavasti käytti nuori upseeri maasuhteita

hyväkseen ja piilotti tarkk'ampujansa tiheään metsään rannalle ja antoi heille käskyn, ett'eivät he ampuisi, ennenkuin vihollinen taatusti olisi ampumamatkan päässä.

Kello 3:n ja 4:n välillä iltapäivällä Gylling huomasi kahden vihollislaivan — toinen niistä oli kuunari, toinen potkurifregatti — lähestyvän paikkaa, missä hän miehineen oli kätkössä. Laivojen edellä näkyi suuri sotavenhe, jossa oli 16 soutajaa, varovaisesti melkein joka askeleella tarkastelevan lahden pohjaa. Paitsi suurta sotavenhettä lähestyi myöskin kaksi pientä venhettä, kumpikin neljän miehen soutamana.

Kun suuri venhe oli saapunut noin 300 askelen päähän tarkk'ampujain piilopaikasta, antoi Gylling merkin ampumiseen.

Ensimmäinen luoti vinkui ilmassa.

Omituinen sattuma liittyi tähän luotiin, ensimmäiseen, joka sodan aikana ammuttiin. Luodin ampui *Kuula*-niminen sotamies, 1:sen suomalaisen krenatööri-tarkk'ampuja-pataljoonan 1:sen komppanian sivusmies n:o 1. Luodin sanotaan olleen tähdätyn niin tarkasti, että eräästä vihollisen venheestä kaksi airoa putosi vetteen ja kaksi englantilaista kaatui venheeseen.

Mainitun onnellisen laukauksen jälkeen tarkk'ampujamme lähettivät aimo luotisateen sillä seurauksella, että suuri venhe pian kääntyi takasin, ja sen saapuessa laivojen luo vain 2 sen 16:sta soutajasta enää voi käyttää airoja. Molemmat pienemmät venheet, joita kumpaakin nyt enää kuljetti vain yksi mies, seurasivat aivan suuren venheen kintereillä.

Mainitun menestyksen innostamina tarkk'ampujat yhä edelleen aina 700 askelen päähän ampuivat suur-

ten laivojen miehistöä, josta Gyllingin tiedonannon mukaan vielä lisäksi kymmenkunta miestä haavoittui.

Eräs silminnäkiä kertoo tästä: „Pian alkoivat suomalaiset ampujamme poimia toisen toisensa perästä noita fregatin taklaukseen ja raakapuihin kiivenneitä iskumiehiä, jotka tulivat nopeammin alas kuin olivat ylös päässeet. Arvellaan lähes viidenkymmenen brittiläisen sinä päivänä saaneen verisesti maksaa rohkean käyntinsä Tammisaaren vesillä.“¹

Englantilaisten pudotessa alas mastoista huudativat pyssymiehemme: „Niinkuin teeret orrelta!“

Vihollinen vastasi sill'aikaa tarmokkaasti tarkk'ampujain tuleen. Järeistä laivatykeistään se singahutti rannalle shrapnelikranaatteja ja kartesseja, mutta vetäytyi samalla ehtimiseen vitkalleen takasin ja pääsi vihdoin kantomatkan ulkopuolelle erään niemen taakse Gullön luo, missä vietti yönsä.

Seuraavaksi aamuksi oli vähän lisäväkeä ehtinyt saapua Turusta. Neljä komppaniaa jalkaväkeä ja patteri kenttätykistöä oli yöllä tullut Tammisaareen; hiukan levähdettyään ne sijoituivat muiden joukkojen kera aseimiinsa. Tykit ja komppanian venäläisiä krenatöörejä asetti Ramsay Hvitsandin rantapatterille, pataljoonan venäläisiä krenatöörejä Lappvikin luo ja komppanian suomalaisia tarkk'ampujia ketjuun patterin molemmille puolille. Kaksi muuta suomalaista komppaniaa, joiden päällikkönä oli eversti *Lyra* (pataljoonan komentaja) sijoitettiin varaväeksi itse kaupunkiin.

Jo klo 5 aamulla vihollinen uudisti hyökkäyksensä, mutta otettiin nytkin vastaan amunnalla, joka tarkasti suunnattiin sitä kohti Hvitsandin rantapatterista,

¹ „Helsingfors Tidningar“, vuosik. 1854, N:o 43.

mikä selvästi tuotti sille tuntevia vaurioita. Se läheni kuitenkin verkalleen ja tunnin kuluttua alettiin molempien laivojen vasemmalta sivulta taaja, murhaava ammunta. Ranta joutui oikein kartessien peittoon, minkä vuoksi Ramsay käski tykistön asettumaan uuteen asemaan Leksvallin kylän luo. Viimemainittu asema oli erittäin edullinen ja tuotti viholliselle melkoisia vaikeuksia.

Tammisaaren kahakka.

Englantilaiset koettivat yhä lähestyä, mutta kärsivät silloin niin suuria vaurioita, että olivat pakoitettut kääntymään takasin ja poistumaan. Vihollinen oli ollut kaupungista ainoastaan noin 1½ kilometrin päässä, kun sen täytyi vetäytyä takasin. Tammisaari oli kumminkin pelastettu; mutta englantilaiset, jotka toki halusivat saada joitakin voitonmerkkejä, eivät epäröineet anastaessaan erästä satamansuussa olevaa rauhallista kauppalaivaa. Tämän aluksen, nimeltään „Augusta“,

jonka omisti konsuli *Wallén* Helsingistä, oli äskettäin monista vaikeuksista huolimatta onnistunut palata ulkomailta suolalastissa, mutta se ei ollut ehtinyt vielä tuoda tavaraa maihin, kun englantilaiset sen anastivat.

Meidän luotiemme tuottaessa päivän taistelun aikana tuntuvaa hävitystä vihollisen laivamiehistöle turvautuivat englantilaiset naurettavaan petokseen. He valmistivat räjäsyistä ihmisentapaisen ja nostivat sen taklaukseen. Luullen sitä laivamieheksi, joka kiipesi ylös köysiä myöten, alkoivat muutamat taitavat ampujat tähdätä kiväärejään tuota pelotonta englantilaista kohti, joka yleiseksi hämmästykseksi yhä edelleen jäi tyynenä istumaan mastoon.

„Kas perkelettä kun ei sentään pudonnutkaan!“ huudahtivat pyssymiehemme hämmästyneinä.

Viimein eversti *Lyra* hymyillen tarttui kaukoputkeensa tutkiakseen, miten tuon sitkeähenkisen englantilaisen laita oli ja havaitsi petoksen.

Tarkk'ampujat alkoivat nyt tähdätä laivojen avonaisiin tykkiaukkoihin menestyksellä, mikäli voitiin huomata, sillä läsnäolevat voivat selvästi erottaa haavoittuneiden valitushuudot laivankannen alta. Hämmennetään näitä huudot kuulumattomiin vihollinen antoi rummuttajiensa päräyttää taistelun kestäessä.

Huolimatta tykkiemme vähälukuisuudesta ja niiden putkien verrattain pienestä läpimitasta ne kumminkin tuottivat aluksille ilmeisesti monta tuntuvaa vahinkoa. Voitiin näet huomata vihollisen tuontuostakin taistelun kestäessä korjailevan laivojaan.

Tuo suomalaisen omituinen tyyneys, yhtyneen sen luontaiseen leikillisyyteen, ilmeni nytkin keskellä luotisadetta vaaran ollessa suurimmillaan. Kun esim. eräs kranaatti räiskyen lensi kappaleiksi muutamien

tarkk'ampujain päiden yläpuolella ja sirpaleet singahtelivat heidän korviensa sivu, huudahti eräs miehistä:

„Ampukaa hiljaa!“ sekä lisäsi vakavasti: „Maltta-kaa vähä, että minäkin pistän!“ Sen jälkeen hän tyyneesti, ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut, latasi tus-sarinsa ja laukasi.

Keskellä tulisinta taistelua pyyhkäsi tykinluoti mu-kaansa meikäläisten kiehuvan rokkapadan, josta kokki suuresti julmistui ja huudahten: „Kyllä minä teitä perkeleet opetan, kun sotkitte hyvän papuruokani!“ tarttui kivääriinsä, jätti rauhalliset kyökkiaskarensa ja kiiruhti toisten luo luotisateeseen.

Klo 2:n ja 3:n välillä j. p. p. vihollinen viimein vetäytyi takasin Pohjan lahden suuta kohti. Vihollisen peräydyttyä sijoitettiin joukot, jotka 24 tuntia ravinnotta olivat olleet liikkeellä, väsymyksen vuoksi leiriin *Trollbölen* majatalon luo, vastapäätä *Tammisaaren* kaupunkia.

Virallisessa kertomuksessaan tästä ensimmäisestä otelusta kenraali *Ramsay* ylisti tarkk'ampujien ja tykki-miesten ansioita katsoen siihen vahinkoon, minkä he varmoilla laukauksillaan viholliselle tuottivat, sekä myös-kin osastopäälliköiden huolellisuutta edullisten asemien valinnassa. Paikallisten maasuhteiden taitavan käyttä-misen vuoksi oli tappio meidän puolellamme sangen vähäinen. Yksi upseeri — venäläisen krenatööriväen majuri, *Dergatshev* — kaatui. Alipäällystä ja miehistöä kuoli ainoastaan 3 ja haavoittui 6 miestä, jonka ohessa 3 tykistöhevosta ammuttiin kuoliaiksi.

Palkinnoksi taistelussa osotetusta urhoollisuudesta annettiin yrjörnristi *Kuulalle* ja 6 muulle suomalaiselle tarkk'ampujalle sekä 8 miehelle läsnäolleista venäläisistä. *Gylling* ylennettiin yliluutnantiksi.

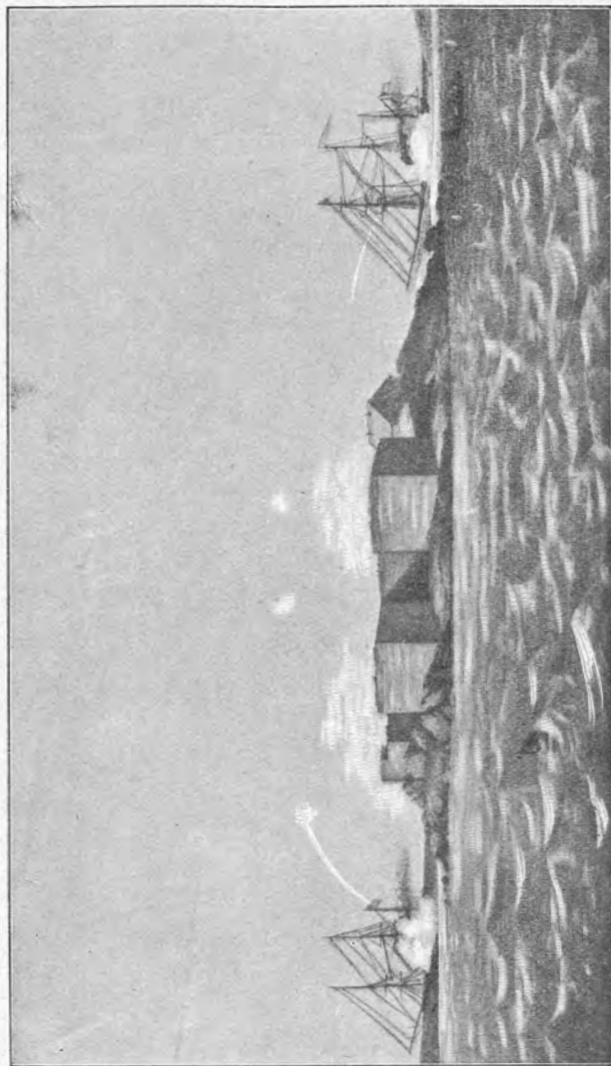

Kaunis hautapatsas lähellä Trollbölen kylää koristaa majuri Dergatshevin hautakumpua ja rautaristi pystytettiin noille kahdelle, ensimmäisenä kaatuneelle suomalaiselle.

Englantilaiset ja niiden mukaan useat ulkomaiden sanomalehdet kertoivat Tammisaaren ottelusta kerskaavan liioittelevasti. Sanottiin muun muassa useita venäläisiä rykmenttejä perinpohjin tuhotun, lujasti linnoitetun patterin Hvitsandin luona tulleen valloitetuksi, 500 miestä taistelussa kaatuneen ja tykkejä anastetun. Mitä tykkeihin tulee, oli Hvitsandiin eräästä kauppalaivasta jätetty kaksi pikkukanuunaa — ne olivat sotaan kokonaan kelvottomat — ja nämä leikkikalut englantilaiset olivat ottaneet mukaansa voitonmerkeiksi!

Turvatakseen Tammisaarta uusilta vihoilishyökkäyksiltä ryhdyttiin pian ylläkerrotun taistelun jälkeen muutamiin parannuksiin kaupungin suojelemiseksi. Rakennettiin patteri, jossa oli kuusi tykkiä, Pohjan lahden kulkuväylän kapeimmalle kohdalle, missä Gylling ensin oli vastustanut vihollista; sitäpaitsi varustettiin pitkin rannikkoa rivi ampumahautoja sekä muutamia pieniä pattereja kenttätykistöä varten. Kaupungin puolustusväkeä lisättiin myöskin melkoisesti, mutta vihollinen ei enää koettanutkaan hätyyttää Tammisaarta.

Kaupungin asukkaat olivat vihollisen lähestyessä melkein miehissä jättäneet seudun. Mutta 24 päivänä kirjoitetaan kumminkin, että „kaupunki alkaa vähitellen rauhoittua ja joka päivä tehdään kävelyjä noille metsäkummuille, missä taistelu tapahtui. Paikotellen ovat paksut tukkipuut ikäänkuin lakaisemalla lakaistut, maa on revittyä ja kivet pirstautuneet.“

Gustafvärnin linnoitus Hangon luona.

Seuraavan hyökkäyksensä vihollinen teki Hankoniemen luona olevia linnoituksia vastaan. Nämä vanhat varustuslaitokset, jotka v. 1789 rakennettiin siinä tarkoituksessa, että ne suojelisivat mainitun sataman suuta, ja joita venäläiset myöhemmin vähän laajensivat, olivat kolme vähäistä, yksinäistä linnoitusta: „Gustafsvärn“, „Gustaf-Adolf“ ja „Skansholmen“ — kaikki olivat ne sodan syttymisen aikana sangen surkeassa tilassa. Linnoituksen päällikkö, everstiluutnantti *Moller*, vaikka jo iäkäs, oli kumminkin yhä vielä voimakas mies, vuoden 1812 sodan aikuinen vanhus, jonka oikea käsivarsi ja rinta olivat haavoittuneet Borodinon tapelussa. Linnaväkeä oli 1,187 miestä.

Jo 18 p:nä huhtikuuta oli muutamia vihollislaivoja lähestynyt Hankoniemen linnoituslaitosta ja ampunut sitä vastaan kolme laukausta, joihin linnoituksesta vastattiin, mutta kun vihollinen pysyttelihe kantomatkan ulkopuolella, eivät kummankaan laukaukset tavanneet maaliinsa. Seuraavana sekä myöskin toukokuun 9 p:nä uudistettiin sama temppu, mutta 22 p:nä toukokuuta vihollinen päätti tehdä todellisen hyökkäyksen. Klo 2 j. p. p. mainittuna päivänä lähestyi suuri höyrylaiva „Gustafsvärnin“ eteläpuolista sivua ja alkoi ampua linnoitusta; pian sen jälkeen hyökkäävien voimat saivat useita aluksia lisäksi ja ankara ammunta alkoi.

Tässä sivuutamme taistelun yksityiskohdat. Vihollinen ahdisti tuota heikkoa linnoitusta paljoa suuremmalla voimalla, ja ammuntaa kesti lakkaamatta viisi tuntia. Huomautettava on, että siihen suuntaan, mistä vihollinen teki hyökkäyksensä, voitiin „Gustafsvärnistä“ ampua ainoastaan kahdella ja „Gustaf-Adolfista“ yhdellä tykillä. Tällaisten epäedullisten asianhaarain val-

litessa oli ihmetyttävää, että linnoituksen niin pian onnistui karkoittaa vihollinen. Miehistö kärsi vähäisen tappion: ei ketään kaatunut ja vain 8 miestä haavoittui lievästi.

Ranskalaisten tiedonantojen mukaan englantilaiset olivat Hankoniemen luona menettäneet 4 upseeria ja muutamia laivamiehiä sekä 16 haavoittunutta.

Kertomuksessaan *Moller* erityisesti mainitsee, että „Gustafsvärnin“ ja „Gustaf-Adolfin“ miehistö ansaitsi kiitosta. Se oli tarkalla amunnallaan pakoittanut 6 suurta höyrylaivaa, jotka olivat varustetut järeillä tykeillä, jättämään asemansa. „Gustafsvärnissä“ kunnosti itseensä muiden muassa erityisesti luutnantti *Hartlin* tyyneydellään ja toimeliaisuudellaan.

Etupäässä kunnostautui kumminkin linnoituksen vanha, peloton päällikkö. Kenraali Ramsay sanoo kertomuksessaan *Mollerista*, että „hänen urhoollisuuttansa ja toimeliaisuuttansa ei voi kyllin ylistää“. Palkkioksi ylennettiin *Moller* everstiluutnantista suoraan kenraalimajuriksi; keisari käski heti lähettämään parin kenraalimajurin-epoletteja tuolle urhoolliselle linnanpäällikölle.

Taaskin ilmeni Hankoniemen ottelun jälkeen ulkomaisissa sanomalehdissä valheellisia kuvauksia tapah- tumasta. Kerrottiin muun muassa, että „Gustafsvärn“ perinpohjin oli hävitetty ja 1,500 venäläistä otettu vangiksi.

Myöhemmin kesällä saapui Pietarista käsky, että linnoitus oli hävitettävä. Syynä tähän lienee ollut, että *Tammisaaren* sotilasosasto oli liian kaukana sieltä eikä ollut riittävästi sotaväkeä erotettavaksi erittäin Hankonientä varten; sitäpaitsi voitiin varustukset helposti valloittaa maan puolelta.

Elokuun 27 p:nä oli lukuisa ihmisjoukko keräytynyt katsomaan, miten ensimmäinen linnoitus lensi ilmaan. Ankara olikin pamaus, kun 950 puutaa ruutia sytytettiin tuleen. Toiset linnoitukset joutuivat pian saman kohtalon alaisiksi.

V.

Ryöstöt Pohjanmaalla.

Melkein samaan aikaan kuin hyökkäykset Tammi- saarta ja Hankonientä vastaan tapahtuivat, purjehti amiraali Plumridge „Leopard“ ja „Valorous“ fregateilla sekä korveteilla „Odin“illa ja „Vulture“lla Pohjan- lahdelle.

Näiden seutujen rannikkoasukkaat pysyivät aluksi täysin levollisina luottaen Brittien hallituksen vakuu- tuksiin. Mutta kauan ei viipynyt, ennenkuin yleisö täälläkin sai kokea, ett'eivät Englannin sotilaat noudat- taneet hallituksensa julistuksia. Joka päivä toi muas- saan sanomia, miten englantilaiset olivat anastaneet yksityistä omaisuutta. Joskin aluksi oltiin kahden- vaiheella, uskottaisiinko näitä kertomuksia, osottautui kyllä pian, että huhut puhuivat totta. Silloin syntyi muutamilla seuduin rauhallisen väestön keskuudessa suuri pelästys, ja alettiin muuttaa irtaimistoa ranni- kolta kauempaan sijaitseviin taloihin ja kyliin. Kaikki, mitä voitiin irroittaa, pakattiin kuormiin ja kuljetettiin tiehensä.

Niin esim. kirjoitettiin Kristiinasta 16 p:nä touko- kuuta: „Sodanpelko kasvaa täällä rajattomiin. Tuskin lienee täällä ainoatakaan perhettä, joka ei siirrä muuanne, mitä muuttaa voi. Eivätkä ainoastaan kaupungin rikkaat

pakene odotettua hävitystä; yksin köyhimmätkin majat jätetään. Kauaksi ei kumminkaan mennä; sillä jo lähikylissä luullaan oltavan turvissa, j. n. e.

Hullunkurisen kertomuksen, joka mainittakoon yleistä kauhua kuvaavana ja osottaa, mitä kaikkea mielikuvitus saa aikaan, kun mielet ovat pelonvaltaamat, esittävät seuraavat Närpiöstä kirjoitetut rivit:

„Hiljakkoin kerrottiin täällä eräänä päivänä aivan varmana, että ranskalaisia venheitä oli lähellä Kristiinan kaupunkia muassaan joukkoja maallenousua varten, niin että jo oltiin aikeessa täältä lähteä heitä vastaan. Sittemmin ilmoitettiin, mitä väkeä he olivat. Ne olivat nimittäin 28 työmiestä, jotka suurella venheellä palasivat Porista, missä he olivat työskennelleet veistämössä, ja olivat nyt matkalla kotiinsa. Piimätynnyri, minkä he olivat asettaneet venheen kokkaan, näytti Kristiinan asukkaista niin uhkaavalta, että sitä luultiin *messinkitykiksi*; miehillä oli karvalakit — päivänselvä siis, että se oli vanha Napoleonin-kaarti karhunnahkapäähineinen!“¹

Mitä Kristiinan asukkaihin tulee, pääsivät he kuitenkin onneksi pelkällä pelästyksellä; sillä 17 p:nä toukokuuta näkyi Plumridgen laivasto purjehtivan ohi, minkä jälkeen pakolaiset alkoivat rauhoittua ja muuttivat vähitellen tavaransa takasin kaupunkiin.

Plumridge, joka pian oli hankkiva itselleen halveksitun ja vihatun nimen maassamme, jatkoi kumminkin tyynesti matkaansa aina lähellä Raahea olevalle Taskun majakalle saakka, minne hän asettui ankkuriin 28 p:nä toukokuuta. Täältäkäs in alotettiin ne kuuluisat rosvo-työt, jotka kauan vielä säilyvät rannikkoväestön muistossa

¹ „Åbo Tidningar“, vuosik. 1854, n:o 43.

ja joilla englantilainen amiraali tahrasi nimensä maamme aikakirjoissa.

Ensiksi amiraali lähetti muutamia venheitä antaen niille toimeksi etsiä luotsi, mutta kun sellaista ei ollut tavattavissa, kulki hän luodaten varovaisesti edelleen kolmella laivalla Roskaan asti ja lähetti viimemainitusta paikasta 13 purjevenhettä, jotka olivat varustetut tykeillä ja joissa oli miehistönä 200 merisotilasta; päällikkönä oli luutnantti *Priest*.

Priest sousti varovasti kaupunkia kohti ja tultuaan vakuutetuksi, ett'ei siellä ollut sotaväkeä, vietiin osa laivaväkeä maihin. Rannalle kokoontuneille asukkaille luutnantti selitti saaneensa käskyn polttaa kaikki laivat ja puutavarat. Veistämön telakoilla oli sillä kertaa 4 laivaa ja satamassa 5 laivaa sekä 3 lastivenhettä.

Asukkaat huomauttivat Priestiä, että kaikki laivat samoin kuin koko puuvarasto olivat yksityisten henkilöiden omaisuutta, ett'ei kruunulla ollut täällä mitään; siitä huolimatta luutnantti antoi miehistölle merkin sytyttää, mitä käsketty oli.

Palavat tulisoihdut kädessä englantilaiset syöksyivät laivoihin, jotka muutaman silmänräpäyksen kuluttua olivat liekkien vallassa.

Sikäläinen Ruotsin konsuli selitti viholliselle, että yksi laivoista oli ruotsalaista omaisuutta ja toinen oli kruunun, s. o. konsulin itsensä, mutta selitys jäi vaikutuksetta. Kaikki poltettiin sääliittä. Paitsi laivoja poltettiin poroksi tervahovi kaikkine makasiineineen, jotka olivat täynnä tervatynnyrejä, lisäksi sytytettiin pikihuone ja sitäpaitsi joutui 1,000 standarttia lankkuja, 2,000 loardia palkkeja, 800 tynnyriä viljaa, 2,000 syltä halkoja, useita pieniä taloja ja Rosenlund-huvila tulen saaliiksi.

Tarkastaakseen, ett'ei ranta-aitoissa säilytetty mitään sotatarpeita, tutki miehistö ne palavat soihdut kädessä, mutta kun mitään sellaista siellä ei tavattu, jätti vihollinen ne ja alkoi tutkia kruununmakasiineja. Viimemainitut pelastuivat siten, että ne selitettiin olevan rahvaan omia. Vieläkin englantilainen luutnantti uhkasi poltattaa pakkahuoneen, mutta taipui viimein jättämään sen koskematta, luultavasti vain siksi, että tuulen suunta oli pakkahuoneelta kaupunkiin päin, mikä siinä tapauksessa olisi joutunut liekkien uhriksi.

Kaikki tapahtui vähemmässä kuin kahdessa tunnissa, jonka jälkeen vihollinen poistui. Vahingon määrä arvioitiin 300—400 tuhanneksi ruplaksi.

„Kaupunkimme,“ kirjoittaa eräs kirjeenvaihtaja „Åbo Tidningar“ille 13 p:nä toukok. 1854, „on nyt melkein tyhjä ja muutto on parhaillaan käynnissä, sillä ollaan siinä uskossa, että vihollinen polttaa kaupungin palatessaan takasin. Mikä kauhea myllerrys täällä on ollut, miten on meluttu, ajettu ja puuhattu muuttaessa ja paetessa vihollisen täällä ollessa, vaikkapa kaupunkia luvattiin säästää, sitä on helpompi käsittää kuin kertoa.“

Juuri kerrotun raa'an teon jälkeen Plumridge jatkoi matkaansa pohjoiseen. Laivojen liikkeitä vaikeutti kuitenkin suuressa määrin se, että merimerkit oli aikaisemmin ehditty ottaa pois.

Vihollisella oli ylipäänsä monta harmia merimerkkien vuoksi. Ei siinä kyllin, että ne oli poistettu kaikilta kulkuvesiltämme. Nekin merimerkit, mitkä englantilaiset itse asettivat, hävitettiin tavallisesti jo seuraavana yönä. Viimein vihollinen keksi sen keinon, että maalasi kiviä ja kallioita koreanpunaisilla tahi kirkkailla valkoisilla väreillä; mutta tästä oli yhtä vähän

apua; sillä rannikko-asukkaat sivelivät nuo koreat kivet jollakin harmahtavalla värillä, joka oli kiven luonnollisen värin näköinen; tätä menettelyä kesti koko sota-ajan.

Ouluun pääseminen oli erittäin vaikeaa, koska väylä on siellä sangen vaarallinen, koukerellen monimutkaisena. Mutta onnellinen sattuma tuli viholliselle avuksi.

Muutamit purjealukset, jotka kuljettivat lankkuja ja tervaa, näkyivät ponnistelevan päästäkseen vihollista pakoon, kun tämä lähestyi Oulua. Meri oli rasvatyyni, minkä vuoksi jahtien miehistön täytyi soutaa raskaita aluksiaan. Englantilaiset eivät viivytelleet työntäessään vesille muutamia keveäsoutuisia venheitä ajaakseen pakenevia takaa ja työpö-tyvenen sään avustamina he voivat vaikeudetta pian saavuttaa nuo turvattomat purret. Miehistö vietiin Plumridgen luo ja tavarat poltettiin säälittä.

Onnettomuudeksi oli vankien joukossa eräs seudun, kenties koko Suomen taitavimpia luotseja, nimeltään *Ananias Mickelson*. Tämä mies oli äskettäin jonkun hairahduksen vuoksi erotettu toimestaan ja siitä julmistuneena hautoi nyt kosta mielessään. Hän tahtoi päästä Oulun asukkaiden kintereille ja otti kernaasti luotsatakseen vihollisen laivat tuolla tukalalla, kiertelevällä väylällä.

Varmoin käsin Mickelson tarttui amiraalilaivan peräsimeen, toiset seurasivat jälestä, ja siten onnistui Plumridgen 1 p:nä kesäkuuta klo 10 illalla laskea Oulun sataman suulle.

Kaupungin asukkaat olivat jo saaneet tiedon siitä, mitä Raahessa oli tapahtunut. Oli havaittu 30 p:n illalla sankan savun nousevan taivasta kohti, ja klo 2 yöllä saapui Raahesta ystävien lähettämä sananlennättäjä varoittamaan.

Levottomuus luonnollisesti ylti kaupungissa ja sangen useat ehättivät viemään kallisarvoisimmat tavaraansa läheisiin kyliin. Jotkut kauppiaat upotuttivat tervatynnyrinsä mereen, toiset antoivat viedä ne eräälle lähellä-olevalle niitylle. Otaksuttiin, ett'ei vihollinen poltattaisi itse kaupunkia, mutta peljättiin sen syttyvän veistämöstä lentävistä kipinöistä; sillä siitä oltiin selvillä, että Plumridge täällä menettelisi samoin kuin Raahessa. Varmuuden vuoksi käskettiin, että ruis-
kut ja tulensammutusneuvot kaikkialla pidettäisiin varoilla.

Kaksi päivää oli kulunut mitä suurimmassa levottomuudessa ja jännityksessä. Kaukana taivaanrantaan vasten nähtiin nyt vihollisen laivojen pohjailevan kulkuväylää ja kaupungin asukkaat alkoivat jo toivoa pelastuvansa tuosta pelätystä vierailusta, kun yht'äkkiä klo 10 kesäkuun 1 p:n illalla neljä mahtavaa laivaa, „joiden vertaiset“, kirjoittaa eräs sanomalehti, „täällä eivät vielä olleet mertä kyntäneet, näkyi arvelematta ja mitä nopeimmin soljuvan kulkuväylän tuhansien mutkien läpi. Monet luulivat näkevänsä kummituksia selvällä päivällä.“ Arvoitus selvisi kumminkin, kun saatiin kuulla Mickelsonin ohjaavan laivastoa satamaan.

Pelastuakseen samasta kohtalosta, joka oli Raaha kohdannut, oli Oulussa päätetty lähettää sovintolähet-
tejä vihollisen luo, ja sitä ennen oli kaupungin ainoaa sotaväkeä, 28 kasakkaa, kehoitettu poistumaan paikkakunnalta.

Sovintoläheteiksi valittiin kauppias *C. Bergbom*, kapteenit *G. D. Engman* ja *Herlofsen*,¹ joiden tuli

¹ Toisen tiedonannon mukaan kuuluivat lähetystöön kauppias *F. Granberg* ja kaksi porvaria, joiden nimiä ei ole ilmoitettu, sekä tulkki. Katso „Helsingfors Tidningar“, vuosik. 1854, n:o 47.

asukkaiden nimessä kysyä Plumridgeltä, mitä hän aikoi kaupungille tehdä. Lähetystö ilmoitti samalla amiraalille, ett'ei mitään sotaväkeä ollut paikkakunnalla ja että kaupunki niinmuodoin oli pakoitettu jättäytymään amiraalin jalomielisyyden turviin.

Vastaukseksi Plumridge antoi lähetystölle 5 kappaletta englannin ja ruotsin kielillä laadittua kirjoitusta, jonka sisällys oli seuraava:

ILMOITUS.

„Englannin amiraali ei ahdistista eikä vahingoita yksityisiä henkilöitä eikä heidän omaisuuttaan.“

„Hänen tarkoituksensa on vain hävittää Venäjän Keisarin linnoitukset, puolustusneuvot, laivat, laivatarpeet ja omaisuus.“

„Niin kauan kuin asukkaat rauhallisesti pysyvät asunnoissaan, suojellaan heitä, mutta jos he auttavat venäläisiä joukkoja, kohdellaan heitä vihollisina.“

„Englannin amiraali toivoo, että naiset ja lapset viettäisiin pois kaupungista.“

H. Plumridge.

Hänen Brittiläisen Majesteettinsa
Leopard-laivalla, 1 p:nä kesäk. 1854.

Luettuaan kirjoituksen sovintolähetit selittivät, ett'ei kaupungilla niin ollen ollut mitään pelättävää, sillä siellä ei ollut mitään sellaista.

— „Teillä on,“ vastasi amiraali, „suuri tervavarasto, lankkuja, rakennuspuita, useita laivoja telakoilla sekä laivanrakennustarpeita; ne poltetaan.“

Tähän muistuttivat kaupungin lähetit, „että tämä kaikki oli yksityisomaisuutta eikä ollut aiottu sotatarkoituksiin, että suuri osa lankuista oli englantilaista omaisuutta ja että joukko nuoria kauppiaita, jotka rakensivat laivoja, oli Englannista saanut ennakkomaksuja sekä laivanrakennuksista että tervasta“.

— „En voi sille mitään“, sanoi amiraali, „että englantilaisten omaisuutta on täällä enkä voi sitä auttaa; minun käy se sääliksi, mutta uskollisuuteni pakottaa minun täyttämään velvollisuuteni; kymmenen minuutin kuluttua ryhdymme toimiin“.¹

Keskiyön tienoilla näkyi 13 tykeillä varustettua venhettä lähestyvän kaupunkia. Koko miehinen väestö oli kokoontunut rannalle ja seisoi siellä uhkaavana vihollisen noustessa maihin. Suurella vaivalla onnistui viranomaisten, joiden etunenässä oli kuvernööri *Lavonius* ja pormestari *Bergstedt*, pidättää väestön oikeutettu mielikarvaus puhkeamasta ilmi. Vihollinen toi Heikkolanniemen luona maihin noin 250 merisotilasta, jotka sieltä luutnantti *Priest*in johtamina meluten ja huutaen samosivat kaupunkiin, missä he hajosivat pitkin kaikkia katuja ja asettivat vahteja kadunkulmiin.

Sittenkuin englantilaiset siten olivat tulleet vakuutetuiksi kaupungin todella olevan sotaväettä, he vetäytyivät takasin, mutta noin klo 2 aamulla (kesäkuun 2 p:nä) kuultiin amiraalilaivasta tykinlaukaus, mikä osotautui olevan merkinä hävityksen alkamiseen. Heti

¹ Tämä keskustelu on ote oululaisen J. V. Snellman G:sonin 3 p:nä kesäk. 1854 Henry Dresser ja Kumpp:ille Lontooseen kirjoittamasta kirjeestä. Katso „Åbo Tidningar“, 13 p. kesäk. 1854. Kirjeenkirjoittaja mainitsee edempänä, että hän arvioi englantilaisten Oulussa toimeenpaneman ryöstön johdosta kärsimänsä vahingon 11 tuhanneksi hopearuplaksi.

merisotilaat syöksyivät palavin soihduin esiin ja sytytivät kaikki, mikä oli hävitettäväksi määrätty.

N. s. Franzénin veistämössä, joka on Varjakassa, $\frac{3}{4}$ kilometrin päässä kaupungista, olevat kaksi laivaa olivat tulen ensi saalis; sen jälkeen sytytettiin toinen laiva toisensa perästä ja yht'aikaa liekit tuhosivat tuon suuren tervahovin, jossa oli noin 15 tuhatta tynnyriä tervaa, lankku- ja palkkivarastot sekä salmen luona olevat makasiinit.

„Tämän suunnattoman, kaupungin kolmella puolella loimottavan tuliroihin näky“, kirjoittaa eräs sanomalehdistämme, „joka oli todistuksena siitä tavasta, millä amiraali Plumridge piti lupauksensa *yksityisen omaisuuden säästämisestä*, oli mitä suurimmassa määrin kammottava. Minne katsoikaan, kiehtoivat liekit, säkenet ja savupilvet pilvipeittoista taivasta kohti huutaen kostonpäivää näiden kuulumattomien väkivaltaisuuksien yli. Tähän saakka kauan kauniina ja tyvenenä pysynyt sää oli samana onnettomana yönä äkkiä muuttunut luoteesta tuleviksi sadekuuroiksi ja tuuli oli siis merelle päin, sattuma, mitä kaupungin sekä Pikisaaren rantasiltojen oli kiittäminen pelastumisestaan.“

Ilmoitettiin englantilaisten sinä yönä hävittäneen Oulussa 13 suurta alusta, 7 laivaveistämöä niihin kuuluvine työväenasunnoineen ja rakennuspuineen, 15—20 tuhatta palkkia, 15 tuhatta tynnyriä tervaa, 60 makasiinia, joissa oli viljaa, suoloja, lasia, nahkatavaroita, väkijuomia ja talouskaluja. Koko vahinko arvioitiin noin miljoonaksi hopearuplaksi. Kauppaneuvos *Bergbomin* vahinko laskettiin yksinomaan nousevan 75 tuhanneksi hopearuplaksi — suurin vahinko, joka samaa henkilöä kohtasi.

Tyytymättä vielä tähän vihollinen uhkasi pommittaa kaupunkia, joll'ei hänelle 3 tunnin kuluessa lähetettäisi lihaa, perunoita ja muita ruokavaroja.

Suuri proomu täynnä sekalaista ruokatarvaraä lähetettiin laivoille, mutta nyt eivät englantilaiset tahtoneet tunnustaa äskeistä uhkaustaan, vaan selittivät haluavansa *ostaa* ruokavarat. Kuitenkin he maksoivat vain 150 ruplaa tuotteista, joiden arvo silloisten käypien hintojen mukaan oli noin 400 ruplaa.

Kesäkuun 2 p:nä saapui taas muutamia venheitä kaupunkiin vaatien takasin erästä heidän miehistönsä kuuluvaa miestä, joka oli jäänyt sinne palon aikana. Etsittiin kaikkialta, viimein onnistuttiin löytämään miehen puoleksi-palanut ruumis tulen hävittämän makasiinin luota, jossa oli säilytetty väkijuomia. Luultavasti mies oli liian paljon väkijuomia hyväkseen käyttänyt eikä ehtinyt liekkejä pakoon. Yleensä englantilaiset palon kestäessä nauttivat suuria väkijuomamääriä. He tapasivat tuota haluttua juomaa useista makasiineista ja kuljeskelivat horjuen ympäri upseerien tekemättä mitään ilkeävaltaisuuden ehkäisemiseksi.

Englantilaiset upseerit yhä edelleen nousivat silloin tällöin maihin vaatien milloin mitään. Kaupunki väsyi viimein näiden kutsumattomien vieraiden häpeämättömiin kiristyksiin ja päätti 3 p:nä kesäkuuta vieläkin lähettää lähetystön amiraalin luo pyytämään, että hän varmasti ilmoittaisi lopulliset vaatimuksensa.

Amiraali vastasi tarvitsevansa 8 venhelastia halkoja ja jonkun verran kasviaineita. Hänen vaatimuksensa täytettiin ja nyt Oulun asukkaat ilokseen näkivät, miten Plumridgen laivat 3 p:n iltana nostivat ankkurinsa ja jättivät seudun laskien pohjoista kohti.

Kesäkuun 4 p:nä Plumridge jakoi eskaaderinsa kahteen osastoon; „Odin“ ja „Vulture“ kääntyivät etelään päin Kokkolaa kohti, ja „Leopard“ ynnä „Valorous“ jatkoivat matkaa kauemmas pohjoiseen. Nämä viimeainitut laivat saapuivat 5 päivänä Kemijoen suulle, minne ne pysähtyivät muutamaksi päiväksi ja koettivat päästä kirkonkylään. Mutta kun se veden ollessa matalalla ei onnistunut, lähetettiin liikkeelle tykkivenhe, jossa oli noin 40 miestä, sekä laivavenhe. Molemmat laskivat maihin Lukkarilan talon rantaan ja sytyttivät siellä ristikolle ladotut lautavarastot sekä erään jahdin. Täällä tuhotut puutavarat arvioitiin 10—11 tuhanneksi hopearuplaksi ja purjealus 150 ruplaksi.

Väkivaltaisuuden kestäessä muutamia talonpojia koettivat estää englantilaisia heidän aikeistaan, mutta nämä uhkasivat kivääreillään ja ampuivat pari laukausta kumminkaan osumatta kehenkään. Paloa kesti koko päivän, jonka jälkeen vihollinen poistui.

Samaan aikaan lähetettiin 9 venettä Tornioon, missä asukkaat Raahen ja Oulun tapahtumista kauhistuneina pelästyksellä odottivat, mikä heidän kohtalokseen tulisi.

Tornion asukkaat olivat seuranneet muiden kaupunkien esimerkkiä ja vieneet matkoihinsa kaikki, mikä oli kallisarvoista. Samalla lähetettiin kaupunkiin sijoitetut 32 kasakkaa pois.

Aamupäivällä 8 p:nä havaittiin vihollisvenheitä hyljälleen soudettavan jokea ylös, mutta vain osa, matalakulkuisimmat, voivat päästä tullilaituriin saakka. Täällä nousi noin 80 miestä maihin ja pyysi saada tavata pormestaria.

Samansisältöinen kirjelmä, kuin se, minkä vihollinen oli jakanut Oulun asukkaille, luettiin pormestarille

kokoontuneen rahvaan läsnäollessa. Sen jälkeen vihollinen kysyi, oliko mitään sotaväkeä paikkakunnalla, mihin kysymykseen kieltävästi vastattiin. Sitten englantilaiset samosivat kaupunkiin, missä he kiersivät kaikki paikat ja tarkastivat makasiinit, jotka sillä kertaa olivat melkein tyhjät. Kasakkain asunto tutkittiin myöskin, vaikkapa se varovaisuuden vuoksi oli melkein kokonaan revitty maahan.

Sillä aikaa muutamat upseerit olivat matkanneet Haaparantaan, missä he oikein perusteellisesti ruokkivat ruumistaan väkevillä juomilla. Viimemainitun kaupungin asukkaat selittivät Torniossa olevain puuvarastojen sekä laivojen olevan yksityisten omaisuutta, mikä tällä kertaa, ihmeellistä kyllä, pelasti niin hyvin toiset kuin toisetkin häviöstä. Laivat vietiin kuitenkin aikaisemmin Haaparannan puolelle paitsi yhtä, joka oli telakalla. Siten Tornion asukkaat pääsivät pelkällä pelästyksellä.

VI.

Kokkolan kahakka.

Aikaisemmin mainittiin, että höyrylaivat „Vulture“ ja „Odin“ kääntyivät Oulusta etelään päin. Ankanan myrskyn vallitessa nämä laivat saapuivat Kokkolan edustalle, mutta kovan aallokon vuoksi vihollinen ei uskaltanut lähestyä rannikkoa.

Kokkolassa — kuten ympäri maata — oli saatu tieto vihollisen pohjoisissa kaupungeissa harjoittamista väkivaltaisuuksista, mutta täällä päätettiin — siitä on kiittäminen muutamien rohkeiden miesten tarmokasta toimeliaisuutta — olla vapaaehtoisesti jättäytymättä väkivallalle alttiiksi. Näiden uljasten miesten etunenässä olivat kauppaneuvos *Antti Donner* ja kruununvouti *Henrik Juhana Holm*, joihin liittyivät v. t. pormestari *Roos*, kauppiaat *O. R. Kyntzell* ja *O. Lassander*, kulta-seppä *J. Chorin*, perämies *J. Dalin*, y. m.

Jo tiedon saavuttua Raahan ja Oulun tapahtumista kauppaneuvos Donner oli ehdottanut, että asetettuina käytäisiin vihollista vastaan, jos tämä tulisi tervehtimään Kokkolaa. Ehdotus voitti yleisen hyväksymisen ja vihastunut rahvas muodosti kernaasti pienen vapaaehtoisin, luotipyssyillä asetetun joukon, joka oli valmis puolustamaan kaupunkiansa. Donner oli valinnut edullisen aseman rannalla ja alkanut rakennuttaa siltaa

n. s. Polttimonniemeltä Halkokarin puolelle, mikä melkoisesti helpotti kulkuyhteyttä puolustusaseman eri osien välillä.

Kun vihollisen laivat alkoivat näkyä kaukaa mereltä, päätettiin lähettää heti sananviejä pyytämään apua Vaasasta, minne osa sotaväkeä, jonka päällikkönä

Kenraalimajuri A. J. von Wendt.

oli kenraalimajuri *von Wendt*, oli sijoitettu. Jotta sotilaat ajoissa ehtisivät saapuville, annettiin samalla pitkin koko tien vartta rahvaalle käsky hevosin ja rattain mitä nopeimmin kuljettaa miehistö Kokkolaan.

Aikaa ei riittänyt hukata, sillä jos myrsky tyyntyisi, voivat nuo kutsumattomat vieraat milloin hyvänsä saapua. Levottomasti tähysteltiin merelle ja toivottiin sotaväen pian saapuvan. Ehtisikö se ajoissa saapuville?

Sanantuojalle, joka sill'aikaa oli ehtinyt saapua kenraalin luo, tämä heti antoi käskyn, että 12:nnen linjapataljoonan kaksi komppaniaa ja kaksi kevyttä kenttättykkiä heti kiiruhtaisi vihollisen uhkaamaan kaupunkiin. Itse von Wendt rupesi tuon pienen joukon päälliköksi ja se lähti ripeästi liikkeelle. Ajan vähyyden vuoksi ei oltu väestöä hevosineen ehditty pitkin koko matkan vartta kutsua kokoon, ja tuosta 146 kilometriä pitkästä välistä kuljettiin vain 50 kilometriä kyydillä. Kaikeksi onneksi sotaväki kuitenkin joutui hyvissä ajoin perille.

Kokkolaan saavuttuaan von Wendt heti Donnerin kanssa rupesi tarkastamaan asemaa. Donnerin suunnitelma oli hyvin tehty ja kenraali hyväksyi sen. Tykit, sotilaat ja vapaaehtoiset asetettiin makasiinien välille Halkokarin niemelle. Mainittujen makasiinien välisten katujen aukkoihin oli miehenkorkeudelta ladottu lankkuja useaan kerrokseen, joiden taakse miehistö piilotettiin. Tämän keinotekoisien suojalaitoksen ylimmät kerrokset olivat irtonaisia lankkuja, jotka merkillä ilmoitettaessa voitiin pudottaa maahan, jotta miehistö ja tykit voisivat ampua laukauksensa.

Sill'aikaa kuin molemmat herrat katsastivat asemaa, annettiin optillisella sananlennättimellä merkki, että laivat lähestyivät rannikkoa. Kaikki valmistautuivat, mutta hetken kuluttua nähtiin, miten vihollinen uudelleen loitto merelle. Yhä kestävä ankara aaltoilu esti sen vielä saapumasta, joten kaupungin asukkailla oli hyvää aikaa valmistusten päättämiseen. Sangen tärkeää oli, että Halkokarin ja Polttimonniemen välinen silta ehti tulla valmiiksi. Siten saatiin aikaan yhteys, joka useilla kilometreillä lyhensi molempain rantain välistä matkaa.

Vihdoin kesäkuun 7 p:nä klo 3 j. p. p. „Vulture“ ja „Odin“ laskivat ankkuriin Trollön luo, mutta vasta klo 9 saman päivän iltana nähtiin muutamia tykkinvenheitä työnnettävän vesille, ja ne ohjasivat suuntansa kaupunkia kohti. Venheitä, joiden päällikkönä oli luutnantti *Charles Wiese*, oli luvultaan yhdeksän ja miehistöä 180 miestä.

Kauppaneuvos F. Donner.

Hiljalleen liukuivat raskaat venheet pitkin vedenpintaa, jolloin kolme venettä kulki edellä ja kuusi seurasi jälestä kaaressa. Hetken kuluttua venheet pysähtyivät lukuunottamatta yhtä, joka nosti rauhanlipun ja jatkoi matkaa rantaan.

Kauppaneuvos *Donner* ja pormestari *Roos* sekä merikapteeni *H. Viklund* tulkkina lähtivät mailhinousupaikalle tapaamaan sovintolähetettä, kahta upseeria.

Nyt syntyi seuraava keskustelu:

— „Sallitteko te vapaaehtoisesti, että me poltamme kaikki sotakieltotavarat, s. o. veistämössä ja vedessä olevat laivat, laivanrakennuspuut, tervan, pi'en, purjekankaat, köydet, ruudin j. n. e.“ kysyivät sovintolähetit.

— „H. M. Keisari on kieltänyt meidän suomasta teille mitään vapaaehtoisia myönnytyksiä“, vastasi lähetystö.

— „Onko paikkakunnallanne sotaväkeä? Muuten emme voi käsittää, miten voitte meiltä sen kieltää“, huomauttivat englantilaiset.

— „Ylivoimalle emme mahda mitään.“

Sen jälkeen sovintolähetit tiedustelivat erästä höyryvenettä, joka, kuten oli ilmoitettu, kulki kaupungin ja sataman väliä.

— „Meillä ei ole oikeutta antaa mitään selityksiä“, oli lähetystön vastaus.

Viimein englantilaiset ilmaisivat halunsa mennä kaupunkiin, mutta saivat vastaukseksi, ett'ei vihollinen saanut astua sen rajan yli, missä keskustelu tapahtui.

Silloin toinen upseeri kääntyi miehistönsä puoleen ja lausui:

— „Olemme saaneet lujan vastauksen, pojat, tässä näyttää syntyvän tappelu!“

Kun molemminpuoliset tervehdykset oli vaihdettu, nousivat sovintolähetit venheeseensä ja lähtivät rannasta; päästyään kappaleen matkaa merelle he laskivat rauhanlipun alas ja nostivat sen sijaan Englannin lipun, jonka jälkeen muiden venheiden seuraamina vetäytyivät hiljalleen takasin ja alkoivat ladata tykkejä.

Erään sotavenheen kulkiessa Halkokarin niemen ohii pudotettiin äkkiä maahan ylin lankkukerros, jonka

takana sotaväki ja vapaaehtoiset olivat taisteluvalmiina. Tykistönpäällikkö, kapteeni *Jerkoshenko* komensi ampumaan ja ensimmäinen laukaus pyyhkäsi sota-venheen toista laitaa pitkin pituuttaan. Samalla laukaisivat vapaaehtoiset pyssymiehet kiväärinsä sitä vastaan. Vaikutus oli kauhea. Talonpoika *Kankkonen* oli tähdännyt luotipyssyinsä toisen upseerin päätä kohti. Luoti osui upseerin otsaan ja hän vaipui venheeseen samoin kuin useat miehistöstä. Tuo puoleton alus laski lippunsa ja nähtiin venheen miehistöstä vain aniharvojen jääneen vahingoittumatta.

Nyt alkoivat toiset englantilaiset venheet tykeillä vastata meidän tuleemme, mutta laukaukset eivät tuottaneet mitään erityistä vahinkoa, sillä joko savu esti vihollista tähtäämästä tahi oli aallokossa mahdoton ampua tarkasti, miten hyvänsä, luodit sattuiivat vain lautakasojen ylimpiin kerroksiin ja makasiinien seiniin. Eräs luoti tunkeutui usean seinän läpi ja raastoi sen jälkeen jalan eräältä tykistöhevoselta, joka sen vuoksi oli tapettava.

Taistelua jatkui klo 11¹/₂:een saakka, joll'aikaa englantilaiset vähitellen taukosivat ampumasta ja vetäytyivät kantomatkan ulkopuolelle.

Rannalta saattoi nähdä kahden sota-venheen pahoin vahingoittuneen, sillä toiset hinasivat niitä. Eräs venhe tarttui kumminkin karille ja laski alas lippunsa. Venheessä ei näkynyt ainoatakaan elävää olentoa. Myöhemmin selvisi, että miehistä muutamat elossa-olevat olivat heittäytyneet venheen pohjalle.

Perämies *Johan Dalin*, kauppias *Lassander* ja talonpoika *Kankkonen* ottivat pienen venheen Halkokarista ja sousivat hyljätyn aluksen luo. Paikalle saavuttuaan he tapasivat useita elossa-olevia miehiä kyy-

röttävän venheen pohjalla kuolleiden seassa; venhe oli kolmanneksi osaksi täynnä verensekaista vettä. Hen-gissä-olevat englantilaiset hyppäsivät suomalaisten ven-

Talonpoika Kankkonen.

heeseen, mutta kun tämä oli liian pieni, jotta kaikki olisivat siihen mahtuneet, tuotiin suurempi, jolla heidät kuljetettiin maihin.

Haavoittuneet saivat lääkärinhoitoa ja terveet vietiin kaupungin raastupaan. Tykkivenhe, johon oli satunut yli 80 luotia, irroitettiin karilta ja vietiin maihin, missä sitä erityisessä huoneessa yhä vieläkin säilytetään 7 p:nä kesäk. 1854 tapahtuneen tappelun muistona.¹

Muutama päivä taistelun jälkeen lähetettiin 11 vangittua englantilaista ja heidän 28-naulainen malmitykkinsä Helsinkiin. Myöhemmin kesällä vietiin sen lisäksi 9 miestä, joita haavojensa vuoksi ei enemmin voitu kuljettaa. Kaatuneita oli 8 merisotilasta ja luutnantti *Murphy*.

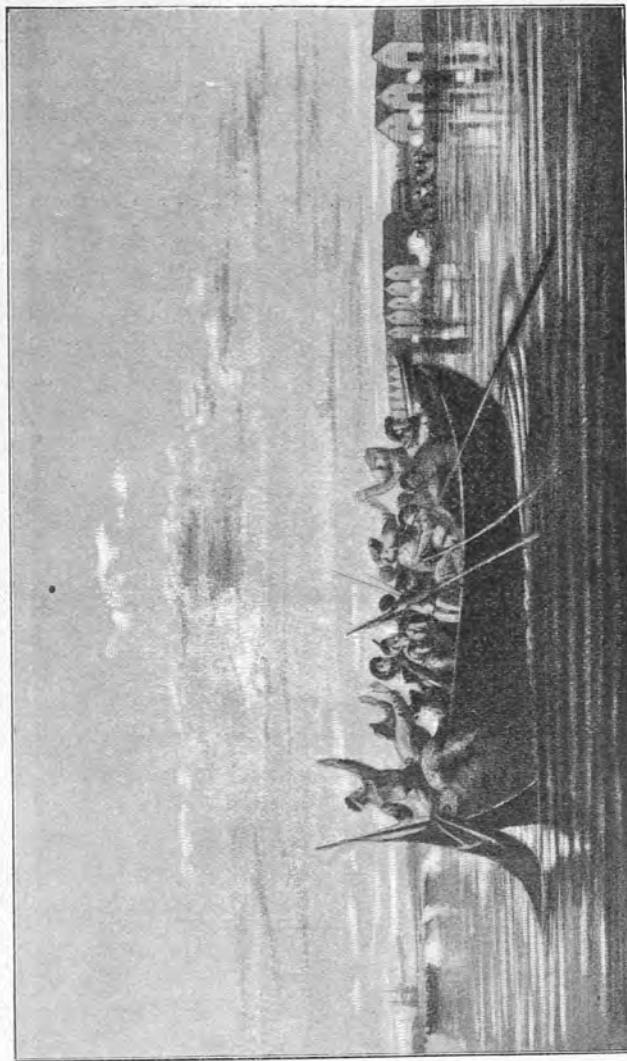
Kaikkiaan englantilaisia taistelun kestäessä kaatui 4 upseeria ja 12 miestä; 2 upseeria ja lähes 30 miestä haavoittui. Meidän puolellemme rajoittui tappio siihen, että vain 4 miestä alipäällystöstä ja 12:nnen linjapataljoonan miehistöstä haavoittui eikä ketään kaatunut. Vapaaehtoiset eivät kärsineet mitään vahinkoa.

Tämä tappio herätti englantilaisten keskuudessa suurta närkästystä, ja kerrotaan höyrylaiva „Heklan“ päällikön luvanneen perinpohjin hävittää Kokkolan.

Suurella tarmolla kauppaneuvos *Donner* jatkoi työskentelyään kaupungin puolustukseksi. Hän rakensutti kaksi rantapatteria ja varusti ne 4:llä omista laivoista otetulla laivatykillä, tykkimiehistönä oli vapaaehtoisia.

Monta kertaa vihollislaivojen lähestyminen kesän kuluessa hälytti kaupunkia, ja joka kerta Donner jär-

¹ Kertomus Kokkolan tappelusta on otettu O. Donnerin kirjoittamasta kuvauksesta: „Från Krimkrigets tid.“ („Krimin sodan ajoilta.“) Katso „Vasa Tidning“, vuosik. 1898, N:o 267. Professori O. Donner, kauppaneuvos Antti Donnerin poika, oli itse läsnä Kokkolan tappelussa.

Englantilainen sotavenhe antautuu vangiksi Kokkolan luona.

jesti puolustuksen, mutta laukauksia ei enää tänä kesänä vaihdettu. Syyskuun 9 p:nä „Hekla“ erittäin tarmokkaasti yritti käydä Kokkolan kimppuun. Palavia raketteja heitettiin kaupunkia kohti, mutta vain muutamat kiisivät perille asti tekemättä kumminkaan mitään vahinkoa; sillä kaupungissa oltiin varuilla. Ehkäisevien hietasärkkien vuoksi „Hekla“ oli pakoitettu heittämään raketinsä hyvin pitkän matkan päästä.

Kokkolan puolustuksen avustamisesta annettiin *Donnerille*, *Holmille* ja *Roosille* P. Annan ritarikunnan 3:nnen luokan tähdet. Eronsaanut kapteeni *M. Artenjev*, joka jo monta vuotta oli asunut paikkakunnalla, sai saman ritarimerkin ruusulla varustettuna, *Kyntzell* sai kultaisen muistorahan, *Lassander*, *Chorin*, *Dalin* ja *Kankkonen* hopeaiset muistorahat. Myöhemmin kauppaneuvos Donner sai vielä lisäksi P. Stanislain 2:sen luokan tähden ja miekan sekä hohtokivisen sormuksen, jossa oli H. M. Keisarin nimikirjaimet.

Keisari Aleksanteri II:n noustessa valtaistuimelle Donner valittiin porvariston edusmieheksi onnittelemaan majesteettia. Kunniatervehdyksen aikana keisari syleili ja suuteli häntä ja puheli kauan aikaa englantilaisten Kokkolaa vastaan tekemästä hyökkäyksestä. Donner sai siinä tilaisuudessa hohtokivellä ja Hänen Majesteettinsa nimikirjaimilla varustetun kultarasian. Sodan päätyttyä Aleksanteri II tilasi taiteilija Vladimir Svertshkovilta kauppaneuvos Donnerin ja talonpoika M. Kankkosen öljyvärillä maalatut muotokuvat määräten ne ripustettaviksi Helsingin keisarilliseen linnaan.

Taiteilija Svertshkov maalasi sen lisäksi kaksi taulua, jotka esittivät sitä hetkeä, jolloin ensimmäiset laukaukset ammuttiin englantilaista sotavenhettä kohti. Tauluista toimitettiin jäljennetyt kivipainokset

ja varustettiin ne ruotsalaisella ja venäläisellä allekirjoituksella.

Kokkolan tappelu, ollen sotilaalliselta näkökannalta itsessään vähäpätöinen, sai kuitenkin suuren merkityksen sen moraalisen vaikutuksen vuoksi, mikä sillä oli rannikkoväestöön. Se kasvatti rohkeutta, synnytti luotamusta omiin voimiin ja kiihotti noudattamaan esimerkkiä panemalla väkivallan väkivaltaa vastaan. Useissa paikoin ruvettiin muodostamaan vapaaehtoisia tarkk'ampujakomennuskuntia ja rakentamaan pieniä varustuksia vihollisen vastaisten hyökkäysten varalle. Niin esim. kauppias *Grönberg* Kaskisista tarjoutui omalla kustannuksellaan asettamaan 10 miestä tarkk'ampujia, jotka olisi yhdistettävä 2:sen ruotupataljoonan Närpiöön sijoitettuun komppaniaan. Tullinhoitaja *Falk* Uudesta-Kaarlepyystä tarjosi neljä tykkiä ja tuhat luodeilla ja raehauleilla ladattua tykinpatruunaa. Nämä Falkin kanuunat sekä neljä kuusinaulaista, malmista kenttätykkiä, jotka oli kaivettu maasta Raahen luona, kuljettiin Ouluun, missä ne asetettiin asukkaiden rakentamalle patterille. Varsinkin kasvoi tarmo Kokkolassa, missä väestö kauppaneuvos Donnerin väsymättömällä johdolla jatkoi kotipaikkansa varustamista.

Viholliseen Kokkolan tappelu oli tehnyt vaikutuksen, joka koitui Suomelle eduksi; vihollinen esiintyi tämän jälkeen melkoista varovaisemmin; sitä paitsi se ei myöskään vast'edes kovin suuressa määrin enää hävittänyt yksityisomaisuutta.

Kumminkin Plumridge oli tämän lyhyen ajan kuluessa ehtinyt tuottaa rannikkoväestöllemme melkoisia vahinkoja. Hänen omassa virallisessa kertomuksessaan ilmoitetaan eskaaderin Pohjanlahden rannoilla toimeenpanneen hävityksiä, joiden arvo oli 380 tuhatta puntaa

sterl. (9¹/₂ mijoona Suomen markkaa), jakautuen seuraavalla tavalla:

Raahessa 30 p:nä toukokuuta.

- 1 priki, jonka kantavuus oli 250 tonnia ja 450 tonnia kantava parkkilaiva, molemmat lastaamattomat.
- 3 kuunaria, yhteinen kantavuus 280 tonnia pohjalastissa;
- 5 purtta, kantavuus 60:sta 80:een tonniin pohjalastissa;
- 4 rakennettavana-olevaa alusta, kantavuus 300:sta 500:aan tonniin; noin 25,000 tynnyriä pikiä, tervaa ja öljyä;
- suuri määrä rakennuspuita, parruja, lautoja ja laivanrakennustarpeita;
- kaksi laivaveistämöä niihin kuuluvine työ- ja varastohuoneineen.

Oulussa 1 ja 2 p:nä kesäkuuta.

- 15 osaksi tyhjää, osaksi tervalastissa olevaa prikiä, kutteria ja kuunaria, joiden kantavuus oli lähes 300 tonnia, osaksi upotettiin, osaksi poltettiin;
- 40—50,000 tynnyriä pikiä ja tervaa sekä suuri joukko rakennuksia, rakennuspuita, parruja, lautoja, purjeita, köysiä y. m.;
- useita työhuoneita, pajoja j. n. e.

Ukonaryakassa (?) 1 ja 2 p:nä kesäkuuta.

- 1 parkkilaiva, kantavuus 600 tonnia, ja 2 tekeillä-olevaa laivaa.

Killoncrusitissa. (?)

- 5 kuunaria, kantavuus 70:stä 100:aan tonniin.

Kemijoella 8 p:nä kesäkuuta.

- 1 lastaamaton kuunari sekä joku määrä rakennustarpeita.

Koko vahingon arvo lasketaan kertomuksessa:

Raahen luona	65,000	punt. st.
Oulun „	300,000	„ „
Kemijoella	15,000	„ „
	<u>Yhteensä</u>	380,000 punt. st.

Se myötätuntoisuus englantilaisia kohtaan, jota moni maassamme kauan koetti säilyttää, alkoi ylläkuvattujen tapausten jälkeen melkoisesti kylmetä ja merkillinen muutos näkyy tämän jälkeen tapahtuneen.

Ei ole viehätystään vailla koettaa samanaikaisista sanomalehdistä saada käsitystä tässä kohden yleensä vallitsevista mielipiteistä. Tosin päivän sanomalehdet puheenalaisena aikana sangen harvoin tarjosivat mitään mainittuun suuntaan käyviä mietteitä. „Helsingfors Tidningar“issa tavataan kumminkin Z. Topeliuksen (joka muutoin ei kuulunut englantilais-ystävällisiin) kirjoitus, joka on seipetty Pohjanmaan tapahtumain johdosta. Siinä hän m. m. lausuu: „— — — ja kaiken sen jälkeen, mitä sodasta kuitenkin jo on kuultu ja saatu kokea, tulevat ne¹ niin odottamatta, niin kokonaan edeltäkäsän aavistamatta, että juuri tämän yllätyksen pitäisi olla englantilaisille kaikkein enimmäin nöyryyttävän. Sillä heidän täytyy siitä havaita, että heitä on maassamme pidetty, joskin vihollisina, kumminkin kunniallisina miehinä, joilla on omatunto

¹ Tällä tarkoitetaan Raahessa ja Oulussa tapahtuneita ryöstöjä. Tekijän muist.

ja ihmisyyttä, ja heistä täytyy olla sangen masentavaa, että he itse niin väkivaltaisesti kumoavat tämän ajatus-tavan. Jokainen turvaton laiva vartioimattomissa sata-missamme, jokainen nainen ja lapsi varustamattomissa kaupungeissamme on varmaan todisteena heille, ett'ei heidän ole odotettu tulevan tänne ryöväreinä ja murha-polttajina. Lämminsydämisen etelämaalaisen lienee val-lannut omituinen tunne astuessaan ensi kerran eläessään maihin kaukana pohjolassa, astuessaan maihin kesäkuun 1 p:nä, sydänyön aikana, ei sitä varten, että ihastuk-sesta sanatonna ylistäisi luojaan voimaa nähdessään tuon ylevän näyn, jota hän ei koskaan ennen ole nähnyt: yön, joka on vain valoa, kirkkautta ja lintujen liverystä, vaan levittääkseen tänä ihanana kevätyönä liekkejä ja hävi-tystä uutteriin paikkakuntiin, seutuihin, joiden etäisyyden on katsottu vapauttavan ne tuosta surullisesta kohtalosta, joutumasta taisteluun, joka on kokonaan vierasta hei-dän rauhalliselle elämälleen . . . He ovat säästäneet kaupunkejamme, sanovat he; — teeskentelyä! Mitä ovat kaupunkimme, sittenkuin koko niiden kauppa ja liike on hävitetty? He ovat säästäneet asukkaiden va-pauden ja hengen; — teeskentelyä! Mitä merkitsevät vapaus ja elämä, kun kaikki hyvinvoinnin- ja toimeen-tulonkeinot hävitetään? He sanovat käyvänsä sotaa, jota kristinusko ja sivistys lieventävät, ja he käyvät sitä siihen määrin raakalaisten tavoin, ett'eivät pakanuuden-aikaiset viikingit, jotka nousivat maihin ryöstöä ja ranta-rosvousta varten, olisi tarvinneet hävetä näitä jälke-läisiään 19:nneellä vuosisadalla.“

Tämän kirjoitti lämmintunteinen ja jaloatteinen runoilijamme, mutta itse Englannissakin alkoi kuulua vastustavia ääniä, jotka moittivat sodankäyntitapaa Itä-

merellä. „Times“ lehdessä on samaan aikaan tavatta-vana seuraava, kysymystä koskeva mielenilmaisu:

„Tietääksemme emme voi keksiä mitään seikkaa, joka aiheuttaisi toimeenpanemaan moisia hyökkäyksiä rannikkoja vastaan, ja sellaisen yrityksen menestyminen ei vastaa sitä häväistyksen vaaraa, mikä yrityksen epä-onnistumisesta koituu. Jos Suomen satamissa on ve-näläisiä, keisarilliselle hallitukselle kuuluvia laitoksia, on epäilemättä oikeutettua käydä niiden kimppuun. Mutta meillä ei ole mitään syytä käydä sotaa Suomen kaupunkeja ja kyliä vastaan, ja se vahinko, minkä moi-set hyökkäykset voivat tuottaa Venäjän valtakunnalle, ei ole ensinkään suhteellinen yksityisten vahinkoihin ja niihin vaaroihin, joille merimiehemme antautuvat alttiiksi. Emme voita mitään sellaisista menestyksistä kuin Raahessa ja Oulussa saavutetut, mutta emme voi menettää yhdenkään ainoan brittiläisiin merivarustuk-siin kuuluvan purren miehistöä tämän tapauksen teke-mättä tuskallista vaikutusta niin hyvin koko meriväes-töön kuin yleisöön.“

Vielä तरävämmin vastusti viimein m:r Gibson ke-säkuun 29 päivänä Englannin alihuoneessa Plumridgen Suomen rannikolla harjoittamaa menettelyä ja pyysi amiraalikunnan ensimmäiseltä lordilta selityksiä siinä kohden, „sillä“, sanoi Gibson, „jos saamani tiedot ovat todenmukaisia, näyttää minusta tämä menettely olevan kokonaan ristiriidassa hallituksen selitysten kanssa sekä sangen epäpoliittinen“.

M:r Gibson esitti sitten todenperäisen kertomuksen Pohjanmaan tapahtumista, jolloin hän poltetuista varas-toista lausui: „Varmaa on, ett'ei pienin osakaan niistä ollut Venäjän hallituksen, ja luultavaa on, että varastot oli ostettu ja maksettu kauan ennen sodanjulistusta ja

ett'ei niitä jäiden vuoksi aikaisemmin oltu ehditty lähettää. Pikemmin olisi voinut odottaa, että Venäjän hallitus olisi hävittänyt niistä osan, joka oli englantilaisista omaisuutta.“ Puhuja sen jälkeen erittäin huomautti Plumridgen epäpoliittista menettelyä. „Englannilla ei ole mitään syytä katkeroittaa Suomen väestöä. Tämä maa ja Englanti ovat jo kaukaisista ajoista olleet kauppasuhteissa keskenään enkä voi myöntää Englannin politiikan vaativan yksityisomaisuuden hävittämistä.“

„Tämä hävitys voi ainoastaan hyvin epäsuorasti“, jatkoi Gibson, „ja hyvin kaukaa kohdata Venäjän hallitusta ja sen sodankäyntineuvoja. Paljoa lähemmin se koskee meitä itseämme, sillä suurin osa poltettua tervaa olisi tullut meidän veistämöittemme ja laivanrakentajoittemme käytettäväksi, joiden on vaikea muista seu-duista hankkia tätä tavaraa. Venäjän hallitus sitävastoin ei nykyisissä oloissa sitä ollenkaan tarvitse tai tarvitsee sitä vain vähäisen määrän, minkä se helposti voi hankkia omasta maasta. Näiden terva- ja lankkuvarastojen sotakieltotavarana pitäminen on siis mitä järjettömintä, ja selvää on, että — vastoin sekä hallituksemme että amiraali Plumridgen omia selityksiä yksityisomaisuuden säästämisestä, kun sota ei välttämättömästi vaatinut sen hävittämistä — nämä varastot on hävitetty uhalla ja välttämättömyyden sitä pakoittamatta (wantonly and unnecessarily). Merimiehemme ovat panneet elämänsä vaaroille alttiiksi sotatoimissa, jotka, jos onnistuvatkin, eivät tuota mitään hyötyä eivätkä vähimmässäkään määrässä voi jouduttaa vihollisuuksien päätymistä. Tämä menettely tarvitsisi selitystä“, sanoi Gibson, „mutta aikomukseni ei ole saattaa velvollisuutensa-täyttäneitä meriupseereja alakuloisiksi“.

Sir James Graham vastasi tähän vasta saman päivän aamuna saaneensa tiedot puheenalaisista tapahtumista eikä sen johdosta voivansa ryhtyä yksityiskohtiin, mutta että mainitut tiedot julkaistaan virallisessa sanomalehdessä. Kumminkin hän koetti osottaa noita hyökkäyksiä oikeutetuiksi ja valitti sitä, että merimiehiä, jotka ovat täyttäneet velvollisuutensa, ensi palkkioksi ahdistetaan itse parlamentissa.

VII.

Ruotusotaväen uudelleen-järjestäminen.

Voisi luulla, ett'ei Napier aluksi ollut tehnyt mitään varsinaista suunnitelmaa sotatoimiansa varten. Milloin hän kokosi koko laivastonsa samaan paikkaan, milloin hän hajoitti sen pieniin ryhmiin Itämeren lahdelmien eri osiin kootaksensa sen taas pian yhteen. Hyökkäyksiä, joilla olisi ollut varsinaista merkitystä, ei pantu toimeen, ja kesä kiiruhti kumminkin kerkein askelin.

Niinpä Napier kesäkuun puolivälissä kokosi suuren osan laivastoansa Barön salmeen ja purjehti sen kera Seiskariin. Saman kuun 26 p:nä laivasto nähtiin Kronstadtin edustalla, missä toimitti merenmittauksia mitään hyökkäysyrityksiä tekemättä. Heinäkuun 1 p:nä saapui taas koko laivasto Seiskariin. Heinäkuun 13 p:stä 19 p:ään oli 65 englantilaista ja ranskalaista laivaa Porkkalan luona; täälläkin vihollinen tyytyi vain kulkuväylän luotaamiseen sekä ottamaan kiinni kalastajavenheitä ja luotseja pakoittaakseen viimeainitut avustamaan itseänsä.

Sill'aikaa kuin päävoima teki tällaisia matkoja edestakasin, purjehtivat yksityiset laivat tai pienet laivaston osastot pitkin rannikkoja ja herättivät levottomuutta väestön keskuudessa.

Liittoutuneiden epävarmoihin ja varovaisiin sotaliikkeisiin olivat syynä osaksi heidän saamansa ohjeet, osaksi liioitellut käsitykset meidän linnoitettujen paikkojemme todellisesta voimasta. Sittemmin selvisi, että se oli arvioitu liian suureksi, ja senvuoksi vihollinen karttoi antautumasta suuriin taisteluihin tyytyen vain rannikoiden saartamiseen. Laivat saattoivat kumminkin kaikkialla, missä kulkivat, väestön sangen levottomaksi varsinkin sen jälkeen, kuin Pohjois-Suomen tapahtumat olivat tulleet yleisesti tunnetuiksi.

Tilan puute estää tässä lyhyessä kuvauksessa mainitsemasta kaikkia vihollisen harjoittamia väkivaltaisuuksia, joita puheenalaisena aikana niin runsaasti tapahtui. Muutaman sellaisen mainitseminen riittää kuvaamaan englantilaisten menettelyä.

Laivaston ollessa Porkkalassa vihollinen koetti kaikilla tarjona-olevilla keinoilla saada käsiinsä luotsin ja vartioi senvuoksi tarkasti rannikkoja ja läheisiä saaria. Eräänä päivänä muuan luotsi, nimeltä Söderling, lähti pienellä venheellä muutamien toveriensa kanssa Rönnskäristä, mutta englantilainen laiva huomasi heidät ja ajoi takaa. Saadakseen luotsit pysähtymään englantilaiset alkoivat tykinluodeilla pommittaa tuota pientä venettä; huolimatta siitä, että yhdeksän luotia lensi aivan Söderlingin pään lähitse, hän ei kumminkaan hämmentynyt, vaan kehoitti tarmokkaasti toverejaan ponnistamaan viimeiset voimansa. Vihollisen suuri laiva oli jo tapaamaisillaan luotsit, kun se yht'äkkiä sattui karille. Tuossa tuokiossa työnnettiin kaksi soutuvenettä vesille ajamaan takaa noita pelotomia suomalaisia, ja nyt syntyi hurja kilpasoutu. Englantilaiset ampuivat luotseja käsikivääreillä — onneksi toki osumatta. Vihdoinkin noin 7 kilometriä

soudettua Söderling ei enää katsonut olevan mitään vaaraa, tarttui luotipyssyynsä ja ampui kaksi laukausta vihollista kohti. Englantilaiset lähettivät vastaukseksi useita kiväärinlaukauksia, mutta lakkasivat sen jälkeen ajamasta takaa.

Sama Söderling oli aikaisemmin luotsivanhin Eklundin kanssa vihollislaivaston läheisyydessä hävittänyt muutamia merimerkkejä, jotka vihollinen oli asettanut Porkkalan luo. Sekä Söderlingille että Eklundille annettiin palkinnoksi hopeaiset rintarahat.

Samanlainen luotsinajo tapahtui heinäkuun 7 p:nä Korsön luona, kun englantilainen höyry „Hekla“, jota kuljetti kapteeni Hall, nosti venäläisen lipun siten eksyttääkseen väestöä. Tämä ei kumminkaan onnistunut, kaikki pakenivat siitä huolimatta. Englantilaiset ampuivat pakenevia ja osuivat erästä 6-vuotista poikaa rintaan. Luoti lävisti ruumiin ja katkaisi kylkiluun. Lapsi raukkaa hoidettiin sen jälkeen Vaasan sairashuoneessa, mutta hän kuoli piakkoin.

Harvat rannikkoseudut pääsivät vihollisen niitä hätyyttämättä. Usein se tyytyi vain hävittämään optillisia lennätinaseamia, mutta kuitenkin tultiin pian huomamaan, että nuo vähälukuiset, rannikoillemme sijoitetut sotilasosastot eivät voineet tarjota väestölle riittävästi suojaa, ja Venäjältä ei voitu lisäjoukkoja odottaa. Tämä oli lähimpänä syynä siihen, että heräsi kysymys kotimaisen sotaväen asettamisesta Suomeen.

Kesäkuun 5 p:nä kenraaliluutnantti Rokassovski jätti alamaisen ehdotuksen H. M. Keisarille suomalaisen sotaväen asettamisesta. Rokassovski huomauttaa, että laajat osat Suomen rannikkoa, ollen vailla sotajoukkoja, jäävät alttiiksi vihollisen hyökkäyksille, mikä luonnollisesti maan väestössä synnyttää pelkoa. Lisäksi Rokassovski

tuo esiin, että kysymys voidaan ratkaista joko järjestämällä Suomeen *maanpuolustusväkeä* tahi asettamalla siellä kuntoon v. 1810 hajoitettu *ruotuväki*. Hän ei kuitenkaan puolusta edellistä järjestelmää, koska hän luulee, ettei maanpuolustusväen joukkoja täydennettäisi kelpoisilla miehillä, mutta suosittelee mitä lämpimmin jälkimäistä.

„Epäilemättä“, sanoo Rokassovski, „vihollinen on koettava käyttää kaikkia saatavilla-olevia keinoja horjuttaakseen Suomen rannikkoväestön velvollisuuden- ja uskollisuudentuntoa, mutta kansallisarmeijassa vihollinen kohtaisi, joskaan ei niin suurella määrällä fyysillistä, kumminkin varmaan moraalisisessa suhteessa voimakasta vastustusta. Halu kyetä torjumaan vihollisen hyökkäys on luonnollinen tunne. Puheenalaisissa joukoissa olisivat kansan omat pojat ja veljet ja vilpittömin tuntein kansa ottaisi osaa niiden menestykseen.“ Rokassovski lausui lisäksi toivovansa, että Suomen ruotuväki olisi „ituna korkeamman sotilasluokan jälleensynty-miseen, sekä herättäisi maassa ylevän sotilashengen ja kehittäisi halua hyvään järjestykseen“. Poliittisessa suhteessa se myöskin tuottaisi hyötyä osottamalla viholliselle, miten vähän myötätuntoisuutta hän voi toivoa Suomessa saavuttavansa. Vihdoinkin ruotuväen uudelleen-järjestämistä pidettäisiin uutena todistuksena hallitsijan luottamuksesta suomalaisia kohtaan. Aluksi voitaisiin muodostaa vain kaksi pataljoonaa ja koko laitos järjestää jo vanhoilta ajoilta olevien lakimääräysten mukaisesti.

Keisarin vastaus mainittuun kirjelmään kuului, että hän oli „vilpittömällä ilolla lukenut ehdotuksen ja hyväksyi sen kaikin puolin“.

Asian järjestämistä varten asetettiin Helsingissä ko-

mitea, johon kuuluivat vapaaherra *Kasimir von Kothen*, kenraalimajuri *A. Stjernvall* ja senaatinjäsenet *C. Trapp*, *P. H. Edelheim* ja *A. L. Born*. Mainittuun komiteaan määrättiin joku aika myöhemmin vielä lisäksi valtioneuvos *J. G. von Bonsdorff* ja intendentti *S. Gripenberg*.

Hankkeen johtavana henkenä oli joka tapauksessa von Kothen, ja todennäköisesti juuri hän aikaisemmin oli saanut Rokassovskin innostetuksi esittämään asian hallitsijalle. Kothen pani liikkeelle kaiken tarmonsa ja kykynsä ratkaistessaan nopeasti ne käytännölliset vaikeudet, joita ilmeni. Hänen mielestään vanha ruotujärjestelmä oli maallemme soveliain.

Ruotujoukoilla, joiden juuret Suomessa ulottuivat aina kuningas Kaarle XI:n aikoihin, oli takanaan kunniakkaat ja loistavat vaiheet sodan sekä rauhan ajoilta ja niillä oli kaikin puolin kieltämättömiä ansioita. Ruotuväkeä oli pidettävä parempana ei vain erityisesti sotilaalliselta, vaan myöskin isänmaan menestyksen kannalta. „Ruotusotilas, ollen kansan tervettä ydintä, pirteä ja raikas ruumiiltaan ja sielultaan, pysyy niin hyvin palvelusaikanaan kuin sen jälkeen yhteiskunnan hyödyllisenä jäsenenä eikä hän saata maanviljelystä ja elinkeinoja niiden työvoimien puutteeseen, joita maa kyllä tarvitsee. Maatilkkuunsa ja kotilieteensä kiintyneenä hän aina säilyttää sen siveellisyydentunteen, sen tunnon velvollisuudestaan keisaria ja isänmaata kohtaan, mikä on sotilaan paras kaunistus ja voima. Hänen kauttansa rakkaus hallitsijaan ja hallitukseen, järjestys, toimeliaisuus, siisteys ja säädyllisyys vähitellen leviävät hänen kotiseutuunsa.“¹

¹ Knut Furuhjelmin jälkeenjääneistä papereista.

Yleinen, pakollinen sotaväenotto olisi aivan varmaan herättänyt tyytymättömyyttä ja levottomuutta väestön keskuudessa. Vielä sopimattomampi olisi pestausjärjestelmä ollut, sillä kokemus oli osottanut tämän järjestelmän haitat; enimmäkseen tähän saakka vain maan huonoimmat ainekset olivat ottaneet pestin var-

Kenraaliluutnantti K. von Kothen.

sinkin sota-aikoina, senvuoksi olisi ollut erittäin vaikeata pitää kuria sellaisissa joukoissa yllä.

Semmoinen oli lähimain von Kothenin ja niiden johtavien miesten ajatus, jotka kysymystä pohtivat.

Koko maassa otettiin tieto ruotujoukkojen jälleensetämisestä suurella myötätuntoisuudella vastaan. A. Schauman lausuu tästä: „Suomalaisen armeijan uudelleen-syntyminen vanhan ruotulaitoksen pohjalla

ei voinut olla jossakin määrin elähyttämättä kansallistunnetta, ja maalle siitä koituva raskaus kestettiin sen vuoksi yleensä mieliihyvällä.“¹

Kotimaisen sotaväen asettamisesta innostuneina useat kunnat ja yksityiset henkilöt kiirehtivät melkoisilla uhrauksilla osottamaan myötätuntoisuuttansa hanketta kohtaan. Ouluun sijoitetulle komppanialle kaupunki omalla kustannuksellaan luovutti mukavan huoneuston ostamalla kaksikerroksisen talon, jossa oli tilava pihamaa ja useita makasiineja. Sitä paitsi jätettiin komppanian käytettäväksi suurehko, entinen köysitehdas-rakennus, jossa sopimattomalla säällä voitiin toimittaa harjoitukset. Uudenkaupungin asukkaat rakensivat omalla kustannuksellaan harjoitushuoneen, keittiön ja muonavarojen säilyttämistä varten tarvittavat huoneet. Kokkolan asukkaat luovuttivat kauppaneuvos *Donnerin* myötävaikutuksella kaksikerroksisen kivitalon ynnä rautasänkyjä ja muita miehistön mukavuuksiin kuuluvia tarpeita. Vihdoin mainittakoon myöskin, että Oulun sairashuoneenlääkäri, tohtori *Bodén* ja Kristiinan kaupunginlääkäri, tohtori *Forstén* tarjoutuivat korvauksetta koko sen ajan, minkä sota kestäisi, antamaan lääkärinhoitoa ruotujoukkojen sairaille.

Jo kesäkuun 23 p:nä tuli keisarillinen julistus kahden pataljoonan asettamisesta. Julistuksessa sanottiin, että, kun keisari Aleksanteri I 27 p:nä maalisk. 1810 hajoitti silloisen ruotuväen, tämä määräys säädettiin pidettäväksi voimassa „niin kauan kuin asianhaarat sen sallivat ja siksi, kunnes maan uudelleen saavuttama vauraus on hahduttanut edellisen sodan hävityksen jäljet, mutta kun nyt Suomi neljänkymmenen viiden

¹ Aug. Schauman: „Kuudelta vuosikymmeneltä Suomessa“, II osa, siv. 132.

vuotisen rauhan aikana maan henkisten sekä aineellisten voimien häiritsemättömän kehityksen kautta on saavuttanut siellä ennen tuntemattoman vaurauden ja kun nyt sota on syttynyt, jonka kestäessä vihollinen myöskin on polttaen ja hävittäen liikkunut Suomen linnoittamattomilla rannikoilla, käsketään jälleen asettamaan osa ruotuväkeä kuntoon“.

Aluksi oli asetettava vain pataljoona Turun ja Porin sekä toinen Vaasan ja Oulun lääniin, joissa kummassakin pataljoonassa tuli olla 600 miestä. Jotta raskaus tuntuisi vieläkin helpommalta, tuli kahden ruodun yhteensä asettaa vain yksi sotamies, jolloin osaaottavat ruotutilalliset kokonaan vapautettiin n. s. „vakanssiveron“ suorittamisesta, jota he aina v:sta 1810 saakka olivat maksaneet. Sen lisäksi kruunu otti pitääkseen huolta miehistön varustamisesta ja elatuksesta niin kauan kuin sota kestäisi.

Vastamuodostettujen joukkojen tarkastajaksi nimettiin heinäkuun keskivaiheilla kenraaliluutnantti, kreivi *Kustaa Maunu Armfelt*, 1:sen, Turun pataljoonan komentajaksi eronsaanut kaartinkapteeni, kreivi *Adolf Aminoff*, saaden everstiluutnantin arvon, ja 2:sen, Vaasan pataljoonan komentajaksi kaartinkapteeni *Kaarlo Schulman*, samoin everstiluutnantin arvolla.

Ei ollut helppoa täyttää pataljoonia tarpeellisella määrällä kelvollisia upseereja. „Siksi kehoitettiin kaikenkaltaisia virasta-eronneita sekä jalkasotureja että erikäisiä ratsuväen-, vieläpä laivastonupseerejakin jättämään hiljaiset maalaiskotinsa, missä he jo olivat viettäneet kauemman tai vähemmän aikaa, vaihtamaan auran miekkaan ja astumaan uudelleen palvelukseen isänmaan puolustukseksi. Ja tätä kehoitusta noudatettiin sangen yleisesti; monikin iäkäs mies, jonka

jäsenet jo olivat kangistuneet, sai elää uudelleen värikkivuotensa astumalla uusiin pataljooniin vanhalla sotilasarvollaan.“¹

Tarkastaja itse ei ollut enää nuori (synt. 1792) ja oli jo kauan sitten jättänyt aktiivisen sotilaspalveluksen, sillä v:sta 1830 saakka hän oli ollut siviiliviroissa. Kreivi Aminoff (synt. 1806) oli myöskin 15 vuotta sitten jättänyt sotilaspalveluksen ja oli siitä pitäen elellyt yksityishenkilönä mautiloillaan. Schulman sitä vastoin oli verrattain nuori (synt. 1819) ja nimitettiin toimeensa suorastaan aktiivisesta sotilaspalveluksesta.

Paljoa helpompi oli hankkia tarpeellinen määrä sotilaita. Yhdessä Armfeltin ja pataljoonankomentajain kanssa von Kothen itse matkusteli lääneissä kutsuakseen kokoon pitäjänkokouksia tätä tarkoitusta varten. Enimmäkseen rahvas mitä suurimmalla auliudella tarjosi „hallitsijalle ja isänmaalle verensä ja henkensä“ ja mainituista kokouksista muodostui usein juhlallisia tilaisuuksia puheineen ja runoineen.

Pohjanmaalla tapahtui kumminkin joskus, että ukot alussa epäilivät, miten keisari Aleksanteri I:n lupaus, joka myönsi vapauden 50 vuodeksi sotaväen asettamisvelvollisuudesta, ja juuri annettu julistus voitaisiin sovelluttaa yhteen. Mutta silloin von Kothen selitti heille, että Aleksanteri I:n lupaus kuului: „*niin kauan kuin asianhaarat sen sallivat*“ ja „*kunnes maan jälleen-saavuttama vauraus on ehtinyt haihduttaa edellisen sodan hävityksen jäljet*“. Elävällä esitystavallaan von Kothen selitti, miten maa viimeisten 45 vuoden aikana kaikin puolin oli edistynyt, ja huomautti keisarin pyytä-

¹ Aug. Schauman: „Kuudelta vuosikymmeneltä Suomessa“ II osa, siv. 133.

vän vain miestä joka kahta ruotua kohti, s. o. ainoastaan 600 miestä koko väkirikkaalta ja varakkaalta Pohjanmaalta, sekä keisarin itsensä aikovan, niin kauan kuin sota kestäisi, kustantaa elatuksen ja miehistön ensimmäisen varustuksen. Kothen koetti vihdoin vaikuttaa kansan isänmaallisiin tunteisiin esittäen vakaumuksensa olevan, että pohjanmaalainen ilolla tarttuisi miekkaan „auttaakseen armollista keisariamme ja karkoittaakseen vihollisen, joka niin syyttömästi on hyökännyt kimppuumme ja hävitellyt satamiamme“. Kokkolassa pohjalaiset olivat näyttäneet voivansa omin neuvoin suoriutua ja jos heitä vain harjoitettaisiin ja he saisivat kelvolliset aseet, he voisivat tulla hyvin toimeen vieraita joukkoja majoittamattakin.¹

Semmoinen puhe liikutti pohjalaista ja hetken miestiskelyn jälkeen kävi sielläkin kaikki mainiosti. Elokuun 20 p:ksi tuli miehistön olla valmiina, minkä jälkeen harjoitukset oli määrätty aljettaviksi.

Asiaa ajettiin tarmolla ja jo elokuun 29 p:nä von Kothen alkoi tarkastaa muutamia komppanioita. Uuden sotaväkemme synnyttämää ensimmäistä vaikutelmaa kuvataan eräässä samanaikaisessa sanomalehdessä seuraavin sanoin: „Toisen ruotutarkk'ampujapataljoonan 3:tta komppaniaa (komppanianpäällikkönä oli luutnantti *af Enehjelm*) tarkasti 29 p:nä kenraalimajuri, parooni von Kothen pataljoonapäällikön, everstiluutnantti Schulmanin ja läänin kuvernöörin von Rechenbergin läsnäollessa, jolloin havaittiin poikien, jotka ovat nuorta ja ravakkaa väkeä, tällä lyhyellä ajalla jo saaneen sotilaallisen leiman tahi kuten ammattikielellä sanotaan:

¹ C. G. Estlander. „Ett minne från krigssommaren 1854.“ („Muistelma sotakesän 1854 ajalta“). Katso „Joukahainen“, v. 1897.

„stoikan“; heistä näyttääkin, vaikk'eivät juuri olekkaan mitään jättiläisiä, vaan lyhyitä, mutta hartiakkaita ja voimakkaita, tulevan kelpo „sotureja“, kuten Suomen jääkärit aina ovat olleet.“

Turun ja Porin läänissä kävi sotamiesten asettaminen yhtä tyydyttävästi. Tuo vilkastunteinen ja lämminsydäminen kreivi Aminoff lähetti ajan tapahtumista innostuneena m. m. kirjeen ja oman sepittämänsä „sotalaulun“ suurelle runoilijallemme J. L. Runebergille pyynnöllä, „että herra Professori tahtoi paikotellen jollakulla korusanalla höystää“ sitä. Laulun synnystä Aminoff kertoo: „Ulvilan pitäjän vanhassa kirkossa otin sotilasvalan Porin komppanialta. Vaikuttava näky tässä toimituksessa — sitä yleni suuresti rovasti Hellénin kaunis puhe, mikä nuoria sotureja syvästi liikutti — nuo kirkkoon asetetut vanhat liput ja aseet, jotka olivat ikäänkuin annettujen lupauksen elävinä todistajina, sanalla sanoen kaikki sai väräjämään sydämessäni kielen, joka ei koskaan ennen niin ollut värähdellyt, ja sen aikaansaaman ensi vaikutelman johdosta sepitin pataljoonalleni sotalaulun.“¹ Sotalaulun myöhempi kohtalo on kumminkin tuntematon.

Hankkeen kokonaisuudessaan tyydyttävä menestys saattoi v. t. kenraalikuvernöörin piakkoin Hänen Majesteetilleen kertomaan, että ruotuväen uudelleen-asettaminen „oli kaikkialla otettu vastaan sillä teeskentelemättömällä ilolla ja innostuksella, mikä on ominaista kansalle, jota elähyttää rakkaus Hallitsijaa kohtaan ja joka on valmis uhraamaan kaikki synnyinmaan puolustukseksi“.

¹ J. L. Runebergin jälkeensä jääneestä kirjekokoelmasta. Runebergin kodin arkisto Porvoossa.

Joskin tulos ylipäänsä oli tyydyttävä, esiintyi kuitenkin pian muutamia puutteita äskenmuodostetun sotaväen järjestämisessä; ne riippuivat osaksi siitä kii-reellisyydestä, millä sotaväen asettaminen oli pantu toimeen, osaksi itse järjestelmän ominaisuuksista. Eri-tyisesti silmiinpistäväenä mainittakoon, että alituisia selkkauksia ja riitaisuuksia syntyi, ennenkuin ruotutasaukset kaikkialla oli ehditty saada toimeen, ja että tottumattomuus itse laitokseen alussa teki sen sekä kal-liimmaksi että tempukkaammaksi, kuin se tositeossa olisi voinut olla. Varsinkin ennenkuin säädyt vihdoin saivat tilaisuuden jakaa sotilaalliset taakat tasai-semmin, rasittivat ne osaa maan asukkaista enemmän kuin toista. Pelkästään sotilaalliselta näkökannalta saat-taisi myöskin tehdä vähäisiä muistutuksia, mutta sitten-kin ruotusotamies näyttäytyi sota-aikana täysin kelvol-liseksi ja tarkoitukseensa soveliaaksi.

Vapaaherra von Kothenia on moni ankarasti tuo-minnut. Hänen on sanottu olleen kykenemättömän luomaan mitään todellisesti kelvollista ja pysyväistä. Näistä hänen kykenemättömyyttään koskevista epä-edullisista lausunnoista huolimatta sotaväen järjestämi-nen kävi tyydyttävästi. Tämä on kaiketi osaksi luet-tava von Kothenin mieskohtaiseksi ansioksi, joskin hänen avustajistaan ne, joille lähin käytäntöön-sovitta-minen oli uskottu, sekä myöskin yleisön hyvä tahto ja asianharrastus suuressa määrin vaikuttivat hyvään tu-lokseen.

Paljon rettelöitä ja monta selkkausta syntyi tosin myöhemmin von Kothenin hutiloimisen vuoksi. Hänelle oli m. m. uskottu ruotujakoa koskevien sopi-musten tekeminen yhdessä maanomistajien kanssa;

tällöin hän ajoi asiaa vallan mielivaltaisesti ja herätti siten väestön yleistä tyytymättömyyttä.

Armfeltin erotessa ruotuväen tarkastajan toimesta nimitettiin von Kothen (30 p:nä huhtik. 1855) siihen ja oli siinä virassa kevääseen 1859 saakka.

Pian kävi selville, että ruotuväen lisääminen oli maan puolustukselle välttämätöntä. Senvuoksi annettiin kaksi keisarillista julistusta 16 p:ltä lokakuuta ja 13 p:ltä marraskuuta, jotka koskivat neljän uuden pataljoonan asettamista: Oulun (komentaja G. T. Sundman), Kuopion (kom. V. Tavaststjerna), Mikkelin (kom. C. Tavaststjerna) ja Hämeenlinnan (kom. R. Ehnrooth). Porin, Uudenmaan ja Viipurin pataljoonat muodostettiin vasta joulukuussa 1855.

Kuten tunnettu pysyi tämä sotaväki maassamme voimassa vuoteen 1867 saakka, jolloin se pääasiallisesti maan ahtaan taloudellisen tilan vuoksi hajoitettiin.

VIII.

Vihollisen ensimmäinen hyökkäys Bomarsundia vastaan.¹

Sotatapauksista Suomessa kesällä 1854 ovat Bomarsundin piiritys ja linnoituksen lopullinen kukistuminen kieltämättä etusijaan asetettavat, jonka vuoksi tätä sodan vaihetta tässäkin yksityiskohtaisemmin käsitellään.

Aikaisemmin on mainittu, ett'ei linnoitus sodanjulistuksen saapuessa lähimainkaan vastannut sitä suunnitelmaa, joka sitä varten alkuaan oli aiottu, kun vain osa varustuslaitoksia oli puheenalaiseksi ajaksi ehditty päättää.

¹ Aineksina Bomarsundin tapahtumien kuvaukseen on pääasiallisesti käytetty seuraavia lähteitä: 1) Knut Furuhjelmin tekemiä omakätisiä muistoonpanoja, jotka tämän poika, kenraalimajuri Edvard Furuhjelm, on hyväntahtoisesti jättänyt kirjoittajan käytettäväksi. Mainitut muistoonpanot on aikaisemmin suurimmaksi osaksi julkaistu „Finsk Militär Tidskrift“issä, 1900, v. XI ja XII. 2) „Minnen från Åland af en deltagare (E. L. Melart) i Bomarsunds försvar 1854.“ („Muistelmia Ahvenanmaalta, kirjoittanut eräs Bomarsundin puolustukseen osaaottanut (E. L. Melart).“) Katso „Finsk Militär Tidskrift“ 1900, v. XII ja 3) „Fästningen Bomarsunds intagning af fransmän och engelsmän år 1854“ af V. B. („Bomarsundin linnoituksen joutuminen ranskalaisten ja englantilaisten valtaan v. 1854, kirjoittanut V. B.“) Katso „Finsk Militär Tidskrift“, 1884, v. IV.

Vaikkapa ajatus linnoituksen rakentamisesta Ahvenanmaalle syntyi jo keisari Aleksanteri I:n hallituksen aikana ja muutamia vähäisiä töitä siellä todenteolla silloin saatiinkin toimeen, ei linnoituksen alkuperän kumminkaan voi katsoa olevan aikaisemman kuin v:lta 1830. Aikaisemmin alotetut rakennukset olivat nimittäin jo ehtineet täydelleen rappeutua, kun keisari Nikolai I v. 1829 antoi käskyn uudelleen ryhtyä linnoitustöihin Ahvenanmaalla kokonaan uuden suunnitelman mukaan.

Saariryhmää, joka on etuvartiona Suomen lounaisrajalla, ei syyttä pidetty strategisessa suhteessa suuriarvoisena. Ehdottomasti tarkoituksenmukaisimmat linnoituksen rakentamispaikaksi olivat Bomarsundin rannikot, s. o. Vargataselän ja Lumparin välisen salmen seudut, missä Skarpansin kylä sijaitti. Tämän kylän mukaan nimitettiin Bomarsundin linnoitusta ennen myöskin „Skarpansin linnoitukseksi“.

Vaikka oli tärkeätä jouduttaa työtä, tehtiin sitä varsin laimeasti ja pitkillä keskeytyksillä — talvikuu-kausina ei tehty mitään ja lyhyinä kesinä ei myöskään joka vuosi työskennelty. Lähimpänä syynä tähän vitkallisuuteen on pidettävä rahavarojen puutetta.¹

Uuden suunnitelman mukaan piti Bomarsundin luokan rakennettaman päälinnoitus, joka oli suunniteltu 2,500 miestä varten. Sitä ympäröisi 14 tornia, joihin kuhunkin tuli mahtua 125—250 miestä; sen lisäksi aiottiin rakentaa jauhomakasiini ja sairaala. Päälinnoitus ja tornit piti yhdistettävän keskenään kivimuureilla. Koko-

¹ Linnoitustöihin, joiden kustannukset suoritettiin Suomen valtionvaroista, oli käytetty 571,428 r. 58 k. Koko kustannusarvio nousi 2,168,755 hop. rupl. Katso „Bihang till handlingar från 1863—1864 och 1867 års landtdagar“, („Liite vuosien 1863—1864 ja 1867 valtiopäivien asiakirjoihin“), siv. 48.

naisuudessaan linnoitus oli suunniteltu 5,000 miehen suuruista miehistöä ja 500 tykkiä varten.

Sodan syttyessä oli kumminkin vain päälinnoitus ja kolme tornia valmiina. Päälinnoituksena oli merelle päin oleva kaksikerroksinen, kaarenmuotoinen rakennus,

Kenraalimajuri J. Bodisko.

joka oli päällystetty graniitilla ja varustettu tykinrei'illä sekä ampuma-aukoilla. Aiotuista torneista oli vain kolme: C, U ja Z (katso asemapiirrosta) valmiina ja sairaalan alikerros vain rakennettu. Päälinnoituksessa oli 113 tykkiä ja 3 mörssäriä, joista ainoastaan 79 voitiin asettaa kuntoon; muilla ei ollut alustoja ja ne saivat jäädä linnanpihalle. Torni C oli varustettu 10

tykillä ja tornit *U* sekä *Z* kumpikin 18:lla; koko summa oli siten 117.

Näin epätäydellisessä kunnossa linnoituksen oli varrottava piiritystä.

Linnoituksen komendanttina toimi tykistöneversti *Bodisko*, 63 vuoden vanha mies, jolla puheenalaisena aikana ei enää ollut mainittavaa tarmoa. Häntä lähin mies oli Henkivartioväen suomalaisen tarkk'ampujapataljoonan everstiluutnantti (sittemmin senaattori) *Knut Furuhjelm*, parhaissa voimissaan oleva mies, jonka jäntevä ja miehekäs esiintyminen melkoisesti vaikutti linnaväen kestävyYTEEN ja urhoolliseen vastarintaan piirityksen kestäessä. Furuhjelm oli keväällä 1854 nimitetty Ahvenanmaan varakuvernööriksi ja samaan aikaan oli varatuomari (sittemmin senaattori) *Oskar Norrmén* nimitetty sinne lääninsihteeriksi.

Linnoituksen miehistönä oli:

- 1) 10:s Suomenmaalainen linjapataljoona, jonka päällikkönä oli majuri *Klingstedt*; pataljoonan miessuku nousi 1,000 mieheen.
- 2) Suomen krenatööri-tarkk'ampujapataljoonan 3:s ja 4:s komppania, joiden päällikkö oli majuri *Grahn*; yhteensä 400 miestä; komppanianpäällikköinä olivat kapteenit *G. R. von Essen* ja *N. H. Snellman*.
- 3) 180 miehen suuruinen sotilas-työkomennuskunta. Niistä oli 100 juutalaista.
- 4) 300 miestä tykkiväkeä, joiden päällikkönä oli everstiluutnantti *Grankin*.
- 5) 28 Donin kasakkaa.
- 6) 100 vankia (niitä käytettiin linnoituksen töihin).
- 7) Insinööri-komennuskunta, johon kuuluivat sen päällikkö, insinööri-kapteeni *Krausholtz*, alikapteeni

Tesche, luutnantit *Zveriev*, *Chatelaine* ja *Aqvilander* sekä muutamia johtajia.

Siten linnaväki yhteensä nousi noin 2,000 mieheen, joista kumminkin vain 1,700 voitiin panna asekuntoon.

Mainittujen säännöllisten joukkojen luvun vahvistamiseksi oli aiottu muodostaa Ahvenanmaan rahvaan-

Eversti Knut Furuhjelm.

miehistä vapaaehtoisia komennuskuntia. Furuhjelm oli v. t. kenraalikuvernööriltä saanut tehtäväkseen vaikuttaa väestöön mainitussa tarkoituksessa, mutta Furuhjelmin kertomuksen (lokakuussa 1854) mukaan ei yritys luonnistunut toivomuksen jälkeen.

Furuhjelm kirjoittaa tästä, että hän saavuttuaan varakuvernöörinä Ahvenanmaalle koetti tutustua väestön luonteeseen ja mielenlaatuun ja kehoitti heitä aseet

kädessä vastustamaan vihollisen mahdollista maahanryntäystä. Tässä tarkoituksessa Furuhjelm kävi talonpoikien luona heidän kodeissaan ja puhui heille kirkkomäellä. Hän havaitsi heidän olevan hallitsijalle vilpittömästi uskollisia ja huomasi heidän ylipäänsä pelkäävän vierasta valloitusta, tulisipa se sitten mistäpäin hyvänsä. Mutta mitä heidän sotaiseen luonteeseensa tulee, ei se vastannutkaan Furuhjelmin toiveita, sillä vaikka ahvenanmaalainen on pelkäämätön merimies, havaitsi Furuhjelm hänen vastenmielisesti panevan elämänsä alttiiksi taistelussa. Joka tapauksessa Furuhjelm toivoi kehoituksilla ja palkinnoilla voivansa kiihottaa osan väestöstä vastustukseen. Mutta pian kuitenkin Furuhjelm käsitti, ett'ei hän voinut luottaa talonpoikain suuremmissa määrässä liittyvän häneen, koska — sanoo hän raportissaan — suuren saaren asukkaat melkein yksinomaan olivat maanviljelijöitä ja sentähden tottumattomia ampujia. Pienemmillä saarilla, missä oli runsaasti tottuneita ampujia, ei taaskaan tahdottu jättää koteja puolustuksetta, ja sitä paitsi sieltä ei myöskään voitu hyvissä ajoin kokoontua.

Edelleen Furuhjelm valittaa varsinkin puuttuvan johtajia s. o. sellaisia henkilöitä, joille hän olisi voinut uskoa palvelukseen-kutsuttujen päällikkyuden. Sitä paitsi näkyvät asukkaat peljänneen vihollisen kosta siinä tapauksessa, ett'ei vastustus onnistuisi. Mitä uskomattomimpia huhuja oli liikkeellä, jonka vuoksi Furuhjelmin lakkaamatta täytyi todistaa kaikkein epäluotettavimmat niistä vääriksi.

Vapaaehtoisten asevarustukseksi oli Furuhjelm saanut joukon kiväärejä ynnä luoteja ja ruutia. Vihollishyökkäyksen varalta hän oli tehnyt suunnitelman estää vihollisen maihinnousu kahdella komppanialla suoma-

laisia tarkk'ampujia ja mahdollisesti tarjoutuvilla vapaaehtoisilla ja käydä sissisotaa suuren Ahvenanmaan pohjoisissa, vuorisissa seuduissa. Mainittua tarkoitusta varten hän oli väsymättömällä tarmolla hankkinut kaikenlaisia elintarpeita, ampumatarpeita ja kuljetuslaivoja pohjoiselle Ahvenanmaalle, ja kun vihollinen todella lähestyi, lähetti hän käskyn rahvaalle kokoontua; mutta nyt saatiin nähdä, että ainoastaan kymmenkunta, parhaastaan kykenemättömiä ukkoja, tuli saapuville, niin ett'ei asestamisesta tullut mitään.

Furuhjelmin kokoamat sotatarpeet kätettiin suurimmaksi osaksi pappilain kellareihin ja aittoihin, joten rauhalliset papit joutuivat heille sangen arveluttavaan asemaan. Monta hullunkurista kohtausta syntyi tämän johdosta ja vieläkin kerrotaan seudulla, miten osa kunnianarvoisista pappismiehistä ei saanut rauhaa ja miten heitä kauhistutti tieto siitä, että heidän lattioittensa alla säilytettiin kiväärejä ja ruutia.

Toukokuun 8 p:nä näkyi ensi kerran kaksi englantilaista laivaa lähestyvän Ahvenanmaan saaristoa. Laivat pysähtyivät Saggön luotsiaseman luo — saariston pohjois-osaan — ja puuhailivat innokkaasti meren syvyyden mittauksissa. Seuraavana päivänä huomattiin Dånön pysäyspaikan luona 12 kappaletta englantilaisia laivoja, jotka totuttuun tapaansa panivat takavarikkoon pienen rannikkolaivan sekä venheen ja ottivat vangiksi erään talonpojan vaimoinensa, jotka olivat olleet laivassa. Sen jälkeen näkyi tuontuostakin vihollislaivoja saariston eri osissa, mutta siitä huolimatta ne vasta kesäkuussa tekivät hyökkäyksen linnoitusta vastaan.

Aikaisin keväällä, niin pian kuin komendantti oli saanut tietää vihollisen saapuvan Itämerelle, hän antoi käskyn linnoituksen asettamisesta puolustustilaan. Muut-

ten toimenpiteitten ohessa hän rakennutti pienen patterin — *N* (katso asemapiirrosta) noin 2 km päähän linnoituksesta ja varustutti sen neljällä kenttätykillä. Vaimot ja lapset lähetettiin linnoituksesta pois läheisiin kyliin ja taloihin.

Kauan epäili vihollinen lähestyä linnoitusta. Yleisesti pidettiin Bomarsundiin johtavaa väylää hyvin vaikeapääsyisenä suuremmille laivoille. Valtion luotsit olivat vakuuttaneet Lumparinselälle johtavan eteläisen väylän olevan 22 jalan syvyisen, mutta niin kapean, että ainoastaan yksi fregatti kerrallaan vaivoin pääsi kulkemaan sen läpi. Edelleen sanottiin, että itse linnoituksen edustalla oleva selkä oli täynnä vaarallisia kareja, ja että korkeintaan 2 alusta yht'aikaa voi siellä sotaliikkeitä suorittaa. Mitä pohjoiseen väylään tulee, selettivät samat luotsit sen olevan vielä vaikeapääsylimmän. Kuitenkin selvisi myöhemmin, että luotsien tiedonannot olivat olleet vääriä, mikä selvin sanoin todistaa, miten epätydyttäviä meidän karttamme ja merenmittauksemme puheenaolevana aikana olivat.

Aikaisemmin keväällä oli linjapataljoona ja muut venäläiset joukot olleet sijoitettuina linnoitukseen, jota vastoin suomalaiset tarkk'ampujat olivat läheisissä kylissä. Tarkk'ampujia oli käsketty, niin pian kuin vihollislaivoja lähestyisi, heti lähtemään liikkeelle ja estämään maallenusu. Pitkin rannikkoa oli kerätty ja pantu riviin suuria puu- ja risuläjiä, joita talonpojat vartioivat, ja niin pian kuin vihollislaiva lähestyi, sytytettiin nämä n. s. kasat, jolloin tarkk'ampujat kiiruhtivat paikoilleen. Koska vihollinen usein näyttäytyi, saivat tarkk'ampujat juosta paikalta toiselle ja tavallisesti sattui, että heidän tullessaan perille — laivat jo olivat kerinneet kadota.

Tämä hyödytön juoksenteleminen sai aikaan, että tarkk'ampujat kutsuttiin takasin, jonka jälkeen heidät osittain sijoitettiin linnoituksen torneihin, osittain pienen patteriin *N*, joka oli rakennettu Skarpansin eteläisimmälle niemelle. Mainitun patterin päällikkyuden otti *Furuhjelm* huostaansa. Kapteeni *Tesche* sai päällikkyuden tornissa *C*, luutnantti *Chatelaine* tornissa *Z* ja luutnantti *Zveriev* tornissa *U*.

Viimein — kesäkuun 21 p:nä klo 4:n ja 5:n välillä i. p. — näkyi kolme englantilaista laivaa kulkevan eteläistä väylää pitkin Lumparinselälle. Kommodoori *Hultilla* oli tuon pienen laivaston päällikkyys; laivat olivat „Hekla“, „Odin“ ja „Valorous“. Hultin oli onnistunut ottaa vangiksi muutamia kalastajia saaristossa ja hän pakotti ne näyttämään tietä salmen läpi.

Laivat sijoittautuivat linnoituksen edustalle ja lähestyivät sitten vuorotellen sitä noin 850 sylen etäisyydelle, josta ne laukaisivat tykkinsä. Kun ampumista niin oli kestänyt hetkisen, joutui „Valorous“ karille, mutta sen onnistui kuitenkin toisten laivain avulla päästä siitä.

Linnoitus vastusti vihollisen tulta kaikilla merta kohti käännettyillä tykeillä, mutta kun huomattiin, ett'eivät luodit tavanneet laivoihin asti, käski komendantti lakkaamaan ampumasta. Tätä soveliasta asiahaaraa englantilaiset käyttivät hyväkseen ja lähestyivät vielä lähemmäs rantaa, jonka ohessa he kuitenkin tulivat kantomatkan päähän rantapatterista, minkä päällikkönä *Furuhjelm* oli.

Furuhjelm odotti kunnes vihollinen oli ehtinyt 200 sylen etäisyydelle ja antoi silloin käskyn ampua. Murhaava tuli alkoi nyt patterista ja jatkui keskeymättä kaksi tuntia. Pieni joukko puolustautui urhoilli-

sesti, vaikka maapatterin, jonka rintavarustus oli vain 14 jalan paksuinen, ennen pitkää hävitti englantilaisten järeä tykistö.

Mitään turvaa ei pattereista enää ollut, jonka tähden Furuhjelm vaan odotti hämärän tuloa voidakseen jotenkuten huomaamattomasti lähettää kenttätykkinsä linnoitukseen. Furuhjelm itse tarkk'ampujineen jäi kuitenkin koko taistelun ajaksi niemelle.

Eräs tähän sotaan osaaottaneista kirjoittaa tästä: „Ja leikki alkoi pian. Jo lähetti linnoitus tykeistään monta raudankovaa tervehdystä, ja vihollislaivat kietoutuivat hirmuiseen savuverhoon syösten samassa linnoitusta vastaan tulta ja liekkejä. Ei ollut meidän aikamme vielä tullut; me odotimme vihollisen vähitellen tapahtuvaa rantaan-lähestymistä. Pian kuitenkin on hetki käsissä, me tuskin hengitämme. Silloin aivan äkkiä kuului jyräys patterin tykeistä ja sen jälkeen meidän tussareistamme. Ja nyt oli hauska nähdä, miten brittiläisten hitaus yht'äkkiä oli kadonnut. Päistikkää juoksivat kaikki alas, niin että laivain kannet, jotka tähän saakka olivat olleet ihmisiä täynnä, nopeasti tulivat aivan tyhjiksi. Mutta alkoipa vakava hetki nyt, vihollinen kääntyi kaikin voimin patteria ja meitä vastaan. Lukemattomia kartesseja, kongrevi-raketteja — luultavasti oli aikomus niillä sytyttää metsä — luoteja ja kranaatteja vinkui ilmassa ympärillämme, pommeja räjähteli päämme päällä, kallion ja kivien sirpaleita singahteli ympäriinsä ja puut metsässä pirstautuivat . . . Siitä huolimatta kuultiin kuitenkin urhoollisten tarkk'ampujaimme kesken monta lystikästä puhetta, joita tavallisuuden mukaan höystivät jotenkin voimakkaat kiroukset.“¹

¹ Katso „Åbo Underrättelser“ 4 p. heinäk. 1854.

Mutta ei vihollinenkaan jäänyt saamatta rangaistusta urhoollisuudestaan. Tarkk'ampujien luodit, kenttätykkien kranaatit ja kartessit peittivät lähinnä-olevan laivan „Heklan“ ja saivat siellä aikaan tuntuvan häviön. Sen ruori ruhjoutui rikki ja kyljet vahingoittuivat pahoin; kaksi muuta alusta hinasi sen tiehensä.

Patterin tappio oli 12 haavoittunutta. Noin klo 9 iltasella vihollinen asettausi lähemmäksi linnoitusta ja alkoi heitellä palavia raketteja, kranaatteja ja pommeja, joista muutamat linnoituksen lähellä olevat puutalot syttyivät palamaan. Uskoen itse linnoituksen palavan englantilaiset kohottivat äänekkään eläköönhuudon, mutta huomattuaan erehdyksensä jatkoivat ampumista suuremmalla voimalla.

Taistelun kestäessä ja vihollisen yhä lähestyessä linncitusta, kävi myöskin tornille *C* mahdolliseksi ottaa osaa ammuntaan. Epäedullisten maasuhteitten estäminä jäivät sitä vastoin toiset kaksi tornia äänettömiksi katselijoiksi. Tornista *U* ammuttiin tosin muutamia laukauksia, mutta vaikka kaksinkertaisia ruutipanoksia siinä käytettiin, kiitivät luodit ainoastaan puolitiehen. Yleensä oli linnoituksen ruutivarasto hyvin huonolaatuista.

Taistelua kesti klo 2:teen yöllä, jolloin eräs fregatti syttyi tuleen; laivan koko vasen sivusta joutui liekkien valtaan. „Odin“in savutorni ja „Valorous“in ruori ruhjoutuivat aikaisemmin rikki. Luultavasti oli vihollinen kärsinyt myöskin muita tuntevia vahinkoja, kunnes viimein poistui. Korjatakseen laivojaan ja haudatakseen kuolleen vihollinen purjehti Degerbyn saareen.¹

¹ Englantilaisten oman tiedonannon mukaan olivat he ampuneet 2,400 laukausta; joka laukaus maksoi heille 4 p. st., siten tämä kustannus nousi 9,600:een p. st. = 240,000 Smk.

Linnaväki menetti paitsi askenmainitut 12 miestä, jotka haavoittuivat patterissa, 4 kuollutta ja 3 haavoittunutta päälinoituksessa. Kuolleitten joukossa oli eräs lääkäri ja sotatuomari. Englantilaisten laukaukset eivät olleet aikaansaaneet mitään mainittavaa vahinkoa linoituksen muureille. Osaksi saa tämän onnellisen seikan lukea sakean ruudinsavun ansioksi, joka koko ajan ympäröi linoitusta ja esti vihollisen tarkemmin tähtäämästä.

Äskenmainittu kirjeenvaihtaja kuvaa „Åbo Underättelser“issä linnaväen mielialaa heti taistelun jälkeen: „Kun kaikki nyt vihdoinkin oli lopussa ja me jälleen tulimme kokoon, jokainen paikaltaan, emme voineet pidättyä puhkeamasta riemuhuutoihin sen johdosta, että kaikki olimme elossa. Koko tapahtuma kuvastui muistosamme surumielisenä unena — unena verestä ja kuolemasta. Koska nyt pommittaminen jatkui aina aamuun saakka, ei käy lainkaan ihmetteleminen, että me vähitellen aloimme tuntea itsemme oikein nälkäisiksi. Olipa sentähden todella tervetullutta, että pian kahakan päätyttyä suuri amme täynnä oivallista hernekeittoa ja kattilallinen paloviinaa ahvenanmaalaisilla vaunuilla tuotiin taistelupaikalle. Voin vakuuttaa, että tarkk'ampujamme hernekeitoksen kimpussa eivät suinkaan osottaneet vähempää urhoollisuutta kuin pikkuista ennen taistelussa englantilaisten kanssa. Me upseeritkaan emme halveksineet tätä kestitystä. Mutta keittoa annoimme tarjota itsellemme englantilaisessa pommilaatikossa — monta sataa semmoista, jotka muistuttavat meidän kapanmittaamme, kellui nimittäin rantaan — heittäysimme maahan sen ympärille, söimme, laskimme leikkiä ja huvittelimme osaksi sotamiesten kokkapuheilla, osaksi brittiläisellä pommilaatikko raukalla, jonka nyt

täytyi vaihtaa osaa ja sulkea syliinsä yksinkertainen suomalainen hernekeitto.“

Siten oli vihollisen ensimmäinen hyökkäys Bomarsundia vastaan onnellisesti torjuttu.

Eversti Bodisko ilmoitti v. t. kenraalikuvernööriille tapahtumasta ja esiintoi linnaväen erinomaisen miehuullisuuden ja kylmäverisyyden. Erittäinkin pantiin painoa lujaan puolustukseen, jota osotettiin rantapatterissa, missä Furuhjelm oli ollut päällikkönä, ja upseereista mainittiin paitsi *Furuhjelmia*, everstiluutnantti *Grankin*, majuri *Klingstedt*, kapteenit *Granberg* ja *Krausholtz* sekä alikapteeni *Tesche*, jotka kaikki osottamastaan urhoollisuudesta palkittiin. *Furuhjelm* korotettiin everstiksi ja *Bodisko* kenraalimajuriksi.

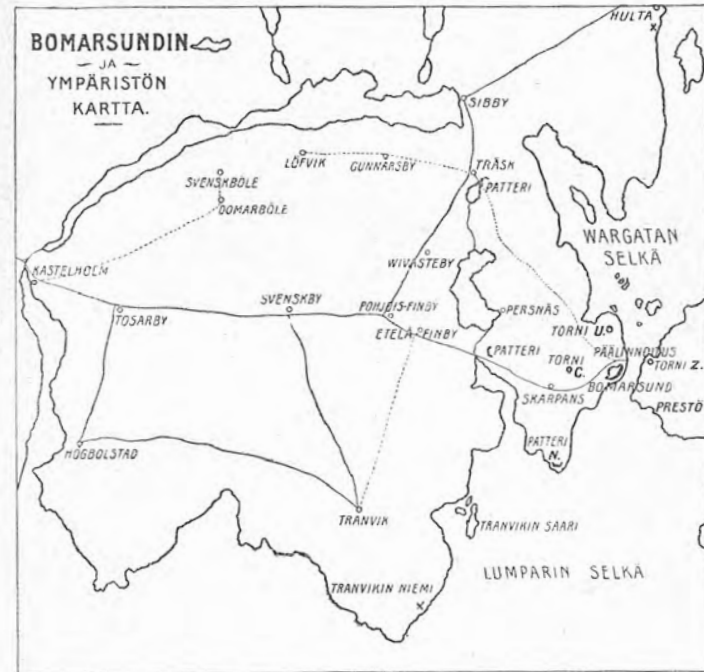
hänen käytettävänä olevalla laivastolla. Toisen ehdon täyttämistä varten tarjosi Napoleon jalkaväenosaston, joka englantilaisilla laivoilla piti viettävän Ahvenan-

IX.

Bomarsundin piiritys ja linnoituksen kukistuminen.

Kun ylläkuvatut taistelut tapahtuivat Suomessa, tunnettiin niin hyvin Lontoossa kuin Pariisissakin petty-
mystä yhdistettyjen laivastojen sotatointen tuloksen suhteen. Oli odotettu loistavia voittoja tuolta suunnattomilla kulungeilla varustetulta laivastolta; mutta huolimatta ajan kulusta ja kesän yhä lähenevästä lopusta saatiin kuulla Itämerellä toimeenpannun ainoastaan vähäarvoisia laukaustenvaihtoja ja yksityisten omaisuuden hävityksiä. Nämä epäiltävät urotyöt eivät voineet noille kahdelle mahtavalle kansalle tuottaa voittoa eikä kunniaa. Johonkin loistavampaan, vaikuttavampaan piti ryhdyttävän, johonkin, joka kuitenkin kovin suuritta uhrauksitta saataisiin aikaan. Siihen tarjosi Bomarsundin vaillinainen linnoitus vähäisine miehistöineen kiitollisen toiminta-alan.

Liittoutuneitten ensi kerran hyökätessä Bomarsundia vastaan otettiin linnoituksen heikkoudet ja puutteet tarkoin huomioon ja annettiin niistä ilmoitus. Nyt oli vain enää katkaistava linnoitukselta kaikki yhteys mannermaan kanssa, jott'ei se saisi apujoukkoja ja sen ohessa lähetettävä maihinnousujoukko paikalle. Ensimmäinen ehto oli vihollisen helppo täyttää lukuisalla

Bomarsundin ja sen ympäristön kartta.

maalle. Englanti määräsi mainittuun tarkoitukseen neljä suurta höyrylaivaa, joita johti amiraali *Grois*.

Ranskalaiseen maihinnousujoukkoon määrättiin 2:n ja 3:s jalkaväkirykmentti ja 12:s tarkk'ampujapataljoona kenraali *d'Huguesin* johdolla sekä 48:s ja 57:s jalkaväkirykmentti kenraali *Gresisin* johdolla. Sitä paitsi seurasi mukana komppania sapöörejä ja kaksi tykistö-

patteria, joihin kuului 200 hevosta ja piiritystykkejä. Tähän on lisättävä 3,000 ranskalaista merisotilasta ja noin 900 englantilaista, — kaikki olivat ne määrättyt maihinnousua varten; kokonaisuudessaan nousi sota-voima 14,000 mieheen paitsi lukuisaa laivastoa.

Piiritystöitä piti kenraali *Nielin* johtaa ja koko maihinnousuarmeijan päällikkönä oli oleva kenraali *Baraguay d'Hilliers*.¹

Kokouspaikaksi oli pieni, Ahvenan-saariston lounaispäässä sijaitseva Ledsundin saari määrätty. Mainittuun saareen saapui heinäkuun 31 p:nä maihinnousujoukkoinen ensimmäinen laiva Ranskasta, ja sinne kokoontui näin vähitellen suuri osa niitä laivoja, jotka alkukesällä olivat purjehtineet rannikoitamme pitkin. Pienehkö eskaaderi, joka sitten edelleen risteili ympäri Suomenlahtea, jätettiin kuitenkin estämään Kronstadtin ja Viaporin luona olevia venäläisiä laivoja tulemasta Bomarsundin avuksi.

Elokuun 1 p:nä saapui kenraali *Baraguay d'Hilliers* itse Ledsundiin, jossa kokoontuneet joukot juhlallisesti ottivat hänet vastaan. Kaikki englantilaiset laivat miehittivät raakapuunsa ja nostivat Ranskan lipun emämastoon, mihin kohteliaisuuteen ranskalaiset vastasivat nostamalla Englannin lipun. Edellisenä päivänä oli ranskalaisen laivaston päällikkö, amiraali *Parseval-Deschêne*, antanut päiväkäskyn, jossa hän kiitti koko miehistöä sen — Suomenlahden kallioita ja raivoavaa kulkutautia vastaan — käydyssä ankarassa taistelussa

¹ Kreivi Achille *Baraguay d'Hilliers*, syntynyt 1795, oli jo 1812 ottanut osaa Venäjälle tehtyyn sotaretkeen, palveli myöhemmin Algeriassa ja Espanjassa ja tuli 1843 osastonkenraaliksi, kuoli 1878. Eräissä taistelussa 1813 hän oli menettänyt toisen käsivartensa.

osottamasta kestävyydestä ja miehuudesta. (Ankara kulkutauti kolera oli nimittäin levinnyt miehistön keskuuteen). — „Tähän saakka“, sanoo amiraali, „on laivasto saartanut 500 peninkulman pituisen rannikon. Nyt tahtoo keisari suoda sen tykeille arvokkaamman tehtävän ja on sen vuoksi lähettänyt 10,000 sen maamiestä urhoollisen kenraalin *Baraguay d'Hilliersin* johtamina näyttämään, mitä Ranskan tahto saa aikaan.“ —

Sill'aikaa kuin vihollinen kokoontui Ledsundin luo ja suunnitteli tulevia voittoja, ei Bomarsundin pieni miehistö ollut toimetonna.

Heti vihollisten ensi kerran hyökättyä linnoitusta vastaan alettiin korjailla kaikkea, mikä pommittaessa oli tuhoutunut; sillä voitiin edeltäpäin arvata vihollisen ennen pitkää palaavan takasin.

Pieni rantapatteri, joka taistelun aikana oli tehnyt hyvän palveluksen, rakennettiin uudelleen, jolloin valli vahvistettiin 21 jalan paksuiseksi ja varustettiin 5 linnoitustykillä; patterin varjelusväeksi määrättiin komppania suomalaisia tarkk'ampujia. Kaksi uutta patteria rakennettiin — toinen lähelle Träskin kylää, toinen etelään päin Persnäsistä, — kumpikin varustettiin 2 kenttätykkillä ja kapteeni *Zótov* pantiin niiden päälliköksi. Viimemainitun patterin varjelusväeksi määrättiin suomalainen tarkk'ampujakomppania. Päärakennuksen takapihalle rakennettiin sitä paitsi uusi patteri, joka oli aiottu 3 mörssäriä varten.

Edellisen taistelun aikana oli huomattu muutamia puutteita, jotka nyt myös poistettiin. Huomattiin esimerkiksi, että tornin *U* vallimajojen katoissa ei ollut multapeittoa, ja olivatpa sitä vastaan tähdätyt luodit vähällä murtaa välikaton. Kahden viikon aikana käytettiin lähemmäs 200 hevosta vetämään multaa mai-

nittuun tarkoitukseen; onneksi ehti työ tulla valmiiksi, ennenkuin vihollinen uudisti hyökkäyksensä.

Sillä aikaa piti vihollinen kahta suuremmalla tarkkaavaisuudella saariryhmää suljettuna ja esti kaiken yhteyden sen ja mannermaan välillä. Tässä sopii mainita, että huolimatta vihollisen tunkeutumisesta, ratsumestari *N. Shenshinin* kaksi kertaa onnistui tulla Bomarsundiin saakka ja palata takasin Pietariin. Shenshinin toinen matka erittäinkin oli seikkailurikas. Silloin hän oli pakoitettu kätkeymään heinälatoon, pukeutumaan talonpoikais-vaatteisiin ja hävittämään erään sotaministerin kirjoittaman kirjoituksen. Erään käärön, jossa oli yrjönristejä, ja jotka keisari oli Shenshinin mukana lähettänyt Bomarsundin urhoollisille puolustajille, myöskin erään keisarin päiväkäskyn piti hän edelleen pyytään erään samassa laivassa matkustavan vaimon kätkemään esineet esiliinansa peittoon. Vihdoin hän katsoi olevan varmintä hävittää myös viimeainittu paperi, koska laivan muutaman kymmenen askeleen päässä piti kulkea vihollisen kahden höyrykorvetin välitse. Yrjönristit ja suulliset ilmoitukset olivat ainoat, mitkä ratsumestari voi viedä miehistölle. Palatakseen takasin Pietariin Shenshin kulki Tukholman ja Lybeckin kautta ja saapui Pietariin elokuun 18 p:nä, jossa hän sai keisarille tehdä selkoa matkastaan ja palkittiin nimittämällä sivusadjutantiksi.

Taktillisessa suhteessa tarjosi maiseman laatuun puolella kolme soveliasta puolustuspaikkaa, joista lähinnä linnoitusta, — Persnäsin ja Träskin kylän luona — sijaitsevaa pidettiin toisia kahta parempana. Sillä välin oli aikaisemmin kesällä osa tarpeita koottu niille asemapaikoille, jotka oli päätetty jättää miehittämättä. Nyt ei aika enää sallinut käyttää hyväksi mainittuja

varoja. Jott'eivät nämä kuitenkaan joutuisi vihollisen käsiin, käski Furuhjelm jakamaan elintarpeet asukkaiden kesken ja hävittämään ampumavarat.

Lähinnä linnoitusta sijaitsevalle paikalle jakoi Furuhjelm 60 miestä ja 2 tykkiä Persnäsin ja Träskin kylän luona oleviin pattereihin, 50 miestä patteriin *N* sekä piti loput varaväkenä; pitääkseen yllä mainittujen paikkojen välistä yhteyttä asetettiin kasakkavahteja ja lähetettiin patrulleja.

Heinäkuun 24 p:nä huomattiin 7 vihollislaivaa ankkuroitsevan Tranvikinniemen ja Mickelsön (lounaaseen Bomarsundista) välillä sekä luotaavan siellä ja asettelevan merimerkkejä.

Sivumennen mainittakoon tässä, että amiraali Napier oli tullivirkamies Caloniukselta, joka oli otettu vangiksi, kuulustellut, olisivatko Furuhjelm ja Bodisko halukkaat poistumaan asemiltaan melkoisen suurta rahallista korvausta vastaan ja saataisiinko ehkä suomalaiset tarkk'ampujat avustamaan vihollisen hankkeita.

Mainittuun tarjoukseen Calonius oli vastannut „kysymyksen olevan sitä laatua, että sen täytyi kammokuttaa jokaista kunniallista miestä“.

Elokuun 27 p:nä vihollinen alkoi laskea joukkoja maihin niin hyvin Tranvikiin Bomarsundin eteläpuolelle kuin pohjoispuolella linnoitusta sijaitsevaan Hultaan. Samaan aikaan lähestyi noin 70 laivaa, joista toinen puoli purjehti Lumparin ja toinen Vargatan selälle.

Kosk'ei enää tarvinnut epäillä vihollisen tuovan joukkojaan maihin, läksi eversti Furuhjelm neuvottelemaan linnoituksen komendantin kanssa.

Bodisko kutsui kokoon sotaneuvoston, jonka jäsenet, lukuunottamatta komendanttia itseään ja eversti Furu-

hjelmiä, olivat eversti *Grankin* ja luutnantti *Kraushold*. Sotaneuvosto näki mahdottomaksi parilla sadalla miehellä estää 14,000 vihollisen maihinnousua. Harvamielisen joukon jättäminen linnoituksen ulkopuolelle oli samaa kuin heittää se hyödyttä hukkaan ja valmistaa sille varma tappio. Kenraalikuvernöörin selvä käsky Furuhjelmille kuului: „Siinä tapauksessa, että on mahdotonta puolustautua, on Teidän asukkaiden myötävaikutuksesta huolimatta vetäydyttävä takasin linnoituksen muurien sisälle ja on kenraalimajuri Bodisko oleva päällikkönä.“ Kun ei kumminkaan mitään asukkaiden myötävaikutusta ollut odotettavissa, päätti neuvosto, jott'eivät Furuhjelmien tarkk'ampujat tulisi eristetyiksi, että hän vielä samana yönä kutsuisi pois etuvartijansa samaten kuin Finnbyn ja Sibbyn tullin luona olevan tykistön, hävittäisi Skarpansin eteläisellä niemellä olevan patterin ja tykit (tämän patterin raskaita linnoitustykkejä ei voitu viedä pois) sekä vetäytyisi linnoitukseen.

Sotaneuvoston päätökseen vaikutti vielä miehistön vähälukuisuus, sillä tämä ei riittänyt miehittämään tykki-
aukkoja ja ampumareikia.

Yöllä 8 päivää vasten Furuhjelm täytti sotaneuvoston päätöksen, mutta ei ollut vielä ehtinyt aloittaa kaikkia toimenpiteitä rantapatterissa *N*, kun fregatit „*Amphion*“ ja „*Fleuton*“ kello 3 aamulla hyökkäsivät sen kimppuun. Tunnin kestäneen laukaustenvaihdon jälkeen oli patteri pakoitettu lakkaamaan ampumasta, tykit naulattiin umpeen ja miehistö vietiin linnoitukseen. Furuhjelm sai tämän jälkeen linnoituksen jalkaväestön päällikkyyden ja tarkk'ampujat jaettiin siellä eri osiin.

Samoihin aikoihin vihollinen nousi maihin kahdessa paikassa: englantilainen kenraali *Harry-Jones*

900 englantilaisen ja noin 3,000 ranskalaisen merisotamiehen kera nousi maihin Hultan kylän luona (pohjoiseen linnoituksesta,) ja kolme ranskalaista jalkaväenrykmenttiä ynnä tarkk'ampujapataljoona laski maihin Tranvikinniemen luo, joka on lounaiseen päin Bomarsundista. Harry-Jonesin tehtävänä oli miehittää

Englantilaisesta „*Buldogg*“-laivasta ammutaan Bomarsundia vastaan ensimmäinen laukaus.

eräs kapea sola, joka on Vargataselän ja Sibbyn välillä ja valloittaa Persnäsins lammen ja Vargataselän välinen alue, sekä lopullisesti yhtyy ranskalaisiin joukkoihin, joitten samaan aikaan piti tunkeutua esiin lounaiselta puolelta.

Ranskalaisten rykmenttien taas piti maihinnousun jälkeen heti samota eteenpäin miehittääkseen sen paikan, jossa Tranvikistä pohjoiseen vievä tie kulkee Bomarsundista Kastelholmaan johtavan tien poikki. Siinä

tapauksessa, että kohtaisivat vastarintaa, piti joukkojen heti hyökätä ja vallata maa-alue sekä sen jälkeen yhtyä englantilaisiin.

Tämän tapahtuessa pääsaarella lähestyivät muutamit vihollisen sotavenheet myöskin Prestötä, jossa torni Z sijaitti, ja laskivat maihin joukkoja mainittuun saareen.

Linnoituksen harvamiehininen väestö ei voinut ryhtyä mihinkään hankkeisiin maihinnousun estämiseksi, mutta päätti, vaikk'ei juuri toivonutkaan menestyvänsä, puolustautua viimeiseen saakka. Vihollisen onnistui varsinaisista vaikeuksista tuoda maihin yli 11,000 miestä ja piirittää linnoitus maan puolelta. Tosin meidän tarkk'ampujamme peräytyessään linnoitukseen hetken vaihtoivat laukauksia vihollisten etuvahtien kanssa ja viimemainitut estettiin siten heti tunkeutumasta torniin C saakka, mutta he eivät kumminkaan voineet estää vihollista linnoituksen länsipuolelle rakentamasta patteria piiritystykeilleen. Eivätkä meidän tykkimmeäkään voineet missään suhteessa ehkäistä viimemainittua yritystä.

Ankara työ oli vihollisella kuitenkin laahatessaan raskaita piiritystykkejään osittain sangen epätasaista maata myöten 2,700 sylen etäisyydelle rannasta, mutta käyttäen 150—200 miestä joka tykkiä varten, sai hän kuitenkin elokuun 10 p:ään nähdä puuhiensa menestyvän.

Elokuun 10 p:nä klo 10 a. p. alkoi kiivas tykinpauke meren puolelta. Ensimmäinen pommi lennätettiin „Buldogg“-laivasta, jossa amiraali Napier itse oli; sen jälkeen seurasi heti laukaus laukausta kaikista muista laivoista. Huolimatta pitkästä välimatkasta vastasivat tykkimme vihollisen tuleen. Noin klo 12 „Penelope“ joutui karille. Linnoitus suuntasi nyt tulensa

parhaastaan mainittua laivaa vastaan, jonka avuksi useita toisia laivoja kiiruhti. Turhaan „Penelope“ koetti vapautua. Kun ei mikään auttanut, lähetti Napier fregatti „Valorous“in käskien sen asettumaan lähemmäs linnoitusta siten kääntääkseen meikäläisten huomion edellisestä laivasta; samaan aikaan suunnattiin kaikista laivoista murhaava tuli linnoituksen muureja vastaan.

Linnoituksen ruutivaraston kelvottomuus ilmeni nyt haitallisesti. Jotta luodit tapaisivat viholliseen, lisättiin ruutipanokset kahta vertaa suuremmiksi, ja tykeille annettiin kaikkein suurin ylennyskulma, joten vihdoin onnistuttiin lennättämään muutamia luoteja päämääräänsä saakka. „Penelope“n avuksi kiiruhtava soutuvenhe ammuttiin upoksiin.

Vihdoin ei „Penelope“lla ollut muuta neuvoa, kuin heittää osa tykeistään mereen; siten laivan onnistui päästä irti karilta. „Penelope“ oli sill'aikaa saanut useita reikiä, joista 11 oli vesirajan alapuolella.

Seuraavana päivänä haudattiin useita „Penelope“n miehistön kuolleista Onön itäpuolella sijaitsevaan, hautauspaikaksi määrättyyn pieneen saareen.

Yöllä 11 päivää vasten oli tornin Z päällikkö, kapteeni Chatelaine, antanut sytyttää läheisen metsän, jonka ohessa sieltä ja päälinoituksesta alotettiin ankara ammunta. Luullen linnoituksen miehistön hyökkäävän antoi vihollinen hälyttää, jolloin kaksi ranskalaista rykmenttiä luuli toisiaan vihollisiksi ja alkoi ampua. Ennenkuin erehdys huomattiin, olivat omien maamiesten luodit kaataneet 6 miestä ja haavoittaneet useita.

Tämän jälkeen seurasi päivät ja yöt keskeymätön laukaustenvaihto, jonka kestäessä vihollinen tunki yhä

lähemmäksi linnoitusta. Multasäkkien ja linnoituskorien avulla rakennettiin yön aikana pattereja, ja näin hyökääjät vihdoin pääsivät aivan tornin C luo, jossa kapteeni Tesche oli päällikkönä ja puolustautui kaikilla saatavilla-olevilla keinoilla.

Hitaasti mutta varmasti vihollinen lähestyi linnoituksen muureja; piiritettyjen asema tuli yhä arveluttavammaksi. Torni C, joka oli lähinnä vastustajaa, joutui luonnollisesti pahimmin alttiiksi vihollisen murhaavalle tulelle ja pian oli mainitun tornin asema mitä arveluttavin.

Elokuun 13 p:nä vihollinen nimittäin alkoi klo 4:ltä aamulla ankarasti ampua tornia. Samaan aikaan pommitettiin „Amphion“-laivasta päälinoitusta. Torni C oli vastannut ammuntaan 4 tykillä aluksi hyvällä menestyksellä, sillä puolenpäivän aikana oli vihollisen tykeistä 3 tullut kelvottomaksi, ja ranskalaisten patterin rintavarustus oli samalla kärsinyt melkoisia vahinkoja. Piiritettyjen asema tornissa C muuttui kumminkin pian, ja viimein oli kokonaan mahdoton pitää puoliaan. Erästä tornin tykkiä voitiin kohta käyttää vain pitkällä keskeytyksillä, koska vallimaja joka laukauksen jälkeen täyttyi ruudin savulla, niin että miehistö oli tukehtua. Toiset tykit taas kuumenivat ankarasta amunnasta vihdoin siihen määrin, että peljättiin räjähdystä. Oli pakko jäähdyttää niitä käärimällä ne joka laukauksen jälkeen märillä niinimatoilla.

Sillä aikaa vihollisen luodit tekivät suuria vahinkoja tornin muureille; erittäinkin huomattiin holvien, joiden alla ruutivarastoa säilytettiin, suuresti kärsineen. Joka silmänräpäys voitiin odottaa hirmuista räjähdystä. Tässä ratkaisevassa asemassa nostatti Tesche rauhanlipun.

Eräs ranskalainen kenraali saapui torniin, ja suostuttiin pitämään tunnin aselepo. Nyt oli Teschen käytettävä tuota lyhyttä aikaa saadakseen ruutivarastonsa viedyksi varmempaan paikkaan sekä ilmoittaakseen linnoituksen komendantille, miten tornin laita oli. Kärjistyjä vaurioita ei luonnollisesti mitenkään ehditty korjata.

Tesche pyysi komendantilta muun muassa saada vaihettaa miehistönsä sijaan levännyttä väkeä, sillä hänen sotilaansa olivat valvoneet kolme vuorokautta yhtämittaa ja olivat nyt aivan nääntyä väsymyksestä. Tätä hänen pyyntöään ei kumminkaan voitu täyttää, koska päälinoituksen miehistö oli kestänyt yhtä suuria vaivoja ja koko linnaväen voimat oli tuo rasittava palvelustoimi loppuun tyhjentänyt. Bodisko käski kapteeni Teschen pitämään viimeiseen saakka puoliansa ja vain äärimäisessä pakkotilassa peräytymään tornista, joka ensin kumminkin oli räjähyttävä ilmaan.

Ennenkuin aika oli loppuun kulunut, alkoivat vihollisuudet taas uudistetuin voimin. Tornin vähäistä miehistöä ahdistivat vihollisen ylivoimaiset joukot mitä ankarimmin. Kun Tesche vihdoin havaitsi olevan mahdotonta jatkaa vastustusta kauemmin, lähetti hän elokuun 14 p:n edellisenä yönä aliluutnantti *Conradin* ja 140 miestä sotilaistaan päälinoitukseen, mutta jäi itse 24 miehen ja luutnanttien *Sahlbergin* ja *Bollfrasin* kera räjähyttämään tornia. Luutnantti *Brofeld* oli aikaisemmin haavoittunut ja viety päälinoitukseen.

Sillä välin ranskalaiset aikaisin 14 päivän aamuna alkoivat ampua linnoitusta, mutta kun se ei vastannut ammuntaan, lähetti kenraali Niel vapaaehtoisia, joiden piti aliluutnantti *Gibeau*n johdolla tehdä väkiryökkö sen kimppuun.

Vastustuksetta tunkeutuivat ranskalaiset sinne samassa silmänräpäyksessä, jolloin Tesche miehineen oli ryhtymässä toimenpiteisiin tornin räjäyttämiseksi. Tesche tahtoi vielä murtautua läpi ja lyhyt käsikämmä syntyi, jossa Tesche sai kaksi painetinpistoa rintaansa ja Bollfras sapeliniskun olkapäähänsä. Tuo vähälukuisen, urhoollinen joukko saarrettiin kuitenkin pian ja otettiin vangiksi.

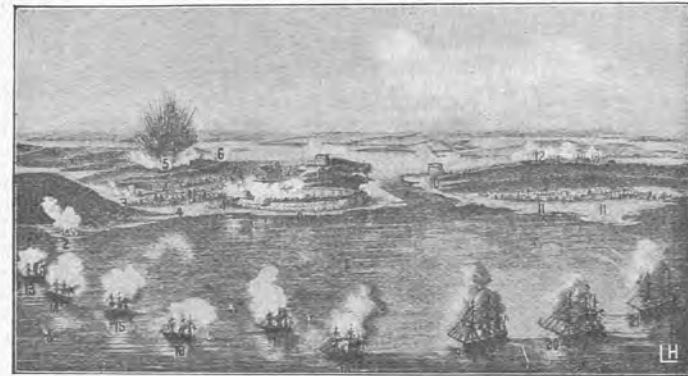
Sill'aikaa kuin ranskalaiset varustautuivat tornissa C, keskitti päälinnoitus ja torni U tulensa ensinmainittua tornia kohti. Ammunta oli tähdätty erinomaisen tarkasti, niin että torni vihdoin syttyi tuleen, jolloin seurasi ankara räjähdys. Ruutivarasto oli nimittäin syttynyt sillä seurauksella, että torni lensi ilmaan. Muutamia ranskalaisia kuoli mellakassa, sillä ankaran tulen vuoksi oli vihollisella vain yksi sotavahti tornissa.

Elokuun 15 päivä oli keisari Napoleon III:n nimi-päivä, minkä vuoksi ranskalaiset sinä päivänä kokivat kaikkiin voimin anastaa linnoituksen. Taukoamatta ammuttiin koko päivä maan puolelta, ja 10 englantilaista sekä 8 ranskalaista alusta lennätteli luoteja ainoastaan 500 sylen päästä. Linnoituksen varusväki ei kuitenkaan kadottanut rohkeuttaan, vaan piti edelleen puoliansa.

Tornin C kukistuttua vihollinen käänsi huomionsa etupäässä tornia U kohti. Päivä päivältä vihollinen pattereineen tunkeutui lähemmäs viimemainittua tornia, jonka asema kävi yhä huolestuttavammaksi.

„Eräänä aamuna“, kertoo muuan tornin puolustukseen osaaottaneista, „lensi vihollisen ensimmäinen pommi tykinaukostamme sisään juuri kun miehistö oli lykkäämissillään kanuunaa aukkoon. Pommi kaatoi kaakeliuunin ja räjähti kauhealla ryskeellä. Seisoin vallimajan ovella

ja puhelin vääpelin kanssa. Menimme alussa huumauksiin, mutta hetken kuluttua, kun sora katosta ja seiniltä oli laskeutunut maahan, voimme tarkastella hävitystä. Koko miehistö, 5 miestä, oli kuollut. Tykinsuusta oli palanen lentänyt tiehensä ja siten paras tykkimme melkein turmeltunut. Niin alkoi vihollinen poimia kiviä ulkomuurista ja he ampuivat silloin niin tarkoin, että kivi toisensa jälkeen rouheutui muruiksi sillä seu-

Liittoutuneet pommittavat Bomarsundia.

rauksella, että ennen iltaa 2¹/₂ vallimajan ulkoseinästä kaikki harmaakivet olivat poissa ja sisäpuolinen tiili-seinä oli kuin seula. Päivän tappio oli 9 miestä kaatuneita ja 15 haavoittunutta.“

Samana päivänä oli eräs laiva lähestynyt Prestön puolelta. Tornista U ammuttu laukaus pyyhkäisi mennessään laivan savupiipun ja turmeli kannen. Samalla tuli se tornin tykki, millä laukaus oli ammuttu, käyttökelvottomaksi; sillä kun se laukauksen jälkeen ponnahti takasin, katkesivat alustaa kannattavan etuparrin rauta-

pultit poikki, jolloin tykki putosi alas ja sen suu jäi seinää vasten.

„Nyt alkoi“, kertoo juurimainittu kirjoittaja, „asema käydä varsin tukalaksi tornissamme. Kuolleita emme voineet haudata, vaan ne pantiin ruutikellarin edessä olevaan käytävään, sairaat ja haavoittuneet sijoitettiin päällystön vallimajaan — heidän asemansa oli kerrassaan surkea, koska ei lääkäreitä ollut ja hänen tehtäväänsä hoiti väliskäri, joka sen lisäksi oli vasta opettelevainen. Meillä oli puute lääkkeistä, ja kaikkiin haavoihin käytettiin erotuksetta vetolaastaria. Säiliön vesi oli mädännyt huolimatta siitä, että sinne oli pantu koivuhiihiä ja eläviä ruutanoita pitämään sitä raittiina. Ruutanat olivat kumminkin kuolleet ja täydellisessä hajoittumistilassa. Keitettyä ruokaa ei voitu hankkia terveille eikä sairaille. Kuivat korput, suolasilakat, 2 mittaa paloviinaa ja 1/2 tuoppia olutta olivat päivämüna. Teetä ja sokeria oli, mutta vettä puuttui. Öisin uskalsivat tosin muutamat miehet rensselipullot mukanaan hiipiä ulos tykinaukoista hankkiakseen vaikeastihaavoittuneille vettä, mutta se ei riittänyt, koska haavoittuneitten luku päivittäin eneni.“

„Elokuun 14 p:nä klo 10 a. p. oli aukko jo niin suuri, että kaksi pommia lensi ruutikellaria kohti. Toinen särki oven ja toinen lensi ruutikellariin ja uudelleen-tukitusta tykinaukosta ulos, mutta räjähti vasta ulkopuolella. Ei ollut muuta neuvoa kuin kysyä miehistöltä, kumpaistako se tahtoi: lentääkö ilmaan, tai antautua. Heidän vastauksensa kuului: „jos antaudumme viholliselle, hirttävät he meidät, ja jos lennämme ilmaan, on kuolema myöskin varma“. Sittenkuin heille kuitenkin ilmoitettiin, ett'ei vihollinen heitä hirttäisi, pyysivät he nostamaan rauhanlipun. Se ei kuitenkaan ollut helppo

tehtävä, koska luodit taajaan vinkuivat ympärillämme. Kutsuin yhtäkaikki rummunlyöjän, asetin hänet muurin luo lähelle aukkoa ja käskin hänen pärryttämään. Pyyheliina sidottiin tykinpyyhkimen päähän ja kun ammunta hieman taukosi, pidettiin sitä aukosta ulkona. Hetken perästä huomattiin valkea lippu erästä patterista ja kaikki ammunta lakkasi. Tuntia myöhemmin

Bomarsundin linnoitus.

tapahtui sovinnonhieronta kaikkien taiteen sääntöjen mukaan.“

„Tykit naulittiin umpeen ja miehistö löi rikki kiväärinsä, mikä suuresti harmitti sitä everstiä, jonka toimenä oli tornin tarkastaminen. Senvuoksi hän antoi miehistölleen käskyn hävittää, mitä ikinä saivat käsiinsä. Vangeiksi-otetut kadottivat täten kaikki, mitä heillä oli irtainomaisuutta muassaan tornissa, ja saivat tyytyä siihen, mitä heillä oli yllään.“

„Upseerien pyynnöstä lähetettiin hakemaan lääkäriä hoitamaan tornin 57 haavoittunutta. Englantilaista lääkäriä, joka kohta sen jälkeen tuli, hämmästytti valitseva kurjuus.“¹

Päälinoituksessa eivät asiat olleet paremmin. Eversti Furuhjelm kirjoitti jo 15 p:nä elokuuta päiväkirjaansa muistoon: „Hävitys, minkä maan ja meren puolelta keskitetty tuli sai linnoituksessa aikaan ja edellisten päivien vaikutukset olivat suuriarvoisia. Niin olivat rautakatot hävitetyt, holveja-peittävä maa revittyä, lattiat, kattoparrit y. m. syttyivät ja räjähtelevät pommit lennättivät niitä jommoisenkin välimatkan päähän, joten ne uhkasivat levittää tulta puuvarastoihin ja ampumavarakirstuihin. Miehistöstä, joka ei ehtinyt sammuttaa alituisia tulipaloja, kuoli muutamia ja toisia haavoittui. Ulkopuolisten akkunain tiilipäällystys, joka ei ollut valmis, samaten kuin tykinaukot ja laukausuukut olivat kokonaan hävitetyt. Samaten oli myös graniittila-varustettujen laita. Nämä vierivät usein meidän omaan laukaustemme johdosta maahan, koska me, kuten sanottu, olimme pakoitettut melkoisesti lisäämään laitauksia ja kohottamaan tykinsuuta. Maanpuoleiset seinät vahingoittuivat myös pahasti ja murtuivat rikki monesta paikasta. Samaten kävi upseerisivustoille, joista täytyi luopua. Teimme kuitenkin kaikki, mitä tehdä voi, estääksemme linnoituksen häviötä. Niin peitettiin patruunalaatikat täysillä jauhosäkeillä, ovet, akkunat ja luukut paikattiin ja muurattiin uudestaan, alustain vahingot autettiin tarpeen mukaan j. n. e.“

Koko seuraavan yön jatkoi vihollinen päälinoituksen ampumista, ja päivän koittaessa kiihtyi yhä tulen

¹ „Finsk Militär Tidskrift“ vuosik. 1900, sivv. 485 ja 486.

voima. Paitsi maan puolelta, jossa päälinoitus kolmelta taholta oli kokonaan saarrettu, ampui sitä myöskin mereltä päin kymmenen laavaa. Miehistö ponnisti viimeiset voimansa, mutta se ei voinut enää tuottaa viholliselle mainittavaa vahinkoa; sillä osa tykeistä ja alustoista oli hävitetty ja toinen osa oli jo niin surkuteltavassa kunnossa, ett'eivät laukaukset tavanneet päämääräänsä. Parhaan kykynsä mukaan tarkk'ampujat kuitenkin järkähtämättä tähtäsivät laukauksiansa yhä tunkeutuvaa vihollista kohti. Vihdoin ei sotilaillamme ollut muuta neuvona kuin odottaa hetkeä, jolloin muurit murtuisivat ja hautaisivat heidät elävinä sirpaleitensa alle.

Pian oli jokaisella selvillä vihollisen tarkoituksen olevan pitkitetyllä ammunalla räjäyttää koko linnoitus ilmaan.

Kun komendantti huomasi, ett'ei maksanut vaivaa kauemmin vastustaa, päätti hän klo 1 päivällä linnoituksen jälellä-olevan päällystön kanssa tuumia sovintolähetin lähettämisestä ja koettaa saada aikaan parin tunnin aselepo.

Päällystö kokoontui, jolloin Bodisko kokoontuneille esitti kysymyksen, josko linnoitus vielä voisi kestää.

Kun vastaus oli kieltävä, käski hän upseerien tiedustamaan miehistönsä mielipidettä. Heidän vastauksensa oli samanlainen. Silloin kohotettiin valkoinen lippu ja sovintolähetti, everstiluutnantti Kraushold valmistausi lähtemään, mutta samassa saapui linnoitukseen vihollisen airut ruvetakseen suorastaan keskusteluihin komendantin kanssa.

Oli ollut aikomus ensin ainoastaan saada toimeen parin tunnin aselepo, joll'aikaa päätettäisiin linnoituksen jättämishdoista tai taistelun mahdollisesta pitkitt-

tämisestä. Furuhjelm kirjoittaa tästä päiväkirjassaan: „Vaikk’ei linnoituksen oikeasta tilasta ollut epäilemistä, tahdottiin voittaa aikaa tullakseen vielä enemmän vakuutetuksi vastustusta jo pitkitetyn siksi kauan, että linnavaen hukkaaminen sen jälkeen olisi ollut hyödytöntä.“

Napier vaati kumminkin ehdotonta antautumista ja vähälukuisen miehistön oli pakko suostua ylivoiman vaatimuksiin.

Bomarsundin niin päällystö kuin miehistökin oli tehnyt kaikki, mitä heiltä voi vaatia. Linnoituksen asema oli jo mitä arveluttavin. Paitsi niitä vahinkoja, joita vihollisen tykit olivat linnoitukselle tuottaneet, täytyy ottaa huomioon miehistön eristetty asema, siltä kun oli katkaistu yhteys mannermaan kanssa eikä ollut vähintäkään toivoa saada apua ulkoapäin. Tieto, että vihollinen pitkän välimatkan päästä oivallisilla tykeillään voi levittää kuolemaa linnoitukseen, sill’aikaa kuin linnavaen kelvoton ruuti ei voinut lennättää pommeja edes puolitiehen, vaikutti tietenkin masentavasti. Sitä paitsi pitää ottaa huomioon, ett’ei linnoituslaitoksia oltu sovitettu maan puolelta tapahtuvan ankaran hyökkäyksen varalle; sillä eri rakennusten asema toisiinsa nähden, samoin kuin maasuhteitten laatu kokonaisuudessaan, tarjosi maan puolelta hyökkääjälle monta huomattavaa etua. Tornien valloittamisen jälkeen oli päälinnoituksen mahdoton kauemmin puolustautua. Kaikki tämä selvisi myöhemmin tutkittaessa ja Bomarsundin puolustajat voivat olla tyytyväisiä tietäessään uskollisesti täyttäneensä velvollisuutensa. Sotaministeri ilmoittikin kirjeessään (3 p:ltä huhtik. 1856, N:o 1951) Suomen komentaville joukoille Hänen Majesteettinsa käskeneen, sittenkuin tarkastelun tulos oli

hänelle esitetty, että kenraalimajuri Bodisko, samaten kuin koko Ahvenanmaan linnaväki vapautettaisiin kaikesta edesvastuusta, „koska he kaikki linnoituksien puolustuksessa olivat täyttäneet ne velvollisuudet, jotka kunnia ja valat säätävät“.

On vielä tarkastettava miten tornille *Z* kävi.

Samana päivänä aamuna, jolloin päälinnoitus kukistui, oli myös tornista *Z* vilkkaasti vaihdettu laukauksia muutamain vihollislaivain kanssa. Torni kadotti silloin jo alussa yhden tykin, jonka hyvin tähdätty laukaus hävitti; samaan aikaan kuoli kaksi miestä ja pari haavoittui. Taistelun aikana onnistui kuitenkin tornin miehistön ampua erään vihollislaivan masto murskaksi, jota paitsi laiva sai 12 reikää vesirajaansa. Kolme tuntia kestäneen taistelun jälkeen vihollinen vetäytyi takasin.

Kun tornin *Z* päällikkö, insinööri-luutnantti Chateleine, huomasi päälinnoituksen olevan valloitetun, neuvotteli hän kahden toisen upseerin, kapteenien *von Knorringin* ja *Peremilovskin* kanssa, jolloin yksimielisesti päätettiin olla sittenkin peräytymättä. Mutta noin klo 4 i. p. lähestyi rauhanlipulla varustettu sotavenhe tornia, venheestä nousi ranskalainen, englantilainen ja venäläinen upseeri, aliluutnantti *Pistshulin*, sekä venäläinen pataljoonansaarnaaja *Prokoviev*. Kaksi viimemainittua oli otettu vangeiksi päälinnoituksessa.

Molemmat vihollisupseerit kehoittivat Chatelainen heti antautumaan; päinvastaisessa tapauksessa ei hänen rauhanlipulleen vast’edes pantaisi arvoa. Venäläiset taas esiintoivat Bodiskon neuvon, ett’ei enää tarpeettomasti jatkettaisi taistelua, joka ainoastaan voi loppua tornin räjäyttämällä ja kaikkien varmalla häviöllä.

Chatelaine läksi sovintolähettien kanssa ranskalaisen kenraalin luo hänen kanssaan keskustellakseen,

mutta viimein huomaten kaiken vastustuksen todella hyödyttömäksi, palasi hän ja jätti tornin viholliselle.

Rohkea kestäväisyys, jolla miehistö oli puolustautunut paljoa voimallisempaa vastustajaa vastaan, herätti vihollisessa täyden kunnioituksen linnoituksen päällystää kohtaan ja osotteeksi siitä suvaittiin upseerien pitää miekkansa. 8 vuorokautta oli 1,700 miestä vaillinaisessa linnoituksessa pitänyt puoliensa 14,000 miestä ja 70 laivaa vastaan. Täysin varmoja tietoja koko piiritysaikana kuolleitten ja haavoittuneitten kokonaisuudesta ei ole saatavissa. Bomarsundin miehistöstä ilmoitetaan 53 miestä kuolleen ja 86 tulleen haavoitetuksi, ja Napier arvioi liittoutuneitten tappion kaikkiaan 120 mieheksi. Ahvenanmaan rahvas kertoi sitä vastoin vihollisen tappion nousseen 500—600:aan. Joskin Napierin tiedonanto on liian alhainen, on rahvaan nähtävästi liian suuri. Kolera, joka kauheasti raivosi vihollisen laivoissa, tempasi saaliikseen päivittäin yli 50 miestä. Prestössä nähtiin englantilainen hautausmaa, jossa laskettiin olevan 150 hautaa, ja asukkaat kertoivat joka hautaan peitetyn monta miestä. Kenraali Baraguay d'Hilliers virallisessa tiedonannossaan sanoo kadottaneensa ainoastaan 21 miestä, josta hänen maamiehensä leikillisesti antoivat hänelle nimen: „Général vingt-et-un“, („Kenraali kaksikymmentäyksi“).

Koko sinä aikana, jolloin liittolaisten laivat pitivät Ahvenanmaan saariston saarrettuna, oltiin koko muussa Suomessa täydelleen epätietoisia Bomarsundin tapahtumista. Ensimmäiset varmat tiedot toi Helsinkiin entinen makasiininhoitaja *Vestenius*. Tämän oli komendantti 5 p:nä elokuuta lähettänyt Bomarsundista Ahvenanmaan kyliin ostamaan heiniä ja elintarpeita, mutta hän näki palatessaan vihollisten patrullien sulkeneen

tien. Hän oli pakoitettu piilemään metsissä ja kylissä elokuun 19 p:ään asti, jolloin hänen viimein pienellä venheellä onnistui pujahtaa useiden vihollislaivain sivutse ja vihdoin nousta mannermaalle. Elokuun 28 p:nä Vestenius saapui Helsinkiin, jossa hän kertoi kenraali Rokassovskille, mitä Ahvenanmaalla oli tapahtunut.

Lopuksi on myös mainittava, että eversti Furu-hjelm jo kauan ennen linnoitukseen-tuloaan oli ryhtynyt toimiin arkiston ja valtionrahaston turvaamiseksi. Sen lisäksi hän oli antanut panna kuntoon venheen, jolla v. t. lääninsihteeri *Norrménin* ja herra *Carlssonin* (hän oli yksityisiä tehtäviä varten Furu-hjelmin palveluksessa), kun kaikki olisi menetetty, piti pelastaa itsensä sekä heille uskotut arvoesineet.

Linnoituksen jouduttua vihollisen käsiin lähetti Norrmén sotamiehen viemään arkistoa satamaan, jossa venhe odotti, mutta tiellä hyökättiin miehen kimppuun, hänet haavoitettiin ja otettiin vangiksi sekä ryöstettiin härtelle uskottu tavara. Furu-hjelm oli aikaisemmin käsenyt hädänhetkenä hävittämään arkiston, mutta luultavasti sotamiehen kimppuun karattiin niin äkisti, ett'ei aika sallinut käskyn täyttämistä.

Norrménilla itsellään oli toki parempi menestys; hänen onnistui valtionrahaston kera kenenkään huomaamatta tulla rantaan. Robert Montgomery¹, joka puheenalaisena aikana oli ylioppilas ja oleskeli Ahvenanmaalla isänsä luona, auttoi Norrménia tässä tilaisuudessa ja vaikutti, että tämän onnistui päästä venheeseen, joka muutamain reipasten miesten kera odotti sovitulla paikalla.

¹ R. Montgomery oli sittemmin Keisarillisen Senaatin Oikeusosaston varapuheenjohtajana.

Meri oli onneksi tyyni, mutta ennen pitkää nousi läpipääsemätön sumu, niin ett'eivät soutajat voineet nähdä mihin ohjata. Hetken kuluttua kuultiin lähestyvän höyrylaivan ääni, ja jott'ei ilmaistaisi läsnäoloa, käski Norrmén miestensä lakkaamaan soutamasta, jonka jälkeen kaikki hiljaa laskeutuivat pitkäkseen venheen pohjalle. Vihollislaivan synnyttämä kohina lähestyi yhä ja laiva kulki venheen lähitse, mutta pakolaisia ei kumminkaan huomattu. Kestettyään monta seikkailua saavutti Norrmén pienellä avonaisella aluksellaan Ruotsin rannikon, jonka jälkeen hän maatietä Tornion kautta vihdoin vahingoittumatta palasi pelastettuine rahastoineen Helsinkiin.

X.

Linnoituksen ja sen miehistön myöhemmät vaiheet.

Kohta Bomarsundin valloituksen jälkeen vihollinen lähetti rauhanlipulla varustetun laivan Viaporiin pyytämään, että saisi tuoda pois Ahvenanmaalle jääneet perheet, s. o. ne sotavankien vaimot ja lapset, jotka eivät tahtoneet seurata vankeuteen. Vihollinen oli näet sallinut niiden, jotka niin toivoivat, ottaa perheensä mukaan Englantiin ja Ranskaan.

Yhdyntäpaikaksi määrättiin Korpon saari; tehtävä uskottiin luutnantti *Kostenkovi*lle joka „Letutshij“-laivalla lähetettiin mainittuun paikkaan. Saavuttuaan paikalle ei *Kostenkov* tavannut siellä vihollista, jonka tähden hän palasi Turkuun.

Kenraaliluutnantti Ramsay antoi silloin *Kostenkovi*lle käskyn etsiä vihollista muualta, jonka jälkeen „Letutshij“ uudelleen läksi matkalle ja näyttäysi viimein 1 p:nä syyskuuta keskellä vihollisten eskaaderia Ängö-sundissa, jossa luutnantti sai tilaisuuden itse jättää selityksensä *Napierille*.

„Kaikkiällä vallitsi hämmästyttävä toimeliaisuus,“ — kertoi *Kostenkov* — „purjevenheet ja höyrylaivat sivuuttivat lakkaamatta toisiaan, jokaisesta laivasta kuultiin äänekestä ja iloista keskustelua. Kaukaa näkyi hä-

vitetty Bomarsund ja kukkuloille sijoitettu ranskalainen leiri; ylt'ympäri seisoi Vincennerjääkärejä sotavahteina ja kaikkialla loisti vahtitulia hämärässä. Jonkun minuutin kuluttua astui esiin voimakas, harmaahapsinen olkalaputtomaan univormuun puettu mies, jota silminnähtävästi vaivasi hengenahdistus. Se oli Napier. Hän kysyi moneen kertaan, miten Kostenkov niin rohkeasti ja odottamatta oli voinut saapua keskelle hänen laivastonsa ja miten hän ei ollut kohdannut ainoatakaan risteilijää. Kostenkov antoi selityksensä ja lisäsi, että „Letutshij“ kulkee ainoastaan 5 jalkaa syvällä, jonka tähden se voi liikkua kaikkialla saaristossa. Napier vastasi Kostenkovin luottamuksen ja päättäväisyyden takia tahtovansa kunnioittaa rauhanlippua, vaikkakin „Letutshij“ oli kulkenut yhtymäpaikan rajojen yli.

Koko tämän ja seuraavan päivän oli eskaaderi liikkeellä; hevosväkeä ja tykistöä tuotiin matalissa venheissä kuljetuslaivoihin; sotavenheet ja siipirasvenheet toivat ranskalaista jalkaväkeä, joka oli täydessä asussa, varustettuna suurilla rensseleillä, villapeitoilla, telttakankailla, kenttäpulloilla, maljoilla, kattiloilla ja laati-koilla. Sotamiehet olivat sairaannäköisiä.“

Englantilaiset kohtelivat Kostenkovia huomaavaisuudella; upseerit lausuiivat toivomuksenaan, että välit mitä pikemmiten muuttuisivat ja valittivat, ett'eivät voineet esittää ystävyysmaljoja.

Sillä aikaa amiraali Chads piti huolta vangittujen perheiden toimittamisesta „Letutshij“-laivaan. Niitä oli 77 naista, lapsia ja talonpoikia; he valittivat vihollisen anastaneen heidän omaisuutensa.

Syyskuun 3 p:nä läksi „Letutshij“ vihollislaiva „Alban“ seuraamana Korponvirralle; mutta sitä ennen

sai Kostenkov tilaisuuden olla saapuvilla Bomarsundin räjäyttämässä, mitä hän seuraavin sanoin kuvaa:

Syyskuun 2 p:nä klo 7 illalla komennettiin kaikki eskaaderin miehet kannelle, musiikki alkoi soittaa, innokkaat huudot kaikuivat ja äkkiä lensi Bomarsund ilmaan hirmuisella paukkeella; heti kohosi paksu savu ja tulta syöksi tykinaukoista. Kaksi linnoituksen siipeä luhistui yhteen ja sen jälkeen murtuivat linnoituksen muut osat aina sitä myöten, kuin tuli ehti miinoihin.¹

Sillä tapaa hävitettiin päälinnoitus, johon 40 miinaa oli laitettu.

„Näky oli sangen komea illan yhä pimetessä“, kirjoittaa englantilainen sanomalehti „Times“ syysk. 5 p:nä 1854. „Suuresta savupilvestä välähti salama salaman jälkeen ja putosi tähtinä mereen; ne olivat linnoituksen kaikki pommit, jotka oli jäljelle jätetty. Rautiot joutuivat heti sen jälkeen tulen valtaan ja keskiyön aikana oli palo sytyttänyt läheisyydessä-olevan suuren makasiinin. Kaksi päivää ja kaksi yötä raivosivat liekit. Erästä suuren, pyöreän tornin osaa varjeltiin vartavasten kokeilemista varten. Amiraali Chads antoi linjalaiva „Edinburgh“in sivustatykkien 500 yardin matkan päästä ampua sitä vastaan seitsemän yhteislaukausta ja sai siten aikaan täydellisen vaurion muureille. Sitä vastoin ei koe 1,000 yardin välimatkan päästä onnistunut.“

Syynä linnoituksen hävitykseen oli pääasiallisesti se, ett'eih vihollinen pitänyt edullisena jättää Bomarsundiin miehistöä talveksi. Kuten tunnettu jäätyy Suomen rannikon ja Ahvenanmaan saariryhmän välinen meri tavallisesti talvikuukausina, mikä mainittuna vuoden-

¹ Samanaikaisista sanomalehdistä.

aikana olisi helpottanut venäläisten joukkojen hyökäyksen. Puolustukseen olisi ollut tarpeen lukuisa miehistö, ja ranskalaiset sotamiehet tottumattomina ankaraan ilmanalaamme olisivat ilman vastaavaa hyötyä joutuneet kärsimyksille ja uhrauksille alttiiksi.

Vihollisen marssittua linnoitukseen annettiin miehistölle heti käsky heittää aseensa. Katkerana viskasi moni kiväärinsä maahan ja särki sen kiviin. Toiset taas piilottivat ne kaivoihin pidättääkseen viholliselta saaliin. Sillä välin ryöstettiin miehistöltä sen yksityinen omaisuus. Niin upseerien kuin miehistönkin puvut ja muu irtainomaisuus otettiin sotasaaliiksi, jolloin ainoastaan se, mitä kullakin tilapäisesti oli yllään, pelastui. Väkivalta meni aina niin pitkälle, että useiden upseerien, kuten Klingstedtin, Grankinin, Knorringin, Tammelanderin, Barckin y. m. läsnäollessa röyhkeät sotamiehet mursivat auki heidän kaappinsa ja matkalaukunsu, ottivat pois kaikki tavarat ja tuupppivat itse upseereja. Ei edes eversti Furuhjelmin yksityisomaisuutta säästetty. Hän mainitsee¹, että ainoastaan yksi hänen matkalaukuistaan pelastui ja se jätettiin hänelle paljota myöhemmin. Upseerit hillitsivät kuitenkin viimein ilki-vallan.

Pataljoonan lippu oli aikaisemmin poltettu, jott'ei se voitonmerkkinä joutuisi vihollisen käsiin.

Myöskin sairaita ja haavoitettuja kohdeltiin raa'asti. Niin esim. ryöstettiin eräältä haavoitetulta, nimeltään *Forstadius*, kaikki; jopa paitakin, mikä hänellä oli päällä, otettiin häneltä ja alastomana jätettiin hänet makamaan linnoituksen sairaalaan. Toiset sairaut eivät moneen päivään saaneet ruokaa eikä juomaa, eivätkä myös-

¹ K. Furuhjelmin jälkeenjääneestä paperista.

kään lääkärinhoitoa. Luotettavat henkilöt kertoivat myöhemmin vihollisen sotamiesten väkivaltaisesti anastaneen myöskin seudun rahvaan omaisuutta sekä siveellisyysrikoksia harjoitetun kylissä. Täytyy kuitenkin olettaa suuren osan kaikesta siitä tapahtuneen päällystön tietämättä.

Sill'aikaa tuotiin sotavangit esiin, luettiin ja ankarasti vartioituina saatettiin rantaan, josta useat purjevenheet, sotavenheet ja pienet höyrylaivat veivät heidät satamansuussa olevaan ranskalais-englantilaiseen laivastoon.

Niin pian kuin sotavangit olivat nousseet laivojen kansille, kohdeltiin heitä erinomaisella ystävyydellä ja laivojen päälliköt koettivat huolellisesti vankeuden ikävyyksiä lievittää. Muun muassa ehdotettiin, kuten aikaisemmin on mainittu, että jos joku sotavangeista halusi saada vaimonsa ja lapsensa mukaan, tämä toivo täytettäisiin. Moni käytti tätä lupaa hyväkseen, ja pian saapui useita venheitä tuoden upseerien rouvia, sotamiesten vaimoja ja lapsia.

Vaimo parat olivat sillä välin viimeisten päivän kuluessa olleet suuressa tuskassa ja mielenjännityksessä.

Jo ennen piiritystä he olivat muuttaneet läheisiin kyliin ja maataloihin ja elivät siellä alituisessa levottomuudessa. Vähää ennen linnoituksen kukistumista ilmoitettiin heidän pitävän, jos halusivat tavata miehiään ottaakseen heiltä jäähyväiset, tulla Finnbyhyn 15 p:nä syyskuuta, sillä koko miehistö aiottiin ensi tilassa viedä Englantiin ja Ranskaan.

Määrätynä päivänä kokoontui siten suuri joukko vaimoja ja lapsia Finnbyhyn ja siellä annettiin heidän käytettäväkseen talo, jossa oli kaksi suurta huonetta. Nuo jo ennestään sängen murheelliset vaimot pelästyivät yhä enemmän huomattessaan talon olevan ranskalaisten sota-

miesten ympäröimän ja vahteja asetettavan käytäviin. Mutta eräs upseeri — syntyisin ruotsalainen ja nimeltään *Dævel* — selitti kohteliaasti vahteja asetetun ainoastaan naisten oman turvallisuuden tähden, mikä vaikutti jossakin määrin rauhoittavasti. Ei ollut muuta neuvoa kuin kärsiä ja odottaa.

Kun kaikki sotavangit sillä välin oli pantu laivoihin, kävi selville, että soutuvenheitä myös oli järjestetty perheiden matkustamista varten, ja nyt lähtivät kaikki eskaaderiin; siellä he päättivät joko seurata mukana tai ottaa hyvästit miehiltään ja palata rannalle.

Syyskuun 17 p:nä nostivat sotavankeja kuljettavat laivat ankkurinsa ja purjehtivat Ledsundiin ja sieltä Gottlannissa olevaan Förösundiin, jossa otettiin hiiliä. Upseerien sallittiin täällä „kunniasanansa“ annettuaan käydä maihin, jota useat käyttivät hyväkseen tehdäkseen tarpeellisia ostoksia. Matkaa jatkettiin edelleen Helsingöriin kautta, mutta koska kolera oli levinnyt laivoissa, kiellettiin nousemasta siellä maihin. Suomalaisista kuoli koleraan matkalla 5 sotamiestä ja junkkari Strömborg.

2¹/₂ viikon vaikean, myrskyisen merimatkan jälkeen laivat vihdoinkin saapuivat määräpaikkoihinsa — toinen puoli Ranskaan, toinen Sheernessiin Englantiin.

Sheernessissä laitettiin eräästä vanhasta linjalaivasta kasarmi sotavankien asunnoksi. Upseerien sallittiin kuitenkin vuokrata itselleen asunto kaupungissa, mitä lupaa kaikki ilolla käyttivät hyväkseen. Niitten vangittujen upseerien joukossa, jotka joutuivat Englantiin, olivat seuraavat suomalaiset: krenatööri-tarkk'ampujapataljoonasta: everstiluutnantti *Grahn*, kapteenit *R. v. Essen* ja *Snellman*, luutnantit *Höök* ja *Dalin*, vänrikit *Grottenfelt* ja *Bollfras*; 10:nnestä linjapataljoonasta: kapteeni *Melart* ja luutnantti *Bluhm*, molemmat rouvineen; vir-

kamiehiä: apteekkari *Åkerman* ja kruununnimismies *Öhrbom*. Sitä paitsi annettiin aliupseereille *Leistedtille*, *Dalinille*, *Grottenfeltille*, *Backmanille*, *Jerfströmille* ja *Södermanille* samat vapaudet kuin upseereille. Kaksi viimeainittua karkasi kumminkin Englannista ja heidän onnistui päästä Suomeen.

Syystä, jonka vuoksi kruununnimismies *Öhrbom* otettiin vangiksi, ja sotilasten kera vietiin vangiksi Englantiin kerrotaan seuraavaa:

Öhrbom oli tunnettu erinomaisen velvollisuudentuntevana ja uutterana virkamiehenä, joka käytti hyväkseen jokaista tilaisuutta vahingoittaakseen maan vihollista. Kun englantilaiset Ahvenanmaan saaristoa saartaessaan siellä asettivat merimerkkejään, tulivat ne *Öhrbomin* toimesta hävitetyiksi ja muutetuiksi, minkä vuoksi usein tapahtui, että englantilaiset laivat joutuivat karille. Vangeiksi-otetuilta kalastajilta ja luotseilta saivat viholliset tietää nimismiehen olevan syynä siihen, jonka vuoksi he mielellään tahtoivat päästä *Öhrbomin* kimppuun.

Kun englantilaiset eräänä päivänä lähestyivät muuatta valkamaa, seisoi *Öhrbom* vähintäkään aavistamatta uhkaavaa vaaraa rauhallisesti laiturilla ja selitti käskävällä äänellä, ett'ei hän voinut sallia kenenkään täällä astuvan maihin. Englantilaisen päällystön kysyessä laivassa olevilta suomalaisilta vangeilta, kuka laiturilla oleva mies oikeastaan oli, ilmoitettiin hänen olevan *Öhrbomin*.

Kiinnittämättä lainkaan huomiota nimismiehen itse-tietoiseen ääneen vihollinen laski maihin muutamia miehiä, jotka merkin saatuaan piirittivät *Öhrbomin* ja raastoivat hänet laivaan. Tämä kaikki tapahtui niin nopeasti, ett'ei *Öhrbomilla* ollut aikaa aprikoida, ennenkuin havaitsi olevansa vihollisen vankina.

Englannissa määrättiin upseereille ruokarahaksi päivää kohden 7 ja heidän rouvilleen 5 shillingiä (= 8 mk. 75 p. ja 6 mk. 25 p.). Sotamiehet saivat klo 6 aamulla 1/2 naulaa kauraleipää ja mukillisen suklaata, päivälliseksi kaalikeittoa ja pienen annoksen lihaa sekä illtasella mukillisen teetä. Sotamiehistä huolta pitämään oli asetettu 5 englantilaista upseeria, tulkki, lääkäri ja muutamia vanhoja, haavoittuneita sotureja.

Lokakuun 6 päivään saakka jäivät kaikki sotavangit Sheernessiin, jonka jälkeen ne jaettiin kahteen osaan. Venäläiset lähetettiin meritietä Plymouthiin, jossa heidät sijoitettiin kaksikerroksiseen, korkean kivimuurin ympäröimään kasarmiin. Talo oli tosin vanha vankila ja sen ikkunat olivat varustetut rautaristikoidella, mutta sotavankeja ei suinkaan kohdeltu kuten rikollisia, vaan päinvastoin suurella ystävyydellä. Vapaasti he saivat kävellä pihassa ja jos he tahtoivat käydä kaupungissa, sallittiin se heille, vaikkakin seuraajan valvonnan alaisina.

Samaan aikaan muutettiin suomalaiset Levisin kaupunkiin Sussexin kreivikuntaan.

Melart kirjoittaa vankeudessa-olosta: „Elämä Englannissa kului erinomaisen hupaisesti. Meille osotettiin erinomaista huomaavaisuutta ja meitä pyydettiin huvitilaisuuksiin sekä maalle että kaupunkiin. Saimme täydellisen vapauden ja meille annettiin lupa kunniasanan annettuamme matkustella koko Englannissa. Upseerimme olivat tanssin vuoksi nuorten naisten suuressa suosiossa. Erittäinkin heitä valssimme miellytti. Englantilaiset sitä vastoin yleensä tanssivat hyvin huonosti.“¹

¹ Osotteeksi siitä, miten hyvissä väleissä upseerimme olivat „englantilaisten missien“ kanssa, voi mainita, että kapteeni Snellman

Miehistönkään tila ei ollut paha Levisissä. Se asui siellä sitä tarkoitusta varten erityisesti rakennetussa parakissa, jossa oli kova savilattia. Täällä vietettiin aikaa monella tavoin; väliin tanssilla, jolloin kaksi pohjanmaalaista soittoniekkaa viuluilla soittivat ja poikamme iloisina kiertelivät englantilaisten tyttöjen kanssa, jotka useinkaan eivät tahtoneet poistua ennenkuin illansuussa, jolloin täytyi olla aivan hiljaista.

Sotamiehiä ei pakoitettu työhön, mutta saivat mielensä mukaan tehdä veistotöitä. Sotavangit valmistivat monta pientä veistokalua ja erittäin eräänlaisia puustatehtyjä, kahvipannujen alla pidettäviä renkaita; niitä ostivat uteliaat kävijät mielellään, jotka usein maksoivat hyvin ja jotka sitä paitsi sotavangeille ja heidän perheilleen jakoivat kaikenlaisia makeisia ja ruokatavaroita. Sotavangit voivat päivässä ansaita 2 à 3, välistä aina 10:kin puntaa; päätettiin antaa osa rahoista työmiehille ja panna loput yhteiseen kassaan tasan jaettavaksi kaikille kotimatkaa varten.

Levisissä lisääntyi muona vieläkin leipänaulalla miestä kohden päivässä. Ateriat tarjottiin yhteisesti suuressa salissa. Ruoka, vaikkakin hyvää, ei ollut täysin soveliaasta suomalaisille talonpoikaisvatsoille, ja sen lisäksi oli sitä niukanlaisesti; kuitenkin oli jokaisella vapaus ostaa enemmän, jos halusi. Makuuhuoneessa oli jokaista varten jouhipatja ja kaksi huopapeittoa. Naineilla oli eri huoneet. Upseereistamme kävivät kapteeni von Essen ja luutnantti Höök usein miehistöä tervehtimässä vankeuden aikana.

eräissä tanssiaisissa Brightonissa kihlasi erään rikkaan neidon. Sovittiin niin, että Snellman sodan loputtua ottaisi eron ja muuttaisi Englantiin, mutta Suomeen tultuaan hän sairastui sotatautiin ja kuoli.

Viellä lisäksi auttaakseen sotavankeja lähetti keisari Nikolai 1,000 puntaa jaettavaksi Englannissa-oleville ja yhtä paljon Ranskaan. Devonshiren herttua lisäsi mainittuun summaan 250 puntaa Englannissa oleville vankeille ja rahat jaettiin siten, että joka upseeri sai 27 puntaa; loput annettiin sotamiehille.¹

Toisenlaiseksi muodostui niiden elämä, jotka joutuivat Ranskaan.

Mainitun maan länsirannikolla, Charente-inferieuren departementissa, laskee Charente joki Atlantin-valtamereen. Joensuun edustalla on muutamia pieniä saaria, joista mainittavimmat ovat Ré, Oleron ja Aix. Mainitut saaret muodostavat asemansa vuoksi tilavan ankuripaikan laivoille, ollen hyvänä turvapaikkana valtameren myrskyjä vastaan. Ilmanala on hyvin lauhkea, mutta pidetään epäterveellisenä, koska joensuu on varsin matala. Seutu on viljavaa ja tunnettu viiniviljelyksestään. Historiassa on paikka muun muassa tunnettu siitä, että Napoleon I täällä nousi siihen laivaan, joka hänet vei St. Helenaan. Tämä tuli 1,100 venäläisen ja suomalaisen sotavangin olinpaikaksi.

Päällystöstä joutui Bomarsundin komendantti, kenraalimajuri *Bodisko* Ranskaan, mutta lähetettiin kapteeni *Teschen* kanssa Havren kautta Evreuxin kaupunkiin. Kaikki toiset upseerit pysähtyivät Aixiin. Näiden joukossa olivat seuraavat suomalaiset: eversti *Furuhjelm*, everstiluutnantit *Klingstedt* ja *Tamelander*, majuri *Granberg*, kapteenit *Barck*, *von Knorring*, *Mörtengren* ja

¹ Osa yllämainituista Englannissa olevien sotavankien elämää koskevista seikoista on kirjoitettu entisen sotilaan Topias Puolin suullisten ilmoitusten mukaan, joka Bomarsundin puolustukseen osastaneena vietiin muun linnavaen mukana Englantiin. Puoli asui vanhoilla päivillään Porvoon saaristossa.

Vikberg, luutnantit *Bläfield*, *Brofeld*, *Conradi*, *Sahlberg*, *Vinter* ja *Aqvilander*.

Jo Aixin saareen tullessaan saivat sotavangit kokea, ett'ei mitään oltu valmistettu heidän vastaanottamisensa varalle; neljäksi ensimmäiseksi päiväksi jätettiin heidät ruoatta, ja vaikeaa oli rahallakaan ostaa mitään. Upseerit saivat asunnokseen insinöörikasarmissa erään sivustarakennuksen, sekä erään paviljongin sairaalarakennuksesta, missä saivat käyttää vanhoja sairasten sänkyjä. Sotamiehet sijoitettiin osaksi muutamiin kurjiin rakennuksiin, joissa aikaisemmin oli asunut arabialaisia sotavankeja, osaksi pieneen Lotin linnaan; kaksi ranskalaista linjakomppaniaa vartioitsi heitä ankarasti.

„Journal des Débats“issa syysk. 28 p:nä 1854 luetaan Aixin saareen sijoitetuista sotavangeista laeva kuvaus, josta tässä mainittakoon muutamia kohtia. „Sotamiehillä“, kirjoittaa mainittu sanomalehti, „on hyvät olkipatjat ja villapeitot; heidän terveytensä on hyvä; sairashuoneessa on ainoastaan 12 sairasta, joista 4 sairastaa matkalla-saamaansa kuumetautia, ja 8 haavoittunutta. He saavat tarpeellisen hoidon ja ankaria määräyksiä on säädetty puhtaudesta ja siisteydestä, koska pieninkin laiminlyöminen siinä suhteessa voisi tuottaa koleran. Kaikki näkemäni sotamiehet olivat hyvin siistejä. Aamuisin pukeutuvat he sotilaspukuunsa, kaksi kerrallaan, ajavat toistensa parrat, kylpevät usein ja suuresti kiekailten hoitavat viiksiansä. He syövät hyvin halukkaasti vehnäleipää, joka on valkeaa ja yhtä hyvää kuin ranskalaisten sotamiesten. He saavat tuoresta lihasta, palkohedelmiä, herneitä, linssejä ja papuja. Heidä on opetettu valmistamaan keittoa ranskalaiseen tapaan. Tähän saakka ovat he siinä menelleet kovin taitamattomasti. Paremmiin onnistuvat he

lihan keitossa, mutta syömään ruvetessaan eivät liota leipää, vaan vuorotellen haukkaavat sitä ja särpivät lusikallisen keittoa.“

„He ovat oppivaisia, hiljaisia ja nöyriä. He saavat vapaasti kävellä saarella ehdolla, että ovat saapuvilla sotilashuudossa kolmasti päivässä: aamusella, puolenpäivän aikaan ja iltasella. He ryhtyvät nurkumatta siihen työhön, mitä heille annetaan; luultavasti tulee heistä olemaan suuri hyöty Aixin linnoitustöitä tehtäessä. Upseereilleen osottavat he suurta kunnioitusta. Kun ranskalaiset vastaavat heidän tervehdykseensä päännökyksellä, ovat he siitä ihastuksissaan. Kahville ja paloviinalle he ovat hyvin kärkkäitä.“

„Heidän vaimonsa kiemailevat yhtä hyvin kuin joku ranskatar. Heillä on koristellut, silkkiset puvut, pienet liinat, jotka ovat hyvin sievästi kiinnitettyt pään takaosaan ja pienet kengät, joihin sangen hyvin muodostuneet jalat valkoisine sukkiineen kätkeytyvät. Heillä on kauniit hampaat ja kaunis, vaalea, silkinhieno tukka. Lapset ovat siististi puettuja ja käyttäytyvät hyvin.“

Upseereista, jotka sanomalehdenkirjoittaja ja tämän ystävät näkevät kutsuneen illalliselle, hän kirjoittaa:

„He ovat viisaita ja kohtuullisia arvosteluissaan; useat heistä puhuvat aika hyvää ranskaa, ja keskustelu oli koko illan vilkasta. He ottavat vaarin kaikesta, mitä näkevät, ovat hyvin tiedonhaluisia sekä opiskelevat kieltämme ja tapojamme. Heidän ryhtinsä ja tapansa ovat hyvät; useimmat heistä kuuluvat ylhäisiin perheisiin. He juovat vähän, mutta tupakoivat paljon; kaikesta, mitä tarjosimme heille, pitivät he eniten ranskalaisesta viinistä. Joka aamu he juovat teetä ja syövät pari tuntia myöhemmin varsinaisen aamiaisen („a la

fourchette“). Useimmat heistä ovat suomalaisia ja puolalaisia; ainoastaan kolme on syntynään venäläistä.“

Mainitusta kuvauksesta voisi päättää sotavankien olon olleen jokseenkin hyvän, mutta todellisuudessa oli kylläkin paljon toivomisen varaa. Eversti Furuhjelm esim. sai asunnokseen huoneen, jonne päivä paistoi seinän läpi, seinäpaperit olivat rikkinäiset ja lämpö niin alhainen, että vesi pesukannussa jäättyi; useimmissa huoneissa ei ollut tulisijaa. Nuorempia upseerejamme majoitettiin 4 ja 5 miestä kerrallaan samaan pieneen huoneeseen. Saaren ilma oli sietämätön mädänneitten merikasvien ja eläinten takia, joita rannat olivat täpötäynnä. Sitä paitsi saapui läheisistä seuduista paljon uteliasta kansaa katsomaan vankeja, mikä vielä suuressa määrin ikävystytti heidän oloansa.

K. Furuhjelmin jälkeenjääneissä papereissa on muutamia lyhykäisiä muistoonpanoja vankeuden-päiviltä. Ne ovat tosin niukkoja, mutta kuitenkin valaisevia ja esittävät sangen vähän miellyttäviä puolia Ranskaan joutuneiden sotavankien kohtelusta.¹

Mainituista muistoonpanoista selvenee, että ranskalainen päällystö kohteli sotavankeja kopeudella ja raukuudella. Elatus oli niukka ja lukuunottamatta muutamaa kymmenkuntaa, pakoitettiin sotamiehet tekemään työtä linnoitusvarustuksissa.

Jonkun sotavangin sairastuessa otettiin hänet sairaalaan ja sai siellä liinavaatteet, joita ei koko sotamiehen sairaanaoloaikana muutettu; täten ilmeni luonnollisesti likaa ja syöpäläisiä, jotka vaivasivat sairaita. Lääkäri, tohtori Lehar, törkeä ja raaka henkilö, koetti mielistellä venäläistä pappia, Vasilevia, toivoen

¹ Katso „Finsk Militär Tidskrift“, vuosik. 1890, v. XII.

tämän toimittavan hänelle venäläisen ritarimerkin. Furu-hjelmia kohtaan tohtori sitä vastoin käyttäytyi sivisty-mättömästi ja säädyttömästi.

Kun joku sotamies kuoli, kielsi La Rochellen piispa piirinsä pappeja hautaamasta ruumista. Protestant-tista pappia ei ollut paikkakunnalla. Kuolleille ei hankittu kirstuja, ja vaikka Furuhjelm ja Klingstedt omilla varoillaan tilasivat niitä, pantiin ruumiit kuiten-kin säkkeihin ja kirstut vietiin takasin.

Ruokarahaksi saivat upseerit 100 frangia kuussa, jonka johdosta Furuhjelm huomauttaa rikoksentekijän Venäjällä saavan likipitäen yhtä paljon. Aliupseereilla oli 200 ja kenraaleilla 250 frangia kuussa. Sotamiesten leipämäärä oli 1½ naulaa päivässä, Venäjällä he olivat tottuneet saamaan 2½ naulaa.

Sotavankien oli sängen vaikeaa saada heille oso-tetut kirjeet, sillä ne jäivät kauaksi aikaa sotaministerin haltuun.

Muun ohessa oli myöskin seikkoja, jotka suuressa määrin koskivat Furuhjelmin kunniantuntoon. Puola-lainen jesuiitta, pater Jelovitski, koetti käännyttää puolalaista kansallisuutta olevia sotamiehiä. Hän tar-joili maamiehilleen paloviinaa ja heidän ollessaan päih-tyneinä houkutteli osan heistä menemään Ranskan sotapalvelukseen. Monet katuivat myöhemmin ja se-littivät, ett'eivät he millään muotoa tahtoneet olla pet-tureja, — se ei auttanut. Viimemainittujen joukossa oli myöskin everstiluutnantti Klingstedtin palvelija, joka oli aivan epätoivoissaan, itki lakkaamatta ja vihdoin meni komendantti Herrisontin luo valittamaan.

Herrisont ajoi palvelijan ulos ja kielsi ovenvahtinsa vast'edes laskemasta ketään vangeista sisään. „Teh-

dessäni esityksen Herrisontille“, kirjoittaa Furuhjelm, „mies paran ja muiden samassa asemassa olevien suh-teen, vastasi komendantti heidän voivan La Rochelleen saavuttuaan tehdä vastaväitteensä (tulkitta ja semmoi-silla edellytyksillä!). Kun tämä käytös kumminkin he-rätti huomiota englantilaisissa sanomalehdissä, vie-läpä Ranskassakin, sekä upseerimme ilmeisesti lau-suivat siitä paheksumisensa tšekäläisille virkakunnille, piti asiaa parsittaman. Kun siis La Rochellen piispa oli täällä tämän kuun 12 p:nä, puhui hän puolalaisille sanoen ihmettelevänsä heidän luopumistaan, sen olevan pahoin tehdyn, j. n. e. — Hän oli siten näennäisesti puhuvinaan hallituksen nimessä. Kuitenkaan ei niitä, jotka sitä pyysivät, poistettu luopioitten luettelosta.“

Juutalainen rabbiini koetti myöskin saada uskolai-siaan menemään Ranskan sotapalvelukseen. Sitä vastoin toimi venäläinen pappi Vasiliev päinvastaiseen suuntaan. Hän puhui sotamiehille heidän alamaisten-velvollisuuk-sistaan, uskollisuudesta hallitsijaa kohtaan ja sotilas-valan pyhyydestä. Tämän johdosta hän sai kärsiä monta harmia, pantiin viimein poliisin valvonnan alaiseksi ja kiellettiin tulemasta Aixiin.

Myöskin Englannissa värvättiin puolalaisia ja juu-talaisia menestyksellä Englannin sotapalvelukseen, vaik-kakin asiaa siellä ajettiin maltillisemmin.

Eräänä päivänä Aixin komendantti ilmoitti saa-neensa kirjelmän, jossa upseereille annettiin oikeus mielensä mukaan valita oleskelupaikakseen joku Rans-kan kaupunki — Pariisia kuitenkin lukuunottamatta. Upseereilta vaadittiin vain kunniasana, ett'eivät pois-tuisi valitsemaltaan paikkakunnalta. Kaikki olivat hy-villäään saadessaan jättää Aixin ja ilmoittivat sijoittu-vansa eri seutuihin. Mutta se ei käynyt nopeasti; sillä

useita kuukausia kului, ennenkuin matkustamislupa viimein saapui. Kapteenit v. Knorring ja Mörtengren jäivät kuitenkin Aixiin.

Lähtöpäiväksi saapui neljä ratsastavaa santarmia La Rochellesta; santarmien piti saattaa noita *kunniasanaansa* vastaan vapautettuja sotavankeja.

Santarmit sekä meidän 18 upseeriamme nousivat erääseen kruunulle kuuluvaan proomuun ja ohjasivat pienen selän yli Rochefortin kaupunkiin. Vaikkapa alus olikin valtion, vaadittiin upseereilta kuitenkin $\frac{1}{2}$ fr. jokaisesta pienestä kollista, jonka veivät mukaansa ja sitä paitsi juomarahoja laivamiehille.

Rochefortissa jätettiin sotavangit vartiotta, jonka jälkeen he yksin jatkoivat matkaansa.

Saavuttuaan Toursiin upseerit läksivät sikäläiselle komendantille ilmoittamaan tulostaan. Komendantti kohteli upseereja kohteliaasti, mutta niin ei ollut paikakunnan santarmiupseerin laita. Tämä määräsi m. m. että upseerien joka päivä oli oltava tarkastuksessa ja että heidän aina määrätyllä tunnilla piti olla kotona. Näyttääkseen kuitenkin vapaamieliseltä hän salli upseerien itsensä määrätä tarkastuksen hetken.

Olopaikkaa vaihtaessaan vankimme olivat odottaneet saavansa paremman kohtelun, mutta siinä he pettyivät. Vanhat rettelöt kirjeiden y. m. suhteen uudistuivat Toursissakin.

Upseerimme Ranskassa-oleskelun aikana saapui useita sotavankilähetyksiä Sevastopolista. Heitäkin kohdeltiin pahoin, kirjoittaa Furuhjelm. Vaikeasti-haavoituneita sijoitettiin puuparakkeihin ja kellareihin, joiden lattiat olivat vettä täynnä ja joissa eivät edes saaneet olkia alusikseen. Välistä heille kuitenkin annettiin kupo mädänneitä olkia, jotka vedessä yhä enemmän mätänivät.

Heiltä oli otettu paidat ja saappaat. Miesparkoja pakoitettiin työhön kuten juhtia, ja tapahtuipa usein, että heidän haavansa avautuivat rasiuksista. Jos joku kieltäytyi tekemästä työtä, jätettiin hänet ravinnotta.

Vankeuden loppuaikana suomalaiset olivat seuraavalla tavalla sijoittuneet: Furuhjelm ja Aqvilander Besançonniin, Klingstedt, Tamelander, Granberg, Barck, Bläfield, Brofeld ja Conradi Strassburgiin, Sahlberg ja Vinter Angersiin ja Knorring sekä Mörtengren Aixiin.

Kuten aikaisemmin on mainittu, oli kenraali Bodisko ja Tesche Evreuxissä, jonne myöskin Vikberg sittemmin saapui.

Vihdoin kuitenkin koitti sotavankien vapautuspäivä. Syyskuussa 1855 saivat kaikki upseerit sekä 200 sotamiestä luvan matkustaa kotiiinsa; toiset seurasivat huhnikuussa 1856.

XI.

Syksy ja talvi.

Myöhemmin talvella vihollinen ei ryhtynyt mihinkään huomattaviin sotatoimiin, ja voisi luulla ponnistusten Bomarsundin luona kuluttaneen loppuun liittoutuneitten kaiken tarmon koko kuluvan vuoden ajaksi. Syksyisistä tapahtumista ansaitsee ainoastaan Turun luona toimeenpantu innokas vakoilu tässä mainitsemista.

Englantilaiset luulivat mainittuun kaupunkiin sijoitettua sotavoimaa liian suureksi, — he arvioivat sen 10 tuhanneksi mieheksi, — mutta oikeastaan puolusti kaupunkia verrattain harvalukuinen varusväki. Se oli kuitenkin muutamilla soveliailla toimenpiteillä hyvin hyvästi turvattu. Aikaisemmin kesällä oli nimittäin muutamia pattereja rakennettu niin mannermaalle kuin saarillekin ja useita vedenalaisia miinoja oli sitä paitsi asetettu eri paikkoihin sataman suulle. Lisäsuojelukseksi oli 17 kpl. tykkivenheitä sijoitettu väylän eri paikkoihin, jonka ohessa osa salmista oli rautaketjuilla ja muilla keino-tekaisilla esteillä suljettu.

Klo 4 i. p. elokuun 22 p:nä lähestyi kapteeni Scott „Odin“, „Alban“, „Gorgon“ ja „Driver“ höyryaluksilla ja asettausi Suuren-Pukkisaaren taakse, josta hän alkoi ampua tykkivenheitämme ja patterejamme.

Kun kenraali Ramsay sai tietää vihollisen lähestyvän Turkua, antoi hän tarpeelliset määräykset ja lähetti muun muassa „Amiraali“-laivan vakoilemaan. Laiva havaitsi pian lähestyvän vihollisen ja antoi siitä merkin kaupunkiin. Hälytettiin heti, kaikki kiiruhtivat paikoilleen, tykit ladattiin; ja kaupungin vanha komendantti, kenraaliluutnantti *Derschau* meni myöskin itse ylisessä Ruissalossa sijaitseville pattereille. Kaupungin asukkaat pysyivät rauhallisempina kuin sotajyräkässä ja vihollisen lähestyessä olisi voinut odottaa.

Englantilaiset alkoivat sill'aikaa Suuresta-Pukkisaaresta ampua tykkivenheitämme ja pattereitamme. Meripuolustusta johti amiraali *von Schantz* ja tykkivenheitä komensivat kapteenit *Akulov* ja *Antriganjev*.

Vihollisen 68-naulaiset luodit putosivat venheitemme viereen, lensivät vielä 200 syltä kauemmaksi; murhaavat laukaukset sattuivat kahteen tykkivenheeseemme ja uursivat vettä ylt'ympäriinsä. Neljä miestä kuoli ja venheitemme miehistöstä haavoittui 8 lukuunottamatta erästä patterilla loukkaantunutta sotilasta.

Alussa oli vihollisen etäisyys yli 2 tuhatta syltä, jonka vuoksi tykkimme eivät vastanneet vihollisen tuleen odottaen laivain lähestyvän varmemman ampumamatkan päähän; vasta sen jälkeen ne alkoivat ampua. Paksu ruudinsavu esti meidän huomaamasta vihollisen tappioita; sen lopullisesti poistuessa huomattiin kuitenkin toisten alusten hinaavan erästä laivaa, joka siis oli vahingoittunut.

Klo 7 vihollinen lakkasi ampumasta, mutta poistui vasta klo 9 iltasella Korpon saarta kohti. Koko tempuun oli kulunut vain 3 tuntia.

Tapahtumasta annetuissa kertomuksissa mainittiin muiden muassa kollegineuvos *Lohman*, joka keskellä tulisinta taistelua mitä suurimmalla levollisuudella toimitti perille päällystön käskyjä. Hän otti osaa kahakkaan muutamain vapaaehtoisten kera ja sai palkinnon osottamastaan urhoollisuudesta. Laivuri *Vikman*, vahtimestari *Fredberg* ja luotsi *Pettersen* saivat myös muistorahoja siitä, että hyvissä ajoin ilmoittivat Turussa olevalle päällystölle vihollisen lähestymisen.

Suomalaisista upseereista mainitaan kiitoksella kontre-amiraali *von Schantz* ja 2:sen arvoluokan kapteeni *Scheele*. „Venäläisessä Merimiesaikakirjassa“ luetaan sitä paitsi, että „meidän vasta-asetetut suomalaiset joukkomme osottivat epätasaisesta taistelusta huolimatta pelkäämätöntä ja rauhallista mieltä, joka on luettava sen esikuvaksi-kelpaavan innon ja kylmäverisyyden ansioksi, mitä niin hyvin upseerit kuin vanhemmat merisotilaat hyväksi esimerkiksi osottivat“.

Sattumalta sai lääninarkkitehti *Chievitz* omin silmin nähdä tuon pienen kahakan; hän ei jättänyt tekemättä tapahtumasta piirrosta heti paikalla, mitä aihetta hän sittemmin käytti suureen öljytauluun.

Juurimainitun innokkaan vakoilun jälkeen kiertelevät liittolaislaivat vielä lokakuuhun saakka kulkuvesilämme ja jättivät rannikkomme vasta sitten, kuin pakkaneen ja syysmyrskyt kävivät heille vaikeiksi.

Kesäisen sotaretken tulos ei kuitenkaan tyydyttänyt länsivaltoja; amiraali Napierin rannikoillamme toimeenpanemia sotaliikkeitä arvostelivat hänen maamiehensä ankarasti. Englantilaisessa „Daily-News“ sanomalehdessä on esim. luettavana seuraava lausunto. „Vuoden 1854 sotaretki Itämerellä on lopussa. Viimeiset sanomat kiertävät tavallaan kuin kissa kuumaa puuroa;

ne kuvailevat peljättäviä varustuksia Turun luona, purjehdusvaikeuksia, matalassa rannikkovedessä liikkuvien venäläisten tykkivenheiden suurta paljoutta, mikä suoraan sanoen merkitsee, että Turku, josta ei sotaisessa suhteessa ole kuultu paljon puhuttavankaan, on yhtä valloittamaton meren puolelta kuin Kronstadt, Viapori ja Bomarsund. Kun nyt Baraguay d'Hilliers ja hänen maajoukkonsa todella ovat palanneet kotiin, voi sir Charles Napier vielä neljä tai kuusi viikkoa kuljeskella Itämerellä ja ottaa kiinni pieniä suolalla lastattuja kalastaja-aluksia, jonka jälkeen hänen samoin pitää laskea turvalliseen satamaan ja venäläiset miehittävät jälleen Ahvenanmaan saaret. Semmoinen on tuon sotaretken kunnias loppu, joka alotettiin paljolla ja turhanpäiväisellä kerskunnalla.“

Amiraali Napier, joka kotiin tullessaan erotettiin päällikkyydestä, puolusti tekojaan lordmajorin luona päivällisillä pitämässään puheessa seuraavan helmikuun 6 p:nä. — Jättämällä muutamia kohtia pois olivat hänen sanansa silloin seuraavat: „Miten masentuneeksi tunnenkaan itseni tässä urhoollisen lordi Cardiganin¹ vieressä, joka on tehnyt ihmeitä urhoollisuudessa! Olen palannut tekemättä mitään mainitsemista-ansaitsevaa, hallituksen soimaamana ja päällikkyydestä erotettuna. Laivasto oli kyllä johonkin määrin komeasti varustettu. Mutta sen miehistö ja sotakuri olivat huonot. Kuitenkin purjehdin Itämerelle aikoen tehdä parhaani. Vihollinen ei uskaltanut merelle. Silloin purjehdin Kronstadtin katsomaan mitä siellä olisi tekemistä. Mutta pian selvisi, että hyökkäys sen linnoituksia vastaan oli mahdoton. Ranskan amiraali oli minun kanssani yhtä mieltä,

¹ Lordi Cardigan oli eräs Sevastopolin sankareita.

me palasimme entiselle ankkuripaikallemme ja purjehdimme sitten Bomarsundiin. Tunnettua on, miten nopeasti Bomarsund kukistui. — Siirryn nyt tärkeämpään seikkaan. Hallitus on minua suuresti moittinut. Saatuaan tietää ranskalaisen laivaston palaamisesta, koska vuosi oli jo niin pitkälle vierinyt, vihastui hallitus ja käski minun pitämään sotaneuvottelun. Emme todellakaan tarvinneet semmoista yllykettä. Asianlaidan ottivat tarkoin punnitakseen ranskalainen marsalkka, heidän amiraalinsa ja insinööri-kenraalinsa sekä kolme englantilaista amiraalia, ja kaikki päättivät yksimielisesti, ett'ei enää ollut mitään tekemistä. Mutta brittiläinen amiraalikunta kallisti korvansa erään insinööri-upseerin neuvoille, oli tyytymätön päätökseemme ja määräsi pidettäväksi uuden sotaneuvottelun muuttaakseen ranskalaisten päälliköiden mielen. Englantilaiset upseerit loukkaantuivat siitä, ja ranskalainen amiraali vallan oikein kieltäytyi suostumasta ehdotukseen. Ilmoitin tarkoin amiraalikunnalle mitä olin nähnyt ja ilmaisoin keinot, (joita tässä tietysti en mainitse), millä valloittaa Viapori. Sanalla sanoen, tein ehdotuksen, joka mielestäni olisi varmasti johtanut kunniakkaaseen tulokseen. Mutta mitä teki amiraalikunta? Niin, väärä tieto Sevastopolin valloituksesta oli juuri silloin saapunut. Koko maailma kysyi, miks'eivät Kronstadt ja Moskova vielä olleet valloitetut, ja amiraalikunta ei ottanut varteen lähettämääni ehdotusta, vaan selitti sanani kokonaan toisiksi ja kirjoitti minulle kiukkuisia kirjeitä, miks'en jo ollut anastanut Viaporia tai tehnyt sitä ja sitä. Semmoisia solvauksia en voinut pitää hyvänäni. Ne eivät ole osuneet oikeaan mieheen. Panin vastalauseen, mutta amiraalikunta luuli minun pettävän itseään. Mitä voin tehdä? Sir James Grahamhan oli saarnannut minulle koko

ajan, jolloin olin Itämerellä, että olisin varuillani kivi-muurien suhteen; minun ei pitäisi panna laivastoa alttiiksi taistelussa niitä vastaan ja hallitus oli muka tyytyväinen varovaisuuteeni, sillä sanottiin minun käyttäytyneen, kuten oivallisen ylipäällikön ainakin. Ja semmoisten kirjeitten jälkeen lähetettiin minulle toisia, jotka olivat niin loukkaavia, niin alentavia, että harvoin lienee upseeri semmoisia vastaanottanut. Maailma on näkevä, että laivasto olisi joutunut perikatoon, jos olisin seurannut sir J. Grahamin neuvoa“, j. n. e., j. n. e.

Kun nyt vihollinen viimeinkin jätti rannikkomme, koitti Suomelle levollisempi aika.¹ Jokainen ryhtyi tavalliseen toimeensa, jolloin viranomaiset saivat vähän huoahtaa valmistautuakseen tulevan vuoden taistelua varten.

Kuitenkin sattui talven aikana erinomaisen tärkeitä tapauksia. Lyhyen sairauden jälkeen päätti keisari Nikolai I päivänsä, ja hänen poikansa Aleksanteri II nousi isäinsä valtaistuimelle.

Minkä vaikutuksen surusanoma ja hallitsijanmuutos teki Suomen kansaan, kertoo A. Schauman seuraavissa kirjoittamissaan sanoissa: „Keisari Nikolai kuollut! Nyt oltiin vakuutetut sen olevan totta, ja kuitenkin oli vaikea uskoa sitä. Oli totuttu siihen ajatukseen, että Keisari Nikolain henkilö edusti Venäjän koko itsevaltiusvaltaa; ei tahdottu osata ajatella valtaa ilman henkilöä... Mutta siitä huolimatta keisari Nikolai oli yhä vielä erään ajan ja järjestelmän edustaja, jota ei kukaan muu voisi pitää yllä. Ja sen vuoksi ei oikein tiedetty, missä nyt tämän mahtavan miehen pois-

¹ Lokakuun 19 p:nä läksi Napier purjehtimaan. Osa lentävää eskaaderia Chadsin ja Watsonin johtamana jäi kuitenkin meidän vesillemme joulukuun alkuun saakka. Pohjanlahden saartaminen lakkautettiin lokakuun 21 p:nä ja Suomenlahden joulukuun 19 p:nä.

mentyä oltiin . . . Mitä maamme oli ollut, se tiedettiin, mikä sen kohtaloksi tulisi, sitä ei tiedetty. Keisari Nikolai oli kaikesta huolimatta kumminkin pohjaltaan ollut jalo ja rehellinen hallitsija; Suomea kohtaan hän oli osottanut nähtävää hyväntahtoisuutta; hän oli tarkoin noudattanut

Keisari Aleksanteri II.

lakejamme eikä ollut tahallaan tahtonut loukata oikeutamme . . . Uusi keisari oli isänsä elinaikana ainoastaan hyvin vähän saanut ottaa osaa hallitustoimiin. Täytyy sentähden surkutella hänen kohtaloaan, että hän nyt niin valmistautumatta sai vastaanottaa kruunun taakan niin vaikeitten olojen vallitessa, jolloin suurta valtakuntaa joka taholta piirittivät mahtavat viholliset.“¹

¹ Aug. Schauman. „Kuudelta vuosikymmeneltä Suomessa“, II osa, sivv. 156, 157 ja 158.

Eräs toinen tapaus maassamme — kenraalikuvernöörin-vaihdos — sattui vähän ennen hallitsijanmuutosta. Rokassovski erosi ja mainittuun tärkeään paikkaan määrättiin kenraaliadjutantti Fredrik von Berg. Fredrik Vilhelm Rembert von Berg ei eläessään

Kenraaliadjutantti F. von Berg.

eikä kuolemansakaan jälkeen saavuttanut suuren yleisön suosiota. Useimmat arvostelut hänestä ovat olleet erittäin ankarointa. Ja tämä ei koske ainoastaan hänen toimintaansa meidän maassamme, vaan myöskin yhtä paljon Venäjällä. Hän oli hyvin hätäinen, viekas ja itseensä-luottava henkilö, joka usein menetteli omavaltaisesti vastoin lakejamme; vaikkakin hänestä täytyy sanoa, ett'ei hän koskaan voinut käsittää eikä perehtyä maamme oloihin ja sen erikoiseen asemaan, ei kuiten-

kaan voi kieltää hänellä olleen useita etevä ominaisuuksia, jotka erittäinkin sodan kestäessä olivat hedelmää-tuottavia. Tässä ei voi kenraali Bergin luonnekuvaus eikä myöskään hänen toimintansa tarkastaminen Suomen kenraalikuvernöörinä tulla kysymykseen. Täytyy kuitenkin huomauttaa, että hänellä maahan sijoitettujen joukkojen korkeimpana päällikkönä ja Suomen puolustuksen johtajana oli monta ansiota. Hänen väsymätön työkykynsä, hänen terävä järkensä, harvinainen pontevuutensa, monipuolinen sivistyksensä ja hänen suuret sotilaalliset tietonsa olivat sotatoimien-johtajalle arvokkaita ominaisuuksia.

Kohta Suomeen tultuaan von Berg matkusti maan läpi, jolloin hän tunnollisesti syventyi kaikkiin sotilasoimien yksityiskohtiin. Linnoituksia, sotajoukkoja ja sotalaitoksia tarkastettiin suurella huolella, ja jos puutteita niissä ilmeni, ryhdyttiin tarpeellisiin toimiin niiden korjaamiseksi.

Sotilaallisessa tarkoituksessa säädettiin myöskin erityinen yliopistoa koskeva määräys, vaikkakin se astui voimaan vasta seuraavana vuonna. Bergin ehdotuksesta ja sotaministerin suostumuksella perustettiin kevätlukukaudella 1856 nelikuukautinen kurssi niille ylioppilaille, jotka halusivat astua sotapalvelukseen. Luentoja pitivät ruotsiksi suomalaissyntyiset upseerit „niissä jalkaväen rintamapalvelusta varten säädettyjen ohjesääntöjen osissa, samoin kuin taktiikassa, linnoitus- ja tykistöopissa, mitkä rintamapalveluksessa-olevalle upseerille, eritotenkin sota-aikana, ovat välttämättömän tarpeelliset.“ Ne ylioppilaat, jotka olivat lopettaneet ja suorittaneet täydellisen tutkinnon jossakin tieteellisessä oppikurssissa yliopistossa, saivat oikeuden heti suoritettua tutkinnon jälkeen n. s. „sotatiedekunnassa“

ylentyä upseereiksi. Toisten sitä vastoin piti epolettien saavuttamiseksi alkaa sotapalveluksensa aliupseereina, jolloin aatelismiehet kuuden kuukauden ja aatelittomat kolmen vuoden palveluksen jälkeen olivat oikeutetut ylennykseen. 26 ylioppilasta suoritti tutkinnon ja näistä ylennettiin 14 suorastaan upseereiksi, toiset 12 astuivat palvelukseen aliupseereina. Rauhanteon takia tämä omintuinen oppikurssi lakkautettiin jo ensimmäisen vaikutusvuotensa jälkeen.

Kuluvan talven aikana rakennettiin sotatarvetta varten maahamme ensimmäinen sähkölennätin. Nykyajan sukupolvesta tuntuu kovin lapselliselta lukea puheenaolevan ajan aikakautisessa sanomalehdistössä innokkaita kirjoitelmia sähkölennättimen eduista ja sen ihmeellisestä kyvystä kuljettaa tietoja „vähemmässä ajassa kuin minkä mietiskelevä suomalainen tarvitsee viedäkseen käden korvalleen“. Tai: „Voitiinkohan joku vuosi sitten aavistaakkaan, että me, joita on totuttu pitämään yleisiin yrityksiin hyvin uneliaina, saisimme edes puolen vuosisadan kuluessa omassa maassamme nähdä sähkölennättimen? Semmoista ennustusta olisi ehkä moni pitänyt syvänä taikauksena“, j. n. e. Ensimmäinen linja ulotettiin Pietarista Viipurin, Lappeenrannan ja Hämeenlinnan kaupunkien kautta Helsinkiin ja valmistui kevääksi.

Edellisen kesän tapahtumat olivat selvästi paljastaneet osan maamme puolustuksen heikoista puolista: pääasiallisesti sotilasten puutteen ja linnoitusten epätydyttävän tilan. Auttaakseen tai ainakin jossain määrin vähentääkseen mainittuja puutteita asetettiin jo syksyllä Pietarissa komitea, jonka puheenjohtajaksi tuli Suuriruhtinas Perintöruhtinas.

Työnsä lähtökohtana komitea käytti kenraalimajuri

Miljutinin kirjoittamia mielelmiä, joissa tuotiin esiin toiselta puolen vihollisen suunnattomat varat ja mahdollisuus nousta maihin, missä hyvänsä halusikaan, ja toiselta puolelta, miten meidän oli vaikea aina määrättyllä paikalla pitää riittäviä sotavoimia avaroitten rannikkojemme puolustamiseksi. Tämän johdosta ehdotettiin mieltelmissä linnoitettujen paikkojen vähentämistä, koska nämä vain vaativat melkoisia sotavoimia tuottamatta vastaavaa hyötyä sekä sitä paitsi, että lähettäisiin Suomeen lisäjoukkoja, mikäli varat myöntäisivät. Tarkoituksettomasti-linnoitettuihin paikkoihin luettiin Svartholma, Ruotsinsalmi ja Hankoniemi. Näistä oli viimeainittu, kuten olemme kertoneet, jo aikaisemmin räjähytetty rikki.

Lähtien mainituista pääperiaatteista komitea päätti keskittää Suomen rannikkoitten puolustuksen neljään pääpaikkaan s. o. Turkuun, Helsinkiin, Viaporiin ja Viipuriin. Sitä vastoin katsottiin riittäväksi toisiin rannikko-kaupunkeihin asettaa vain vähäisiä sotavoimia, joitten tehtävänä olisi suojella asukkaita, tarvitsematta senvuoksi antautua suurempiin taisteluihin. Näitten kaupunkien puolustukseen sopisi käyttää ruotuväkeä sekä pieniä kasakkaosastoja. Noihin neljään tärkeämpään paikkaan katsottiin sitä vastoin parhaastaan pitävän käyttää venäläisiä joukkoja ja sijoittaa niihin suurempia sotavoimia.

Vuodenvaihteeksi tehtiin Suomen joukoille uusi sijoitussuunnitelma, jonka mukaan maan puolustukseen määrättiin: 69¹/₂ pataljoonaa, (joista 7 suomalaista), 1,200 kasakkaa, 8 eskadroonaa säännöllistä ratsuväkeä sekä 104 kenttäkanuunaa. Tähän lukuun eivät kuuluneet Viipuriin sijoitetut 4,308 miestä, eivätkä myöskään

ne joukot, jotka puolustivat viimeainitun kaupungin ja Pietarin välistä aluetta.¹

Samoin kuin edellisenä vuonna jaettiin koko rannikkoala kolmeen osaan, joihin jokaiseen määrättiin erityinen sotilaspäällikkö.

Svartholman, Ruotsinsalmen ja Hankoniemen käytämättömiksi-heitettyjen linnoitusten tykit ja muut käyttökelpoiset sotatarpeet ehdotettiin vietäviksi Kronstadiin ja Viaporiin.

Viipurin, Viaporin ja Turun linnoituksia piti vartavasten valittujen henkilöiden tyystin tarkastaa ja olivat ne heidän määräystensä jälkeen tarpeen mukaan vahvistettavat.²

Viaporin laivastoon nähden katsottiin hyödylliseksi viedä suurin osa siitä Kronstadiin ja ensinmainittuun linnoitukseen jättää ainoastaan vähäinen määrä laivoja sikäläisen salmen puolustamista varten.

Edelleen ehdotettiin perustettavaksi muonavarastoja jonkun matkan päähän rannikosta sijaitseviin paikkoihin siten estääkseen vaaran vihollisen noustessa maihin. Komitean päätöksiin kuului myöskin aikaisemmin-mainitun sähkölennättimen perustaminen Pietarin ja Helsingin välille.

Yllämainitut säädökset olivat komitean päätöksien pääkohtana ja keisari hyväksyi ne, jonka jälkeen ne pantiin täytäntöön, mikäli aika ja olosuhteet myönsivät.

Maan puolustussäädöksiin on vihdoin luettava, että muutamia tykkivenheitä sijoitettiin Päijänteen vesistöön, jonka ohessa ammattimiehet tarkastivat Lappeenrannan

¹ M. Borodkin. Sivv. 234—436 (venäjänkielinen alkuteos).

² Noiden tarkastusten tuloksesta on puhuttu näiden kuvausten II:ssa luvussa.

ikivanhan linnoituksen. Mainitut toimenpiteet voi se-
littää ainoastaan varovaisuustoimenpiteiksi siltä varalta,
että vihollinen suurella voimalla nousisi maihin maan
länsi-osassa ja sen jälkeen koettaisi tunkea Pietaria
kohti. Ainoastaan tässä tapauksessa olisi puolustus
Päijänteellä ja Saimaan vesistöllä tullut kysymykseen.

Oikeastaan ei semmoinen oletamus ollut perätön,
sillä kauan olivat ranskalaiset ja englantilaiset valtio-
miehet koettaneet houkutellessa Ruotsia ottamaan tehok-
kaasti osaa sotaan Venäjää vastaan. Jos nämä puuhat
olisivat menestyneet ja Ruotsi olisi julkisesti yhtynyt
liittolaisiin, on todennäköistä, että olisi suuremmalla
voimalla noustu maihin Suomessa. Tapahtumain kehi-
tys muodostui sitä vastoin toisenlaiseksi, joten sisäjär-
viemme rannoilla olevat puolustuslaitokset jäivät käy-
tännöllistä merkitystä vaille.

Ruotsin suhteella sotiviin valtoihin oli joka tapauk-
sessa siksi suuri merkitys, ett'ei sitä voi vaieten sivuut-
taa. Sodan syttyessä oli Ruotsi asettautunut lujasti
puolueettomalle kannalle ja koettanut pitää vireillä
ystävyyttä niin Venäjän kuin länsivaltainkin kanssa.
Vielä helmikuussa 1854 selitti kuningas Oskar keisari
Nikolaille, ett'ei ruotsalaisia aseita missään tapauk-
sessa käytettäisi Venäjää vastaan, ja sanoi paheksu-
vansa sitä, ett'ei tässä suhteessa tahdottu uskoa hänen
sanaansa, vaan vaadittiin muodollista, kirjallista sitou-
musta. Kuningas Oskar selitti sotaikäyville valloille
tahtovansa olla sekottautumatta sotaan; sen ohessa hän
aukaisu kaikki satamansa — paitsi sotasatamia — mo-
lempien riitapuolien käytettäväksi.

Viimemainittua etua voivat ainoastaan liittoutu-
neet käyttää hyväkseen. Venäjä sitä vastoin sai nauttia
edun siitä, että yhdistyneiden liittolaisten laivasto kiel-

lettiin talvehtimasta ruotsalaisissa satamissa. Sitä paitsi
riistettiin liittoutuneilta mahdollisuus käyttää hyväkseen
ruotsalaisia luotseja, jotka tunsivat Itämeren kulkuevedet,
sen kautta, että kiellettiin Ruotsin alamaisia menemästä
sotaikäypien valtioiden palvelukseen.¹

Ajan vieressä ja sodan käydessä kulkuaan koetet-
tiin liittoutuneitten puolelta tuontuostakin saada Ruotsi
luopumaan puolueettomasta asemastaan ja yhtymään
Venäjän vastustajiin. Englantilainen amiraali Napier ja
ranskalainen kenraali Baraguay d'Hilliers kävivät mo-
lemmat Tukholmassa, jossa koettivat vaikuttaa kuningas
Oskariin uskotellen hänelle, että Suomi oli saatavissa
takasin. Ahvenanmaan jouduttua liittoutuneitten käsiin
tekivät he Ruotsille tarjouksen, että se ottaisi saari-
ryhmän haltuunsa.

Todenperästä kuninkaan mielipide puolueettomuus-
den voimassapitämisestä alkoikin vähitellen horjua,
mutta hän hylkäsi edelleen kaikki hänelle ehdotetut
tarjoukset. Ranskalaiselle kenraalille Oskar oli kuitenkin
lausunut mielipiteensä erittäin avomielisesti, niin että
kuninkaan mainitussa tilaisuudessa lausumista sanoista
voi muodostaa selvän käsityksen siitä, mikä hänen to-
dellinen mielipiteensä kysymykseen nähden oli. Ku-
ningas ei sanonut voivansa suostua tarjoukseen, joll'ei
hän saisi varmoja takeita myöskin saksalaisten valtioi-
den, erittäinkin Itävallan yhtymisestä liittolaisiin. Omien
alamaistensa suostumuksen ja myötätuntoisuuden hank-
keelle hän katsoi voivansa saavuttaa, jos liiton tarkoi-
tuksena voitaisiin selittää olevan suunnitelman Venäjän
vallan kukistamiseksi. Mutta samalla hän muistutti, että

¹ Kaksi ruotsalaista upseeria oli kuitenkin liittoutuneitten pal-
veluksessa.

Venäjä, niin pian kuin liittoutuneet olivat jättäneet pohjan, hyvin helposti voisi hyökätä Suomeen 150 tuhannen miehisellä joukolla. Itse ei kuningas sanonut voivansa asettaa enempää kuin 60 tuhatta. Joukkonsa liikkeellepanemiseen hän katsoi tarvitsevansa 2 kuukautta ja niitten Suomeen-vientiä varten olisivat liittoutuneitten laivat tarpeen. Kysymystä raha-apuvaroista kuningas myöskin kosketteli eikä katsonut 10 miljoonan siihen riittävän. Edelleen erittäin huomautettiin Ruotsin maantieteellisen asemansa vuoksi suu-remmassa määrin kuin muiden maiden olevan vaarassa joutua tsaarin vihan esineeksi. Suomen säilyttäminen olisi aina hyvin vaikeata. 120 tuhannella miehellä voisi tosin menestyksellä hyökätä Suomen kimppuun, mutta siihen vaadittiin kuitenkin ennen kaikkea, että Venäjä sitä ennen kärsisi perinpohjaisen tappion. Suotuista hetki ryhtyä sotimaan pohjoisessa oli kuninkaan käsityksen mukaan vasta sitten, kuin voitto oli saatu etelässä. Viimein selitti Oskar, että hänen toivomuksensa olivat täydelleen samat kuin liittolaisvaltain, vaikkakaan hän ei voinut tyytyä yleisiin lupauksiin, vaan tarvitsi varmat, muodolliset takeet, ennenkuin voisi puolestaan ryhtyä mihinkään toimenpiteisiin.¹

Ruotsin kansan enemmistö oli taatusti liittounyhtymisen puolella. Siinä tapauksessa, että Venäjä vast'edes uudistaisi Rujaa koskevat, aikaisemmin keskeytetyt diplomaattiset keskustelut, toivottiin varmasti saavutettavan Ranskan ja Englannin voimakasta kannatusta. Luonnollisesti oli toivo voittoa takasin ainakin joku osa niistä maa-alueista, jotka tämä maa vuoden 1809

¹ M. Borodkin (venäjänkielinen alkuteos), sivv. 197 ja 198, otettu Germain Bapstin kirjoituksesta: „Le Marechal Canrobert“; Pariisi, III osa, 8:s ja seur. sivv.

rauhan jälkeen oli katsonut olevansa pakoitettu luovuttamaan itäiselle naapurilleen, Ruotsille sangen houkutteleva. Siitä oli vasta kulunut 45 vuotta eikä vanha haava vielä ollut täydelleen parantunut.

Semmoinen oli yleinen mielipide Ruotsissa, kun keisari Napoleon marraskuussa 1855 lähetti marsalkka Canrobertin Tukholmaan kuningas Oskarille viemään kunnialegioonan suuren ristin ja keskustelemaan valtiollisista kysymyksistä.

Kaikkialla Ruotsissa otettiin marsalkka myötätuntoisesti vastaan, ja erittäin loistavia olivat ne juhlat, joita hänen Tukholmaan-tulonsa kunniaksi vietettiin.

Canrobert jätti Tukholman marraskuun 19 p:nä ja 21 p:nä tehtiin n. s. „marraskuunsopimus“. Tämän merkityksellisen sopimuksen mukaan sitoutui Ruotsin ja Norjan kuningas „olemaan Venäjälle luovuttamatta, tämän valtakunnan kanssa vaihtamatta tai sallimatta sen miehittää mitään osaa Ruotsin ja Norjan kruunulle kuuluvista alueista, sekä myöskin olemaan Venäjälle luovuttamatta mitään oikeutta karjalaitumeen tai kalaveteen, tai mitä muuta tahansa joko Ruotsin ja Norjan yllämainituilla alueilla tai niiden rannikoilla, vaan hylkäämään jokaisen vaatimuksen, minkä Venäjä tekisi aikeessa saavuttaa jonkun mainituista oikeuksista sekä vihdoin ilmoittamaan viipymättä Ranskan ja Englannin hallitsijoille kaikki ne ehdotukset ja vaatimukset, mitkä Venäjä sellaisessa tarkoituksessa esittäisi. Ranska ja Englanti puolestaan ilmoittivat „Ruotsin ja Norjan kuninkaalle antavansa maa- ja merisotavoimia, jotka hänen omien sotavoimiensa yhteydessä riittäisivät vastustamaan Venäjän vaatimuksia ja hyökkäyksiä.“

Yleisesti otaksuttiin sopimukseen liittyneen salaisen asiakirjan, jonka mukaan Suomi tai joku osa tätä maata

taattiin Ruotsille, mutta ei tunneta vielä tarkoin Ruotsin ulkoasiain-departementin asiakirjoja vuosilta 1854—1856; sillä vasta v. 1906 lienevät ne historiantutkimuksen käytettävissä.

Ruotsin silloinen ulkoasiain-ministeri, vapaaherra Stierneld, perusteli marraskuunsopimuksen tarkoitusta eräässä kuningaskunnan ulkomaanlähetyksille, laaditussa selityksessä, missä m. m. sanotaan: „Noiden tunnettujen muistojen, jotka eivät kaipa toistamista, aiheuttamaa tulevaisuudenpelkoa ovat pitäneet vireillä ne vaikeudet, mitkä Venäjän puolelta ovat kohdanneet pohjoisten maakuntien rajasuhteitten tyydyttävää järjestämistä ja sitä on vain voinut lisätä se seikka, että tämän valtakunnan itämaiset vallanrajoitushankkeet ovat tulleet ilmi.“

Sopimus herätti yleistä mieltymystä yhdistetyissä kuningaskunnissa. Ruotsin valtiopäivät ja Norjan suurkäräjät myönsivät melkoisia summia sotatarpeisiin ja pian nähtiinkin osa sotavarustuksista kunnossa. Sähkölennättimiä rakennettiin, linnoitukset pantiin kuntoon, laivasto varustettiin ja joukot tarkastettiin kaikkialla Ruotsissa. Belgiasta tilattiin 6,000 uutta kivääriä, sotilaslakkeja ja rensselejä hankittiin. Lääkäreitä lähetettiin Pariisiin tutustumaan nykyaikaiseen, sotakentällä-käytettyyn terveystoimintaan, jonka ohessa ryhdyttiin moneen muuhun valmistukseen mahdollisesti pian alkavaa sotaa varten.

Kaikesta tästä huolimatta Ruotsi kuitenkin edelleen pysyi puolueettomana.

Venäjälle oli marraskuunsopimus kokonaan odottamaton. Sopimuksen sisältö oli sitä laatua, että Venäjä syystä voi peljätä välien pian täydelleen rikkoutuvan Ruotsin kanssa, mikä puheenalaisena aikana ei olisi ollut liioin tervetullutta. Ranskassa ja Englan-

nissa sopimus sitä vastoin herätti yleistä mielihyvää, sillä vaikk'ei se oikeastaan johtanutkaan suoranaiseen sotaan Ruotsin ja Venäjän välillä, katsottiin kuitenkin viime mainitun maan tämän kautta vastaisuudessa tulevan estetyksi saamasta jalansijaa Atlantin-meren rannalla. Sitten alkoivat rauhanajatukset jo kohta sen jälkeen päästä valtaan länsivalloissa, joten kysymys ei päässyt pitemmälle kehittymään.

Liittoutuneitten pyrkimys hankkia useampia liittolaisia ei rajoittunut ainoastaan Ruotsiin. Semmoisia kokeita tehtiin myös toisissa maissa, erittäinkin Itävallassa, Itaaliassa sekä myöskin Espanjassa, mistä tuonnempana puhutaan.

XII.

Ensimmäiset vihollisuudet vuonna 1855.

Samoin kuin edellisenä vuonna saapui vihollinen Itämerelle jo ensimmäisellä avovedellä, toukokuun alussa. Englantilaisen laivaston päällikkyys oli sir Charles Napierin erottamisen jälkeen uskottu amiraali *Rikhard Dundas*ille, jonka laivastossa oli 62 lippua ja 1,640 tykkiä. Mainittuun laivastoon kuului nyt useita höyrylläkulkevia tykkivenheitä, pommivenheitä ja eräänlaatuksia, omituisesti rakennettuja uivia pattereja, jommoisia meillä ei ennen oltu nähty.

Ranskalainen laivasto, jossa oli vain 8 laivaa, oli myöskin saanut uuden päällikön, amiraali Penaudin.

Yksityisomaisuuden kaappaus ja ryöstö alkoi tänäkin vuonna heti vihollisen tultua merillemme, — päiväjärjestykseen kuului edelleenkin, että englantilaiset hävittivät jonkun laivan tai jaalan. Ensimmäinen tämän kevään uhreista oli halkolastissa oleva kuunari, jonka omisti konsuli *Sundman* Helsingistä. Sen kimppuun karattiin Hangon luona ja se poltettiin sääliittä. Sen jälkeen joukko englantilaisia nousi maihin Tvärminnen saarelle, missä he polttivat kaksi ankkurissa-olevaa kuunaria ja erään kaljaasin. Muutamien kasakkain paikalle-saapuminen keskeytti vihdoim ilkevaltaisuuden, jonka jälkeen englantilaiset purret poistuivat. Seuraa-

vana, toukokuun 27 p:nä saapui useita vihollisaluksia Koivusaaren luo, kaappasi siellä 4 ruokavaroilla lastattua alusta sekä 3 kuunaria j. n. e. Luetteloa voisi jatkaa loppumattomiin, jos niin haluaisi. Kuitenkin sattui kesäkuun 5 p:nä tapaus, joka, ollen itsessään vähäpätöinen, kumminkin antoi aihetta laveisiin keskusteluihin, pitkiin kirjoituksiin useissa Euroopan sanomalehdissä ja diplomaattisiin mielipiteiden-vaihtoihin.

Hangossa sattunut tapahtuma oli lyhykäisyydessään seuraava:

Mainittuna päivänä klo 11 a. p. havaittiin Hankoniemen lennätinasemalta eräs englantilaisen höyrylaivan „Kosack“in lähettämä asetettu pursi. Aikaisemmin oli preussilaisen krenatöörirykmentin luutnantti, *Isidor Svertshkov*¹ sekä 50 miestä jalkaväkeä ja 4 kasakkaa komennettu Hankoon suojelemaan väestöä ja lennätinasemaa.

Kun Svertshkov sananlennättimen kautta ja vahdilta oli saanut tiedon vihollispurren lähestymisestä, kätki hän miehistönsä kivien ja pensasten varjoon, antoi englantilaisten nousta maihin ja soi heille aikaa edetä jonkun matkaa rannasta. 10 englantilaista oli jäänyt purteen, muilla näkyy erään upseerin kera olleen aikomuksena lähteä lennätinasemalle. Svertshkov antoi kumminkin merkin miehistölleen, josta osa saartoi maallenusseet ja muut karkasivat purren miehistön kimppuun. Tämä koetti pelastua työntämällä purren vesille, mutta silloin venäläiset alkoivat ampua, jolloin 1 upseeri, 5 merimiestä ja 1 suomalainen luotsi kuoleina kaatuivat venheeseen; sitä paitsi haavoittui 4 meri-

¹ Isidor Svertshkov tuli myöhemmin kenraalimajuriksi ja Hämeen läänin kuvernööriksi.

miestä. Muut, yhteensä 11 miestä, otettiin vangeiksi. Viimemainittujen joukossa oli eräs upseeri, luutnantti *Louis Geneste*, lääkäri, tohtori *Robert Easton* ja eräs gardemariini, nimeltään *Sullivan*.

Mainitun vähäisen kahakan johdosta syntyi pian vakavanlaatuisia syytöksiä. Englantilaiset näet väittivät purren kulkeneen rauhanlipun turvissa, minkä venäläiset kivenkovaan kielsivät.

Kesäkuun 15 p:nä lähetti amiraali Dundas kirjeen kenraaliadjutantti Bergille, missä hän toi esiin, että „pursi oli rauhanlipulla varustettuna lähetetty aikeessa päästää vapaiksi useita Venäjän alamaisia, jotka aikaisemmin oli otettu vangeiksi kauppalaivoista“ sekä, että „tämän venheen upseereja ja miehistöä oli Hankonien luo sijoitettu joukko julmalla tavalla surmannut“.

„Rauhanlippu“, kirjoittaa Dundas edelleen, „nostettiin venheen etumastoon vasta sitten kuin venhe oli ehtinyt peninkulman päähän rannasta. Toimittamani tutkimuksen nojalla on minulla täysi syy luulla, että oli pidetty huolta siitä, jotta lipun voi huomata ja selvästi nähdä. Siten upseeri, jolle tämä tehtävä oli annettu, yhä lähestyi rannikkoa. Rannalle asetetut joukot eivät antaneet hänelle mitään merkkiä eivätkä häntä mitenkään estäneet, kunnes hän oli saapunut maallenususillan luo. Ja kun hän ei täällä tavannut ketään, joka olisi ollut valtuutettu keskustelemaan hänen kanssaan, luuli hän voivansa astua maihin, jolloin hän yhä edelleen antoi pitää mukaanotetun rauhanlipun nostettuna. Vangit, jotka tahdottiin päästää vapauteen, alkoivat viedä tavaroitansa rannalle. Tässä työssä auttoivat heitä muutamat laivaväkeen kuuluvat merimiehet, jotka siinä aikeessa olivat tulleet maihin, kumminkin aseitta.“

„Voin lisätä, että koko miehistön aseet oli pantu venheen pohjalle. Tässä tilassa hämmästytti sitä yht’äkkiä ylivoimainen sotavoima, joka läheisyydessä sijaitsevista rakennuksista syöksyi esiin ja armotta hyökkäsi sen kimppuun. Väkemme teki kaikkensa selittääkseen heidän lähetyksensä tarkoituksen eikä millään muotoa ryhtynyt vastustamaan, mikä asiain näin ollen olisi ollutkin mahdotonta.“

Lisäksi Dundas tahtoi väittää venäläisen upseerin sekä erään siviilivangin ymmärtäneen englannin kieltä, jonka vuoksi heidän varsin hyvin olisi pitänyt käsittää maallenusun tarkoitus, kun se heille selitettiin. Mutta sen sijaan miehistö iski „haavan toisensa jälkeen mitä hurjimmalla ja julmimmalla tavalla. Ammunta jatkui, kunnes kaikki olivat kaatuneet tai arveltiin kuolleen“, j. n. e.

Vedoten kenraali Bergin upseerikunniaan loppuu kirjoitus pyyntöön, että kirjeen vastaanottaja antaisi selitykset, mitkä hän katsoo tarpeellisiksi, sekä tietoja vangittujen tilasta, s. o. „josko he ovat kaatuneet tai onko joku jäänyt henkiin sekä jälkimäisessä tapauksessa, missä määrin on toivoa nähdä heidän toipuvan saamistaan haavoista.“

Tähän kirjoitukseen vastasi kenraaliadjutantti Berg:

Herra Amiraali!

„Ennenkuin vastaan teidän ylhäisyytenne kirjeeseen 3 (15) p:ltä kesäkuuta, täytyy minun ikävällä teroittaa huomioon, että englantilaisen laivaston aluksilla on tapana nostaa Venäjän lippu, jotta heidän onnistuisi helpommin saada kiinni tapaamiensa pieniä laivoja. Sanomalehdet ovat tarpeeksi puhuneet siitä, miten aina sodan syttymisestä saakka on kaikilla me-

rillä käytetty rauhanlippua väärin pannakseen toimeen pohjauksia ja sotaisia vakoiluja. Suojattomia kaupunkia ja kyliä vastaan, joiden väestö on rauhallista, on osotettu vihamielisyyttä ja sen luonne näkyy päivän selvästi kaikesta, mitä Itämerellä on tapahtunut. Toukokuun 14 (26) p:nä lähestyi valkealla lipulla varustettu kutteri, tietymätöntä on, mistä laivasta, Tvärminnen kylää. Kutterin miehistö sytytti, kun ei kylän läheisyydessä tavannut mitään sinne sijoitettuja joukkoja, useita hökkelijä ja pieniä aluksia huolimatta siitä, että laivalla oli valkea lippu.“

„Toukokuun 24 (kesäk. 5) p:nä purjehti toinen, korvetti „Kosack“in lähettämä kutteri suunnaten kulkunsa Hangon rannikkoa kohti. Tämän venheen peräkeulassa liehui Englannin lippu. Laivalla oleva upseeri väittää kiinnittäneensä pienen, valkoisen lipun kepin nenään laivan etukeulaan. Lähimmällä kukkulalla oleva sananlennätin ja rannalle asetettu sotilasvahti eivät ole nähneet merkkiäkään tästä uskotellusta valkeasta lipusta. Tämän johdosta oli sangen luonnollista, että kutterin ja sen miehistön kimppuun hyökättiin, niin pian kuin viimeainittu tuli maihin.“

„Luutnantti Louis Geneste ilmoittaa erään palvelijan kantaneen hänen sivullaan keppiin kiinnitettyä, pientä valkoista lippua. Meidän etuvahtimme sotilaat ja upseeri eivät sano, kun heiltä tämän lipun olemassaolosta kysyttiin, sitä ollenkaan huomanneensa.“

„Herra Geneste sanoo olleensa lähetetty sovinto-läheittä, laskeaksensa vapauteen eräitä kauppalaivojen merimiehiä, jotka kahden viimeisen viikon kuluessa oli aluksineen otettu kiinni. Jos hänen aikomuksensa olisi ollut sellainen, olisi „Kosack“, joka tuli Kronstadtista, paljoa yksinkertaisemmin voinut lähettää ne

Viaporiin tai laskea heidät maihin jollekin lähellä rannikkoa olevalle saarelle. Moisen asian vuoksi ei kannattanut lähettää airuetta. Jos nämä kauppalaivojen merimiehet olisi päästetty vapaiksi jollekin saarelle, ei heidän olisi ollut vaikeaa päästä rannikolle.“

„Korvetti „Kosack“in olisi pitänyt tietää, ett'ei sovintoläheittä voi eikä saa vastaanottaa ensimmäisellä maihinousupaikalla, niemellä tai kalliolla, johon se suvaitsee laskea.“

„Etuvartioni pitävät nyt ja vast'edes moisia lähetettä ainoastaan sotavakoilijoina, jotka käyttävät väärin semmoisia tekosyitä pannakseen toimeen tutkimuksia ja hankkiakseen ruokavaroja.“

„Puheenalaisen lähetystön vihamielistä, eikä suinkaan sovinnollista luonnetta osottavat sitä paitsi:

1) „Ladatut kiväärit, jotka anastettiin. Kolmen kiväärin palaneet nallihatut todistavat laivan miehistön käyttäneen niitä taistelun kestäessä.“

2) „Se seikka, että oli pidetty huolta kutterin varustamisesta 360 patruunalla ja palavia aineita sisältävällä laatikolla, joka nyt on haltussamme.“

„Seuraavana päivänä „Kosack“ tunnin ajan suuntasi sangen vahvan tykistötulen Hangon kylää ja sen rauhallisia asukkaita kohti, ja muutamia päiviä myöhemmin kesäkuun 1 (13) p:nä se uudisti saman hyökkäyksen sytyttääkseen muutamia rakennuksia ja hävittääkseen sananlennättimen sen sijaan, että olisi tullut Viaporiin antamaan selityksiä.“

Kenraaliadjutantti Berg huomauttaa vielä englantilaisten usein käyttävän väärin Venäjän lippua anastukseen rannikkolaivoja, ja valkoista lippua pannakseen häiritsemättä toimeen tutkimuksia ja pohjailuja. Hän antaa sen jälkeen pyydytyt, sotavankeja koskevat seli-

tykset ja lisää haavoitettuja hoidettavan huolellisesti ja kaikkia kohdeltavan hyvin. Merimies Lundström, joka puhui englanninkieltä, sanoo Berg, kaatui ensiksi. Tapahtumasta ovat vastuunalaisia yksinomaan ne, jotka moisia retkeilyjä laittomasti panevat toimeen“, j. n. e.¹

Yllä kuvatun tapahtuman vuoksi sovittiin myöhemmin, että lähetettä voi vastaanottaa ainoastaan Kronstadtissa, Viaporissa, Räävelissä, Torniossa, Vaasassa, Vindaussa ja Libaussa.

Puolueettomain maitten sanomalehdistössä havaitaan myöskin soimaavia lausuntoja englantilaisten menettelystä Hangon luona. Esim. Berliinin „Patriot. Zeitung“ kirjoittaa kesäkuun 28 p:nä: „Joskin „Kosack“in venhe olisi kulkenut rauhanlipun turvissa ja päällikkönä oleva venäläinen luutnantti siten joka tapauksessa tietämättömyydestä olisi joutunut vikapääksi siihen, ett'ei pannut arvoa tälle lipulle, ei tuon seikan vuoksi kumminkaan olisi kannattanut nostaa niin kauheaa melua, kuin länsivaltojen sanomalehdet olivat tehneet, jos tämän yhteydessä ottaa huomioon, miten englantilaiset tahallaan ja harkinnan perästä hävittävät kaiken rannikoilla tapaamansa sekä valtion että yksityisten omaisuuden. Venäläiset ovat nyt kestävän sodan aikana näyttäneet osaavansa tarkoin vaarinottaa ja noudattaa kaikkia sivistyneitten kansain keskinäisiä tapoja; niin, he ovat täyttäneet inhimillisyyden ja kristinuskon velvollisuudet ritariillisuudella, jota ei voi kyllin ylistää; sitä vastoin on englantilaisten Itä- ja Asovan merellä toimeenpanemilla ryöstöretkillä ja polttohankkeilla juuri

¹ Sekä amiraali Dundasin että kenraaliadjutantti v. Bergin kirje on kokonaisuudessaan julkaistu „Journal de St Petersburg“issa ja „Helsingfors Tidningar“issa heinäk. 4 p:ltä 1855.

sen pyhimysloiston vuoksi, millä lännen sanomalehdet ovat koettaneet niitä kaunistaa, sangen eriskummallinen leima.“

Vangit lähetettiin Helsinkiin, missä heitä kohdeltiin ystävällisesti. Tohtori R. Easton kirjoitti tästä sisarelleen, ja hänen kirjeensä julkaistiin englantilaisissa sanomalehdissä. Vangit sanoo Easton kesäkuun 20 p:nä viedyn Tammisaaresta Helsinkiin, itse voivansa hyvin ja olevansa hauskassa seurassa, sekä kertoo häntä kohdeltavan huomaavaisuudella. Hän asuu upseerihuoneessa, josta on erinomaisen kaunis näköala, ilma on hyvin miellyttävä, ja eräs englannin kieltä puhuva upseeri on lainannut hänelle Thackerayn romaanin: „Turhuuden markkinat“, j. n. e.

Hangon tapahtuman jälkeen tehtiin yhtämittaa muutamia vähäisiä hyökkäyksiä useita pieniä rannikkokaupunkejamme vastaan. Uusikaupunki joutui ensimmäisenä vihollisen väkivallan esineeksi. Jo kesäkuun 20 p:nä saapui eräs vihollislaiva viimemainittuun kaupunkiin ja lähetti airueen vaatimaan, että kaikki satamassa olevat laivat ja valtiolle kuuluva omaisuus luovutettaisiin sille, sekä että kaupunki sitä paitsi hankkisi viholliselle kaikenlaisia elintarpeita.

Sotaväen puutteessa asukkaat eivät uskaltaneet ruveta vastustamaan tehtyjä vaatimuksia, vaikkakin ruokavarojen hankkiminen viholliselle oli aikaisemmin kielletty. Ruokavaroja annettiin sentähden ja asukkaat toivoivat vihollisen vast'edes säästävän heidän kaupunkiaan. He poistuivatkin, mutta jott'ei heitä voitaisi vahingoittaa, alkoivat he polttaa lähiseuduilla olevia aluksia.

Noin 7 km:n päähän Uudestakaupungista oli eversti *Engelhardt* sijoittunut vähäisen venäläisen sotavoiman

kanssa. Vihollisen ensiksi näyttäytyessä ei joukko tullut kaupungin avuksi, kosk'ei ajateltu mahdolliseksi voitavan yhdestä ainoasta laivasta nousta maihin. Engelhardt meni kuitenkin myöhemmin kaupunkiin ja rakensi siellä patterin kaupungin puolustamiseksi.

Heinäkuun 6 p:n aamuna Uudenkaupungin asukkaat taas huomasivat erään vihollishöyrylaivan, joka tuli Isonkarin majakasta päin ja lähetti liikkeelle rauhanlippulla varustetun venheen. Myöskin kaupunki lähetti airueensa vihollista tapaamaan. Uudelleen vaadittiin taas kaikenlaatuisia elintarpeita, mutta tällä kertaa Uudenkaupungin asukkaat kieltäytyivät täyttämästä heidän tahtoaan. Silloin kääntyi vihollinen takasin, laski rauhanlippunsa alas ja alkoi pommittaa kaupunkia kranaateilla ja palavilla raketeilla, mitä he sitten jatkoivat tunnin ajan.

Itse kaupunki ei kärsinyt varsinaista vahinkoa, sillä ainoastaan muutamia savupiippuja ja seiiniä ammuttiin rikki, mutta valitettavasti sai eräs vanha merimies surmansa ja erääseen naiseen sattui pomminpirstale riistään häneltä oikean jalan.

Sattumalta oli kaksi komppaniaa venäläistä sotaväkeä sijoitettu kaupunkiin. Nämä valmistausivat estämään vihollisen maihinnousua, mutta laivat pysyttelevät koko ajan etäällä, joten sotamiehillä ei ollut tilaisuutta toimittaa mitään.

Kohta ylläkuvatun, Uttakaupunkia vastaan tehdyn hyökkäyksen jälkeen vihollinen kävi vierailulla Rauman kaupungissa. „Finlands Allmänna Tidning“'issä kuvaillee „eräs silminnäkijä“ sikäläisiä tapahtumia, minkä kuvauksen pääpiirteet tässä esitämme.¹

¹ „Finlands Allmänna Tidning“, vuosik. 1855, N:o 172.

Heinäkuun 2 p:nä klo 1:n ja 2:n välillä aamulla ilmoitti kaupungin kirkontorniin asetettu vartija vihollisen sotalaivan pohjailevan kaupunkiin johtavaa väylää; laiva oli rattaalla kulkeva höyrykorvetti ja oli siinä noin 12 tykkiä. Useita tunteja kestäneen ankaran työn jälkeen onnistui laivan vihdoin noin klo 4 i. p. lähestyä kaupunkia 650 sylen etäisyydelle, missä se ankkuroitsi.

„Joukko kaupungin asukkaita, miehiä, naisia ja lapsia oli sill'aikaa kokoontunut äärimäisenä sataman vasemmalla puolella olevalle Lonsin-vuorelle ja odotti siellä tulevaa kohtaloaan.“

„Silloin lähetettiin korvetista 6 miehitettyä purjevenhetta, joista kaksi oli varustettu tykillä ja 50 miehellä, kaksi noin 30:llä ja yksi noin 15 miehellä. Kaikilla miehillä oli kiväärit ja revolverit. Kuudennessa, pienessä venheessä oli 6 aseetonta miestä sekä koko komennuskunnan päällikkö; viimemainitussa oli, paitsi Englannin lippua, myöskin rauhanlippu.“

Virkaatekevä pormestari *G. Pettersson* lähti kaupias *G. Granlundin* seuraamana kahden miehen soutamalla venheellä tapaamaan vihollisen lähettiläitä. Nuo kaksi venettä tapasivat toisensa noin 400 askeleen päässä rannasta.

Vihollinen otti kaupungin lähettiläät vastaan vähemmin kohteliaasti kuin olisi voinut odottaa. „Hän ei edes tervehtinyt meikäläisiä eikä esittänyt itseään tavallisella ja säädylisellä tavalla, s. o. ei edes huolinnut ilmoittaa laivan ja laivapäällikköjen nimiä, eikä myöskään ilmaissut mistä maasta ja mitä kansaa kutsumattomat vieraamme olivat“ vaan alkoi merkeillä ja viittauksilla selittää käyntinsä tarkoitusta.

Ensiksi hän halusi tietää, oliko seudulla sotaväkeä. Sen jälkeen lähettiläs selitti kaiken mikä oli lähimmän

näköpiirin sisällä, olevan hänen omaisuuttaan, vaikka hän kuitenkin tällä kertaa tahtoi omakseen vain muutamia harvat, satamassa olevat, taklauseettomat, lastaamattomat ja osaksi upotetut alukset. Mutta kun kaupungin lähetit kieltäytyivät täyttämästä englantilaisten toivomusta, selittivät he polttavansa kaupungin, joll'ei vaatimuksia 5 minuutin kuluessa täytettäisi. Kumminkin he samalla ilmoittivat „kirkkoa säästettävän, koska kaupungin asukkaat tunnustivat samaa uskontoa kuin vihollisenkin“.

Vihollisen hävyttömästä esiintymisestä suuttuneena lähetystö tahtoi poistua, mutta se piiritettiin ja pidätettiin hetken ajaksi käsivoimin ja hakojen avulla. Nyt vasta kysyttiin pormestaria, ja herra Petterssonin ilmaisessa itsensä puheenalaiseksi henkilöksi kohotti airutvenheen miehistö hiukan hattuaan tehden kumartavan liikkeen ja upseeri ojensi hänelle kätensä osoittaen nyt suurempaa huomaavaisuutta. Vaikeudella onnistui Petterssonin viimein poistua, jolloin englantilainen upseeri heti otatti rauhanlipun alas.

Kohta sen jälkeen ohjasi entinen lähetti sekä muut purjevenheet maata kohti. Osa venheistä koetti laskea väkeään maihin satamalahden eteläiselle rannalle polttaakseen makasiinit, puutavaravarastot ja erään pienehkön, kauppias *F. Blomille* kuuluvan aluksen. Toinen osa ohjasi Salmensuun—Karin puolelle, mutta ei voinut päästä aivan niin lähelle rantaa kuin ensinmainitut.

Kuitenkin oli äskettäin pieni joukko, jossa oli sekä venäläistä että suomalaista ruotuväkeä, saapunut kaupunkiin. Päällikkö, kapteeni *Karlstedt*, oli valinnut soveliaan aseman, johon oli asettanut väkensä ja odotti nyt vain soveliaista hetkeä ottaakseen vihollisen asianmukaisella ja pontevalla tavalla vastaan.

Jo näkyi muutamia miehiä hyppävän maihin ja samalla lähestyivät toiset aikaisemmin mainittua Blomin laivaa aikoen sytyttää sen palamaan. „Nämä olivat“, — kirjoittaa sanomalehdenkirjeenvaihtaja, „kauhunhetkiä rannalla ja ylhäällä Lonsin vuorella olevalle kansanjoukolle; jokainen käsitti, kuinka ratkaisevan tärkeä silmänräpäys oli, — oli niin hiljaista, että voi kuulla oman sykkivän sydämensä lyönnit. — Silloin, juuri oikealla hetkellä kuultiin päällikön lyhyesti ja kimakalla äänellä komentavan vieressään olevaa torvensoittajaa puhaltamaan; sitten seurasi torventoitotus ja samassa silmänräpäyksessä kajahti kivääreistä yhteislaukaus, jonka kaiun koko lähiseutu toisti. Sen jälkeen ammuttiin tuon sillä kohdalla kapean satamalahden molemmilta puolilta ristinrastin laukaus toisensa jälkeen, kunnes vihollisvenheet, mitkä yht'äkkiä alkoivat poistua, olivat päässeet kantomatkan ulkopuolelle. — Moisen kohtauksen käsittänee oikein vain se, jonka koko pitkän elämän kuluessa uutteralla vaivannäöllä koottu, vähäinen omaisuus on yhdessä ainoassa tuokiossa joutumaisillaan liekkien saaliiksi, — mutta äkkivarmatta pelastuu.“

Paetessaan englantilaiset laukaisivat kiväärinsä, mutta eivät osuneet kehenkään meikäläiseen. Vihollisen tappiot sitä vastoin lienevät olleet tuntuvat, sillä vuorelle kokoontuneet katsojat voivat selvästi kuulla haavoittuneitten valitushuudot ja nähdä monen kaatuvan venheiden pohjalle, missä he tuskissaan vääntelivät.

Venheiden päästyä vihdoin laivansa luo ammuttiin sieltä — 2½ tunnin kuluessa — tykinlaukauksia, kuitenkin vaikutuksetta. Ainoastaan muutamia paikat satamassa sekä lähin metsä syttyivät, mutta tuli saatiin heti sammumaan. Noin 200 laukausta ammuttiin kaupunkia kohti, ja sitä paitsi heitettiin joukko pa-

lavia raketteja pääasiallisesti vanhaa kirkkoa kohden, vaikkapa aikaisemmin nimenomaan oli luvattu säästää se. Meidän puoleltamme ampuivat sotamiehet kaikkiaan 700 kiväärinlaukausta.

„Pommituksen alussa oli levottomuus ja hämminki kaupungissa rajaton, mutta sen jatkuessa rauhoittui vähitellen jokainen nähdessään miten vähäpätöisen vaikutuksen se sai aikaan. Kun vaara näin oli vältetty, alkoi yleinen riemu, jota kesti koko seuraavan yön ja monta päivää sen jälkeen; ihastuksella tervehtivät ilosta-huumautuneet kaupungin asukkaat sotilaita.“

Vihollinen hautoi sill'aikaa kostontuumia ja lähetti heinäkuun 24 p:nä kaksi laivaa Raumaan, missä ne kauan aikaa pohjailtuaan vihdoinkin ankkuroivat 10 km:n päässä satamasta ja alkoivat ankan ammunnan. Tällä kertaa ei Rauman kaupunkia valitettavasti ollut sotaväki puolustamassa, sillä se oli aikaisemmin lähtenyt kaupungista. Rakennukset ja sataman pohjois-osassa olevat varastot sytytettiin heti. Mutta tyytymättä vielä tähän vihollinen lähetti useita venheitä miehistöineen eteläpuolelle ja sytytti myöskin siellä olevat makasiinit ja varastot. Kaikki hävitettiin perinpohjin, jonka jälkeen vihollinen poistui.

Kolme laivaa, joukon tavaravarastoja, 54 rakennusta (enimmäkseen makasiineja), kolme pajaa ja muutamia vajoja englantilaiset tällä kertaa polttivat poroksi. Ainoastaan palomiestöön tarmokkaiden ponnistusten avulla pelastuivat itse kaupungin rakennukset, vaikkapa palavat raketit niihinkin sattuivat.

XIII.

Hyökkäykset Viipuria, Loviisaa, Haminaa ja Kotkaa vastaan.

Sill'aikaa kuin osa liittolaislaivoista pani toimeen ryöstöretkiä Pohjanlahden rannikkoja pitkin, koettivat toiset Suomenlahden saaristossa parastaan pysyäksensä toveriensa veroisina. Taajoja vihollislaiva-joukkoja kuljeskeli siellä ympäri ja ne näyttäytyivät tuontuostakin pitkin rantoja asettamillamme vahdeille, jotka viranomaisille ilmoittivat vihollisen liikkeet. Yllätettyään yksityisiä aluksia vihollinen poltti ne sääliä ja noustuaan maihin jollekin saarelle se usein ryöstäen tunkeutui väestön asunoihin.

Kesäkuun alussa kokoontui kuitenkin suurempi määrä laivoja Kronstadtin tienoille, mutta kuten edellisenäkin vuonna eivät liittolaiset nytkään näy arvelleen hyökkäyksen mainittua linnoitusta vastaan tarjoavan minkäänlaisia edellytyksiä menestymiseen.

Vihollisen silmät sattuivat sentähden lähellä-olevaan Viipuriin, joka melkoista heikommin linnoitettuna suuremmatta vaaratta voi tarjota tilaisuuden niittämään kunniaa ja joka tapauksessa tuottamaan vastustajalle tuntuvia tappioita. Viimemainittuun kaupunkiin johtavia kulkuväyliä tutkimaan lähetettiin muutamia aluksia Uuraan tienoille, jossa ne huomattiin kesäkuun 6:ntena ja

seuraavina päivinä. Purjehtien pitkin rannikoita laivat toimittivat merimittauksia rantavahtien voimatta heidän hankkeitaan estää.

Siten lähestyi eräs laiva kesäkuun 7 p:nä Maalahden kylää, joka on 30 km Viipurista etelään päin Koiviston maantien varrella, ja alkoi siellä ampua ruokatavaravarastoa. Kylään oli kuitenkin vähäinen joukko venäläistä väkeä eversti *Kaarlo Engmanin* johdolla sijoitettu; niin pian kuin vihollinen alkoi ampua, vastasi Engman siihen tykeillään ja pakotti laivat poistumaan. Sama temppu uudistettiin Kiiskilän kylän luona, mistä Engman lyhyen laukaustenvaihdon jälkeen karkoitti saman laivan.

Nämä pienet vakoilut olivat vain Uuraansalmea vastaan pian toimeenpantavan voimakkaamman hyökkäyksen valmistuksia.

Puolenpäivän aikaan heinäkuun 13 p:nä lähestyivät fregatti „Arrogant“ (kapteeni Yelverton), korvetti „Magicienne“ (kapteeni Vansittort) ja tykkivenhe „Ruby“ niitä kapeita salmia, jotka yhdistävät Viipurinlahden mereen. Tämä pieni eskaaderi hinasi perässään joukon täydellisesti-varustettuja ja miehitettyjä venheitä; „Ruby“ssä oli osasto meriväkeä, jota kapteeni Lovden johti.

Etumaisena kulki „Magicienne“, suuntasi Kirkonniemen ohi ja pysähtyi Uuraansaaren rannalla olevaan lahdelmaan (Topolanlahteen), missä laiva ankkuroi; fregatti koetti seurata perässä, mutta koska se kulki syvemmissä ja vesi oli matala, oli sen pakko pysähtyä Kirkonniemen luo. Tykkivenhe välitti yhteyttä molempien suurempien laivojen välillä.

Puheenalaisena aikana ei vielä oltu keritty lopettaa kaikkia suunniteltuja puolustustoita Uuraassa. Kuitenkin oli Ravansaarella patteri ja Turkinsaarella (jota sit-

temmin on kutsuttu Nikolainsaareksi) kaksi patteria, mutta kaikista mainituista pattereista puuttui vielä tykit.

Ravansaarella oli 2¹/₂ komppaniaa säännöllistä venäläistä jalkaväkeä, 100 sapööriä, 100 vapaaehtoista ampujaa ja drushina maanpuolustusväkeä; Turkinsaarella 2 komppaniaa venäläistä säännöllistä jalkaväkeä ja drushina venäläistä maanpuolustusväkeä. Uuraan puolustusta johti 2:sen arvoluokan kapteeni Rudakov, jonka käytettävänä olivat höyrylaivat „Viborg“ ja „Tosna“ sekä 8 tykkivenhettä.

Aikaisemmin on mainittu, miten epätydyttävässä tilassa Viipurin puolustus sodan syttyessä oli, mutta puutteet ehdittiin ennen vihollisen hyökkäystä jotenkin korjata. On vain lisättävä, että Niemelän salmen kautta, joka on itäisin Viipurinlahteen johtavasta, kolmesta kapeasta väylästä, eivät sen mataluuden vuoksi suuremmat alukset päässeet kulkemaan. Läntinen oli upoteuilla esineillä suljettu, vaikk'ei mainittua työtä vielä oltu lopetettu. Siten oli ainoastaan keskimäinen (Uuraansalmi) liikkeelle avoinna.

Niin pian kuin kävi selville vihollisen aikovan hyökätä asemaa vastaan, muodostettiin jääkäriketju 1,100 vapaaehtoisesta ampujasta ja 72 karapinieristä, jotka hajoitettiin pitkin Ravansaaren rantaa; muu osa miehistöä asetettiin varaväeksi saaren pohjoisosaan erään kallion taakse. Tykkivenheet ja höyrylaiva „Viborg“ olivat Nikolainsaaren länsipuolella, saarten takana piilossa, ja „Tosna“-laiva lähetettiin kiireesti kaupunkiin, jos mahdollista vielä viime hetkessä viemään muutamia tykkeitä pattereihin; tämä onnistuikin tottatosiaan, sillä vihollinen oli kauan toimetonna. „Tosna“ ehti sill'aikaa kulkea Viipurin ja Uuraan väliä edestakasin sekä saapui Nikolainsaaren tuoden tykkeitä ja muita am-

pumatarpeita. „Tosna“ssa olivat myös kenraalimajurit *Theslev*, Viipurin miehistön päällikkö, ja venäläisen maanpuolustusjoukon päällikkö, *Strukov*.

Theslev riensi heti tutkimaan asemaa ja viipyi sitten koko taistelun ajan Nikolainsaarella; kuitenkin Rudakov edelleenkin oli Uuraansalmen luo kokoontuneitten joukkojen päällikkönä.

Jätettyään tykit Nikolainsaarelle höyrylaiva „Tosna“ laski vähän matkan päähän mainitun saaren edustalle ja asettui siellä kyljin vihollista vastaan valmiina vastustamaan hyökkäystä. Vastustaja huomasi liikkeen, jonka vuoksi se heti lähetti tykkivenheensä sekä 7 varustettua sotavenhettä, joissa jokaisessa oli noin 100 miestä. Hitaasti läheni tämä laivue Ravansaarta. Uuraansalmessa kohtasi sitä este, mutta sen onnistui murtautua läpi ja se alkoi ampua asemaa.

Ravansaaren jääkäriketju vastusti englantilaisia kivääritulella, ja samaan aikaan „Tosna“ laukaisi tykinsä lähestyviä aluksia kohti. Pian lävisti luoti vihollisen erään sotavenheen ja huomattiin sen nopeasti alkavan vajota, mutta kuitenkin voitiin se hinata fregatin luo.

Tarkk'ampujain alkaessa ampua oli meidän tykkivenheittemme käsketty samaan aikaan lähtemään liikkeelle ja asettumaan Nikolain- ja Ravansaaren välille. Liike suoritettiin kuitenkin hyvin hitaasti ja huonossa järjestyksessä, minkä vuoksi vihollisen sotavenheet, kuten aikaisemmin on mainittu, pääsivät menemään Uuraansalmen läpi. Jos liike olisi suoritettu nopeammin, ei vihollinen varmaankaan olisi päässyt salmesta tulemaan.

Venheiden hitaat liikkeet riippuivat niiden rakennuksesta. Ne olivat nimittäin hyvin vaikeakulkuisia ja

sen jälkeen kuin höyryvoima oli tullut käytäntöön merilaivoissa, kovin vanhanaikaisia. Vähimmässäkin tuulella nämä tykkivenheet liikkuivat kuten sammakot, ja tuulen käydessä hiukankin kovemmin ei mikään ihmisvoima saanut niitä paikalta hievahtamaan.

Kenraalimajuri A. Theslev.

Nyt alkoivat sekä fregatti että sotavenheet voimakkaan tykkitulen; se suunnattiin pääasiallisesti Ravansaarta kohti, missä tarkk'ampujat kumminkin yhä edelleen rauhallisesti vastasivat ammuntaan. Onneksi vihollisen luodit enimmäkseen putosivat lähellä-olevaan metsään saamatta huomattavia vahinkoja aikaan.

Noin klo 10 iltasella lakkasi ammunta, jonka jälkeen hyökkääjät vetäytyivät Kirkonniemeen korjaamaan vaurioitaan. Vihollisen tappion arveltiin nousevan noin

50 kuolleeseen ja haavoittuneeseen; itse ilmaisi vihollinen menettäneensä vain 12 sotamiestä sekä 1 midshipsmanin. Laukauksia vaihdettaessa oli englantilaisten kertomusten mukaan eräs pommi pudonnut „Arrogant“in ruutisäiliöön, mutta onneksi ehdittiin sammuttaa se ennen räjähdystä.

Siihen nähden, että Ravansaaren patterissa ei ollut tykkejä, — Viipurista tuodut asetettiin näet kaikki Nikolainsaarelle, — ja koska tulipalo edellämämainitun saaren metsässä helposti voi levitä, päätettiin yön kuluessa vetäytyä sieltä pois sekä viedä miehistö Nikolain- ja Piispansaareen jatkaakseen puolustusta seuraavana päivänä uudesta asemasta. Pimeän yön turvissa pantiin päätös toimeen, mutta vihollinen oli yönkin aikana huomaamatta poistunut yhä kauemmas jättäen koko Uuraansalmen. Muuta hyökkäystä ei Viipuria vastaan pantu toimeen, ja on vaikea selittää koko pommituksen tarkoitusta, kun ei sitä sen koomin jatkettu.

Meidän puolellamme kaatui 1 tarkk'ampuja ja haavoittui saporivänrikki *Strahlman* sekä 8 sotamiestä.

Vihollisen poistuttua lopetettiin puolustustyöt Viipuriin johtavan reitin varrella, vaikka, kuten sanottu, niitä ei tämän sodan aikana enää tarvittu. Huomattavista toimenpiteistä mainittakoon, että nuo kömpelöt tykkivenheet kohta Uuraansalmen tapahtuman jälkeen julistettiin kokonaan kelvottomiksi ja hävitettiin.

Englantilainen höyrylaiva „Magicienne“ oli Maa-lahdessa ja Uuraansalmessa tapahtuneessa kahakassa saanut niin suuria vaurioita, että laiva oli lähetettävä Englantiin korjattavaksi.¹

Muutamia päiviä aikaisemmin, heinäkuun 4 p:nä klo 4 i. p. lähestyi 3 vihollislaivaa Loviisan luona sijaitse-

¹ „Indep. Belge“-lehden mukaan; vertaa uutista „Helsingfors Tidningar“issa, vuosik. 1855, N:o 50.

vaa, Svartholman hyljättyä linnoitusta laskeakseen sinne ankkuriin. Seuraavana aamuna mainittu pieni eskaaderi lähetti tykkivenheen sekä 6 soutuvenhettä, joissa kaikissa oli maihinnousumiehistöä. Arvelematta ohjasivat ne suoraan kaupungin satamaan. Ennenkuin venheet olivat ehtineet rannalle, heitettiin niistä muutamia palavia raketteja, jotka sytyttivät osan laiturin luona olevia majoja palamaan, ja samaten ammuttiin kivääreistä yhteislaukaus muutamia kasakoita kohti, jotka sattumalta seisoivat rannalla; heihin ei kumminkaan sattunut kehenkään.

Vihollisen vielä ollessa Svartholmassa kohtasi Loviisan kaupunkia suuri onnettomuus. Kauppias Sundmanin vajassa oli tuli päässyt irti ja levisi semmoisella voimalla, että suuri osa kaupunkia palokunnan ponnistuksista huolimatta pian oli tuhkana. Palaneitten talojen luku nousi 90:een, joiden joukossa raatihuone, kirkko, koulutalo ja sitä paitsi muita julkisia rakennuksia tuhoutui. Onneksi pelastuivat kuitenkin kaikki arkistot, kirkon kalleudet ja suurin osa asukkaitten irtainomaisuutta; sillä vihollista peläten oli melkoinen osa mainittuja tavaroita jo aikaisemmin viety talteen. Kaupungin parhaiten rakennettu osa joutui näin liekkien saaliiksi. „Tuommoinen kauhea näytelmä“, kirjoittaa eräs silminnäkijä, „nähdä kokonainen kaupunki liekkien vallassa, ei voi koskaan muistosta haihtua. Kaikkiällä kuului avun-, epätoivon- ja tuskanhuutoja, kaikkiällä pakenivat onnettomat asukkaat sijoitautuen teille ja torille pienen omaisuutensa kera, jonka olivat ehtineet pelastaa. Kauhua ja sekasortoa ei voi sanoin kuvata. Tuolla juoksi äiti epätoivoissaan etsien lapsiaan, tuolla taas lapsi haki vanhempiansa, kaikki valittaen ja itkien nähdessään vanhan, hauskan talonsa

ja vähäiset talouskalunsa, mitkä luultavasti olivat monenkin ainoa omaisuus, tuhkakksi palaneina.“¹

Alussa otaksuttiin vihollisen palavien rakettien sytyttäneen kaupungin. Huhu levisi koko maahan, mutta tutkittaessa havaittiin tämän arvelun olleen kerrassaan perättömän. Kerrottiinpa vihollisen tarjonneen apuaan-kin sammutustyössä, vaikkapa tarjous hyljättiin.

Saatuaan tiedon tapahtumasta keisari lähetti sinne sivusadjutanttinsa vapaaherra *von Willebrandin* määrätten 5,000 hop. rupl. jaettavaksi niille, jotka palonnettomuudessa olivat suurimpaan puutteeseen joutuneet. Uudenmaan läänin kuvernööri, vapaaherra *Långenskjöld*, vei mennessään samaa tarkoitusta varten Suomen senaatin myöntämät 1,000 hop. rupl.; niinkään koottiin koko maassa varoja Loviisan palossa kärsineitten hyväksi.

M. Borodkin mainitsee, että vihollisen lähestyessä sijoitettiin Loviisaan komennuskunta, jossa oli 400 kasakkaa, mutta sanoo päällikön, eversti Skosyrskin vienneen sotamiehensä kaupungista pois ja asettaneen ne erään lähellä-olevan vuoren taa. Valittaen tätä seikkaa sama kirjailija sanoo everstin tutkittaessa puolustautuneen sillä, että asukkaat olivat pyytäneet hänen poistumaan, koska muka sotaväen läsnäolo voi tuottaa kaupungille tukaloita seurauksia. Paitsi mainittua syytä huomautti eversti kasakkain kiväärien olleen epätydyttävässä kunnossa. Tutkittaessa kävi kuitenkin selville, että kiväärit olivat täysin hyvässä laitoksessa, patruunat sitä vastoin olivat kelvottomia. Kenraaliadjutantti Bergin käskystä erotettiin Skosyrski virastaan.²

¹ Antti Ramsay: „Från Barnaår till Silfverhår“, III:s osa, sivv. 163 ja 164.

² M. Borodkin: (venäjänk. alkuteos) siv. 264.

Myöskin Haminan luona vihollinen pani toimeen vakoiluja saapuen sinne kesäkuun 15 p:nä kolmella laivalla ja ankkuroiden 4 km:n päässä kaupungista. Kaksi fregattia pysähtyi satamansuulle, kolmas alus, eräs tykkipöytä lähetettiin lujasti miehitettynä aivan lähellä kaupungin satamaa olevaan Getholmaan. Täällä nousivat englantilaiset maalle ja lähettivät kutsumaan pormestaria.

Haminan pormestari, *Kristian Hornborg*, totteli vihollisen kutsua ja läksi Getholmaan. Täällä pantiin toimeen ankara tutkinto, jolloin häneltä tiedusteltiin seudulla olevien sotilasten määrää, valtion sikäläisiä varastoja y. m. Mutta Hornborg kieltäytyi antamasta haluttuja tietoja, jonka tähden vihollinen uhkasi pommittaa kaupunkia. Kutsumattomien vieraiden ei toki onnistunut pormestarilta saada mitään selityksiä kaupungin olosuhteista ja he poistuivat panematta tällä kertaa uhkaustaan täytäntöön.

Vihollisen tulosta säikähtyneenä suuri osa kaupungin asukkaista oli sill'aikaa jättänyt paikkakunnan ottaen irtainomaisuutta mukaansa.

Vihollislaivat purjehtivat Kotkaan, mutta tulivat takasin heinäkuun 20 p:nä. Tällä kerralla ankkuroi Haminan edustalla 4 laivaa. Seuraavana aamuna klo 10 asettuivat mainitut laivat riviin ja alkoivat taukoamatta ampua n. k. Tervasaarella olevia rantapatterejamme.

4:nneen suomalaisen ruotutarkk'ampujapataljoonan komentaja, everstiluuutnantti *Tavaststjerna*, oli päällikönä Haminassa ja hänellä oli käytettävänä ainoastaan 398 miestä. Miehistönä oli sekä suomalaisia että venäläisiä. Niin pian kuin vihollinen alkoi tulen, vastattiin siihen meidän pattereistamme ja 2 tuntia kestäneen ammunnan jälkeen karkoittivat hyvin tähdätyt laukaukset vihollislaivat tiehensä. Erittäinkin näkyi eräs

laiva pahasti vahingoittuneen, vaikkapa vihollisen tapioista muuten ei saatu tietoa.

Vihollisen useimmat luodit lensivät sitä vastoin kaupungin yli ja putosivat sen toiselle puolelle Bambölen lampiin. Kumminkin sytyttivät palavat raketit muutamia pienempiä rakennuksia n. s. Sockenholmenilla.

Kertomuksessaan tästä pienestä ottelusta kenraaliadjutantti Berg mainitsee erittäinkin everstiluutnantti *Tavastjernan* hyvin harkitut määräykset sekä myöskin tykkiväen ja tarkk'ampujain osottaman urhoollisuuden. Muista suomalaisista upseereista, jotka samassa tilaisuudessa kunnostautuivat, mainitaan luutnantti *P. Groundström*, kapteeni *Memsen*, majuri *Forstén*, kapteenit *Palander* ja *Lode*, alikapteenit *Ahnger* ja *Groundström*, luutnantit *Mellerus*, *Duncker* ja *Appelgren*, aliluutnantit *Jernvall* ja *Schoultz*, vänrikki *Elmgren*, sekä Haminan komendantti, majuri *Krabbe*.

Siviilihenkilöistä saivat pormestari *K. Hornborg* rintatähden „osottamastaan erinomaisesta innosta ja toimeliaisuudesta vihollisen pommittaessa Haminaa“ ja peruukintekijä *Reinert* sekä leipuri *Lehman* palkintoja siitä, että olivat hävittäneet vihollisen asettamia merimerkkejä. Sockenholmenin asukkaat, joiden rakennukset paloivat, saivat 5,000 hop. rupl. avustukseksi.

Seuraava hyökkäys tehtiin Kotkan hyljätyn linnoituksen rakennuksia vastaan. Aikaisemmin oli vihollinen hävittänyt viimeksimainitun linnoituksen lähelläolevan Fort-Slavan, nyt oli päälinnoituksen vuoro.

Kun linnoitus hyljättiin, oli miehistö viety pois. Ainoastaan komendantti, kenraali *Svertshkov* asui edelleen perheineen komendantintalossa; sitä vastoin ei saaren kaikkia yksityisasunnoita oltu jätetty autoioiksi. Onneksi asukkaat toki ajoissa huomasivat lähestyvän

vaaran ja jokainen jätti silloin kiireesti kotinsa, ottaen mukaansa kallisarvoisimman irtainomaisuutensa. Kaiken tämän täytyi tapahtua viime hetkessä mitä suurimmalla kiiruulla. Kerrotaanpa kenraali *Svertshkovin* rouvan pitäneen jättää valmiiksi katetun pöydänkin, jonka ruokalajit englantilaisille hyvin maistuivat. Komendantti itse jätti muutamain kasakkain kera viimeisenä linnoi-

Fort-Slavan linnoitus.

tuksen. Yksi ainoa henkilö, eräs 102 vuoden vanha upseerinleski, rouva *Purpur* jäi pieneen taloonsa, sillä hän oli sattumalta sairaana ja kieltäytyi kivenkovaan jättämästä taloa.

Englantilaisten menettelystä Kotkassa kerrotaan seuraavaa:¹

„Englantilaiset laivat purjehtivat satamaan ja ank-

¹ Herman Hultin: „Kotka stads historia“ („Kotkan kaupungin historia“) siv. 33.

kuroivat aivan lähellä Härniemen itärantaa, jonka jälkeen he pommeilla sytyttivät lähellä-olevan komendantinrakennuksen tuleen. Yön tullen sytytettiin Kotkaa ja Hovinsaarta yhdistävä pitkä silta. Klo 11:n ja 12:n välillä yöllä nähtiin aina Haminaan saakka valta-
vien liekkien ja savupilvien kohoavan öiselle taivaalle. Paloa kesti monta tuntia, sillä englantilaiset eivät tyytynneet polttamaan vain siltaa, vaan nousivat sen jälkeen maihin itse saarelle ja sytyttivät sekä räjäyttivät ilmaan ne kruununrakennukset, jotka viime käynnillään olivat jäljelle jättäneet. Lainaamme tähän „Finlands Allmänna Tidning“in kirjeenvaihtajan kuvauksen. Hän kertoo: „Mutta tuskin olivat tuon sivistyneen Englannin mainehikkaasti toimeenpaneman polttotyön liekit sammuneet, ennenkuin vihollinen jo seuraavana yönä uudestaan kolmannen kerran ryhtyi ammattiinsa. Nyt oli yksityishenkilöitten talojen ja asunnoitten vuoro. Ei siinä kyllin, että paremmat rakennukset sytytettiin; köyhienkin kurjiin majoihin paloa levitettiin ja puodit, kellarit ja aitat tyhjennettiin ja ryöstettiin, pyhimysten kuvat heitettiin pirstaleiksi kaduille, huonekalut ruhjottiin rikki ja saaliinhimoiset kädet repivät auki lukitut laatikot — niin, vieläpä ottivat messinkilukotkin irti ovista y. m. Silmäys esim. kenraalinrouva Svertshkovin taloon osottaa kyllin selvästi miten vihollinen menetteli.“¹ Englantilaisten raakamaista menettelyä kuvaavana voi m. m. mainita, että he eräässä yksityisessä asunnossa ottivat seinältä keisari Nikolai I:n muotokuvan ja pistivät sen seipään nenään, jonka he sitten pystyttivät heidän omaa, raakaa hävityshaluaan hyvin kuvaavaksi muistomeriksi.

¹ „Finlands Allmänna Tidning“, vuosik. 1855, N:o 178.

Tämän raakamaisuuden tapahtuessa tuli muutamia englantilaisia erään upseerinsa kera rouva Purpurin taloon. Upseeri kehoitti vanhaa rouvaa jättämään sänkynsä, mutta tämä vastasi aikovansa kuolla liekkeihin. Silloin kannettiin vanha rouva sänkyineen kirkon vieressä sijaitsevalle vuorenkukkulalle ja jätettiin hänet sinne sekä asetettiin hänen vuoteensa viereen vähän ruokaa ja viiniä. Vihollisen poistuttua löydettiin rouva Purpur vuorelta ja eli vielä monta vuotta sen jälkeen.¹

Vertaillen ylläkuvattuja ilkitöitä amiraali Dundasin toukokuun 29 p:nä upseereilleen antamaan käskyyn, syntyvät mietteet itsestään. Mainitussa määräyksessä sanotaan m. m. „Olen saanut käskyn hävittää kaikki rannikkolaivat, jotka varmuudella tiedetään olevan venäläistä omaisuutta ja jotka tavataan Suomenlahdella joko meno- tai paluumatkalla, kun ne eivät ole kyllin arvokkaita saaliina säilytettäviksi; mutta minun on käsketty olla tekemättä pahaa tyhjille, ankkurissa-oleville jaaloille ja lastivenheille, joll'ei niitä käytetä kauppaluksina.“

Sellainen julkinen asiakirja, joka julkaistiin kaikissa englantilaisissa ja ranskalaisissa sanomalehdissä, näkyy olleen vain tyhjää lorua. Sen aikomuksena oli kiinnittää Euroopan huomio siihen ihmisyyteen, jota Englanti oli sodassa osottavinaan. Kuten olemme nähneet, ei todellisuus lainkaan vastannut amiraalin ylevämielistä määräystä.

¹ Herman Hultin: „Kotka stads historia“. siv. 33.

XIV. Viapori.

Tähän hetkeen saakka oli etevin linnoituksemme Viapori säästynyt vihollisen hyökkäykseltä. Tosin oli yksityisiä aluksia joskus näyttäytynyt linnoituksen läheisyydessä, mutta ne pysyivät aina tarpeeksi-pitkän matkan päässä sen tykeistä. Kesäkuun 22 p:nä vihollinen kumminkin pani toimeen innokkaan vakoilun, mistä kenraali Berg ilmoitti Pietariin: „Tänään klo 10 a. p. on vihollisfregatti lähestynyt Sandhamnin saaren pattereja ja alkanut ampua. Meidän patterimme ovat vastanneet menestyksellä ja hävittäneet erään purren, joka luotasi fregatin edellä, jolloin jälkimäiseen sattui pommi ja useita luoteja. Tässä tilaisuudessa kadotimme me erään 25:nteen laivasto-osastoon kuuluvan merisotilaan, joka ammuttiin kuoliaaksi; 4 miestä haavoittui lievästi.“

Vihollisalus oli fregatti „Amphion“ ja sitä kuljetti kapteeni Kay. Hänen tappionsa oli sillä kertaa 1 kuollut ja 2 haavoittunutta.

Aikaisemmin on kerrottu, että Viaporissa oli monta varsinaista puutetta, mutta nämä vähitellen johonkin määrin korjattiin. Kenraali Bergin tultua nimitetyksi Suomen sotajoukkojen korkeimmaksi päälliköksi, joudutettiin mainittuja töitä varsinkin tarmokkaasti; sillä

koskaan uupumattomin voimin valvoi Berg mieskohtaisesti ja tunnollisesti linnoitusvarustusten kuntoonpanemista. Insinööri-eversti Krencke saattoi senvuoksi kesäkuun keskivaiheilla toimittamansa katselmuksen jälkeen ilmoittaa: „Katsellessa noita suuremmoisista, monipuolisia ja erinomaisia töitä, jotka viimekuluneena talvena kuin myös keväällä tänä vuonna on suoritettu, tulee ehdottomasti kysyneeksi: mitä tehtiin oikeastaan edellisenä vuonna, s. o. keväällä, koko kesän ja syksyn kuluessa? Nykyiset työt herättävät huomiota säännöllisyytensä, maasuhteiden taitavan käyttämisen ja sekä omien että vihollisen varojen oikean arvioimisen puolesta j. n. e.“

Lukuunottamatta varsinaisen linnoituksen korjauksia ja muutoksia siinä oli molemmille sivustoille rakennettu useita uusia pattereja. Itäpuolella, Sandhamnin saarella kohosi nyt muutamia, hyvin suunniteltuja valitoksia ja vastakkaiselle puolelle, s. o. Punavuorille ja Drumsöhön oli niinkään useita pattereja rakennettu.

Koko puolustuslinja Helsingin edustalla tuli täten noin 13 kilometrin pituiseksi, ja jos ottaa lukuun kaikki merenpoukamat tällä rannikkoalueella, nousee luku 25 kilometriksi. Voidakseen johtaa tämän laajalle ulottuvan aseman puolustusta, jaettiin rannikkoalue kolmeen osaan, joilla kullakin oli eri päällikkönsä. Keskustana oli linnoitus itse, jonka päällikkönä oli sen komendantti, kenraaliluutnantti *Sorokin*, oikealla sivustalla (Kaivopuistossa, Punavuorilla ja Drumsössä) oli päällikkönä kenraaliluutnantti vapaaherra *Ramsay* ja vasemmalla (Sandhamnissa) kenraaliluutnantti *Gyldenstube*. Kaikkiaan oli täällä aseissa 50½ pataljoonaa, 1,250 kasakkaa ja 52 kenttätykkiä. Linnoitustykkien luku lienee noussut yli 600:n.

Paitsi mainittuja maajoukkoja oli Viaporissa 14 sotalaivaa ja niissä yhteensä 6,793 merisotilasta sekä yli 700 tykkiä, joiden päällikkönä oli vara-amiraali *Shihmanov*. Lisäksi oli vielä joukko tykkivenheitä, joita komensi vara-amiraali *Epantshin*.

Linnoitussaarten väliset, tärkeimmät salmet olivat laivojen sulkemat ja vartioimat. Långörnin ja Länsi-Svartön välisessä salmessa oli linjalaiva „Hesekiel“, Gustafssvärdin salmessa linjalaiva „Rossia“ sekä Kungsholmenin ja Sandhamnin välillä eräs pieni laiva „Cesarevitsh“. Tykkivenheet asetettiin Sandhamnin taakse pienen Maskön luo.

Eräänä päivänä heinäkuun lopulla huomattiin Viaporista eräs vihollisen potkurilaiva, joka ankkuroi Rönnskärin luona ja toimitti siellä merenmittauksia. Muutamia päiviä myöhemmin saapui taas kaksi höyryalusta ja kolme tykkivenhettä saman saaren sekä myöskin kaksi höyryalusta Suuren Mjölön luo — kaikki nämä alukset pysyttelivät kantomatkan ulkopuolella ja luotasivat innokkaasti meren syvyyttä.

Elokuun 6 p:nä, noin klo 5 i. p. näkyi valtavia savupilviä nousevan kaukana taivaanrannalla, ja hetken perästä havaittiin lukuisan laivaston nopeasti lähestyvän noiden aikaisemmin saapuneiden vihollisaluksien luo.

Se oli liittoutuneiden laivasto, joka ankkuroi Viaporin edustalle, ja nyt koittivat linnoitukselle onnettomat päivät.

„Vaistomaisesti odotimme jotakin tavatonta“, kirjoittaa eräs Viaporin upseereista, „ja pian täytyivät kaikki kukkulat, kaikki katot ja yleensä kaikki paikat, joista voitiin nähdä merenlahdelle, uteliaista ihmisistä,

joiden silmien eteen avautui suuremmin näky; eri suunnilta lähestyi linnoitusta 75 alusta.“¹

Ensiksi kiintyi katse suunnattomaan amiraalilaivaan „Duke of Wellington“iin, jossa oli 131 tykkiä ja jonka mastossa Dundasin lippu liehui. Ranskalainen amiraalilaiva „Tourville“, jota komensi amiraali Penaud, oli melkoista pienempi. Alukset „Exmouth“, „Pembroke“, „Cornwallis“, „Hastings“ ja „Edinburgh“ olivat sen jälkeen suurimmat, mutta nuo tavattomat uiskentelevat patterit ja pommivenheet, joita ei aikaisemmin oltu täällä nähty, vetivät varsinkin kaikkien huomion puoleensa.

Ei ainoastaan Viaporissa, vaan myöskin Helsingissä olivat asukkaat muutamassa minuutissa havainneet tuon suuremman näyn. Koko kaupunki joutui liikkeeseen ja riensi Tähtitorninvuorelle ja Ullanlinnan kukkuloille, joilta oli vapaa näköala merelle. Kenraali Berg, jolle vihollisen lähestyminen heti ilmoitettiin, lähti lukuisan seurueen kera kiireesti Tähtitorninvuorelle, mistä hän kaukoputkella tarkkaavasti tähysteli vihollislaivastoa. Kreivi Berg ei tahtonut uskoa silmiään havaitessaan vihollisen aseman, sillä merikartoissamme paikka, missä alukset olivat ankkuroineet, oli merkitty „*vaaralliseksi luodoiksi*“.² Katsoen siihen, että vihollinen oli pitkän välimatkan päässä, Berg antoi käskyn säästää ampumavaroja ja kielsi ampumasta ennen kuin alukset olivat ehtineet saapua taatusti ampumamatkan päähän.

Ei voinut kauemmin olla mitään epäilystä, että Viapori pian joutuisi liittoutuneiden hyökkäyksen esi-

¹ M. Michailov. Katso Venäläinen Sotilas-Aikakauskirja, vuosik. 1860, N:o 10.

² C. v. P(hilippaeus). „St. Petersburger Zeitung“, 1889, N:o 77—105.

neeksi; kumminkin kului yli kaksi päivää vihollisen ryhtymättä ammuntaan. Havaittiin kuitenkin, ett'ei hän sill'aikaa ollut toimeton, sillä pikku venheitä kiisi alin-omaa edes takasin suurten alusten välillä, ja erityistä vilkkautta huomattiin pikku saarten Långörnin, Abrahamsholmin ja Rântanin tienoilla. Myöhemmin tuli selville, että ranskalaiset ensinmainitulle saarelle rakensivat patterin, mihin muutamia järeitä tykkejä sijoitettiin.

Yleinen jännitys vallitsi sill'aikaa Viaporissa ja Helsingissä.

Viimein elokuun 9 p:nä klo 7 aamulla näkyi yht'äkkiä valkea savu amiraalilaivasta, ja pian sen jälkeen kuultiin kova pamaus.

Sähisevin äänin kiisi pommi läpi ilman ja räjähtäen putosi se Vargön ja Suuren Itä-Svartön välille, lähelle komendantin rakennusta, jolloin vesi vaahdoten kuohahti muureja vasten. Laukaus oli merkinä muille aluksille pommituksen alottamiseen.

Muutaman silmänräpäyksen jälkeen täytti ilman taukoamaton jyrinä, ja pommeja näkyi räjähtävän milloin siellä, milloin täällä linnoituksen alueella. Ensimmäiset laukaukset olivat tähdätyt Länsi-Svartötä, Långörniä, „Hesekiel“-laivaa sekä muutamia oikealla sivustallamme olevia pattereja vastaan; mutta pian aljettiin muitakin varustuksia ampua.

Linnoituksessa hälytettiin heti ja jokainen riensi paikalleen. Vain muutamia minuutteja vihollisen ensi laukauksen jälkeen olivat kaikki jo ehtineet asettua heille aikaisemmin määrättyyn paikkaan ja tykkimiehistö oli valmiina vastatakseen vihollisen tuleen. Eräs silminnäkijä sanoo sen olleen vaikuttavan, sotaisen näyn, jota ei koskaan voi unhottaa: hälytysmerkkien kuullessa nähtiin sotamiesten juoksumarssissa

kiiruhtavan paikoilleen samalla kuin vihollisen pommit räjähtelivät kaikkialla ympärillä ja omien tykkiemme ankarat, huumaavat laukaukset täyttivät ilman.

Liittoutuneiden tykkien kantavuus oli melkoista suurempi kuin meidän. Tätä suurta etua vihollinen tahtoi käyttää hyväkseen ja sytyttää linnoituksen rakennukset antautumatta siinä itse vaaraan joutua kantomatkan päähän. Useat puutalot sekä muut korkeat, yksinäiset rakennukset olivat erinomaisia maalitauluja, joita kohti vihollinen alussa pääasiallisesti suuntasi tulensa ja onnistuikin pian yrityksessään; sillä sekä Suurella että Pienellä Itä-Svartöllä syttyi klo 10 tienoissa ankaroitu tulipaloja.

Sen jälkeen vihollinen keskitti tulensa keskustamme kohti.

Milloin joku vihollislaiva yritti lähestyä linnoitusvalleja, ammuttiin sitä ankarasti ja pakoitettiin peräytymään, jolloin usein voitiin havaita laivan saavan enemmän tai vähemmän tuntuja vaurioita. Varsinkin olivat Skanslandetista, Kungsholmenista, Nikolainpatterista, Långörnistä ja „Hesekiel“-laivasta ammutut laukaukset hyvin tähdätyt. „Näimme“, kirjoittaa eräs silminnäkijä, „useita pirstaleita, joita aallot kuljettivat rannoillemme, höyrylaivoja, jotka hinasivat rikki-ammuttuja tykkivenheitä, mustia lippuja, joita nostettiin aluksiin, mihin tuliset luotimme ja pommimme olivat sattuneet, — tämä kaikki osotti, ett'ei vihollinen jäänyt korvauksetta rohkeasta pommituksestaan.“¹

Sillä välin tulipalot linnoituksissa lisääntyivät huolestuttavassa määrässä ja klo 11 olivat useimmat rakennukset liekkien vallassa. Tulensammutukseen erityisesti

¹ M. Michailov. „Venäläinen Sotilas-Aikakauskirja“, 1860, N:o 10.

määrätty miehistö ponnisteli yli ihmisvoimien, mutta ei voinut saada mitään aikaan, sillä kun sen toisessa paikassa onnistui jonkun verran tukahuttaa tuli, tähtäsi vihollinen tykkiensä suut toiseen suuntaan, ja liekit leimahtivat taas siellä. Vihdoin oli kaikki yhtenä ainoana tulimerenä, jota ei mikään ihmisvoima voinut ehkäistä.

Tulen parhaillaan hurjasti raivotessa kuultiin Gustafssvärdistä hirmuinen paukaus, jolloin kartionmuotoinen savupatsas kohosi korkealle taivasta kohti. Silmänräpäystä myöhemmin kuultiin ukkosenjyrinän tapainen, vaikkapa melkoista voimakkaampi ääni, ja heti sen jälkeen joutui koko Gustafssvärd aivan näkyttömiin, sankan savupilven peittoon.

Vihollinen otaksui ruutimakasiinin syttyneen tuleen ja räjäyttäneen koko linnoituksen ilmaan; ampuminen keskeytettiin muutamaksi minuutiksi molemmin puolin.

Kaikista aluksista kohotettiin ilohuuto, mutta suuri lienee vihollisen hämmästys ollut, kun savun haihduttua Gustafssvärd seisoj paikoillaan yhtä uhkaavana kuin ennenkin. Syynä ankaraan paukahdukseen ja savupilveen oli yhtäkaikki se, että vihollisen pommi oli osunut kasaan vanhoja, Ruotsin vallan aikuisia kranaatteja, jotka oli ladottu pyramiideihin. Vanhat kranaatit syttyivät ja saivat onnettomuuden aikaan. Ihmeellistä kyllä murskautui vain yksi mies kuoliaaksi ja kolme sai vammoja.

Helsingissäkin tapaus oli saanut aikaan pelästyksen. S. G. Elmgren kirjoittaa tästä: „Keskikaupungin asukkaiden keskuuteen, minne kuultiin vain taaja, ankara räiske, levisi nopeasti väärä huhu, että vihollinen oli noussut maalle Hietalahdessa ja ampui kovia yhteislaukauksia käsikivääreillä; peljästys asettui kumminkin

pian, kun Ullanlinnasta palaavat olivat selittäneet jyskeen kuuluvan Viaporista.“¹

Klo 12^{1/2} lähestyi kaksi fregattia ja yksi korvetti Drumsötä kohti, missä kenraaliluutnantti Ramsay seisoj miehistöineen, johon myöskin suomalaiset krenatöörirtarkk'ampujat kuuluivat. Laivat ankkuroivat noin 1 km:n päässä rannasta ja alkoivat ampua. Hetken kuluttua vihollinen lähetti suuren sotavenheen miehistöineen, jonka aikomuksena oli nousta maihin ja anastaa Drumsön saari, mutta täällä otti sen vastaan hyvin tähdätty ja murhaava kiväärיתי, joka pian pakoitti vihollisen luopumaan yrityksestään. Klo 2 vetäytyivät nuo kolme alusta takasin ja pysähtyivät Melkön saaren taakse. Mitään muuta ei vihollisen tällä hyökkäyksellään ollut onnistunut saada aikaan kuin sytyttää eräs metsä, joka pian sammutettiin.

Melkein samaan aikaan kolme muuta vihollisalusta yritti lähestyä vasenta sivustaamme, mutta täälläkin otettiin ne vastaan ankaralla tykkituloella, joka Sandhamnista, Kungsholmenista ja „Cesarevitsh“-laivasta suunnattiin niitä kohti. Laivat vetäytyivät senvuoksi kiireesti takasin. Todennäköisesti ne kärsivät tuntuvia vaurioita, sillä koko sinä aikana, jolloin vihollinen pommitti Viaporista, voitiin havaita mainitun kolmen laivan miehistöllä olevan kylliksi työtä korjausten toimittamisessa ja ett'ei se enää kauemmin ottanut osaa taisteluun.

Meidän laivoistamme „Rossia“ kärsi enimmin, sillä laiva, joka asettui Gustafssvärdin ja Skanslandetin välille, oli useammalta taholta altisna vihollisen luodeille. Laivan kannen ja sen laidat lävistivät lukematomat luodit, ja useamman kerran syttyi siinä tulipaloja,

¹ „Historiallinen Arkisto“ 1889, sivv. 252—253.

ruudessa havaita ainoatakaan suuntaa, missä eivät kuolemaatuottavat luodit olisi viiltäneet ilmaa. Sekä omien että vihollistykkiä jyrinä, lentelevien pommien vonkuminen, räjähtävien tulikuulien ankarat paukahdukset yhtyneinä ympärisingahtelevien sirpaleitten vinkuvaan ja sähisevään ääneen — tämä kaikki sulii yhdeksi ainoaksi peloittavaksi melskeeksi, jota lähinnä voi verrata voimaltaan ylikuonnollisen rajuilman hurjaan raivoon.¹

Sillä välin ranskalaiset olivat klo 2:een yöllä saaneet patterinsa valmiiksi pienellä Långörin saarella ja alkoivat sieltä heti ampua keskustaamme. Pommitus tuli yhä voimakkaammaksi, yö oli kamala.

Ilolla tervehdittiin aurinkoa sen vihdoinkin veripunaisena noustessa itäiselle taivaanrannalle, mutta vihollinen pitkitti ammuntaa yhtä kiivaasti. Noin klo 10 aamulla syttyi Gustafssvärdissä tuleen erään rakennuksen katto, missä säilytettiin suuria varastoja ruutia ja ladattuja pommeja. Se oli sangen vaarallinen hetki, sillä koko Gustafssvärd oli vähällä räjähtää ilmaan.

Erään nuoren suomalaisen upseerin, *Aksel Gadolinin*, sekä hänen kahden toverinsa onnistui kylmäverisytyksellään ja miehuudellaan estää vaara. Kenraali Sorokin, Viaporin silloinen komendantti sanoo tiedonannossaan tästä: „Kun Gustafssvärnillä olevan kaponierin „Kajot“in ruutikellari syttyi ja kutsuin vapaaehtoisia tulta sammuttamaan, kiiruhtivat alikapteeni *Gadolin* ynnä vänrikit *Ljubovitski* ja *Sinoviev* ensinnä sinne ja toimittivat tämän tehtävän erinomaisella nopeudella ja alttiudella. Vasta 15 vuotta myöhemmin tämä miehekäs, hengenvaarallinen urotyö tuli yleisesti tunnetuksi. *Gadolin* oli siihen aikaan jo kenraalimajuri ja sai yh-

¹ M. Michailov. „Venäläinen Sotilas-Aikakauskirja“, 1860, N:o 10.

dessä noiden kahden muun toverinsa kanssa P. Yrjön ritarikunnan ristin.¹

Pommitusta jatkettiin koko päivä samalla voimalla, jonka ohessa vihollinen uudelleen teki hyökkäyksen Drumsön kimppuun, mutta siellä onnistui hänen ainoastaan hävittää lennätinaseja ja sytyttää metsä. Vasemmalla sivustalla rajoittuivat vihollisuudet tänä päivänä

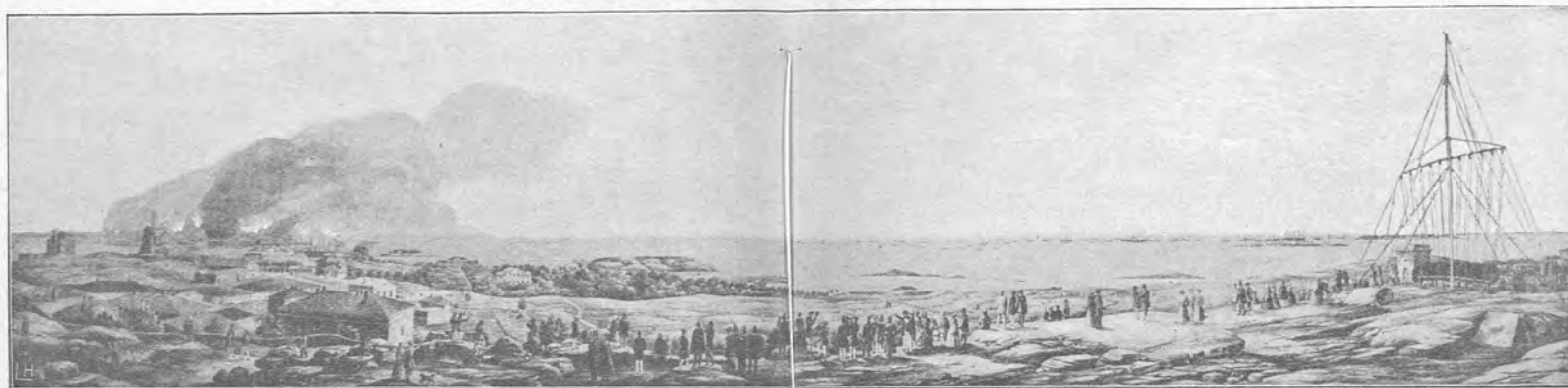
Liittoutuneiden laivasto pommittaa Viaporia.

vain muutaman laukauksen ampumiseen meidän puolelta.

Seuraava yö oli aivan edellisen kaltainen. Suojellakseen ruutivarastoa työskentelivät insinöörit levhättämättä, mikä vaikutti sangen rauhoittavasti linnoituksen miehistöön.

¹ Tapauksesta kerrotaan kirjoituksessa: „Axel Gadolin som länd artillerist och vetenskapsman“ af V. Sidorovitsh. „Finsk Militär Tidskrift“ 1893. („Aksel Gadolin, oppinut tykistö- ja tiedemies.“ Kirjoittanut V. Sidorovitsh. „Suomen Sotilas-Aikakirja“, 1893, siv. 406.)

Elokuun 11 p:n aamulla alkoi ammunta heiketä ja taukosi kokonaan klo 5 i. p., mutta elokuun 12 päivän edellisenä yönä vihollinen taasen lennätti palavia raketteja Sandhamnia ja Kungsholmenia kohti onnistumatta kuitenkaan siellä saamaan mitään vahinkoa aikaan. Aamulla 12 p:nä havaittiin vihollisen varustautuvan lähtemään, Långörin patteri hävitettiin ja 13 p:n aamuna klo 8 nostettiin ankkurit ja liittoutuneet poistuivat.

Viapori piirityksen aikana, Tähtitorninvuorelta katsottuna.

Viaporia oli siten pommitettu 45 tuntia, jolloin 21,000 laukausta oli ammuttu asemiamme vastaan vihollisen siten saavuttamatta mitään varsinaista hyötyä. Linnoituksen vallit pysyivät täydelleen vahingoittumattomina, ainoastaan sisärakennukset olivat hävitetyt. Kreikkalais-venäläinen kirkko jäi vahingoittumatta, vaikkapa se näkyy pitkän matkan päähän, ja vaikkapa useita pommeja putoili aivan Ehrensvärdin haudan luo, pelastui myöskin mainittu kaunis muistomerkki häviöstä.

Tappiot olivat kenraaliadjutantti Bergin kertomuksen mukaan: alipäällystää ja miehistöä kaatui 45 miestä, sekä 5 upseeria ja 110 sotilasta haavoittui. Lisäksi tulee „Rossia“-laivalla kaatuneita 11 miestä ja 1 upseeri sekä 88 miestä haavoittuneita.

Vihollisen tappioita on vaikeampi varmuudella määrätä, sillä itse se ilmoitti ne 33 mieheksi.

Ammunnan kestäessä Helsingin yleisö oli pysynyt

verrattain tyynenä, mutta ihmeellistä kyllä, syntyi selittämätön pelko vasta sitten kuin pommitus oli tauonnut. Sen sijaan että olisivat rauhoittuneet, kirjoittaa Elmgren, valtasi väestön lauvantaina silmitön pelko; se säilytti talouskapineensa kuormiin ja muutti kaupungista. Itsepintaisesti pääteltiin seuraavaan tapaan: viholliset eivät voi mitenkään tyytyä tähän saakka saavuttamaansa vähäiseen hyötyyn, vaan kun he eivät ole voineet kukistaa Viaporia, täytyy heidän koettaa hävittää Helsinki.

Väitettä, ett'ei vihollinen kaupungin hävittämiselläkään mitään voittaisi, ei ollenkaan tahdottu kuunnella. Monet henkilöt, jotka siihen saakka olivat olleet jokseenkin rauhallisia, eivät nyt enää voineet vastustaa muuttokuumetta, vaan heidät tempasi yleisen mielipiteen pyörre mukaansa ja he alkoivat muuttaa pois lauvantaina. Sunnuntai, elokuun 12 päivä, jolloin kirkoissa saarnattiin tekstistä: „Kristus itkee Jerusalemiä“ oli senvuoksi sangen surullinen päivä Helsingissä.¹

Poismuuttaneet eivät kuitenkaan matkustaneet kauas, vaan asettuivat kaupungin läheisimpiin seutuihin, kuten Töölönlahden luo ja Korkeasaarelle; tänne he järjestivät taloutensa avotaivaan alle ja viettivät yönsä leirissä. Onneksi pysyi ilma kauniina. Muutaman päivän kuluttua pakolaiset palasivat kaupunkiin ja kaikki muuttui entiselleen.

Nähtävästi vihollisen aikomus ei ollut tehdä kaupungille mitään pahaa. Muuan pommi lienee tosin pudonnut Ison-Roopertinkadun tienoille ja toinen Etelä-Satamaan, mutta kumpikaan ei saanut aikaan mitään vahinkoa. Täytyy otaksua, että mainitut pommit erehdyksestä lingottiin tähän suuntaan. Kaivopuistosta sitä vastoin, joka oli ampumasuunnassa muutamien patterien takana, löydettiin noin tusinan verran luoteja, jotka särkivät kylpyhuoneesta akkunan ja sillan sekä saivat aikaan muutamia muita vähäisiä vaurioita puistossa.

Vaikka suurin osa Viaporin puolustukseen osattaneista joukoista oli venäläisiä, kunnostautuivat siellä kuitenkin myöskin useat suomalaiset. Kertomuksissa mainitaan heidän joukostaan seuraavat: kenraaliluutnantti *Ramsay*, eversti *Lyra* ja majuri *Holm*, kaikki

¹ „Historiallinen arkisto“, 1879 — S. G. Elmgren — siv. 263.

kolme Drumsössä, oikealla sivustalla; eversti *Gripenberg*, everstiluutnantti *Kronholm*, majurit *Ladau* ja *Häggström*, kapteenit *Westermarck*, *Jakobsson* ja *Theslev*, — kaikki aseman keskustassa; ja amiraali *Nordman*, eversti *von Post*, kapteeniluutnantti *Scheele*, kapteeni *Qvist*, luutnantit *Brakel* ja *Palmfelt*, — Sandhamnissa. Tämän ohessa kenraaliluutnantti Berg kirjoittaa: „Näinä päivinä, jolloin vihollisen kanssa kiiwaasti oteltiin, olivat parhaina ja väsymättömmimpinä avustajinani, jotka toimeliaasti suorittivat kaikki hankkeet sekä ryhtyivät välttämättömiin valmistaviin toimenpiteisiin: v. t. esikuntapäällikkö, kenraaliluutnantti *Nordenstam* sekä läänin v. t. kuvernööri *Langenskjöld*.

Lisättäköön vielä, että Englannin ja Ranskan sanomalehdet riemuitsivat tietojen saapuessa Viaporista, jolloin monikin liioiteltu kuvaus tapahtumasta oli luetavana ulkomaiden sanomalehdistössä. Elokuun 14 p:nä julkaisivat Pariisin lehdet amiraali Penaudin Viaporista saman kuun 11 p:nä lähettämän kertomuksen, missä muun ohessa sanotaan: „Pommitus on onnistunut hyvin. Sangen ankara tulipalo on raivonnut 45 tuntia, makasiinit on kokonaan hävitetty, asehuone on tuhkana, ruutikellarit ovat räjähtäneet ilmaan. Venäläisten tappio on hyvin suuri, liittoutuneiden tappio miehistöön nähden vähäinen, sotatarpeisiin nähden ei siitä voi puhuakkaan. Suuri innostus vallitsee liittoutuneiden laivastossa.“

Sanomalehti „Moniteur Universel“ meni askelta kauemmaksi kirjoittaessaan: „Sveaborg n'existe plus“ (Viaporista ei enää ole olemassa) ja „Helsinki on tuhkana“. „Times“ ilmoitti venäläisten menettäneen 2,000 kaatunutta, 14—15 laivaa ja laski venäläisten aineelliset tappiot 1½ miljoonaksi Englannin punnaksi.

Hiukan myöhemmin sama sanomalehdistö kummin-kin alkoi syyttää kiivaita syytöksiä amiraalejansa vastaan siksi, että nämä olivat jättäneet Viaporin valtaamatta; varsinkin Englannin yliamiraali Dundas joutui soimausten esineeksi. Maallenusjoukkojen puutteessa liittoutuneiden oikeastaan oli vaikea saada enemmän aikaan kuin mitä he olivat tehneet. Sen lisäksi on otettava huomioon, että heidän aluksensa ankan ammunnan synnyttämän tärinän vuoksi olivat saaneet tuntuvia vammoja, sekä että heidän tykkinsä — varsinkin englantilaisten — olivat käyttämisestä pahoin turmeltuneet.

XV.

Sodan päättyminen Suomessa.

Viaporin pommituksen jälkeen vihollinen jatkoi rannikoittemme saartamista kauas myöhäiseen syksyyn saakka. Se ei kumminkaan enää ryhtynyt mihinkään suurempiin taisteluihin, vaan tyytyi tapansa mukaan hyökkäämään rannikkoväestön yksityisomaisuuden kimppuun; joskus se myöskin antautui vähäiseen laukaustenvaihtoon pikkukaupunkien varustusväen kanssa. Kaikkien näiden vähemmin tärkeiden sotatoimien kuvaaminen veisi liian pitkälle, jonka vuoksi rajoitumme tässä esittämään vain ne seikat, jotka antavat kylliksi selvän kuvan syksyn sotatapahtumista.

Kierrellessään pohjoisilla vesillämme saapui eräänä päivänä elokuun alkupuolella englantilainen korvetti „Firefly“ (kapteeni Otter) Vaasan seuduille, missä alus karkasi kahden laivan kimppuun ja anasti ne. Tyytyväistä vielä tähän epäiltävään urotyöhön kapteeni Otter lähetti tykkivenheen Smulterön saarta kohti palavilla raketeilla hävittämään siellä olevia rakennuksia.

Komppania Suomen 2:sen tarkk'ampujapataljoonan sotilaita kiiruhti kumminkin rannalle, missä myöskin muutamia tykkejä oli; vilkkaan ammunnan jälkeen englantilaiset pian vetäytyivät pois. Tappiomme rajoittui siihen, että eräs torvensoittaja, nimeltään *Lindqvist*,

ammuttiin kuoliaaksi ja sitä paitsi muutamia puutaloja paloi poroksi.

Sen jälkeen vihollinen hätyytti Kokkolaa.

Syyskuun 2 p:nä ilmoitettiin merkinannolla englantilaisen laivan lähestyvän kaupunkia, missä kumminkin oltiin täysin valmiit vihollista vastaanottamaan ja karakoittamaan; sillä sekä sotaväkeä että vapaaehtoisia oli paikkakunnalla. Sotaväkenä oli osa Suomen 2:sta ruotupataljoonaa eversti *Kaarlo Schulmanin* johtamana ja vähäinen osasto venäläistä jalka- sekä tykkiväkeä, joiden päällikkönä oli everstiluutnantti ruhtinas *Aktshurin*. Rannalle oli rakennettu useita multapattereja, joille tykit oli asetettu ja joiden miehistönä osaksi oli vapaaehtoisia merisotilaita. Schulmanin tarkk'ampujat muodostivat jääkäriketjun pitkin rantaa vartoen saada mitellä voimiansa vihollisen kanssa.

Läänin kuvernööri, kenraalimajuri *von Blom* oli hiljakkoin saapunut paikalle ja otti haltuunsa ylimmän päällikkyyden ja yleisjohdon.

Vihollinen ei näyttänyt kuitenkaan pitävän kiirettä, sillä seuraavaan aamuun saakka se pysyi kaukana satamansuulla ja alkoi vasta silloin suurella varovaisuudella lähestyä kaupunkia. Noin klo 11:n tienoilla laiva ankkuroi ja lähetti 7 tykkivenhettä, jotka soveliaan ampumamatkan päähän saavuttuaan asettuivat järjestykseen ja alkoivat ampuu kranaatteja ja kongreviraketteja. Ensimmäisistä raketeista putosi eräs eversti Schulmanin jalkain juureen, onneksi toki räjähtämättä.

Meikäläiset eivät olleet kauemmin toimettomina, vaan vastasivat heti englantilaisten tuleen ilmeisellä menestyksellä, sillä vihollinen pakoitettiin pian vetäytymään kappaleen matkaa taakse päin, jolloin eräs tykkivenhe laski pienen Elba-saaren taakse ja alkoi

sieltä ampuu muutamia saarella olevia puutaloja. Englantilaisten aikomus syyttää mainitut rakennukset tehtiin kumminkin tyhjäksi. Meidän tykistöemme onnistui nimittäin vahingoittaa tykkivenheen keula, jonka sen vuoksi piti vetäytyä takasin.

Kenraalimajuri O. L. von Blom.

Ammuntaa jatkui aina klo 6:teen i. p., jolloin tykinluoti lävisti vihollisen suuren höyryaluksen, mikä heti sen jälkeen vetäytyi tykkivenheiden kera kiireesti ampumamatkan ulkopuolelle. Kaksi tykkivenhettä oli taistelun kestäessä myöskin saanut vaikeita vammoja ja oli ne hilattu höyrylaivaan. Vihollisen mieshukka on tuntematon, mutta todennäköisesti se ei ollut vähäinen, sillä tykkivenheet olivat kauan olleet ankaralle

ristitullelle alttiina. Ainoa tappiomme oli muutamien majojen palaminen.

Niiden suomalaisten joukossa, jotka kenraali von Blom erityisesti tähän otteluun osaaottaneista mainitsee, olivat: eversti *Schulman* ja tohtori *Hällström*. Sen ohessa kenraali puhuu erityisen kiittävästi asukkaiden miehuullisesta myötävaikutuksesta ja erittäinkin kauppaneuvos *Donnerista* sekä kauppiaista *Lassanderista* ja *Kurinista*, jotka olivat „kunnostautuneet urhoollisuudellaan ja uutteruudellaan seisoen koko ajan patterilla ja suuresti vaikuttaneet taistelun menestykseen“.¹

Yllämainitut kaksi pientä hyökkäystä olivat huomattavimmat syksyn kuluessa; muutoin tapahtui enimmäkseen hyökkäyksiä rahvaan omaisuuden kimppuun, jolloin usein sattui tragikoomillisia kohtauksia. Niin esim. saapui eräänä päivänä Närpiöstä kaksi suoloilla lastattua jahtia eräeseen rannikolla olevaan läheiseen kylään. Kylän rahvas varoitti jahtien omistajia olemaan varuillaan englantilaisten suhteen, jotka olivat ulompana merellä, mutta ensinmainitut, jotka sillä kertaa olivat hieman liiaksi maistelleet, vastasivat röyhkeästi:

— „Kyllä me niille näytämme, kenen tavaroita nämä ovat!“ ja purjehtivat edelleen.

Pian he kuitenkin havaitsivat suuren englantilaisen aluksen ja laskivat pelästyneinä maihin, missä suurella kiiruulla alkoivat purkaa tavaroitaan. Toinen jahti ennähti piilottaa lastinsa, mutta toinen ei.

Sitten ukot pötkivät kypälämäkeen lukuunottamatta erästä Jaakko-nimistä, jonka rohkeutta humala nähtävästi oli lisännyt, ja joka tyyneästi istuutui ran-

¹ Kenraali von Blomin kertomus Kokkolan kahakasta syysk. 3 p:nä 1855.

nalle arkulleen odotellen, mitä tuleman piti. Pian hänen kumminkin täytyi harmikseen nähdä, miten hänen suolatynnyrinsä yksi kerrallaan vierivät englantilaisen höyrylaivan lastiruumaan. Mutta kun vihollinen päällepäätteeksi sytytti hänen tyhjän jahtinsa, ei ukko enää voinut kiivauttaan hillitä, vaan kömpi venheeseensä ja souti höyrylaivan luo pannakseen „sivistyksen nimessä“ vastalauseensa.

Saavuttuaan laivan sivulle Jaakko näki neljä kiväärinpiippua ojennettavan itseään kohti, minkä vuoksi hän kauhistuksissaan heittäytyi supisuoraksi venheen pohjalle ja, ihmeellistä kyllä, tuli tuossa tuokiossa vesiselväksi. Englantilaisten säälintunne lienee herännyt, sillä he ottivat ukon laivaan ja antoivat hänelle siellä lasin grogia. Mutta tämän vahvistusryypyn vaikutuksesta Jaakon rohkeus taas ihmeellisesti kasvoi ja hän vaati suolojansa takasin.

„Ota ne“, vastasi englantilaisten päällikkö ja taputti ukkoa olkapäälle. Se oli toki helpommin sanottu kuin tehty.

Nyreissään ja tyhjin käsin lähetettiin Jaakko ukko maihin.¹

Joskus sattui myöskin, että rahvaan kärsivällisyys loppui ja kernaammin kuin se tahtoi nähdä omaisuutensa ryöstettävän, tarttui se aseisiin ja teki vastarintaa, minkä voi. Näin tapahtui m. m. Kuivaniemen kappelin kirkon läheisyydessä, missä kolmimastoinen englantilainen höyryalus eräänä päivänä ankkuroi ja lähetti venheitä luotaamaan joen suun edustalle. Tätä toimitettaessa havaittiin muutamia karilla-olevia jahteja; ne kiihottivat tuota tavallista saaliinhimoa ja aikomuksella

¹ „Helsingfors Tidningar“, vuosik. 1855, N:o 68.

anastaa ne laskettiin paikalle. Sillä välin olivat muutammat talonpojat rannalla olevan kallion taakse kätkeytyneinä tarkoin seuranneet vihollisen liikkeitä ja niin pian kuin nämä ryhtyivät irroittamaan jahteja matalikolta, alkoivat talonpojat ammunnan luotipyssyillään. Englantilaiset vastasivat tuleen moninkertaisella voimalla, mutta talonpojat antamatta itseään säikäyttää lautasivat tyynesti pyssynsä ja jatkoivat laukaustenvaihtoa erinomaisen urhokkaasti. Vihollinen, jonka tappio oli ainakin 6 kaatunutta, joukossa myöskin eräs upseeri, sekä useita haavoittuneita, sytytti jahdin ja poistui sen jälkeen kiireesti. Rahvaan vahinko arvioitiin 1,000 h. r:ksi, mutta onneksi ei kukaan kaatunut eikä haavoittunut.

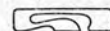
Kun oli syytä otaksua vihollisen käyvän myöskin Kuivaniemen joella, missä muutamia suurehkoja jahteja oli ankkurissa, rakensivat talonpojat hätimmiten Kyttikarin niemelle pienen puolustusvarustuksen ja asettuivat sinne väjyksiin.

Tottatosiaan havaitsivatkin talonpojat seuraavana aamuna kahden tykkivenheen, joilla oli punaiset liput, laskevan jokea kohti ja lähestyvän heidän varustuksiansa. Venheiden ehdittyä 50—60 kyynärän päähän talonpojat laukaisivat luotipyssynsä. Ammuntaa kesti noin 15 minuuttia, joll'ainakaan vihollisen kumminkin onnistui päästä erään jahdin luo sytyttääkseen sen. Sen jälkeen englantilaiset aikoivat nousta kauemmas jokea pitkin, mutta kaksi talonpoikaa piiloutui rannalla olevaan vesakkoon ja jatkoi sieltä ammuntaa. Kun vihollinen huomasi itseään täälläkin ahdistettavan, kääntyi se takasin ja poistui.

Sinä päivänä vihollisen tappio oli paljoka suurempi kuin edellisenä, senvuoksi että talonpojat ampuivat hyvin ja tähtäsivät aina vihollisen tiheimpään joukkoon.

Useita rosvotöitä, joiden tunnusmerkkinä oli sama tarkoitukseton hävityshalu, tapahtui vielä monella paikakakunnalla.

Liittoutuneiden laivaston poistuessa myöhään syksyllä 1855 vihollisuudet meidän maassamme loppuivat. Sotaa jatkettiin kuitenkin vielä jonkun aikaa Mustanmeren rannikoilla, jonne nyt luomme katseemme.

XVI.

Sevastopoli.

Sillä aikaa kuin yllä kuvatut seikat tapahtuivat Suomessa, oli verrattoman paljon laveammalle alalle ulottuvia ja merkitykseltään tärkeämpiä tapahtumia sattunut Mustanmeren pohjoisella rannikolla. Yhtenäisyyden vuoksi kerromme niistä tässä lyhykäisesti.

Syyskuun alussa v. 1854 lähti laivasto, jossa oli 55 ranskalaista, 25 englantilaista ja 9 turkkilaista sotalaivaa ynnä 267 erisuuruista kuljetusalusta, viemään liittoutuneiden armeijoita Krimille.

Maallenusupaikaksi oli valittu Eupatoorian ja pienen Alma-joen suun välinen ranta niemimaan länsirannikolla, Sevastopolin linnoituksen pohjoispuolella. Kulkua meren yli tapahtui esteettä, ja syyskuun 14 p:nä nousi sanotussa paikassa maihin 32 tuhatta ranskalaista, joita komensi marsalkka *Saint-Arnaud*, 26,000 englantilaista kenraalinsa, lordi *Raglanin* johtamina ja 7,000 turkkilaista, joiden päällikkönä oli *Omer-pasha*.

Krimillä olevien venäläisten joukkojen lukumäärä oli puheenalaisella hetkellä 35 tuhatta miestä maaväkeä ja 18 tuhatta merimiestä, mutta nousi pian noin 80 tuhanteen mieheen. Maajoukoista oli osa sijoitettu Sevastopolin linnanmuurien sisälle, toinen osa oli käyttänyt hyväkseen niemimaan pohjoisella rinteellä olevia

vuorenrotkoja, minne he olivat asettuneet edullisiin puolustusasemiin vastaanottaakseen lähestyvää vihollista. Venäläisten joukkojen ylipäällikkyyttä oli uskottu Suomen kenraalikuvernöörille, ruhtinas *Menshikoville*. Sevastopolissa oli kenraali von *Moller* maajoukkojen ja amiraali *Nahimov* laivaston päällikkönä, kumminkin ovat amiraali *Kornilov* sekä nerokas ja väsymätön insinööri-eversti *Todleben* katsottavat varsinaisiksi johtajiksi, jotka, niin sanoaksemme, olivat Sevastopolin puolustuksen johtavana henkenä.

Menshikov ei voinut estää liittoutuneiden maallenusua, mutta jott'ei vihollinen tunkeutuisi kauemmaksi, oli ruhtinas 35 tuhannen miehen kera asettunut pitkin Alma-joen eteläistä rantaa, mikä joki virtaa idästä läntiseen suuntaan ja minkä yli vihollisen siis oli kuljettava. Joen eteläistä rantaa pitkin Menshikov oli rakennuttanut rivin pattereja, mutta luottaen siihen, että kallioinen maisema hänen vasemmalla sivustallaan, missä Alma laskee mereen, voisi olla riittävänä esteenä, jätettiin mainittu osa asemapaikkaa erityisiä puolustusvarustuksia vaille.

Pian vihollinen havaitsi venäläisten heikon kohdan. Liittoutuneiden päävoiman kahlatessa matalan joen yli ryntäsi kenraali *Bosquet* ranskalaisen sotaväenosaston etunenässä vuorille; samalla liittoutuneiden laivasto avusti hyökkäystä meren puolelta. Molemmiin puolin taisteltiin hurjalla rohkeudella; viimein venäläiset eivät kuitenkaan voineet kauemmin vastustaa vihollisen ankarointa hyökkäyksiä, jonka vuoksi Menshikov katsoi olevansa pakoitettu peräytymään. Välttääkseen joutumasta erotetuksi muun Venäjän yhteydestä hän vetäytyi pohjoiseen Simferopolia ja Baktshissaraita kohti, missä hän voi odottaa apujoukkoja vastaisia sotatoimia varten.

Alman luona venäläiset olivat kadottaneet 5,065 miestä haavoitettuja ja kuolleita, niiden joukossa 5 kenraalia ja 193 upseeria. Liittoutuneiden laskettiin menettäneen 1,346 ranskalaista ja 2,964 englantilaista eli yhteensä 4,310 miestä.¹

Länsi-Euroopassa arvioitiin tämän voiton merkitys liian suureksi, sillä luultiin sen merkitsevän Sevastopolin kukistumista sekä venäläisen Mustanmeren-laivaston joutuneen häviöön; mutta pian huomattiin erehdys ja yleinen riemastus vaikenä vähitellen.

Sillä välin käytettiin kaikki keinot Sevastopolin vahvistamiseksi; niin upotettiin muun muassa osa omia laivoja, joilla pääsy meren puolelta suljettiin. Linnoitusta oli sodan syttyessä maan puolelta ympäröinyt vain ampuma-aukoilla varustettu muuri. Mutta ikäänkuin ihmeen kautta loihdittiin pian ylt'ympäri koko kaupungin joukko bastioneja, redaneja, redutteja, kaponiereja ja muita suojelusvarustuksia.² Näiden älyntuotteiden alkuunpanija oli Todleben, joka vielä myöhemminkin piirityksen kestäessä puolusti niitä varustelaitoksia, millä hän sotahistoriassa on tehnyt nimensä kuolemattomaksi. Jos vihollisen päivän kuluessa onnistui järeillä tykeillään hävittää joku osa valleja, rakennutti Todleben ne seuraavana yönä uudelleen teet-

¹ Nämä numerot sekä seuraavat tässä luvussa olevat tiedonannot, jotka koskevat tappioita Krimillä, on otettu teoksesta: — „Die Zahl im Kriege“ von Otto Berndt. Wien, 1897.

² Bastioniksi (vallinsarveksi) kutsutaan linnanvallin ulkonevaa osaa, joka muodostaa avonaisen, nelisivuisen varustuksen. Redani (vallinnurkkaus) on kulman muotoinen, redutti (umpilinnointus) on joka puolelta suljettu, pienehkö, usein neliömäinen varustus. Kaponieri (ampumasuojus) on linnoituskavannon pohjalle rakennettu, pomminkestävä, kupera rakennus, joka on aiottu ampumapaikaksi.

tämällä vielä lisävarustuksia; siten linnoitus joka vuoro-kausi yhä vaurastui. Kuta pitemmälle aika kului, sitä suuremmiksi kasvoivat vihollisen vaikeudet. „Hetimitä kun suojustenkaivajat olivat saaneet suojahautansa valmiiksi, pantiin asemilleen tykit, jotka olivat jo varalla alustoillaan ampumatarpeineen ja tykkimiehineen valmiina ampumaan, mikä ei estänyt sapöörejä seuraavana yönä tekemästä rintavarustuksia korkeammiksi ja paksummiksi sekä laajentamasta ja korottamasta valleilla olevia multa-alkuksia.“ Näin kirjoitti vihollisen historioitsija, ranskalainen Rousset vastustajistaan. Sevastopolin sankarilliset puolustajat ovat kieltämättä voittaneet kunniaakaan nimen; 11 kuukautta, päivät ja yöt, he kylmäverisesti maansa soturikunnian puolesta katsoivat kuolemaa silmiin. Lukemattomat ovat ne yksityiset urotyöt, joita täällä niin hyvin ylin päällystö kuin alhaisin sotamies osotti. *Nahimovin, Kornilovin, Todlebenin, Khrulievin, Istominin* ja monet muut nimet ovat Sevastopolin muureilla saavuttaneet kuolemattomuuden laakerin Venäjän aikakauskirjoissa. Ranskalainen Rousset kirjoitti linnoituksen varusväestä: „Täällä ei ole mitään kelvottomia olentoja, ei mitään poliittista erimielisyyttä, ei mitään yhteiskunnallisia vastakohtia, ei mitään vihollista muurien sisällä, jota vastaan tarvitsisi ryhtyä varokeinoihin.“

Kohta Alman taistelun jälkeen liittoutuneet päättivät strategisista syistä toiminta-asemakseen ottaa Balaklavan ja Kamieshin satamapaikat (Sevastopolin itäpuolella). Senvuoksi koko sotajoukon oli kierrettävä Sevastopolin lahdekkeen ympäri ja siten suoritettava sivustamarssi linnoituksen ja Menshikovin pohjoisen armeijan välitse. Tämä merkillinen tempu onnistui liittoutuneiden suorittaa ja on se Menshikovin syyksi luettava.

Verrattain vähäisiä tappioita kärsittyään vihollinen saapui Balaklavaan, missä englantilaiset heti miehittivät kaupungin ja alkoivat marraskuun 10 päivän edellisenä yönä rakentaa ensimmäisiä juoksuautojaan linnoituksen ympärille. Englantilaiset olivat oikealla sivustalla, ranskalaiset vasemmalla, jonka jälkeen pommitus alkoi 17 päivänä sekä maan että meren puolelta; ammunta oli molemmin puolin kauhea. Murskatuin taklauksin ja lävistetyin kyljin liittoutuneiden laivat pian pakoitettiin peräytymään. Venäläisten tuli oli siksi murhaava, että ranskalaisten muutaman tunnin taistelun jälkeen täytyi lakata ampumasta; englantilaisilla sitä vastoin oli sinä päivänä parempi menestys, sillä heidän tykkinsä saivat aikaan suuren häviön venäläisten riveissä. Malakova-tornin ylin kerros ammuttiin maahan ja n. k. Suuressa-Redanissa olevaan ruutimakasiiniin sattui pommi sillä seurauksella, että viimeainittu varustus muuttui sorakummuksi.

Jos yleiseen rynnäkköön heti olisi ryhdytty, olisi todennäköisesti ollut toiveita sen onnistumisesta; mutta liittoutuneet päästivät tilaisuuden käsistään ja havaitsivat seuraavana aamuna hämmästyksekseen, että Todleben yön kuluessa oli ehtinyt rakennuttaa linnoituksen, joka taas seisoj siinä säännöllisen-muotoisena, uudet kanuunat tykkiaukoissaan.

Venäläiset kärsivät kuitenkin samana päivänä tuntuvan tappion sen kautta, että etevä amiraali Kornilov, jonka jalkaan luoti oli osunut, muutaman tunnin kulltua kuoli.

Vähän aikaa yllämainitun taistelun jälkeen venäläiset päättivät ryhtyä hyökkäävään menettelyyn. Sitä tarkoitusta varten Menshikov lähetti lokakuun 25 p:nä kenraali *Liprandi*'n 23 tuhannen miehen kera käskien

heidän kulkemaan Tshornaja-joen yli karkoittaakseen englantilaiset sieltä linnoitetuista asemistaan ja erottaakseen heidät Balaklavan sataman yhteydestä. Liprandin onnistui joen yli kuljettuaan helposti vallata 4 linnoitusta sekä naulita yksitoista, englantilaisten ensimmäiseen puolustuslinjaan kuuluvaa tykkiä umpeen, mutta kauemmas venäläiset eivät voineet tunkeutua.

Venäläiset voivat siten katsoa voittaneensa, mutta voiton tulos jäi merkityksettä, sillä varsinaista tarkoitusta, englantilaisten erottamista merestä, ei saavutettu. Taistelu on muutoin huomattava lordi Cardiganin ratsuväkensä kera suorittaman urhoollisen hyökkäyksen vuoksi. Johtaen kevyttä brigadiansa, jossa oli 673 miestä, lordi teki rynnäkön venäläisten rintamaa vastaan, mistä hän palasi vain 195 miehen kera. Sen tyyneyden ja uljaan ryhdin vuoksi, jolla ratsumiehet suorittivat tehtävänsä, on puheenaolevaa hyökkäystä kutsuttu „loistokohdaksi englantilaisen ratsuväen aikakirjoissa“. Lordi Cardigan itse pääsi kaikkeksi onneksi sillä, että keihäs lävisti vain hänen vaatteensa.¹

Vihollinen jatkoi kuitenkin piiritystöitten suorittamista yhä lähempänä linnoitusta, ja päätettiin 7 p:nä marraskuuta ryhtyä yleiseen rynnäkköön. Liittoutuneille oli saapunut apujoukkoja, jonka jälkeen englantilaiset voivat laskea joukkonsa 23 tuhanneksi, ranskalaiset 35 tuhanneksi ja turkkilaiset 12 tuhanneksi eli yhteensä 70 tuhanneksi mieheksi. Venäläisetkin olivat sillä välin saaneet apua, niin että Menshikovilla nyt oli käytettä-

¹ Keisarille voitosta ilmoittamaan Menshikov lähetti adjutantinsa, suomalaisen kapteeniluutnantin, vapaaherra Ernst von Willebrandin Pietariin. Willebrand nimitettiin silloin H. M. Keisarin sivusadjutantiksi.

vänään 82 tuhatta sotamiestä lukuunottamatta merisotilaita. Nyt hän katsoi olevansa kyllin voimakas ryhtyäkkeen hyökkäämään ja ehkäisemään vihollista.

Menshikovin aikomus oli karata englantilaisten aseman kimppuun n. k. Inkermanin-ylängöllä ja samaan aikaan tehdä linnoituksesta ryntäys ranskalaisia vastaan, joten jälkimäiset estettäisiin auttamasta englantilaisia. Taitavasti venäläiset olivat suorittaneet kaikki hyökkäystä varten tarpeelliset valmistavat toimenpiteet, kuitenkin se ei käynyt heidän toiveittensa mukaan, etupäässä siksi, että hyökkäyskolonnit eivät suorittaneet ryntäystä yht'aikaa. Vihollinen sai siten tilaisuuden vähitellen puolustautua eri aikoina esiintunkevia joukkoja vastaan ja karkoittaa ne yksitellen. Taistelu muodostui kumminkin erittäin rajuksi, veriseksi teurastukseksi; mieshukka laskettiin tuhansiksi molemmin puolin.

Lordi Raglan katsoi viimein olevansa pakoitettu pyytämään ranskalaisten apua, minkä vuoksi Bosquet lähetti brigaadi-kenraali *Bourbaki*'n kahden pataljoonan kera avuksi. Mutta kun mainittu vähälukuinen sota-voima näyttäytyi aivan riittämättömäksi, lähetti kenraali muutkin kolonninsa tuleen. Algerialaiset tiraljöörit (turkoosit) osottivat täällä erinomaista taistelukuntoisuutta ja hurjuutta. „Milloin kiiveten kuten villit vuohet, milloin hypätä ponnahtaen epätasaisella maalla, ikäänkuin pantteri verisen lihan hajua vainutessaan, syöksyvät he venäläisten keskelle; siinä otellaan mies miestä vasten, raastetaan, silvotaan, surmataan toisiaan raivottaren valloilleen-päässeellä vimmalli; verisauna käy kauheaksi, ruumiit kasautuvat röykkiöiksi.“¹

¹ Magen. „Histoire du second empire“. Pariisi, 1878, siv. 225. T. Säve: „Napoleon III och det andra franska kejsardömet“ („Napoleon III:s ja Ranskan toinen keisarikunta“) siv. 338.

Bosquet nimitti patterin, missä tämä hurja kahakka tapahtui: „l'abattoir“iksi (teurastuspenkiksi), mistä sen jälkeen koko sodan ajaksi tuli lentävä sana liittoutuneiden keskuudessa.

Yllä kuvatun kuumen ottelun tapahtuessa venäläisten vasemmalla sivustalla, missä ruhtinas *Gortshakov* oli päällikkönä, oli kenraali *Timofejev*, joka johti oikean sivustan kolonneja, hyökännyt ranskalaisten kimppuun. Hän tunkeutui ranskalaisten pattereille ja hänen onnistui siellä saattaa 15 tykkiä vaikenemaan, vaikkapa kenraali *Forey* hänet sittemmin karkoitti. Pian nähtiin taas, miten ranskalaiset vuorostaan kiipesivät venäläisille ulkovarustuksille aina tykinsuiden luoksi tullakseen taas hetken kuluttua takasin ajetuiksi.

Kumminkin kenraali Timofejevin onnistui pidättää ranskalaisten päävoima ja siten estää heidät lähettämästä tuntuvampaa apua englantilaisille. Viimemainittu torjuivat viimein venäläisten hyökkäyksen, vaikkapa melkoisilla tappioilla.

Kun venäläiset puheenalaisessa tilaisuudessa peräytyivät, tapahtui muun muassa, että eräs jalkaväkirykmentti (Selinginin rykmentti) tungettiin akkijyrkkää kalliokuilua kohti ja syöstiin jyrkän teestä alas. Suurin osa rykmentistä murskautui pudotessaan ja ruhjoutuneet ruumiit jäivät seitsemäksitoista kuukaudeksi virumaan avotaivaan alle, — vasta rauhanteon jälkeen voitiin mädänneet jäännökset haudata.

Venäläisten tappiot Inkermanin tappelussa nousivat 8,770 mieheen, joiden joukossa oli 2 kenraalia ja 248 upseeria, englantilaisten 2,510:een ja ranskalaisten 1,730 mieheen. Suuri joukko upseereja jäi taistelukentälle;

englantilaiset laskivat esim. upseereistaan 152 kaatuneen tai haavoittuneen.¹

Mitään suoranaista etua ei liittoutuneilla ollut voitosta, sillä venäläiset säilyttivät aikaisemmat asemansa. Suunnattomien tappioiden vuoksi alkoi venäläisille selvitä, että heidän vastustajansa olivat liian voimakkaat, jotta ne olisi voitu karkoittaa; senvuoksi he tästälähin rajoittivat toimintansa yksinomaan puolustusotaan.

Nyt lähestyvä kylmä vuodenaika toi sitä paitsi muasaan rajattomia puutteita ja kärsimyksiä molemmille riitapuolille. Varsinkin etelä-ranskalaisten, algerialaisten ja turkkilaisten joukkojen tila oli erittäin tukala, he kun olivat tottumattomat pakkaseen ja vailla tarpeellista suojaa syksyn sateita ja talven lumimyrskyjä vastaan ja varsinkin kun heidän ohuet pukimensa olivat kulu- neet ja jalkineet menneet hajalleen.

Kylmyys, kolera, keripukki ja erilaiset kuumeet alkoivat raivoten levitä heidän keskuuteensa ja tempasivat tuhansittain uhreja; kaikkea kurjuutta on mahdoton kuvata. Suunnattomia joukkoja sairaita ja haavoittuneita kuljetettiin Konstantinopoliin tai suoraan kotimaihinsa, mutta silloin vielä sangen alhaisella kannalla olevan sairashoidon vuoksi oli parantuneiden prosentimäärä kovin vähäinen. Täällä tuo tunnettu, ihmisrakas englantilainen missi Florence *Nightingale* muutamien samanmielisten, jalojen naisten etunenässä uhrautuvalla toiminnallaan noiden kärsivien sotilas-

¹ Inkermanin taistelussa haavoittui kaksi maamiestämme — Nordenstreng veljekset. Molemmat palvelivat pääesikunnassa. Thure Reinhold N., joka yliopistoomme perusti Nordenstrengin-apurahan, kuoli v. 1880 kenraalimajurina. Hänen nuorempi veljensä Hjalmar Sebastian N. pääsi viimein kenraalimajuriksi sekä Mikkelin läänin kuvernööriksi ja kuoli v. 1890.

raukkojen hyväksi, antoi voimakkaan herätyksen laitoksen perustamiseen haavoittuneiden ja sairaiden sotilasten hoitoa varten.

Huolimatta venäläisten tottumisesta ankarampaan ilmastoon hekin kärsivät suunnattomasti talvikuukausina; yksistään helmikuun kuluessa laskettiin sairaiden ja haavoittuneiden lukumäärä Krimillä 25 tuhanneksi mieheksi. Puheenalaisena aikana oli terveydenhoito Venäjällä melkoista alhaisemmalla kannalla kuin Länsi-Euroopassa.

Sotatoimet olivat kuitenkin kylmimpanä aikana jonkun verran laimenneet. Sen sijaan työskentelivät liittoutuneiden valtiomiehet käyttäen kaiken kekseliäisyytensä saadakseen jotkut muut Euroopan valtioista liittymään sotiviin valtoihin taistelemaan Venäjää vastaan. Diplomaattien tähän tähtäävillä ponnistuksilla oli siihen määrin menestystä, että pikku Sardiinia pian liittyi Venäjän vastustajiin. Sardiinian älykäs ministeri, kreivi *Cavour* huomasi, mitä suuria etuja Ranskaan ja Englantiin liittyminen voisi tuottaa. Sopimus allekirjoitettiin senvuoksi 26 p:nä tammikuuta 1855, jonka jälkeen 15 tuhatta itaalialaista kenraali *La Marmoran* johdolla lähetettiin Krimille.

Diplomaattien päätarkoitus oli kuitenkin ollut houkutella Ruotsi ja Itävalta Venäjää vastaan, mutta tässä he eivät täydelleen onnistuneet. Mihin tulokseen Ruotsin kanssa pidetyt keskustelut johtivat, on jo aikaisemmin mainittu (katso XI lukua). Mitä taas Itävaltaan tulee, päätti tämä maa tehdä Englannin ja Ranskan kanssa liiton, missä se sitoutui olemaan ryhtymättä yksinään Venäjän kanssa yksityisiin keskusteluihin, vaan ainoastaan yhdessä muiden valtioiden kanssa. Itävalta siten rikkoi välit Venäjän kanssa liittymättä kumminkaan

liittoutuneisiin valtoihin kokonaan. Sen menettelyä pidettiin Venäjällä sangen uhkaavana ja täydellinen väliennakkoutuminen voi nyt helposti tapahtua.

Turkkilaiset, joilla tähän saakka oli ollut verrattain vähälukuinen sotavoima Krimillä, lisäsivät talven kuluessa joukkojaan 28 tuhanneksi mieheksi, jotka Omerpashan johtamina ottivat asemapaikakseen linnoitetun Eupatoorian. Venäläisille tämän turkkilaisten aseman vuoksi koitui silmännähtävä strateginen vaara, sillä se uhkasi katkaista yhteyden Krimin ja muun maan välillä, jonka vuoksi kenraali Khruliev lähetettiin 17 p:nä helmikuuta 20 tuhannen miehen kera karkoittamaan turkkilaiset Eupatooriasta. Hyökkäys ei onnistunut ja 800 venäläistä jäi taistelukentälle. Keisari Nikolaihin tämä tappio syvästi koski. Hänen ylpeä luontonsa voi vielä sietää sen, että ranskalaiset ja englantilaiset olivat lyöneet hänen joukkonsa, mutta sitä oli hänen mahdoton kestää, että *turkkilaiset* voittivat hänen sotilaansa. Sanotaan hänen sairauteensa ja kuolemaan, joka sitä seurasi, tämän tapahtuman tuottaman surun vaikuttaneen. Tappion jälkeen ruhtinas Menshikov heti kutsuttiin pois toimestaan; hänen sijaansa nimitettiin kenraali, ruhtinas Mikael Gortshakov.

Kevään puoleen suoritettiin joka päivä vähäisiä otteluja, jotka kumminkin tässä sivuutamme. Todleben työskenteli yhä edelleen samalla väsymättömällä tarmolla linnoituksen vahvistamiseksi ja useita uusia redutteja ja redaneja oli siten syntynyt vastustajien ponnistuksia uhmaamaan.

Omasta pyynnöstään sai ranskalaisten ylipäällikkö, kenraali *Canrobert* eron virastaan¹ ja hänen sijaansa

¹ Canrobert oli aikaisemmin seurannut marsalkka Saint-Arnaudia, joka kuoli koleraan.

astui rohkeamielinen ja päättäväinen kenraali *Pelissier*, jonka jälkeen sotatoimet taas tulivat suurempaan vauhtiin. Alinomaan tehtiin nyt rajuja hyökkäyksiä linnoitusta vastaan; erityisesti huomattavia olivat toukokuun 22:nen, 23:s ja 25:s sekä kesäkuun 7:s päivä, jolloin liittoutuneet valtasivat muutamia linnoituksen ulko-varustuksia.

Samaan aikaan vihollinen lähetti retkikunnan Asovan-merelle, missä useita rannikolla sijaitsevia venäläisiä tavaravarastoja hävitettiin, joten venäläiset kärsivät suunnattomia tappioita. Jo aikaisemmin vallitsi venäläisessä armeijassa suuri ruokavarojen puute; nyt tuli välttämättömäksi vähentää sotilaitten jokapäiväisiä ruokamääriä, mikä luonnollisesti vieläkin enemmän lisäsi kurjuutta.

Kesäkuun 18 p:nä — Vaterloon tappelun vuosipäivänä — *Pelissier* järjesti pitkin koko rintamaa suurhyökkäyksen, mikä kumminkaan ei menestynyt; sillä joka paikassa liittoutuneet syöstiin takasin, jolloin 3,500 ranskalaista ja 1,700 englantilaista jäi taistelukentälle. Kohta mainitun onnistumattoman ryntäyksen jälkeen englantilainen ylikenraali, lordi Raglan sairastui koleraan ja kuoli. Hänen sijaansa nimitettiin kenraali *Simpson*.

Linnoituksen tila muuttui päivä päivältä yhä huolestuttavammaksi. Vähitellen alkoi siellä käydä selville, ett'eivät muurit ajanpitkään voineet vastustaa vihollisen ylivoimaa, ja turvatakseen linnoituksen varusväen paluumatkan rakennettiin laivasilta Sevastopolin lahden yli. Todleben oli haavoittunut ja amiraali Nahimov oli heinäkuun 11 p:nä kaatunut Malakova-kukkulalla, samassa paikassa, missä hänen ystävänsä amiraali Kornilov aikaisemmin oli saanut surmansa.

Ennenkuin kaikki vielä katsottiin menetetyksi, tahtoi

ruhtinas Gortshakov ryhtyä yleiseen hyökkäykseen; 63 tuhannen miehen kera hän p:nä karkasi vihollisen lujan aseman kimppuun Tshornaja-joella. Hyökkäyksen torjuivat ranskalaiset ja itaalialaiset, ja venäläiset menettivät mitään etuja saavuttamatta 8,270 miestä, niiden joukossa 260 upseeria.¹

Kaiken tämän tapahtuessa piiritystyöt edistyivät, ja liittoutuneet olivat muutamissa paikoin jo ehtineet vain 45 metrin päähän linnoituksen valleista, — olipa Malakovan luona välimatka vain 25 metriä. Syyskuun 5 p:nä vihollinen alkoi pitkin koko rintamaa ampua voimakkaammin ja jatkoi sitä keskeyttämättä kolme vuorokautta. Venäläisiä linnoituksia oikein järjestytti perustuksiaan myöten se helvetillinen tuli, joka muodosti syyskuun 8 päivän alunäytöksen, tuon muistettavan päivän, jolloin Sevastopoli joutui liittoutuneiden käsiin.

Klo 8 viimemainitun päivän aamuna vihollinen räjäytti kolme kiviä-heittävää kenttämiinaa n. s. Kornilovbastionia vastaan, jonka johdosta suuri osa rintavarustusta luhistui. Ranskalaiset alkoivat nyt kiivetä kaatuneiden vallien yli, mutta venäläisten painetit tunkivat heidät lakkaamatta takasin.

Kolmekymmentä tuhatta ranskalaista keskitti kaikki voimansa tätä paikkaa kohti ja otti heidät siellä vastaan yhä uudelleen urhoollisten puolustajain murhaava tuli. Kaikki kolme venäläistä kenraalia, jotka täällä olivat päällikköinä olleet, olivat kaatuneet toinen toisensa jälkeen, kun maamiehemme, tuo jalo ja urhoollinen kenraali *Kaarle Mauri Martinau* otti joh-

¹ Haavoittuneiden joukossa oli myöskin eräs maamiehemme, kenraalimajuri Berndt Johan Grotenfelt, s. 1802, k. 1882. Ylipäänsä ottivat useat suomalaiset osaa Krimin taisteluihin, mutta tässä mainitaan vain ne, jotka olivat korkeammassa viroissa.

don käsiinsä, mutta räjähtävä kartessi riisti pian häneltäkin vasemman käsivarren.¹

Kaksi tuntia tehtiin siten mitä epätoivoisinta vastarintaa, jolloin suuri joukko korkeampia upseereja kaatui. Viimein ei kuitenkaan ollut mitään mahdollisuutta säilyttää asemaa kauemmin, sillä hyökkäävä vihollinen oli luvultaan paljoa voimakkaampi, minkä tähden venäläiset sisäpuolellaolevan takaportin kautta lähtivät bastionista. Mainitun portin takana oli toinen valli, minne venäläiset uudelleen pysähtyivät jatkaakseen taistelua.

Englantilaiset olivat sillä välin syöksyneet n. s. Suurta-Redania vastaan, mistä heidätkin monta kertaa suunnattomalla mieshukalla tungettiin takasin.

Tämän hurjan taistelun tapahtuessa venäläisten itäisellä sivulla jatkettiin läntistä sivustaa vastaan aluksi vain voimakkaampaa ammuntaa. Mutta klo 3:n tienoilla eteni sinne 10 tuhatta ranskalaista suljetuissa kolonneissa tunkeutuakseen solatietä n. s. Bjälkinin lynettä vastaan. Täällä kohtasi heidät murhaava kartessituli, minkä vuoksi heidän oli pakko peräytyä.

Sivuutamme tämän epätoivoisen taistelun muut yksityiskohdat, joiden aikana sekä puolustajat että hyökkääjät osottivat lukemattomia esimerkkejä uljuudesta, uhrautuvaisuudesta, kuoleman halveksimisesta ja velvollisuudentäyttämisestä tavalla semmoisella, että historia voi vähän sentapaisia mainita.

Sen jälkeen kuin tuo tärkeä Malakova-kukkula, jolla oli vallitseva asema sekä kaupungin että muiden lin-

¹ K. M. Martinau, s. 1797, oli viimein kenraaliluutnanttina ja Suomen kadettikoulun johtajana; hän kuoli Haminassa v. 1863. Aikaisemmin hän oli ottanut osaa Inkermanin, Tshornajan ja Fedjuhinin tappeluihin, missä hänen oikea jalkansa sai ruhjevamman.

noitusten suhteen, joutui vihollisen käsiin, käskei ruhtinas Gortshakov luopumaan linnoituksen etelä-osasta. Lujan jälkijoukon suojaamina joukot alkoivat illan kuluessa pimeän yön turvissa vetäytyä sillan yli lahden toiselle puolelle. Sitä myöten kuin linnoituksen alueelta luovuttiin, hävitettiin kaikki, mitä voitiin; 35 ruutikellaria lensi ilmaan, kaupunki sytytettiin ja viimein revittiin myöskin silta kaikkien ehdittyä sen yli.

Tuo päivä oli vienyt venäläisiltä haavoittuneita ja kuolleita 11,690 miestä ja 362 upseeria, ranskalaisilta 7,577 ja englantilaisilta 2,582 miestä. Yhteensä oli 22,201 ihmishenkeä tuona onnettomana syyskuun 8 päivänä hukattu.

Kertomuksessaan päivän tapahtumista lausuu kenraali Niel: „Itse väkiryynnäkön yksityiskohdat ovat osaksi viehättäviä, osaksi kauhistuttavia. Kaikenlaisten heittoaesineiden muodostamassa raesateessa nähtiin hyökkäävien huutaen: „*vive l'empereur*“ (eläköön keisari) juoksevan valleja kohti. Siellä heidän oli kuljettava vallihaudan yli, mikä tapahtui siihen vartavasten keksittyjen kannettavien siltojen avulla, jotka tuossa tuokiossa voitiin laskea kaivoksen yli. Se, joka pääsi toiselle puolelle, pystytti nyt tikapuut vallia vasten; toiset iskivät siihen painettinsa ja kiipesivät ylös. Valleilla ja niiden sisäpuolella kohtasi heitä kuolema uudessa hahmossa, täällä painetti, tuolla luoti, kirves, useinpa nostettu kiväärinperä tai heitetty kivi. Tuhattamäärä sullottiin yhteen hurjassa käsikähmässä; toiset tungettiin takasin, he hyökkäsivät uudelleen; voitto ja tappio vaihtelivat vuorotellen. Joskus räjähti ruutikellari tai miina taisitelevien jalkain juuressa ja hajoitti useita satoja silvottuja ja palaneita ruumiita ympäriinsä. Niin katosi ranskalainen kenraali de Marolles Malakovan luona

savupilveen ja hänen kanssaan kokonainen komppania. Kuolleet makasivat kerroksittain päälletysten vallella korkeammissa röykkiöissä, eikä voinut ottaa askeitaakaan kahlaamatta veressä ja tallaamatta kaatuneitten ruumiita. Pienen-Redanin luona oli ranskalaisten mieshukka suurin, Suuren-Redanin luona englantilaisten ja Malakovan luona venäläisten.“

Venäläisten peräytyminen oli odottamaton tapaus liittoutuneille, jotka koko yön olivat varustautuneet hyökkäyksen varalle. Palo ja kauheat räjähdykset tekivät sitten jokaisen yrityksen tunkeutua kaupunkiin mahdottomaksi. Pellissier sanoo: „Sevastopoli liekkien vallassa, mitä koko armeija katseli, oli liikuttavimpia ja synkimpiä tauluja, mitä sotahistoria on voinut näyttää.“

Kun syyskuun 9 päivä koitti näiden kauheiden näkyjen yli, oli tuo ennen kaunis kaupunki savuavana rauniona. Pommien ja räjähdysten repimää maata peitivät silpoutuneet ihmisruumiit, hajalleen sirotetut kappineet, rääsyt, luodit y. m. Siellä täällä näkyi vielä joku venäläinen juoksentelevan ympäri ja sytyttävän tuleen, mitä jäljellä oli. Zuaveja ja merimiehiä ei voitu estää ryöstäen tunkeutumasta raunioiden keskeen, vaikkapa monikin siellä joutui räjähtävien miinojen uhriksi.

Kauhea piiritys, joka oli kestänyt 349 vuorokautta, oli nyt viimeinkin päättynyt, mutta vihollinen tapasi päästyään viimein paikan haltijaksi vain vertävaluvan sorakummun ja palavia rakennuksia.

Sevastopolin eteläisen osan kukistuttua venäläiset joukot tosin edelleen pitivät pohjoisen osan miehittynä, mutta mitään suurempia taisteluja ei enää tapahtunut. Ainoa huomattava tapaus tämän jälkeen oli, että liittoutuneet valloittivat Bug ja Dnieper virtojen

suussa sijaitsevan Kinburnin linnoituksen. Tämä pieni linnoitus kukistui lokakuun 17 p:nä, jolloin miehistö otettiin vangiksi, sittenkuin se itse ensin oli räjähtänyt muurit ilmaan.¹

Vähässä-Aasiassa venäläisillä sitä vastoin oli enemmän menestystä. Marraskuun 28 p:nä onnistui kenraali *Muraviev*n valloittaa vaikeasti-luoksipäästävä Karssin linnoitus, jota turkkilaiset joukot englantilaisen kenraalin, *Williams*in johdolla kauan olivat puolustaneet.

Elokuun 8 p:n jälkeen jatkettiin sotatoimia ylipäänsä laimeasti, koska voimat molemmin puolin olivat väsähtäneet. Viimeisten laskujen mukaan sota oli maksanut Venäjälle 256 tuhatta ihmishenkeä, Ranskalle 107 tuhatta, Englannille 45 tuhatta, Turkille 48 tuhatta ja Sardiinialle 2,600. Näistä 508 tuhannesta oli vain 198 tuhatta kaatunut taistelussa, muut olivat kuolleet erilaisiin tauteihin.²

Sodan nielemiä suunnattomia rahavaroja on mahdoton laskea.

Kauan oli jo rauhaa ikävöity ja Sevastopolin kukistumisen jälkeen valtiomiehet ryhtyivät lisätyin voimin työskentelemään mainittuun suuntaan. Wienissä oli jo kohta keisari Nikolain kuoleman jälkeen avattu rauhankonferenssi, vaikk'ei se johtanut mihinkään tulokseen;

¹ Tässä tilaisuudessa kunnosti itseään suomalainen alikapteeni Kaarle Sederholm miehekkäästi vastustamalla komendantin ja sota-neuvoston päätöstä linnoituksen jättämisestä. Mielenpitoa vaihdettaessa vedettiin miekatkin esille; Sederholm joutui kuitenkin alakynteen ja vietiin sotavankina Konstantinopoliin. K. Sederholm kuoli Helsingissä v. 1903 kenraaliluutnanttina.

² Otto Berndtin: „Die Zahl im Kriege“n mukaan nousivat yksistään Venäjän tappiot, jotka aiheutuivat taudeista, 127,300 mieheen.

syksyvuoleen 1855 tulivat sitä vastoin tuon kaivatun rauhan toiveet suuremmiksi.

Keisari Napoleon oli ehtinyt väsyä sotaan. Alussa hän oli hautonut suuremmissa tuumia ja uneksinut kansallisuusperiaatteen pohjalla muuttavansa Euroopan kartan. Tämä oli yksi hänen lempituumiansa, jonka hän kauan toivoi voivansa toteuttaa. Puolan olot palautettaisiin entiselleen, Suomi erotettaiin Venäjästä, Unkari vapautettaisiin, Italia muodostaisi yhtenäisen valtakunnan y. m. Pian hänelle kumminkin selvisi, ett'eivät hänen liittolaisensa, varsinkaan Englanti, olleet nähin tuumiin taipuvaisia. Englannille oli Venäjän sotasatamien hävittäminen ja sen vaikutuksen masentaminen Itämailla tärkeämpi, eikä Itävalta eivätkä muutaakaan Euroopan vallat voineet käsittää Napoleonin aikeiden Itäalian, Unkarin ja Puolan suhteen tuottavan heille mitään etuja.

Sodan harrastus oli, kuten sanottu, sillä välin vähitellen jäähtynyt, varsinkin koska raha-asiat kaikkialla olivat suuresti huonontuneet. Länsivallat olivat voittaneet päätarkoituksensa, kun Venäjän valta-asema nyt voitiin katsoa murretuksi ja Turkin olemassa-olo näytti turvatulta. Vihollisuuksien ulottaminen kauemmas ei olisi millekään vallalle tuottanut vastaavaa voittoa.

Mitä erittäin Venäjään tuli, ei tämä maa tietenkään voinut ottaa ensi askelta rauhaa kohti; sen kansallisylpeys kielsi sen tunnustamasta itseänsä voitetuksi. Kun nyt mahdollisuus rauhalliseen sopimuksen-tekoon tarjoutui, otettiin se mielihyvällä vastaan.

Itävalta oli laatinut suunnitelman, joka ehdotettiin pantavaksi rauhankeskustelujen perustaksi. Venäjälle siinä esitetyt vaatimukset olivat tosin kylläkin ankarat, mutta siitä huolimatta keisari Aleksanteri hyväksyi sen

lähtökohdaksi. Äskettäin Karssin luona saavutetun voiton vuoksi Venäjä kumminkin toivoi voivansa saavuttaa verrattain edulliset ehdot.

Tuo suuri näytelmä oli siten päättynyt, ja nyt valmistauduttiin loppulaskuja tekemään, mitä tarkoitusta varten rauhankongressi kokoontui Pariisiin.

Tässä sivuutamme selonteon kongressin keskusteluista — pääasia on, että rauhansopimus allekirjoitettiin 30 p:nä maaliskuuta 1856, ja sen päämääräykset olivat: Turkin valtakunnan riippumattomuus ja loukkaamattomuus säilytettiin. Bospori ja Dardanellit suljettiin edelleen kaikilta muilta paitsi turkkilaisilta sotalaivoilta. Mustameri ja Tonava julistettiin puolueettomiksi alueiksi ja avoimiksi kaikkien maiden kauppa-laivoille. Ei Venäjällä eikä Turkilla ollut oikeutta pitää Mustallamerellä sotalaivoja tai meriasevarastoja. Osa Bessarabiasta luovutettiin Moldaulle Turkin ylivallan alaisena. Suojelusvalta Moldaun, Valakian ja Serbian yli riistettiin Venäjältä ja nämä maat asetettiin kaikkien kongressiin-osaaottaneiden valtojen suojeluksen alaisiksi. Sultaanin kristityt alamaiset turvattiin erityisillä vakuutuksilla.

Sopimukseen liitettiin erityinen pykälä, jonka ainoastaan Ranskan, Englannin ja Venäjän valtuutetut allekirjoittivat ja jonka mukaan viimeksi mainittu maa selitti, ett'ei Ahvenanmaan saaria linnoitettaisi eikä mitään sotilas- tai merivarustus-laitoksia siellä voimassa-pidettäisi tahi sinne rakennettaisi.

Itämaiden kysymys ei kumminkaan tämän sodan kautta suinkaan tullut ratkaistuksi, sillä, kuten tunnettu, pysyy se edelleenkin uhkaavana huolimatta valtiomies-

ten älykkäisyydestä. Sitä vastoin länsivaltojen oli voitoillaan onnistunut toistaiseksi joksikin aikaa siirtää poliittinen painopiste Pietarista ja siten he vapauttivat itsensä siitä kärsimättömästä sorrosta, jonka alaiseksi Venäjä keisari Nikolai I:n aikana oli Euroopan saat-
tanut.

Venäjän tappio tuotti kumminkin itse asiassa suuria etuja sille itselleenkin, sillä se synnytti voimakkaan sysäyksen suunnanmuutokseen maan sisäisen hallinnon useilla aloilla. Keisari Aleksanteri II, ollen mieleltään ihmisystävällinen ja edistykseen taipuvainen, ymmärsi koota ympärilleen miehiä, joilla oli sama ajatustapa, ja alkoi viipymättä ryhtyä niihin siunauksellisiin, vapauttaviin parannuksiin, joista hänen hallituksensa oli niin rikas ja jotka ovat tuottaneet hänelle „Vapauttaja-tsaarin“ nimen.

Palataksemme oman maamme oloihin ja tarkastataksemme sodan siellä aikaansaamia seurauksia kiinnittyä huomio etupäässä niihin melkoisiin aineellisiin vahinkoihin, mitä nuo kaksi sotavuotta luonnollisesti olivat matkaansaattaneet. Turha on täysin varmasti määrätä mainittuja vahinkoja ja arvioida niitä rahassa, sillä sitä varten puuttuu täysin luotettavia tietoja; kumminkin on M. Borodkin koettanut koota muutamia numeroita, jotka, vaikkakin ovat epätäydellisiä, osaksi voivat valaista kysymystä.¹

Mainittujen laskujen mukaan nousivat vahingot:

¹ M. Borodkin: „Война 1854—1855 на финскомъ Побережьѣ“ sivv. 366 ja seuraavat. Tekijän laskut yksityishenkilöiden sodan aikana kärsimistä vahingoista nojautuvat kamarijunkkari W. Armfeltin tiedonantoihin, jotka ovat säilytettyinä Suomen Valtiosihteerinviraston asiakirjoissa v:lta 1856, N:o 86.

Oulun läänissä:

Oulun kaupungissa	423,657	hop. rupl.
Raahen "	140,432	" "
Kylissä	8,698	" "
<hr/>		
Yhteensä 572,787 hop. rupl.		

Vaasan läänissä:

Vaasan kaupungissa	129,701	hop. rupl.
Kaskisten "	3,000	" "
Kristiinan "	125,873	" "
Kokkolan "	46,700	" "
Pietarsaaren "	71,062	" "
Kylissä	1,785	" "
<hr/>		
Yhteensä 378,121 hop. rupl.		

Turun ja Porin läänissä:

Porin kaupungissa	70,373	hop. rupl.
Rauman "	81,688	" "
Uudessa "	112,325	" "
Kylissä	1,600	" "
<hr/>		
Yhteensä 265,986 hop. rupl.		

Nämä määrät osottavat vain yksityisten henkilöiden kärsimiä vahinkoja ja käsittävät, kuten näkyy, ainoastaan Pohjanlahden rannikkoseudut. Koko määrä — 1,216,894 hopearuplaa on hävitetyt omaisuuden, kuten laivojen, rakennusten, puu- ja muiden tavarain arvo. Mutta koska osa köyhemmistä asukkaista sai hallitukselta korvausta kärsimistään vaurioista, oli summa todellisuudessa jonkun verran yllämainittua lukua pienempi. Suomenlahden rannikoilla kärsittyjä vahinkoja ei ole laskettu, mutta joka tapauksessa ne olivat yllämainittuja pienemmät.

Englantilaiset sitä vastoin laskivat tappiomme paljoa suuremmiksi, mikä näkyy Plumridgen kertomuksesta.¹

Mainittuihin suoranaisiin vahinkoihin on lisättävä kaupunkien tullitulojen vähennys. Tullitulot alenivat sodan kestäessä suunnattomasti, kuten seuraava taulu osoittaa:

Maasta-vienti ja tulot kauppasopimuksista olivat:

Vuonna 1852.	2,615,057	h. r.
" 1853.	2,942,807	" "
" 1854.	931,375	" "
" 1855.	1,614,330	" "

Maahan tuotujen tavarain arvo oli:

Vuonna 1852.	2,623,041	h. r.
" 1853.	2,495,158	" "
" 1854.	1,341,638	" "
" 1855.	1,803,085	" "

Sotavuosina käytiin kauppaa ulkomaiden kanssa etupäässä Ruotsin kautta.

Laskujen mukaan (Suomen Valtionarkistossa) olivat maan kauppalaivaston sodan aikana kärsimät vahingot:

	Laivojen luku ennen sotaa	Vihollisen hävittämien ja ryöstämien laivojen luku.	Vahingoittumattomia laivoja sodan jälkeen.
Turun ja Porin läänissä . .	234	88	164
Uudenmaan " . .	101	22	79
Viipurin " . .	28	13	15
Oulun " . .	98	85	13
Vaasan " . .	84	27	57
<hr/>			
Yhteensä	545	235	328

¹ Vertaa siv. 88.

Tämä taulu osottaa, että Suomi kadotti vähemmän kuin puolet kauppalaivastostaan, mutta jos ottaa lukuun laivain kantavuuden, nousee vahinko 60 0/0:iin.

Luetellut numerot eivät missään tapauksessa anna täysin tarkkaa tietoa todellisesta kärsityistä tappioista, sillä eivät ainoastaan palo ja kaappaukset riistäneet asukkaiden laivoja, vaan laivojen omistajat näkivät usein olevansa pakoitetut polkuhinnasta luovuttamaan osan niistä ulkomaille. Niin mainitaan „Suomen Laivakalenterissa“ v:lta 1856 maan kadottamien laivojen kantavuuden yhteensä olleen 37,237 lästiä; tästä summasta tulee 25,849 myytyjen ja ainoastaan 9,544 vihollisten ottamien tai polttamien sekä 1,734 saman aikakauden kuluessa haaksirikkoutuneiden laivojen osaksi. V. 1852 oli Suomella 53,105 lästin kantoinen kauppalaivasto ja vuoden 1856 alkaessa oli luku laskeutunut 21,868:aan.

Jos siirrymme yksityisten vahingoista valtion kärsimisiin, kiintyy huomio siihen, että tullitulot sotavuosien aikana laskeutuivat tavattomasti, mikä näkyy seuraavasta taulusta:

V. 1852 nousivat ne . . .	1,216,211 rpl. 48 kop:aan
„ 1853 „ „ . . .	1,106,520 „ 89 ¹ / ₂ „
„ 1854 „ „ . . .	427,642 „ 83 ¹ / ₄ „
„ 1855 „ „ . . .	479,272 „ 46 ³ / ₄ „
„ 1856 „ „ . . .	1,534,817 „ 22 ² / ₃ „ ¹

¹ Katso „Berättelse öfver Storfurstendömet Finlands förvaltning ifrån år 1855 till början af år 1862“. („Kertomus Suomen Suuriruhtinaskunnan hallinnosta vuodesta 1855 vuoden 1862 alkuun“), sivu 154.

Ylimääräiset maksut, jotka sota aiheutti kruunulle, nousivat luonnollisesti myös melkoisiin määriin. Alempana esitetään mainittujen menojen kokonaissummat.

10:n tykkivenheen rakentaminen	64,121 rpl. 86 kop.
Sodalliset kuljetukset	153,401 „ 8 „
Optillisen sananlennättimen rakentaminen	80,500 „ — „
Soutulaivaston varustaminen	72,781 „ 32 „
<hr/>	
Yhteensä	370,804 rpl. 26 kop.

Lisäksi tulee:

Kotimaista sotaväkeä varten	2,267,935 rpl. 82 kop.
Tullitulojen vähennys	1,293,197 „ 68 „
<hr/>	
Yhteensä	3,561,133 rpl. 50 kop.

Siis yhteensä 3,931,937 rpl. 76 kop., eli tasaluvuissa 4 miljoonaa hopearuplaa.

Toisen laskun¹ mukaan saadaan seuraavat määrät:

Majoitusmaksut tavallista enemmän	330,000 h. r.
Sodalliset kuljetukset „ „	200,000 „
Tykkivenheet ja soutulaivasto	460,000 „
Luotsien muutto ja rannikon vartioiminen	42,000 „
Optillinen sananlennätin	144,000 „
Apua sodassa-vahingoittuneille	61,000 „
Ajoittaiset sotilassairaalat	80,000 „
Puita Viipurin läänissä retkeileville joukoille	60,000 „

Siirto 1,377,000 h. r.

¹ Katso „Berättelse öfver Storfurstendömet Finlands förvaltning ifrån år 1855 till början af 1862“. („Kertomus Suomen Suuriruhtinaskunnan hallinnosta vuodesta 1855 vuoden 1862 alkuun“), sivu 184.

	Siirto 1,377,000 h. r.
Suomen joukkojen kunnossa-pito tavalista enemmän:	
Kaartin pataljoona .	150,000 h. r.
Muut pataljoonat .	145,000 „
Merilaivasto	275,000 „
Ruotupataljoonat .	900,000 „
Tullitulojen vähennys	1,470,000 h. r. 2,847,000 „
	1,293,000 „
	<u>Yhteensä 4,140,000 h. r.</u>

Yllämainitut numerot osottavat niitä suunnattomia maksuja, jotka sota aiheutti ja jotka koituivat maalle rasiukseksi. Ei myöskään saa jättää huomioonottamatta, että Suomi, jonka kauppamatkat jo ammuin olivat suurimmaksi osaksi käyneet meren yli, joutui niin sanoaksemme vasaran ja alasimen väliin, kun Venäjää ahdisti länsimaitten ylivoimainen merivalta.

Mutta joskin aineelliset tappiot tuntuivat raskailta, tuli toki Suomellekin runsas osansa siitä ennen tuntemattoman vireyden ja toimeliaisuuden yleisestä elpymisestä, joka on tuon pitkäaikaisen sodan seurausten valopuolena.

Jäykkä, vaikka rehellinen virkakunta oli taantumuksen varjossa rehoittanut maassamme. Nyt oli taantumuksen voimattomuus edistyksen voimien rinnalla säälimättä paljastettu. Suomessakin havaittiin yleisesti sen opetuksen jälkeen, minkä sota oli meille antanut, tarvittavan enemmän yksityistä yritteliäisyyttä ja vapaampaa arvostelua kaikilla yhteiskuntaelämän aloilla. So-

taa lähinnä-seuraavat vuodet tulivat siten niin hyvin valtiollisessa kuin taloudellisessa suhteessa merkityksellisimmiksi maamme sisäiseen kehitykseen nähden. Valtion ja yksityisten henkilöitten alotteesta saatiin monta, aineellista hyvinvointia edistävää yritystä aikaan, jonka kautta maa pian saavutti melkoisen taloudellisen vaurauden.

Merkityksellisimpiin yrityksiin on luettava Suomen ensimmäisen rautatien rakentaminen Helsingin ja Hämeenlinnan välille ja oman erityisen rahan asettaminen (v. 1862). Elinkeinovapautta laajennettiin säätämällä ammattilaitoksia ja käsiteollisuutta koskeva asetus (v. 1859). Metsänhoito järjestettiin uusien periaatteiden mukaan. Maanviljelystä ja yleisiä töitä varten perustettiin erityinen toimituskunta Senaatin talousosastoon. Uusi, Suomen ja Venäjän välistä kauppayhteyttä koskeva määräys säädettiin, minkä kautta maamme teollisuustuotteet saivat laajemman menekin.

Yrityksistä, joita yksityisten henkilöiden alotteesta saatiin toimeen, mainittakoon hypoteekkiyhdistys maanviljelyslainoja varten ja yleistä luottoa varten perustettu yhdyspankki.

Kaikki yllämainitut hyödylliset taloudelliset laitokset vaikuttivat puolestaan sodan jälkien haihtumiseen.

Sodan valoisampiin seurauksiin kuuluu ennen kaikkea vilkas valtiollinen kehitys, mikä kohta Aleksanteri II:n valtaistuimelle noustua maassamme alkoi. Länsimaitten voitto kasvatti koko maailmassa, vieläpä idässäkin, luottamusta heidän parlamenttaarisiiin ja perustuslaillisiin hallituslaitoksiinsa. Aika tuli sen vuoksi koko meidän maanosassamme liberalismiin ja perustuslaillisuuden murrosajaksi, ja määrääkaisten val-

tiopäiväin asettamisen Suomelle voi sanoa olevan tämän valtiollisen aaltoliikkeen viimeisen kuohahduksen.

Sota oli selvästi osottanut Suomen luotettavuuden valtionäkökannalta katsoen. Ei mitään kapiinaa täällä ollut syntynyt huolimatta venäläisten Itämailla kärsimistä tappioista. Ei mitään taipumusta vihollisen avustamiseen ollut ilmennyt, vaikkakin vihollinen risteili rannikkojamme pitkin ja uhkasi itse valtakunnan pääkaupunkia. Äskettäin perustettu suomalainen sotaväki ja saaristoväesto, joka paikatellen oli houkutuksille alttiina, oli yleensä rehellisesti täyttänyt velvollisuutensa avustaen maahan sijoitettuja venäläisiä joukkoja. Olipa vihollisen väkivaltaisuus vahvistanutkin yhteydentunnetta Venäjän kanssa. Sevastopolin muurien takana ja Krimin hurmekasteisilla taistelukentillä oli myöskin moni maan pojista taistellut valtakunnan yhteisen edun puolesta uhrautuvalla velvollisuudentunnolla, joka herätti kunnioittavaa huomiota. Kuinka tämä kaikki olisi voinut olla mitä tehokkaimmin vaikuttamatta keisari Aleksanteri II:n kaikille tunnetun syvän luottamuksen syntymiseen, luottamuksen, mikä meidän maallemme on tuottanut niin monta kiitollisuudella tunnustettavaa hyvää työtä.

Kauan oli tunnettu tarvetta saada kansan edustajien kautta maan toivomukset ilmausutuiksi. Nämä toiveet alkoivat nyt toteutua. Jo keväällä v. 1856, kun keisari teki matkan Suomeen, virisi toivo tässä suhteessa. Aleksanteri saapui silloin senaattiin, johti siellä istuntoa ja luki kirjallisen muistoonpanon, jossa hän käski laatimaan ehdotuksen varojen myöntämisestä maan teollisuuden, kaupan, kansanvalistuksen y. m. edistämiseksi. Tammikuussa v. 1862 keisari kutsui kokoon valiokunnan, jossa oli 12 kaikista säädyistä valittua jä-

sentä ja jonka tarkoituksena oli valmistaa ne lakiehdotukset, mitkä säädyille esitettäisiin. Kesäkuun 18 p:nä 1863 annettiin tuo kauan odotettu valtiopäiväkusumus.

Itse saapui keisari Aleksanteri II valtiopäiviä avaamaan, missä tilaisuudessa hän tervehti edustajia muutamain lämpimästi lausutuin sanoin: „Te tunnette“, sanoi keisari muun ohessa, „minun ajatustapani ja kuinka rakas on minulle niiden kansojen onni ja menestys, jotka kohtalo on hoitooni uskonut. Eivät mitkään teot minun puoleltani ole voineet hämmentää sitä luottamusta, joka on välttämätön hallitsijan ja kansan kesken. Olkoon tämä luottamus minun ja Suomen rehellisen ja uskollisen kansan välillä, tästä lähtien niinkuin tähänkin asti, sinä lujana siteenä, joka meidät yhdistää. Se on silloin voimallisesti auttava onnellisuuden karttumista tässä kansassa, joka minun sydämelleni aina pysyy kalliina ja se on antava minulle uutta syytä kutsua teitä määrärajoittain kokoontuville valtiopäiville.“

Keisarin ylevämieliset sanat otettiin ilolla ja ihasuiksella vastaan ja ne herättivät eloon monta rikasta tulevaisuudentoivetta.

Muoto- y. m. kuvia ja karttoja.

	Sivu
1. Keisari Nikolai I	4
2. Kenraali P. I. Rokassovski	18
3. Kenraaliluutnantti J. M. Nordenstam	19
4. Kenraali Baraguay d'Hilliers ja amiraalit Parséval-Deschéne, Plumridge ja Napier, samanaikuisen kuvan mukaan	46
5. Kenraaliadjutantti A. E. Ramsay	54
6. Tammisaaren kahakka, samanaikuisen piirustuksen mukaan	57
7. Gustafsvärnin linnoitus Hangon luona, samanaikuisen, V. Svertshkovin tekemän piirustuksen mukaan	61
8. Kenraalimajuri A. J. v. Wendt	78
9. Kauppaneuvos A. Donner, V. Svertshkovin piirustuksen mukaan	80
10. Talonpoika Kankkonen, V. Svertshkovin piirustuksen mu- kaan	82
11. Englantilainen sotavenhe antautuu vangiksi Kokkolan luona, V. Svertshkovin piirustuksen mukaan	84
12. Kenraaliluutnantti K. von Kothen	99
13. Kenraalimajuri J. Bodisko	109
14. Eversti Knut Furuhjelm, samanaikuisen, J. Lindhin teke- män öljymaalauksen mukaan	111
15. Bomarsundin ja sen ympäristöjen kartta	121
16. Ensimmäinen laukaus Bomarsundia vastaan; tykin oikealla puolella nähdään amiraali Napier kaukoputki kainalossa; Timmin toimittaman, samanaikuisen venäläisen kivipai- noksen mukaan	127
17. Liittoutuneet pommittavat Bomarsundia, samanaikuisen, Karlsruhessa julkaistun kuvan mukaan	133
18. Bomarsundin linnoitus; teoksesta „Suomi kuvissa“	135
19. Keisari Aleksanteri II	166

	Sivu
20. Kenraaliadjutantti F. von Berg	167
21. Kenraalimajuri A. Theslev	195
22. „Fort-Slavan“ linnoitus Kotkan luona, teoksesta „Suomi kuvissa“	201
23. Viaporin ja sen ympäristöjen kartta	213
24. Liittoutuneiden laivasto pommittaa Viaporia, samanaikuisen, Sventorzetskin tekemän piirustuksen mukaan, venäläi- sestä „Meri-Aikakauskirjasta“	215
25. Viapori piirityksen aikana, Tähtitorninvuorelta katsottuna, Liewendalin tekemän samanaikuisen kivipainoksen mu- kaan	216
26. Kenraalimajuri O. L. von Blom	223

Hinta: 3 markkaa 50 penniä

Näköispainos, Kvs-säätiön Arkisivistyksen digikirjasto

Digitoitu Suomen tiedekustantajien liiton Kopiostokorvauksista myöntämällä apurahalla.

Alkuperäinen julkaisu:

Tapahtumat Suomessa Krimin sodan aikana vv. 1854–1855 / Hugo Schulman; suomensi Akseli Koponen. (Kansanvalistus-seuran Historiallisia lukukirjoja ; 3). Helsinki : Kansanvalistus-seuran kustantama, 1905. (Kuopio : K. Malmström'in kirjapaino, 1905)

Sensuurin hyväksymä, 1 p:nä syysk. 1905, Kuopiossa

kannessa: *Tapaukset Suomessa Krimin sodan aikana 1854-1855*

selässä: Schulman. Krimin sota Suomessa

YKL 92.6

Bomarsund; Halkokarin kahakka; Krimin sota; sota-aika; sotahistoria; Suomenlinnan merilinnoitus; Hamina; Hankoniemi; Kokkola; Kotka; Loviisa; Sund; Suomenlinna (Helsinki); Suomi; Tammisaari; Ukraina; Viipuri; Sevastopol

ISBN 978-952-7533-41-3

URN:ISBN:978-952-7533-41-3

Kvs-säätiö (Kansanvalistusseura sr)
Helsinki 2022